

MALAZGİRT ÖNCESİNDE ANADOLU'DA TÜRKLER
İSMİ 2500 YILLIK GEÇMİŞE SAHİP
ESKİ TÜRK KAVMI İSKİTLERDEN (SAKA) YADİGAR
KIRAVGAZ (KAYAALTI) KÖYÜNÜN GEÇMİŞİNE BİR BAKIŞ.
VE İSTİKLAL HARBİ YILLARIN DA BURDUR ÇEVRESİNDE
YAŞANANLAR.

HAYATİ KUZUCU

www.burdurtarihi.com

MALAZGİRT ÖNCESİNDE ANADOLU'DA TÜRKLER

İSMİ 2500 YILLIK GEÇMİŞE SAHİP

ESKİ TÜRK KAVMI İSKİTLERDEN (SAKA) YADİGAR

KIRAVGAZ (KAYAALTI) KÖYÜNÜN GEÇMİŞİNE BİR BAKIŞ.

VE İSTİKLAL HARBİ YILLARIN DA BURDUR ÇEVRESİNDE

YAŞANANLAR.

GİRİŞ

Burdur merkez köylerin den eski adı Kiravkaz olan zamanla Kiravgaz'a dönüşen 1960 yılın da adı Kayaaltı'na çevrilen köy ve çevresinin en eski tarihlerden başlayarak, günümüze kadar süren tarihi geçmişini incelemeye çalıştığımız araştırmamız; umarız okura konu ile alakalı bir bakış açısı sunacaktır. Anadolu'nun kadim çağlardan beri Türklerin yurt tuttuğu bir coğrafya olduğu, zamanımız da artık anlaşılmaya başlamıştır. Kiravkaz isminin kökeninin bu tarihi akış içinde, 2500 yıl öncesinden İskit yani Saka Türklerine dayandığı, etraflıca bir tahlille sağlam bir şekil de gözler önüne serildi. Tarih öncesi -Antik Çağ-Yunan-Roma -Bizans - Selçuklu -Osmanlı kronoloji izlendiğin de bölgede olanlar , tarih yazımına yardımcı tüm disiplinler arkeobotanik , arkeozooloji kısacası bioarkeolojik çalışmalar yardımıyla elde edilen bilimsel veriler bize özellikle Türklerin Kiravgaz sahasının da dahil olduğu Sagallosos bölgesine intikalleri ve sonuçları hakkın da çok ilgi çekici bir ufuk açmaktadır. Halen sosyal medya da oldukça yaygın bir şekilde özellikle dillendirilen Eski Sagallosos halkının genleri Protürk çıktı. Günümüz Ağlasun halkıyla antik Sagallosos halkı aynı genleri aynı hikayesinin tamamen yalan olduğu , bu konu üzerin de çalışan Batılı bilim adamlarının yaptığı bilimsel çalışmalarla ortaya konmuştur. Bu çalışmalar da şu gerçek ayan beyan belirlenmiştir. Türkler öncesi Sagallososlularla bizim Ağlasun halkının gen yapıları tamamen farklı . Artık Türk öncesi devrin genleri bölgede yaşamamaktadır. Söz konusu araştırmalar tarihimizin tespitlerini tam manasıyla doğrulamaktadır.Araştırmamızın son bölümünde de Burdur topraklarının İstiklal Savaşı yılların da yaşadıklarını günümüze kadar kesinlikle eksik ve yetersiz bir şekil de ele alındığını hatta gerçeklerin ters yüz edilerek aktarıldığını düşünerek , bu alanı daha değişik bir şekilde gözler önüne sermeye gayret ettik . Üstün körü geçıştirmelerin yanlış anlamalara yol açtığı malumdur. Bu yanlışların izlerini zihinlerden silmenin , ne kadar zor olduğu da malumdur. Bunu düşünerek doğruların ortaya çıkmasının asil amacımızın olduğunu ifade etmek isteriz . Fransızca metinlerin çevrisi için Adile Çeliker Beyazıt'a ve Ülkü Çiftçi'ye,İngilizce çeviriler için Rukiye Nur Kuzucu'ya teşekkür ederim. Ayrıca köy hakkın da emek dolu bir

çalışma ürünü " Dünden Bu Güne Gravgaz " adlı kitabı yayınlanan İsmail Sağlam'a da minnetlerimi ifade ediyorum.

Kısaltmalar: BOA- Eski adı Başbakanlık Osmanlı Arşivleri yeni adı Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi. ATASE : Askeri Tarih ve Stratejik Etütler Başkanlığı

A- EN ESKİ ÇAĞLARDAN GÜNÜMÜZE KIRAVGAZ KÖYÜ VE ÇEVRESİ

Bir toplumun nereden gelip nereye doğru gittiğini bilmek istersek ya da mevcut halini anlamak istersek, elbette ilk baş vurduğumuz ve anlamağa çalıştığımız bu toplumun mevcut halini tayin eden diğer bir değişle belirleyen, toplumsal hafızasıdır . Bilinmeyen çağlardan beri süre gelen, insanoğlunun yaşanmışlıklarının birikimi olan tarih ya da tarihimiz ; toplum olarak unutmadığımız ya da farklı mecralara kaydırıp farklı olarak formlarda yaşattığımız (örneğin efsanelerle masallarla- folklorik unsurlarla)dahası bu gün tamamen unuttuğumuz geçmişimizin anlatısıdır . Ancak unutilanlar bile nesillerin şuuraltında bir tortu olarak kalmakta, hatta günlük hayatımız da farkına varmadan kullandığımız deyimlerde kelimelerde yaşamaktadır. Mesela bazı durumlar için köylerimiz de kullanılan "Domuz elinin körü " gibi . Bu deyim , bir zamanlar halkımızın yaşadığı bir bölge de komşusu olan farklı bir inançta başka bir halkı betimlemektedir. Ki o devir ve yerin veya memleketin neresi olduğu unutulsa da , günlük dilimiz de hala yaşatılmaktadır. Bilindiği üzere tarihi yazılı ve sözlü olarak ikiye ayırıyoruz .Yazılı tarih olayların yazıya geçirilmiş hali iken sözlü tarih insanlar arasında geçmişten intikal eden anlatılardır. Birincisi olayların bizzat şahitleri tarafından veya sonradan geçmişten kalan yazılı belgelere dayandırılarak yazılır. İkincisi ise bir belgeye dayanmayan dilden dile kulaktan kulağa aktarılan hikayelerdir. Sözlü anlatımların doğal olarak zamanla çeşitli sebeplerle çok değişip bambaşka bir hüviyete bürünmesi mümkün olduğundan, tarihi belgelerle uyumlu olup olmadığı önemlidir. Ancak sözlü tarihin kaynakları olan insanların bu kaynaklığı yapabilmelerinin de belirli şartları vardır. Her şeyden önce kendilerince uydurdukları anlatıları bize nakl etmeleri mümkündür. Bunu tespit edip ayıklamak yazıcının , en önde gelen görevidir. Halk hafızası , yukarda dediğimiz üzere unutma yanın da uzun tarih sürecinde değişimler geçirirken , olayları farklılaştırıp zaman zaman efsaneleştirmesi ya da bir yerde okuduğu yazılı kaynağı bile kendine göre uyarladığı ve bunları yine gittikçe anonimleştirdiği ve konuyla ilgilenenleri yanlış bir kanaate yönlendirdiği ; sıkça görülür . Üzerinden uzun zaman geçen olayları, hafızalar unutmaya başlar. Geçmişte yaşadıklarını yazıyla belgelemeyen toplumların, zamanla eski hikayesi hafızasından silinir . Toplumlar hafızasını kaybettiğın de onu hatırlayamadığında veya o hikayeye ihtiyaç hissettiğın de ise bu zaafını gidermek için yeni bir geçmiş kurgulayarak yeniden inşa eder . Ve zamanla bu yavaş yavaş genel olarak hafızalara yerleşir , kabullenilir. . Sonuçta gerçekte pek ilintisi olmayan bu gün rivayet dediğimiz masalımsı efsaneler dolu hikayeler ortaya

çıkar ki ; nesiller üretilen bu efsaneleri zamanla benimser ve kutsallaştırır . İşte bu durumun sakıncasını ortadan kaldırarak sağlam bir tarih örgüsünü kurmak için diğer manada toplum hafızasını restore ederek, geleceğe daha sağlam cemiyetn hazırlamak yanın da, geçmişini daha gerçekçi bir bakışla değerlendirip ; sağlam bir zihinsel tarih şuuru oluşturmak adına ; tarih bizim için çok önemli olmalıdır. Yine bir toplumun tarihi yazılırken gerekli veriler de referanslar elbette birincil olarak geçmişten kalan yazılı belgeler sonra da maddi ve sözlü kültür mirasları (Halk hikayeleri, efsaneler , folklorik yapı) mezara taşları , hanlar , hamamlar, eski her türlü kitabe veya yazıtlar, yerleşim yeri kalıntıları, yeri isimleri (toponomi) konuşulan dil özellikleri , yaygın sülale ve kişi isimleri (onomostik) , eski devir haritaları,hatırası yaşayan din büyükleri, halen yaşayan veya unutulmaya yüz tutan gelenek -görenek -adetlerin şekillendirdiği kültürel doku ve hatta Botanik tarihi vs. Bütün bu alanlarda yapılan araştırma sonuçlarını değerlendirerek bir yerleşim biriminin geçmişini incelemek , kolay olmasa gerek.

Toplanan verilerin birbiriyle uyumu ile ortaya doğru bir geçmiş hikayesini çıkarmak elbette esas amacımızdır. Bu sebeple bu araştırmamız da konu aldığımız eski adıyla Kıravkaz yeni adıyla Kayaaltı köyünün genelde geçmiş devirlerini , bağlı olduğu ve çok yakın konumda bulunduğu Burdur'dan ayırmak mümkün değildir. Özel de ise köyün eski zamanlarına ışık tutan tarihi belgeler , asıl dayanağımız olmaktadır.

A.1 KIRAVGAZ (KAYAALTI) KÖYÜNÜN COĞRAFİK KONUMU:

Köy, Akdeniz Bölgesinin Göller Bölgesi içinde yer alan Yukarı Teke de ki Burdur Gölü havzasının güneyin den yükselen Masa Tepe ve Yıldız tepe adıyla bilinen yüksekçe sırtların sınır olduğu, Burdur Antalya yolunun bir boğazla yardığı Kurna oluşu ile ulaşılan yüksekçe bir plato üzerindedir .Söz konusu tepelerin yayvan bir sırtla, güneye gittikçe yer yer sert inişlerle çukurlaşan, Bayındır sırtları devamında Kıravgaz Beleni olarak eski haritalarda yer alan bölümüdür.Ve köye adını veren Kıravkaz Dağı ile arasındaki bir dereden akan Kıravkaz çayına doğru meyillenen tepenin yamacına kurulmuştur.

Şekil 1 Kıravgaz Dağının 1936 'da bir Alman tarafından çekilmiş görüntüsü.

Sözünü ettiğimiz küçük platoyu kuzeydoğu da Lengüme düzlüğü ile Isparta Geresin 'e Güney batı da Büğdüz-Kozluca hattına yayılırken , doğu sınırını Kürtlü Dağı ile İğdiçli dağı belirler . Bu iki dağ arasından açılan boğaz da , Çine ve Taşkapı köyleri üzerinden, Ağlasun tarafına ulaşan yolun güzergahıdır. Söz konusu saha da ,Güneye doğru bir yay çizen İğdiçli Dağının solundan sınırladığı Çine ovasından geçen Burdur-Antalya yolu Erenardıç'tan Çeltikçi Beline doğru geçit verirken, geçidin sağında Pilav Dağı yer alır.

Aynı Pilav Dağının Kuzey batısından Kıravgaz çayına inen yamaçları, bir dere ile Kıravkaz Dağından ayrılır. Kıravkaz çayının aktığı dere bir vadi halinde, Beşkavak -Ovacık köyelerine ulaşır ; Arvallı'ya doğru yüksek bir yüzey halinde ilerler. Sözünü ettiğimiz dağların sınırlarını yer yer belirlediği bu yüksek düzlüğün, bitiş alanlarından daha aşağı rakımlardaki iki çukur havzadan biri olan kuzey yönündeki Burdur gölünün içine alan Burdur Ovasından daha önce söz etmiştik .Güney istikametinde ise Çeltikçi-Bucak ovalarının bulunduğu havzayı görmekteyiz. Fiziki durumunu anlatmaya çalıştığımız bu plato üzerinde çok sayıda yerleşim yeri bulunur .Bunlardan biri olan Kayaaltı Köyü , Burdur merkeze 20 kilometrelik yol ile bağlıdır. Günümüz de bu küçük platonun büyük bölümünü oluşturan düzlüklerinde, yoğun bir tarım faaliyeti yürütülmektedir.

Platonunun düzlükleri : Çine Ovası, Kurna Ovası Mandırna ovası(İnsuyu) , Kıravkaz Beleni olarak tanınır . Köyün yayıldığı alanın rakımı 1150 ile 1190 metre arasındadır. Burdur ilinin yükselti olarak yüksek rakımlı dağlarından biri olan Kıravgaz Dağı dağ silsilesi, beş adet yüksek sivri çıkıntısı olması nedeniyle Beşparmak Dağı olarak da bilinir.En yüksek yeri Şişli Dede Tepesidir ki, rakımı 2030 metredir . Kıravgaz Çayı söz konusu dağdan çıkan kaynaklarla beslenir.Bu kaynakların en büyüğü Kayaaltı Köyünün bahçelerinin büyük bölümünü sulayan ve dağın dibinden çıkan Kocapınardır . Diğeri ise daha az su ceyanlı Menit deresidir . Kıravkaz çayı Burdur Gölüne doğru akarken, Büğdüz çayı ile birleşir . Kıravgaz Dağı diğer adıyla Beşparmak Dağı oldukça geniş bir alana yayılmıştır . Dağ üzerinde çeşitli adlarla bilinen yaylalar vardır .Bu yaylalar küçükbaş hayvancılık için oldukça elverişlidir . Bunlardan biri de eskiden Karakoyunlu Yaylası olarak da adlanan Kıravkaz Yaylasıdır.

İklim :Akdeniz ve Kara iklimlerinin çakıştığı bir alan olması hasebiyle, Geçiş Tipi iklimi görülür.

A.2 TARİHİ DEVİRLER DE KIRAVKAZ KÖYÜ ÇEVRESİ VE ANADOLU 'DA ÖN TÜRKLER

Tarih öncesi ki bu devir, insanlığın yer yüzünde yaşamaya başladığı zamandan yazının icadına kadar geçen zaman olan devirlerdir .Yazının icadı olan M.Ö 3000'den zamanımıza kadar geçen devirler ise Tarihi çağlardır .Her ikisi de kendi içlerinde çeşitli adlarla bölünmektedir. İnsanların ilk yerleşim yerlerini kurmaları tarih öncesi çağlarda görülmektedir. Bu bakımdan Anadolu, insanlık tarihine ışık tutacak çok sayıda ilk yerleşimlerin yapıldığı coğrafyadır. Medeniyetin ilk filizlendiği yer olarak iddia edilen Anadolu da yeni yeni yapılan kazılar sonucunda elde edilen bilgiler , özellikle Batı alemince dünyaya kabul ettirilen kültür ve medeniyet teorilerini çökertmeye başlamıştır.

Bilindiği üzere Burdur Hacılar ve Kuruçay höyükleri ve Bucak yakınlarında ki Şeref höyüğü ve yanı sıra Çatalhöyük insanlığın tarih öncesi çağlarında ki ilk yerleşim yerleri olarak kabul edilmektedir. Gerek Hacılar ve gerekse Çatalhöyük diğerlerine göre tarihen daha eskidirler. Ancak yeni başlayan Göbeklitepe kazıları bir çok tarih kabullerini ,temelinden sarsmaktadır . Kıravgaz köyünün konumlandığı alan ve çevrede bu güne

kadar kalkolitik ve Neolitik devirlere ait bir yerleşim yeri tespit edilememiştir. Bu karanlık zamanlarda, Orta Asya'dan M.Ö.V.bin yıl ortalarında, üç dalga halinde Avrasya ve Anadolu'ya göçler vuku bulunduğunu , Antropolojik araştırmalar göstermektedir. Gerçekleşen ilk büyük göçten yaklaşık iki bin yıl sonra 2500 ile 1700 yılları arasında Orta Anadolu da Türkçenin ilk ana kaynağı olan Prototürklerle benzer bir dil konuşan Hattiler, Hurriler ve Anadolu'nun Güneyin de Mezopotamya da Sümerler tarih sahnesine çıkmışlardır. Ve medeniyetin Anadolu'ya taşınması söz konusu göçlerle gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Ari ırkçılığı Anadolu'yu kendilerine ilk vatan seçerken, aslında medeniyetin bu ırkın eseri olduğunu temellemek amacındaydı. Ancak Arkeolojik gelişmeler medeniyetin aslında ilk kaynağının Ortaasyanın doğusunda Yenisey civarından neşvü nüma ettiği tespitini yapınca, bu sefer, Türklerin Yenisey bölgesi kadim yurdu olmasına rağmen Anilerin ilk vatani yapılmakta gecikmiştir . Bu gün, Türk arkeolojisinin büyük değeri Semih Güngör , söz konusu gerçek dışı teoriyi , Türk Altay kuramıyla yerle bir etmiştir.

Anadolu'ya gelince; en eski çağlarda bu coğrafya da ilk medeniyeti kuran Asyatik Hattilerdir. Hatti kralı Pampa'nın Anadolu da savaştığı kavimler arasında Türkileri de sayması ve bu halkın Türk olması ihtimali hususu dikkat çekicidir . Hurrilerin Oğuzlarla tarihsel kök birliği üzerinde ciddiyetle duran bilim insanları da vardır¹. Burada Türkilere bir parantez açacak olursak : MÖ 3500 'lü seneler içinde Kafkaslar üzerinden gelen Türkiler, Doğu Anadolu bölgesine yerleşmişlerdir . MÖ 4. ve 3. binyıllarda Anadolu'da henüz yazı kullanılmadığından dolayı Türkiler hakkın da pek bilgi bulunmamakla birlikte konu ile ilgili olarak bir tarihçimiz şunları yazmaktadır. "Demek ki, günümüzden yaklaşık olarak 4200 yıl önce Anadolu'da değişik ırklardan muhtelif kavimler yaşamakta olup, bunlardan biri de Asya kökenli Türk(i) kavmi idi"². Hatti ve Hurrilerin ise Orta Asya kökenli ve Türk diline yapı olarak çok benzeyen bir dil konuştukları bu gün bilinse de³ Batılı emperyalere ürettikleri kendilerine mahsus tarih görüşünün tellalı durumundaki yerli arkeojoglar,bunu görmezden gelmektedirler . Bu kesim ; 1930'larda Mustafa Kemal'in gördüğü, anladığı gerçeği hala görememektedirler . Devrinin en gelişmiş medeniyet ve kültürüne sahip Hatti ve Hurriler, bize Mustafa Kemal'in dediği üzere Anadolu'nun kırk asırdır Türk Yurdu olduğunu göstermektedirler . Türkiye'de Kars, Erzurum, Erzincan , Van, Urfa, Hakkâri, Artvin, Ordu , Kastamonu, Ankara, Denizli ,Teke bölgesinde (Burdur ve Antalya) Türk motifli kaya resmi alanlarına rastlanmıştır . Nitekim Anadolu da Hakkari Gevaruk yaylasındaki kaya resimleri, Tirişin stelleri , Erzurum , Kağızman , Ordu Mesudiye , Burdur gölü yakınlarında Yarıklı-Sazak köyleri ,Yeşilova Başkuyu ile Alanköy ve Korkuteli Kozagaç kaya resimleri, tangalar ve bilhassa Ankara yanın da Güdül kurganları ile kaya resimleri , en dikkat çekici olanlarıdır. Trakya ile Anadolu'nun muhtelif yerlerindeki Türk kurganları , İstanbul Beşiktaş ta bulunan Türk ölü definli mezarlar , Burdur Bucak Kızılkaya da bir mağarada bulunan Türk geleneği olan at mezarı bize en eski çağlardan kalma Türklerin hatıralarıdır . Dünyaya Ari ırk teorisi adıyla bilinen saçma teoriyi kabul ettiren Batılı tarihçiler, ne kadar inkar etseler de Hattiler ve Hurriler de Proto Türk halklarından⁴ . Burada Kurgan geleneği

¹ Marcel ERDAL, Türkçe'nin Hurrice'yle Paylaştığı Ayrıntılar.Sayf.936 .V.Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri.Cilt 1. Ankara-2004

² Prof.Dr. Ekrem MEMİŞ , Eski Çağ Türkiye Tarihi.Sayf.23 Bursa 2013

³ A.Semih GÜNERİ, Orta Asya'nın Arkeolojik Kaynakları .Sayf.514.XV.Türk Tarih Kongresi Bildirileri Cilt 1.Ankara -2006

⁴ Semih GÜNERİ ,Türk Altay Kuramı.Sayf. 880 Ankara -2018

üzerine durmak gerekmektedir. Bu gelenek en doğudaki yurtları olan Altay -Sayan dan en batıdaki yurtları olan Ural Dağlarına kadar uzanan, bütün Asya kıtasına yayılan coğrafya da yaşayan Türklerin ölümlerini gömdükleri mezar kompleksleri ile belirginleşen bir kültür birliği çerçevesinde oluşturdukları maddi ve manevi bir mirasın genel adıdır. Bu gün Bozkır medeniyeti bilinen sanat anlayışı ile meydana getirilmiş muhteşem eserlerin saklandığı alanlar olan kurganlardan eşsiz kültür hazineleri bulunmakta , yeni yeni yapılan kazılarda bulunmaya devam edilmektedir . Dolayısıyla kurganlar ,Türklerin yaşadıkları coğrafyanın yani vatanlarının birer tapusu gibidir . Medeniyetin ancak ve ancak sadece İndio-Germen kavimlerce yani Ari kavimlerce daha açıkçası Beyaz Irk tarafından üretilebileceği üzerine ırkçılıklarını kuran Avrupa bilim dünyası, 20.Yüz yılın başlarına kadar Kurganlara henüz açılmadığını ve oralarda ki muhteşem sanat eserlerinden haberleri yoktu . Ve dolayısıyla kurganların yayıldığı Avrasya ve Orta Asya'nın üzerinde yaşayan kadim halkların yani İskit(Saka) adını verdikleri toplumun, onlar için önemi yoktu . Ve Türkler İstanbul'u alıp Avrupa içlerine dalınca vahşi İskitlerin çocukları kimliği ile Batılı Milletlerin tarihinde yer edindi⁵. Ne zamanki başta Pazırık olmak üzere kurganlar , 1920'ler den sonra açılıp kadim kültür hazineleri ortaya çıkınca; birden bu medeniyete ancak Aryenlerin sahip olabileceği tezini ileri süren Batılılar , bu geniş coğrafyaya ilk atalarını yani İndo Germanleri özellikle İranileri hemen yerleştirmişlerdi⁶. Hele Kazakistan Esik kurganının da çıkan Altın Elbiseli Adam ve diğer kültür hazinesi eserleri bilim adına değil, Batılı ve Rus alimlerce ırkçılık adına talan edildi.

Ve böylece kurganlar ve dolayısıyla Boz kır medeniyeti hemen İndo -German kavimlerine tescillendi. Elbette Avrupalı Ariler eski kadim tarihte yoktu. İndo -Germanlerin bir kolu olarak İraniler(Türkler komşu olduklarından olsa gerek) için içine katıldı. Türk coğrafyasına yakın ve hatta içine , mutlak bir İrani kavim yerleştirildi Bunlar da genellikle her zaman soyu tükenmiş Toharlar oldu veya Soğdlar oldu. Avrasya ve bağlantılı olarak Orta Asya daha açıkçası Türkistan medeniyetinin nesi varsa böylece , Ari yapıldı. Toharların çare olmadığı hallerde, ister istemez Moğollar da bu işe ara sıra yedeklenir . Bu kesime göre Anadolu' da bu gün için okunamayan çözülemeyen ne kadar yazılı yazıt varsa mutlaka unutulmuş eski bir Yunan diline aittir . Ciddi ciddi Avrupalı bilim insanlarının savunduğu Ari İskit düzmecesi, özellikle kadim Türk yurtlarını istila ve işgal eden başta Ruslar olmak üzere İran ve Çin tarafından büyük iştihakla kabul edildi ; çünkü istila ettikleri topraklar zaten Türk yurdu değildi, halkı da Türk değildi . Eski Ari yurtlarıydı dolayısıyla bu durum da onların işgallerine; meşru zemin oluşturuyordu(!). Bu günde İskitlerin Aryan olduğu yalanı, sözünü ettiğimiz bu ülkelerde halen tam bir yobazlıkla yaşatılmaktadır. Son tahlilde böylece Türklerin bu yerlerde hiçbir hakkı olmuyordu. Çünkü o topraklar Ari ırkın eski vatanlarıydı ve kurganla belirginleşen bizim Bozkır medeniyeti dediğimiz medeniyet , onların atalarının ürünüydü. Ve bu ülkelerin resmi tezi olarak söz konusu İskitlerin esk, Ariler oldukları hala okullarda okutulan tarih kitaplarında yer almaya devam etmektedir. Emperyalizmin ürettiği bu yalan özelde İskit Sakaların Türk kökenli olduğu ve Türk oldukları Türk tarihçilerinden Abdulhaluk Çay , İlhami Durmuş , Ekrem Memiş ve özellikle Dr .Fatih

⁵ Çağıl ÇAYIR,German Runik Yazısının Türk Kökeni Say.32 ,İstanbul-2023

⁶ Emine Sonnur ÖZEN ,İskit Türk Aynılığı .Sayf.167 ,İstanbul-2016

Şengün⁷ kesin hükümle ortaya koyar; İskitler Türk kökenlidir⁸. Söz konusu değerli tarihçilerimiz yanın da yabancı bir çok tarihçi tarafından da bu ispatlanmıştır. Özellikle yabancılardan Kisamov son derece çarpıcı delillerle Ari İskit teorisini yerle bir etmiştir. Ama en keskin darbeyi Ünlü Rus Antropolog Anatole A. Klyosov ve diğer bir Rus dilbilimci olan Y.N. Drozdov'dan yemiştir. Antropolog olan Rus bilgini Klyosov tarihi delillerle değil müspet bilimin (DNA) çalışmalarıyla, bunu yapmıştır. Klyosov, Kurgan kültürü sahasında elde edilen genetiğin yanın da maddi kültür ve teknik ürünlerin, Kurgan kültürünün Türklere ait olduğunu de kesin ifadelerle ilan etmiştir. Ona göre Avrupa da en eski çağlardan beri yaşayan Aryenler, günümüz Avrupa kıtasına aslında Ortasya'dan gelmişlerdir. Ortaasya da başka bir ırk daha vardır onlar da Arbinlerdir. Ve Aryenler Hint -İran dili konuşanların atası iken Arbinler Türkçe konuşan insanların atasıdır. İskitlerde Arbinlerdendir. Ancak aynı bilim insanının, utangaç bir şekilde İskitlerin arasına İrani bir unsuru ilave etmek zorunda kaldığını daha doğrusu aforozdan korktuğu için bunu yaptığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Kylosov yaptığı harita da Anadolu'da en eski zamanlardan beri Türklerin kurgan kültürünün varlığını göstermiştir⁹. Kylosov başka bir çalışmasın da bu gün hala Türk olarak bilinen Modern Türklüğün kadim Orta Asya da yaşayan kolu Altay Kişi ile Aşina Türklüğünün devamı olan günümüz Türklerin atalarının Saka ana kabilesi olduğunu belirtmektedir¹⁰.

İskitler ise Sakaların Batıda ki en uç koludur. Gen çalışmalarıyla belirlenen şablonlarla günümüz de hiç bir milleti elbette tanımlayamayız . Emperyalizm tarafından sahaya yeni sürülen silah, Gen Tuzağıdır. İşerine geldiği gibi yorumladıkları gen yalanları, Milli Benliğini henüz tam bulamamış toplumlarda tam anlamıyla bir bozgunculuk silahıdır. Milli Kimlik üzerinden oluşturduğu tereddütlerle, nesillerin kimliksizleştirilmesinde son derce tehlikeli bir tahribat aracı olarak kullanılmaktadır. Ve nedense dünya da sadece iki kuruluş gen analizlerini yapmaktadır. Buda bir tekeldir. Üretilen bilgilerin sağlıklı olması ise her zaman şüphelidir. Gen ile bir millet dizayn etmeğe , zamanımızın gerçekleri asla müsaade etmez. Ne var ki modern bilimin bazı verilerini kullanmak geçmişti aydınlatma da olumlu yönde bize yeni değerlendirmelerin kapısını açabilir . Ancak temel veri asla olamaz¹¹. Bu nedenle Kylosov bazı açılardan bize çok faydalı olabilmektedir. Ve Anadolu gen haritası çalışmalarını yürüten başka çalışmalar ; Rus bilginini doğrularken, aynı zaman da tarihi belgelerde onun yazdıklarını desteklemekte ve doğrulamaktadır¹² . Ön Türklerden beri Türklerin temel geni olan R1b 'in Anadolu da oldukça hatırı sayılır yüksek oranlarda çıkması tekrar edelim ki tarihi verilere açık bir biçim de destek vermektedir. Sömürgeciliğe meşrulaştırıcı zemin hazırlayan ırkçılık savlarından olan medeniyetin beyaz ırkın yani Ari ırkın eseri olduğu yalanına dayanak noktası haline getirilen, Anadolu da ki Hitit medeniyeti hikayesi; bu nedenle uydurulmuştur .Çünkü en eski medeniyet kurucuları Mısır , Sümer ve

⁷ Dr. Fatih Şengün , en son yayınlanan eseri Sakaların ve Sarmatların Kökeni'nde konuyu netleştirmiştir,

⁸ Dr. Fatih ŞENGÜN , The Origin of the Scythians and the Identity of the Scythians and the Alans in John Tzetztes (İskitlerin Kökeni ve John Tzetztes'in Eserinde İskitlerin ve Alanların Kimliği) Sayf.116. jots.Sayı: 8/2024

⁹ Anatole A. KLYOSOV, The principal mystery in the relationship of Indo-European and Türkic linguistic families, and an attempt to solve it with the help of DNA genealogy: reflections of a non-linguist. Sayf.4 . Journal of Russian Academy of DNA Genealogy. Volüm 3/2010

¹⁰ Anatole A. KLYOSOV, Haplotypes of R1a in Altai: "autochthonous" and "Indo Europeans. Sayf.1522 Proceedings of the Academy of DNA Genealog . Volume 5, No. 127/2012

¹¹ Prof. Dr. Hilmi ÖZDEN , Gen Tuzakları (Gen Oyunları) . <https://www.kirmizilar.com/gen-tuzaklari-gen-oyunlari>

¹² Cengiz CİNNİOĞLU - Roy KİNG · Toomas KİVİSİLD · Ersin KALFOĞLU · Sevil ATASOY · Gianpiero LCAVALLERİ · Anita S. LİLLİE. ve diğerler. Excavating Y-chromosome haplotype strata in Anatolia. sayf.134-135 .Hum Genetic 2004/ 114

diğerleri Ari ırktan değildi. Geriye Hititler kaldığından bu işlenerek insanlığa Almanlar tarafından sunuldu. Halbuki Hititler Ari olmayan Hattilerin üzerine çökmüş bir kavimdi . Hiçte öyle medeniyet mübeşşiri filan değillerdir. Bu konu da çok değerli çalışmaları olan ve eserleri yayınlanan Prof.Dr.Ahmet Ünal 'ın dediği gibi ülkemiz de bir Luvi manyaklığı yanın da bir de Hitit manyaklığı sürüp gitmektedir¹³. Bunun altın da yatan ise Anadolu topraklarına bin yıldır açıkça hakim olan ve kök salan Türklere karşı adeta sanal bir negatif ile başka bir toplum çıkarma gayretidir ve bu da son derece sinsice ve planlı bir psikolojik harp tekniği ile yapılmaktadır. Ülkemiz medeniyetler beşiği ve insanları bir mozaik toplum safsatası ile yurdumuzun adeta altı üstüne getirilerek, yeni yeni arkeolojik harikalar (!)bulunup çıkarılmakta, açık hava mezarlığına döndürülerek ; üstünde yaşayan Türk Milleti karşısına yer altındakiler çıkarılarak ; adeta Türkler silikleştirilmektedir.Ve böylece Türk Milletinin karşısına Anadolu da "Sanal Bir Millet" yaratılmaktadır.Toparlayacak olursak; tarihimizin yani Türklüğün geçmişinin açıklanmasında düğüm noktası İskitler -Sakalar gibi gözükmetedir.Bu düğüm aslın da çözülmüştür. İşte Kylosov buna katkı yapan bir bilim insanıdır. Eğer bu durağı geçemezsek, Türkler Asya'nın en dip köşesinde daracık bir bölgesine sıkıştırılan bir yerden , M.S 550 den sonra ortaya çıkmış, hiçbir medeni vasfı olmayan ; Batıların Barbar dediği ilkel bir kavmin bir avuç insanının dan türemiş, bir toplum yaftasından kurtulamayacaktır. Bu anlayıştan yola çıkanlar , Orta Asya steplerinden çıkmış bir avuç Barbar(!)ın Adriyatik denizine kadar olan bir kıtayı nasıl Türkleştirdiği sorusuna , hiç kimse bu gün cevap veremez. Bu sorunun cevabı İskit -Sakalarda gizlidir.Çünkü bu büyük ve geniş coğrafyaya yayılmış kavimlerin neredeyse tamamı Türk'tü .Ve bu sebeple Türkleşme kolay oldu. Elbette devasa toprakları kontrol eden Saka (İskit) imparatorluğun da yani Kadim Batı Türklüğünün idaresinde başka kavimlerde yaşıyordu . Tıpkı Hun tıpkı Göktürk tıpkı Selçuklu ve tıpkı Osmanlı Devletinde olduğu gibi. Medeniyetin kurucuları, hiçte Batı zihniyetinin söylediği gibi Hattilerin üzerine Trakya dan gelerek Anadolu'nun büyük bir bölümü olan Hatti ülkesini yakıp yıkan , vahşi bir kavim olan Hittitler değildir . Ve Hittitler bütün medeni ve teknik unsurları Hattilerden(Etiler) alarak ,Hatti ülkesinin üzerine oturmuşlardır. Yazı buna dahildir. Hatta Hitit kralları kendilerini Hatti ülkesi kralı olarak tanıtırlandı.Alaca Höyük, Eski yapan, Horoztepe, Mahmatlar; Hatti kalıntıları olduğu artık bilim dünyasın da kabul edilmeye başlanmıştır. İşte bu devirler de Kayaaltı köyü eski adıyla Kıravkaz ya da Kıravgaz Köyü ve çevresi M. Ö. II. bin yılda Lukka adıyla bilinen dağlı halkların yaşadığı bölge olarak tanınır¹⁴ . Daha sonraki devre de Luvilerin etkisi bilinmektedir. M .Ö 1650 -1200 yılları arasın da Anadolu'nun bir kısmı ile Kuzey Suriye bölgesinin batı bölümünde bir krallık kuran Hittitler Suriye üzerinden Mısırlılarla hakimiyet mücadelesine girmişlerdir. Ancak Kadeş savaşı sonrası gittikçe güçten düşmüşlerdir. Bir müddet sonra batıdan gelen Trak kavimleri ve doğudan gelen Kaşkaların saldırıları sonucu yıkılırken , özellikle Trak kavimlerinin (Frigler) başta merkez olmak üzere ,bütün kentleri yakılıp yıkılarak,halkları katliama uğratılmıştır. Bütün bunlar olurken doğru Hazar Denizi doğal sınırı ile Doğu Türkistan arasında uçsuz bucaksız Avrasya bozkırlarında yaşayan adı Türk Olarak bilinmese de büyük bir Türk kavmi yaşıyordu. Türklerin anavatanı Asya'nın orta kısmıdır. Burası doğuda Kadirgan dağlarından, batıda Ural dağları ile Hazar Denizi'ne kadar,kuzeyde Sibiry'a'dan, güneyde

¹³ Ahmet ÜNAL, Hitit Tarihi ve Tarih Yazımının Sorunları Üzerine Düşünceler(Bildiri).Sayf.215-226. XVIII. Türk Tarih Kongresi.Cilt 6.Ankara-2022

¹⁴ Prof.Dr.Ekrem MEMİŞ ,Eskiçağ Türkiye Tarihi.Sayf.63-70 Bursa -2013

Çin, Tibet ve İran ülkelerine kadar uzanan geniş sahadır. Bu sahanın bugün coğrafyacılarda kabul edilen adı Orta Asya'dır . Aslında bu ismin doğru adı Türkistan'dır .

Batı da yaşayan ve daha ziyade İran Coğrafyasının kuzeyin de Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan diğer adıyla Batı Türkistan olarak bilinen topraklar da tarihin en eski Türk Devletini kuran Boz kır kavmi Türkler yaşıyordu ki bunların tamamı göçebe olmayıp önemli bir kesimi ziraatle uğraşıyordu.Bu büyük boylardan oluşan kavim en doğu da Türk adıyla tanınsa da; Doğu Türkistan ile Batı Türkistan'a oralardan Urallara ve Ukrayna topraklarına kadar uzanan havza da yaşayanları İranlılar Saka , Eski Yunanlılar ise İskit olarak isimlendiriyorlardı. Başka bir isimlendirme de doğuda yaşayanlar Saka Batı da yaşayanlar ise İskitler şeklindedir. İskitlerin yurtlarının çok geniş otlaklarla ve sulak alanlara sahip olması, hayvancılık yanın da çiftçiliğin devirlerine göre oldukça gelişmiş bir duruma ulaşması imkanını sağlamıştır. Yanı sıra İskitler yaşadıkları topraklarda madencilikte üstün bir teknoloji geliştirmişler, özellikle altın işlerinde şaheserler ortaya koymuşlardır. Bu gün Bozkır medeniyeti adıyla bilinen bir uygarlığın ilk banisi olmuşlardır. Ayrıca askeri taktik ve düzenleri son derece çarpıcıdır. Devletleri de Saka Devleti olarak bilinmektedir. Tarihi süreçte eski Türkçe konuşan boylar, henüz Türk adıyla isimlendirilmemişler olduklarından bu şekil de farklı adlarla tanınıyorlardı. Ne zaman ki M.S 552 de 1.Göktürk Kağanlığı kurulduktan sonra devleti kuran boyun adı olan Türk sonradan bütün Türklere isim olmuştur. Rahmetli zirve tarihçimiz Prof.Dr.Zeki Velidi Togan'ın şu satırları konuya biraz daha açıklık getirmektedir. --Saka kelimesi Türkçede (Yakut şivesinde) "insan" manasına gelir. Fakat Avesta'da (Eski Pers diliyle yazılmış Zerdüş metinleri) bu kelime "Türk" karşılığı olarak ve İranlılarca düşman sayılan Türkleri küçümseme maksadıyla "eşkiya" manasında kullanılmıştır. Bisutunlar da Saistan yani Sakastan ve Türkistan aynı manada kullanılmış. Ermeni müellifi Stephanos Asolikde "Türkistan bozkırları ki buna Sakastan denilir demiştir¹⁵.Şüphesiz Sakaların en büyük hakını yine İranlıların Afrasiyap Türklerin Alper Tonga dedikleri kağandı¹⁶.

Saka Devleti uzun İran Savaşları ile yıpranarak yıkılmaya yüz tutarken ,M.Ö 900'de Türklerin daha doğu da yani eski Türk yurtlarında büyük bir kuraklık hüküm sürünce Hun Türkleri, Çin'e yöndiler. Yoğun mücadele sonun da Çin tarafından Doğu Türkistan'a doğru sürüldüler . Hunlular daha batıda ki diğer Türk Sakaları yani İskit yurdunu ele geçirince onlar dan bazı kollar, Hazar Denizi kuzeyi ile Kafkaslar arası ve Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlara yönüne hareketlendiler . Karadeniz'in kuzeyi ile Kafkaslar arasında bulunan topraklarda yaşayan yine Saka Türklerine akraba Kimmer boyları, İskitlerin baskısı ile yurtlarını terk ederek bir kısmı Karadeniz'in kuzeyinden batıya giderken bunlar ; Macaristan'a kadar ulaştılar. Bu söz konusu coğrafya da görülen ve adına Kavimler Göçü denilen tarihi göç hadiselerinden birdir.

Güneye yönelen mühimce bir bölümü de Boğazlar üzerinden Anadolu'ya geçerken , bir kısmı da M.Ö 800'de Kafkaslar yoluyla Doğu Anadolu'ya girdiler . Öyle ki MÖ 8.yüzyıldan itibaren güçlü bir şekilde Anadolu'nun orta bölümüne kadar ilerleyen Kimmerler, akabin de M.Ö 696'da Frig Devleti'ne son vermişlerdir .

Kimmerler ,Menderes Havzası'na kadar ilerleyip Batı Anadolu da ki Lidya Krallığına saldırmışlarsa da önce yenilerek geri çekilmişlerdir. Arkasından tekrar saldırarak M.Ö 652 'de krallığın başkenti Sardes'i ele

¹⁵ Ord. Prof.Dr.Zeki Velidi TOGAN,Sakalar (VII).Sayf.27.Belgelerle Türk Tarihi Dergisi. Sayı24/1987

¹⁶ Afrayisab Türklerdeki adıyla Alper Tunga için bakınız :Z.V .Togan .a.g.m

geçirmişlerdir. Buradan kuzeye yönelen Kimmerler, Marmara Bölgesine yerleşmişlerdir. Daha sonra Ege bölgesinde ve kıyıların da bulunan İon(Yunan) şehirlerine baskınlar yaparak yağmalamışlardır .

M.Ö 644 'te Kimmerlerin saldırısına uğruyan bu şehirler arasın da Efes ve Manisa da vardı. Kastamonu-Sinop başta olmak üzere Karadenize seferler düzenlemişler ve bir kısmı bu bölgeye yerleşmişlerdir. Ancak daha sonra güçlenen Lidyalılar onları Orta Anadolu doğru sürmüşlerdir.Orta Anadolu'dan kuzeye yönelip; Amasya'ya sonra da Karadeniz sahillerine ulaşırlar. Yaklaşık yüz yıl Anadolu da etkili olan Kimmerler, bir müddet sonra M.Ö 585'te örneğin Lidya -Pers savaşın da adları anılmaz olsa da bu gün Karadeniz de Trabzon başta olmak üzere bir çok bölgede yerleşmiş Kimmerlerden bazı yer isimleri hatıra kalmıştır. Mesela Trabzon da antik çağda Kimmerius Dağı olarak bilinen dağın ismi Kimmerlerin hatırasıdır . Bu gün bu bölge Kemer kaya olarak bilinmektedir.

Kimmerlerin sonradan tarih sahnesine çıkacak olan Bulgar Türklerinin ataları olduğu, bir çok tarihçi tarafından ifade edilmektedir . Bulgarların iki önemli boyu olan Kutugurlar ve Utugurların Kimmerlerin sonraki zamanlardaki devamıdırılar görüşü bulunmaktadır. Öte yandan Anadolu'ya İskitler tarafından Kimmerlerin yerleştirildikleri fikri bazı Rus tarihçileri tarafından da doğrulanmaktadır¹⁷.

A.2.1 ANADOLU ' DA SAKALAR (İSKİTLER)

Sakalar, Uzak Asyadan (Moğolistan'ın kuzeyinden) Macaristan'a kadar büyük bir coğrafyaya yayılmış atlı bozkır kavmidir. Eski Türk yurdu olan Hazar üst bölgesindeki İskitler adıyla tanıtılanlar , İran'a inip oradan Anadolu'ya girmişlerdir¹⁸.

İskitler'in Ön Asya'ya yönelmelerinin sebebi Kimmerleri takip etme düşüncesidir. Kimmerleri yurtlarından çıkararak İskitler, onların ardından, Kafkasları doğudan dolaşarak, Hazar denizi kıyısını takiben Derbent-Demirkapı geçitleri üzerinden Azerbaycan'a ve daha sonra güneye" -daha genel bir deyimle- Ön Asya'ya dalgalar halinde akmaya başlayıp Filistine hükmetmişler,arkasından Mısır'ı tehdide başlamışlardı . İskitler , İran da artık Turani bir kavim olduğu anlaşılan Medler'in egemenliğini bitirmişlerdi. Bütün Anadolu'ya da yayılıp ve burada yirmi sekiz yıl hüküm sürerler. Farklı toplumlara ait olup gün yüzüne çıkarılmış olan yazılı belgelerden bazı İskit gruplarının MÖ 8. yüzyılda Kafkasya ve çevresinde yaşadıklarını öğrenmekteyiz. Öte yandan İskitler diğer adlarıyla Sakaların diğer bir kolu ise Karadeniz kuzeyinden Tuna boylarına kadar geniş bir saha da varlıklarını hissettirmişlerdir. Anadolu da yerleşik hayata geçmeyen İskitlerden arta kalan arkeolojik malzemelerden anlaşıldığına göre özellikle savaştıkları alanlarda veya Tümülüsler de (kurganlarda) ortaya çıkmıştır.

Buralar Orta Anadolu Çorum, Amasya,Tokat)¹⁹, Batı Anadolu ile Güneydoğu Anadolu arasındaki geniş alandır. M.Ö 250 den sonra İskitler tarih sahnesinden çekilmiştir. Bir çok tarihçi İskitlerin (Sakaların batı

¹⁷ B.N.GRAKOV, İskitler(Çeviren D.ahsen Batur).Sayf.44.İstanbul-2006

¹⁸ Prof. Dr. İlhami DURMUŞ . Sakalar ve Hunlar Döneminde Anadolu'da Türk Varlığı.Sayf.89. Eski Ön Asya Uygarlıklarından Günümüze Anadolu'da Türk Varlığı.Ankara -2008

kolu) aslında Oğuzların da ataları olduğunu ifade etmektedirler; ancak bu bazı Oğuz boyları için geçerli olabilir.

İskitlerin, günümüzdeki adlarıyla Rusya federasyonu içinde yer alan Saka(Saha) diğer adlarıyla Yakutların, Kazakların ve hatta Kafkaslarda yaşayan bazı Türk boylarının teşekkülünde önemli bir unsur olduklarını bilinmektedir. Ve M.Ö 4.Yüz yılın ortalarına doğru tarih sahnesine çıkan Hun Türklerinin bayrağı altında İskitler ya da Sakalar başka isimlerle tanınırlar da yeni Türk Devleti olarak sahneye çıkan Hunların önemli bir dayanak noktası olmuşlardı. Hunlular ve Sakalar, Ana Türklüğün kuzey kolu olan Oğur Türklerindendirler²⁰ .Diğer Türk kolu ise bilindiği üzere Güney kanadı olan Oğuzlardır.

Kionit olarak ta bilinen İran sahasına giren Hunlular ,359'da Diyarbakır'ı kuşatan İranlılara yardım olarak mühim bir kuvvetle bu kuşatmaya katılmışlardır . Bu da tarih çağların da Türklerin Anadolu'da bazı tarihçilerce ilk görünmeleridir. İkinci olarak Anadolu'da Hunluların görünmesi 395'te dir.Kafkaslar dan Anadolu'ya girip Suriyeye kadar inen Hun Türkü komutanlar Basık ve Kursık ,yukarıda işaret edilen Hun - İskit bağlantısını doğrular niteliktedir. Nitekim bu iki komutan İskit kağanının oğullarıydılar²¹. Hakkari'de bulunan steller (Kabartma resimli taş balballar) M.Ö. II. Binyılın son yüzyıllar ve daha az da I.bin yılın çok başlarına ait olabilecekleri ve İskitlere ait olduğu bilinen Avrasya balbalları ile çok açık benzerlikleri basit bir karşılaştırma ile bile anlaşılmalıdır²². Kafkaslara intikal edip burada beylik halin de faaliyet gösteren söz konusu Hun Türkleri hakkın da en eski bilgileri veren Kalankatlı Moses onların eski Türk gelenekleri ile ilgili kayıtları görmekteyiz²³. Moses Ermeni kilisesinin nasıl Kafkas Hunları ve diğer Türk boylarının Ermenleştiirdiğini açık bir şekilde izah etmektedir.

Ve en önemli kültür mirası ise bu gün özellikle Batılı sanat tarihçilerince hiçbir delil olmadan afaki olarak Friglere ait olduğu iddia edilen halıcılıktır. Onlardan da Ermenilere geçtiği iddia edilen ve sonra da İranlılara mal edilen halıcılığın kökeni için onların görüşlerini eğer az çok doğru olduğunu varsaysak bile, aslın da asıl gerçeğin bu tür dokumanın Kimmer ve İskitlerden adı anılan bu halklara geçtiği hususu, tarihi gerçekler doğrultusunda daha akla uygun gözükmektedir .

A.2.2 KİMMERLER VE İSKİTLER SONRASI ANADOLU

Kısaca değindiğimiz tarih öncesi ve sonrası söz konusu çağlar da Anadolu adeta bir kavimler arenası gibidir .Sayısını bilemediğimiz kadar çok sayıda ve çeşitte dil konuşan, insan topluluklarının aynı devirde veya ardınca ülkede yaşadığı görülmektedir. Bu halklardan biride Antik çağ da Pisidyalılarıdır.

Pisidler; Burdur , Isparta illeri toprakları ile Antalya'nın kuzey bölgesin de yer alan ve Pisidya denilen bölge halkıdır.Pisidlerin eski çağ tarihlerinde öne çıkan kesimi ise daha ziyade Sagallosos kent halkıdır . Pisidler, M.Ö 5.Yüz yıldan itibaren bu çağ yazarlarının eserlerinde görülmeye başlanmıştır. Önceleri Anadolu

¹⁹ Çorum da 2021 yılın da bir kurgan dan çıkan M.Ö 4.veya 3.yüz yıllara ait olduğu açıklanan Saka Türklerine ait olduğu görülen deri kısa konçlu çizme dikkat çekmektedir.

²⁰ Dr.Fatih ŞENGÜN , Sakaların ve Sarmatların Kökeni .Sayf.12,150 . Konya -2023

²¹ Gyula NEMEHT , Atila ve Oğulları (Çeviren Şerif Başta) .Sayf.93Ankatra -1982

²² Prof.Dr.Veli Sevin -Dr.Ayşe ÖZFIRAT ,Hakkari Stelleri ,Doğu Anadolu da Savaşçı Çobanlar.Belleten .Sayı 242.Say.509 .Ağustos-2001

²³ Kalankatlı Moses Alban Tarihi(Türkiye Türkçesine aktaran Yusuf Gedikli).İstanbul-2019

da hiçbir etkinlikleri görünmeyen bu bölge halkı, yağmacı, korsan hayatı yaşayan toplum olarak tanınıyorlardı²⁴. Ve bölge , M.Ö 2.yüz yılda Arzava olarak biliniyordu . Bölge M.Ö 547 de Anadolu'yu istila eden Persler savaşı Pisidya halkının üzerinde pek bir hakimiyeti kuramamıştı. MÖ.332-334'de Makedonyalı İskender tarafından istila edilen Pisidya'nın en önemli kenti Sagallastos feth edildi . İskender'in ölümünden sonra onun generallerince paylaşılan Anadolu üzerinden Burdur dolayısıyla Kayaaltı köyü etrafı Selekoslar idaresine geçti . Daha sonra Bergama Kırallığına devredildi . Bölge M.Ö 188'e doğru Bergama Kırallığı Romalılara tabi oldu.

M.Ö 27 -395 ise Kesin Roma hakimiyeti yılları olarak yaşandı. M.Ö 25 'te Romaya hakim olan Augustus zamanın da içinde Pisidya'nın da bulunduğu Galatia Provincia adıyla yeni bir idari birim kurdu. Daha önce bölgede hüküm süren bir çok devlet gibi Romalılar da burada sükuneti sağlayamadılar. İsyancı Pisidyalılar hep sorun çıkardılar .M.Ö 4'te yörenin vahşi kabilesi Homanadlar ile Romalılar savaşı yaşandı. Bunun üzerine Romalılar askeri koloniler kurmaya başladılar ²⁵. Aslında amaç bölgeyi Romalılaştırmaktı. Koloniler arasında bağı güçlendirmek amacıyla da bunları birbirine bağlayan , Augustus yolu ağını kurdular. Bucak yakınlarının da ki Kremna bölgenin en önemli Roma kolonisiydi.

Diğer yandan yukarıda anlatılan süreç içinde Kıravgaz yöresinde görülen bazı değişiklikler bakarsak : Helenistik dönem olarak bilinen M.Ö 400 ile 260 arasında köyün içinde olduğu alan da tarımsal faaliyetin başladığı ve bazı dağ yamaçlarında küçük birimlerin oluştuğu yine Bioarkeolojik ve arkeobotanik araştırmalarla görüldüğü iddia edilmektedir .Ve bu zaman da Sagallastos güç odağı olarak ortaya çıkmış Burdur ovası dahil bölgenin hakimi olmuştur.

Romalılar günümüz Burdur topraklarında daha ziyade askeri koloniler kurarak bölgede asayiş sağladılar. Bunlardan ilk akla gelenler Cremna, Olbasa , Comama kentleridir. Bu koloniler arasında ulaşımı sağlamak amacıyla da Via Sebastia (Augustus Yolu) adıyla bilinen bir yol ağı tesis ederek ulaşımı kolaylaştırdılar²⁶ . Bu gün bu yolun Burdur çevresinde ki geçiş güzergahları tartışılır haldedir²⁷ . Bu yollardan biri Keçiborlu tarafından gelerek Söğüt Dağları ile Burdur Gölü arasından İlyas Köyü üzerinden güneye Karakent 'e oradan Karaçal Boğazından Kozluca'ya doğru ve oradan Antalya'ya yönelir. Keçiborlu Isparta istikametine giden diğer kol ise Gönen'den Sagallastos'a geçmektedir . Konu ile ilgili araştırmacılar pek görmese de bizce Gönen'e üzerinden Güney batıya giden bir kol daha vardır. Bu kol, Gönen -Geresin-Lengüme (bu köy civarında ki antik kent Magastra 'ya uğrayarak) İnsuyu bölgesine ulaşır.

²⁴ Strabon ,Geograica(Çeviren Adnan Pekman.Sayf.70 .İstanbul-2015

²⁵ Mehmet Sait ÖZSAİT,Helenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi.Sayf.86.İstanbul-1985

²⁶Fatih DEMİR, Ortaçağ Anadolu'sunda Denizli ile Konya Arasındaki Askeri Yol Güzergâhları (XII.Yüzyıl).SDÜ .Yüksek Lisans Tezi .Sayf.85 Isparta-2018

²⁷ Barbara LEVİCK ,Roman in Colonies in Southern Asie Minör .Sayf.39 London -1967

Şekil 2 Kayaaltı (Kırvagaz) Köyün de ki tarihi Kuruköprü.

Ve buradan Kırvagaz sırtlarından atlayarak , köy de bulunan halen ayakta olan tarihi Kuru köprüyü (bu köprüyü Ceneviz köprüsü olarak adlandıranlar az da olsa vardır. Sebebi eskiden daha çok bölge üzerinden ticaret işini Cenevizlilerin yapması ile alakalı olsa gerektir) geçerek Menit Deresi vadisine inip, buradan Menit deresi kanalıyla Arvallı istikametinden, Antalya gitmektedir. Nitekim Menit deresi yukarı sırtlarında , eski antik devirden bir yerleşim yeri olduğunu gösteren buluntulara rastlanmaktadır. Bu saha da ki Dibek alanı olarak bilinen eski yerleşim yeri , halen koruma altındadır. Söz konusu yerleşimin Geç Roma ön Bizans devirlerine tarihlenmesi mümkün gözükmektedir. Kırvagaz Kuru köprüsünün 20.Yüz yılın hemen başlarında Burdur -Antalya rotasını araştıran Batılı araştırmacılar tarafından kullanıldığı açıklanmaktadır²⁸ . Roma devri Anadolu da Pax Romano olarak bilinen barış ve sükun zamanı olarak bilinse de Pisidyada yani Göller Bölgesinde zaman zaman isyan hareketleri görülmektedir. Öte yandan Roma devrinde Kırvagaz ve çevresinde çiftçiliğin azaldığı hayvancılıkta koyun ve keçi yetiştiriciliğinden ziyade sığır ve domuz besleme yaygınlaştığı ifade edilmektedir .Ve üzüm yetiştiriciliği yanı sıra zeytin üretimi oldukça yaygındı.M.Ö 800 -500 arasında Kırvagaz sahasın da çam ormanları azalırken zeytin ağaçların da artış olduğu araştırmalarda ortaya çıkmıştır²⁹.Öyle ki: zeytinlik açısından milattan önce ve sonrası Roma devrinde **Kırvagaz** çevresi oldukça

²⁸ Notes On Georaphy of Asie Minör(Yazarsız).Sayf.72 . Basım yeri yok.-1916

²⁹ Johan BAKKER , Late Holocene Vegetation Dynamics in a Mountainous Environment inthe Territory of Sagalassos, Southwest Turkey(Doktora Tezi).Sayf.28 Leueven -2012

zengindi³⁰. M.S 1.Yüz yılda Anadolu da Hıristiyanlık dini yayılmaya başladı. Romanın bütün zulümlerine rağmen yeni din hızla yayılıyordu. Bu yayılmada İsa'nın havarilerinden üçünün Anadolu kökenli olmasının rolü vardı. Bu nedenle Anadolu Hıristiyan dünyası için Holy Land'dır Yani Kutsal vatandır. Ayrıca Aziz Pavlus'un Anadolu'da ki misyonerliğini de gözden irak tutmamalıyız. Roma İmparatorluğu M.S 395'te Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılırken Anadolu bilindiği üzere Doğu Roma İmparatorluğu içindeydi. Daha sonra Bizans Devleti olarak tanınacak olan bu devletin erken dönmeleri olan M.S 450 -700 Ve devamla 9.yüz yıl başların ,çiftçilik azaldığı görülmektedir.Bunun da sebebinin 7.Yüz yıl boyunca süre Arap ordularının Anadolu'ya girmeleri ile bölgeye sürekli yapılan Arap akınları olduğu düşünülmelidir. Ki 6.Yüz yılda Sagalosos'u yerle bir eden depremin Kıravkaz çevresinde ne gibi etkileri olduğunu bilmesek te epeyce zararlı olduğu açıktır. 6.yüz yıl Anadolu'sunda depremler ve özellikle veba salgını nüfusun neredeyse yarısından fazlasını yok etmişti. Ve tarımsal faaliyetleri ise tabi afetler mesela çekirge zuhuru felce uğratmıştır ³¹.Antik çağdan başlayarak buraya kadar ele alınan devrede , günümüz Kıravgaz köyünün konumlandığı bölüm de , bir yerleşim yeri olarak görülmesi söz konusu değildir. Çünkü günümüz de ve yakın devresinde köy içinde ve çevresin de yapılan hiç bir hafriyat çalışmasın da en küçük bir yerleşim belirtisi görülmemiştir. Ancak Kıravkaz Dağı eteğinde meşe koruluğu Obanı (Oba alanı) yolu üstü ile Mere tarafların da daha önce de işaret edildiği üzere geç Roma ve Bizans dönemi yerleşimlerin olması muhtemel kalıntılara rastlanılmaktadır. Yanı sıra bazı Batılı araştırmacılar literatüre Kıravkaz adını kendi anlayışlarına göre imla ettikleri Gravgaz March (bataklığı) çevrede bilinen adıyla Karaevli Gölü alanın da geç Roma ve erken Bizans kalıntılarına rastlandığı ifade etmektedirler . Orta Bizans Dönemi olarak tanımlanan 700-850 yılları arası genellikle bölgenin karanlık çağı diye bilinir .Son Bizans Dönemi 850-1200 devresidir.Karanlık çağ devresine ait en dikkat çekici çevresel değişiklik Kıravgaz yakınlarında M.S 700 ler de bölge de görülen zeytin ağacının artık görülmemeye başlanmasıdır³².Söz konusu yıllarda bölgenin nem oranın da düşüş görüldüğü, Kıravkaz bataklığı (Karaevli Gölü) üzerinde çalışma yapan bir bilim insanınca belirtilmektedir³³. Kıravkaz ve çevresinde 800 de başlayan bir erozyon ile birlikte iklim de belirli bir değişme olsa da , insanların buralara yerleştiği ve bununla birlikte saha da insan eliyle büyük bir ormansızlaşma(çam) başladığı Bioarkolojik çalışmalarla tespit edilmiştir . Bunun yerine meşe türü ağaçlarda artış başladı. Bu gün Kıravgaz çevresinde ve genel de Burdur topraklarının tamamında görülen Akdeniz maki türü ;yaprağını dökmeyen halkımızın çalı dediği Pırnal Meşesi ve yaprağını döken Meşe çeşitlerinin doğal olarak artışının , söz konusu devrede ortaya çıktığı bölgede yapılan Arkeobotanik çalışmalarla anlaşılmıştır.Ve bilahere belirtildiği üzere yörede tarımsal faaliyetler de azalmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi yörede hem Roma hem de orta Bizans dönemlerinde yukarda ki tarihlere kadar zeytin üretimi vardı³⁴. Nitekim Kara evli de Pilav Dağı yamacında lokalize edilen Kepez Kale

³⁰ Marleen VERMOERE , Thijs Van THUYNE , Simon SIX, Leo VANHECKE , Marc WAELEKENS , Etienne PAULÏSSEN , Erik SMETS: Late Holocene local vegetation dynamics in the marsh of Gravgaz (southwest Turkey).Sayf.450 Journal of Paleolimnology 27/2002

³¹ Cyrill MANGO .Bizans(çeviren Gül Çağlı Güven) Sayf.78. İstanbul-2008

³² Alexander OLSON , Environment and Society in Byzantium, 650-1150: Between the Oak and the Olive Sayf .118 Switzerland -2020

³³³³ Johan BAKKER , Late Holocene Vegetation Dynamics in a Mountainous Environment inthe Territory of Sagalassos, Southwest Turkey(Doktora Tezi).Sayf.70 Leueven -2012

³⁴ Marleen VERMOERE , Thijs Van THUYNE , Simon SIX, Leo VANHECKE , Marc WAELEKENS ,

kalıntısında , zeytin yağı elde edilen değirmenin (Zeytin sıkma düzeneği) görülmesi bunu açıkça göstermektedir . Sahanın İklimin de ki değişiklik , M.S 1220 den itibaren kuraklık halinde devam edip Osmanlı döneminde ; 1400lerin başında olumlu bir iyileşme görüldüğü Kıragaz Bataklığı üzerine çalışan Belçikalı Bakker tarafından gözlemlenmiştir. İklim değişirken bölgede yoğun olarak küçük baş hayvancılığının geliştiğini ve insan faaliyetlerinin arttığını açıklamaktadır³⁵. Ki bunun da sebebi artık bölgenin Türkmenlerce yurt tutulmasıdır.

Konumuza dönerek Bizans dönemine baktığımızda , Burdur çevresin de neler yaşandığı bilinmezliklerle doludur. Bilinen tek şey Pisidyalı Arap asıllı Nikefor'un 802 de Bizans tahtını ele geçirmesidir. Söz konusu yıllar da Göller Bölgesi hususiyle Kıragaz köyü havzası Anatolica teması içindeydi.Geniş topraklara sahip olan Bizans İmparatorluğu toprakları Asya -Avrupa -Afrika kıtalarında büyük alanları kaplıyordu.Bizans Anadolu'suna 7.Yüz yıl başlarına gelindiğin de önce İran Sasani istilası ve arkasından gelen yeni dinleri ile büyük bir dinamizme kavuşan Müslüman Arapların akınları başlamıştı. Müslümanlar, Arap yarım adasından çıkarak kuzeye yönelmişlerdi . Kuzey ise Bizans toprakları ve İran Sasani topraklarıydı. İlk hamlede Sasanileri yerle bir eden İslam orduları sonra Bizans'a yöneldiler. Suriye , Mısır ve Kuzey Afrika'yı feth eden Müslüman Araplar , yönlerini bu sefer , Anadolu'ya çevirdiler.643'de Bizans'ın Armeniya topraklarına girdiler. Batılı tarihçiler bu olaylara 7.Yüz yıl felaketi adını vermektedirler.

Böylece başlayan Anadolu da ki Bizans Arap savaşları , üç dört yüz yıl sürdü .Ve Bizans Anadolu'su bu savaşlardan çok zarar gördü ve çok nüfus kaybı yaşadı³⁶.Şehirler boşaldı ,kırsal ıssızlaştı . Göller Bölgesi , söz konusu savaşların zaman zaman yaşandığı yerler arasındadır.713'te Arap savaşçıları bölgeden binlerce insanı esir edip ,alıp götürmüşlerdir³⁷. Ve dolayısıyla o devir de Burdur bölgesi Arap saldırılarından epeyce zarar görmüştü³⁸.Anadolu da uzun yüz yıllar süren Bizans - Sasani, Arap -Bizans savaşları yanın da büyük kıyımlara yol açan salgın hastalıklar ve Bizans Ermeni mücadeleleri , ülkeyi doğudan İran üzerinden gelen Türklerin ele geçirmesine büyük kolaylık sağlamıştır .Bizans devri Anadolu'sunu Batılı bir tarihçi şöyle tasvir etmektedir : **Anadolu'nun kıyı alanlarından çok farklı olan yüksek iç yaylalarında iklim son derece sert ve toprağın büyük bölümü tarıma elverişsizdi. Ortaçağda olduğu gibi, antik çağda da, yayla, çok seyrek iskan edilmmişti ve kentsel yaşam buralarda gelişkin değildi**³⁹. 900 lü yılların başın da bölgede tarımsal faaliyetler de az bir ilerleme gözükmekte, bunun da sebebinin. Bizans devletinde sağlanan barış huzur ortamının nedeniyle olduğu ifade edilmektedir. Buna rağmen ; 982 yılında yazılan Hududul alem' e göre ancak birkaç küçük şehrin varlığı Anadolu 'da görülmektedir. Bizans, 10. ve 11. yüz yılda ; daha önce gerilediği Müslüman Araplar karşısın da toparlanıp, karşı harekete geçip ,eski kaybettiği toprakların dan Mısır ve Suriye'nin bir bölümü hariç hepsini tekrar almıştı. Ve gücünün zirvesine çıkmıştı. İşte bu sıra da

Etienne PAULÏSSEN , Erik SMETS: Late Holocene local vegetation dynamics in the marsh of Gravaz (southwest Turkey).Sayf.449 Journal of Paleolimnology 27/2002

³⁵ Bakker ,a.g.e Sayf.78

³⁶ Cyrill MANGO , Bizans(çeviren Gül Çağlı Güven) Sayf.32. İstanbul-2008

³⁷ Doç.Dr.Şahin UÇAR ,Anadolu da İslam Bizans Mücadelesi .Sayf105.İstanbul-1990

³⁸ Peter CHARANİS , Kültürel Çeşitlenme ve Anadolu'da Bizans İktidarının Çöküşü (Çevir.Mustafa Alican)Sayf.199.Tarih okulu.Say110/ Ağustos-2011

³⁹ Cyrill MANGO .Bizans(çeviren Gül Çağlı Güven) Sayf.23. İstanbul-2008

doğudan gelen büyük Türk dalgası Anadolu'ya yönelmişti . Bu arada 1195-1264 yılları arasın da ki ilerde söz edeceğimiz ki -1204 sonrası Selçuklu Türk dönemidir- Burdur çevresin de şiddetli kuraklık çekilen yıllardır⁴⁰.

B. 1 TÜRKLERİN KADIM YURDU ANADOLU VE KIRAVGAZ ADININ KÖKENİ

Daha önce de vurgulandığı üzere Türklerin ilk ana yurdu meselesi bu gün, en çok tartışılan tarih konularındandır. Genel olarak yakın zamana kadar kabul ettirilen görüş Türklerin, ilk anayurtlarının günümüz Moğolistan sınırları içinde bulunan Ötüken vadisi olduğudur. Ancak buna itirazlar ve yapılan arkeolojik tespitler ise ilk yurdun günümüz Kırgızistan sınırları içinde konumlanan Issık Gölü havzasıdır. Yani Batı Türkistan coğrafyası ilave olarak Ural-Altay dağları arasında kalan geniş bozkırlardır. Yine Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün bizzat yönlendirdiği Türk Tarih Tezini doğrular nitelikte olan Anadolu'nun ; en eski Türk Yurdu olduğu tespitleri gündeme oturmuş vaziyettedir. Özellikle değerli tarihçi Prof.Dr.Osman Karatay'ın haklı gerekçelerle itiraz ettiği üzere Asya'nın en doğusuna doğru daracık bir sahaya sıkıştırılan Türk Anayurdu hikayesi gittikçe pek taraftar bulamamaktadır. Karatay'ın da dediği gibi Mançuryadan Viyana kapılarına kadar dayanan büyük bir devasa hinterlanda hükmeden büyük bir milleti siz Moğolistan 'ın küçük bir sahasına yerleştiremezsiniz. 10.5 milyon kilometre kareye dağılmış bir millete bir avuç toprak anayurt olamaz. Osman Karatay'ın fikrine göre ilk nüve Ortadoğu da Sumerlilere yakın bir saha da oluşmuştur⁴¹. Karatay ,Anadolu da sakin Hatti ,Hurri ve Urartuları bu etnosun birer parçası olarak görür.Nitekim burada yaşayan Subarlar ve Elamlılar da en derin Ön Türk kültürünü görüyoruz.Her iki dilde çok sayı da Türkçe kelime vardır. Sümerce de görülen Türkçe benzerliği , onların içinde yaşayan ve zamanla asimile olan bir ön Türk uruşundan gelmedir. Ortadoğu'da gördüğümüz bu Ön Türkler oradan Hazar havzasına, Kuzey ve Güney Azerbaycan ve İran'ın Kuzeyine intikal etmişlerdir. Daha sonra bu sahadan Ortaasya'ya yayılmışlardır⁴². Nitekim tarihin en eski arşivleri olan Çin kaynaklarının verdiği bazı ip uçları bize benzer şeyleri düşündürmektedir. Buna göre M.Ö 3000 'de Batıdan gelen ve Türklerin ilk ataları olan kavim Çin'in kuzeydoğusuna intikal etmişler ve buradan kuzeyine yayılmış olan Hunlular zamanla çoğalarak büyük Hun İmparatorluğunu kurmuşlardır. Bu devlet hemen hemen tüm Asya halklarına egemen olmuş Çin ile bitmez tükenmez savaşlar sonun da gittikçe zayıflamış ve yine Çin'in bitmeyen entrika ve desiseleri ile kardeş kavgası neticesin de M.S 214'te Çin hakimiyetine girmiştir.Dağılan Hun Türkleri Batıya doğru ve güneye doğru göçerken bir bölümü de uzak Orhun vadisine çekilmişlerdir ki bunlar daha sonra Köktürk olarak tekrar dirileceklerdir⁴³. Son yapılan Arkeolojik araştırmalardan çıkarılan sonuçlara göre en azın dan Anadolu da neolitik çağdan beri Ön Türklerin var olduğudur. Özellikle Türklerin yaşadıkları yerlerde geleneksel olarak bıraktıkları kaya resimleri ve runik (denilse de doğrusu Eski Türk yazısıdır) harflerle ya da damgalarla bunu rahatlıkla çıkarabiliyoruz. Ki bu gün Anadolu da yeni yeni bulunan kaya resmi ve damgalı taş

⁴⁰ J. BAKKER, E. PAULISSEN, D. KANIĞWSKI, J. POBLOME, V. De LAET, G. VERSTRAETEN and M. WAELENS: Climate, people, fire and vegetation: new insights into vegetationdynamics in the Eastern Mediterranean since the 1st century AD.Sayf.74. Clim. Past, 9/2013

⁴¹ Osman KARATAY ,İran ile Turan .Sayf.65-69 .Ankara-2003

⁴²Osman KARATAY ,Türklerin Kökeni .sayf.239-240.Ankara -2015

⁴³ Dr. Abdülhalık AYTBAYEV, İlk Orta Asya Sakinlerinin Göç Süreçleri.Sayf.1019 Türkler Cilt1.Ankara -2002

maddi kültür unsurlarıyla bu tespit sürekli desteklenmekte ve insanları hayrete düşürmektedir⁴⁴. Ve Atatürk'ün temel Türk Tarih Tezinin hiçte öyle alay edilecek bir mevzuu olmadığı ; gittikçe daha iyi anlaşılmaktadır. Öyle ki : Tarih öncesi Anadolu insan yerleşimi hususunda en önde gelen örnek olan Çatalhöyük'te bulunan malzemeler, duvar resimleri , ölü gömme adetleri hayret verici şekilde eski Türk izleri taşıması boşuna değildir.

M.Ö 3000 hatta daha da eskiye kadar tarihlenen adeta tarihin derinliklerinden günümüze Türklüğün mührü olarak görülen Anadolu kaya resimleri ve eski Türk harfli yazıtlar, tüm yurdumuz da görülebilmektedir. Anadolu'ya komşu Irak Kerkük -Erbil bölgesinde: M.Ö 2000 başlarında yaşayan Turukkuların, tarihte geçen eski Türk boyu olduğu yerli yabancı tarihçilerce ifade edilmektedir. Yukarda da vurgulandığı üzere Orta Anadolu da yaşayan Hattilerin ve Doğu Anadolu da yaşayan Hurrilerin dillerinden anlaşıldığına göre, ön Türk soyludurlar⁴⁵. Anadolu'ya İlk çağlar da ikinci Türk kökenli kavimler olarak Önce Kimmerleri sonra İskitleri görürüz . Yine önceden anlatıldığı üzere bu iki Türk kavmi gerek Balkanlardan ve gerekse Kafkaslar dan Anadolu'ya girmişler sonra da aynı yollardan geri dönmüşlerse de azımsanmayacak sayı da ki kitleleri Anadolu da kalmışlardır. Ve zamanla diğer halklara karışıp kaybolmuşlarsa da kültürel mirasları zamanımıza kadar ulaşmıştır.Onların izlerini Anadolu toponomisinde rahatlıkla bu günde görülebilmektedir. İskitler ve Anadolu bağlantısını tekrar ele alacak olursak ilk defa M.Ö 8.yüz yılda başlayan İskit akınları ve istilası arkasında antik çağ kayıtlarına tam geçmese de İskitlerin varlığı milat sonrası da ki zamanlar da ülkemiz de görülmektedir. Asıl yurtları olan günümüz Ukrayna ve Kazakistan bozkırları arkasından Rumeli deki varlıkları M.1 .yüz yıl sonunda devletlerinin yıkılmasıyla söz konusu ülkelerin nüfusunu oluşturan halklardan biri olarak tarihin derinliğinde kaybolmuşlardır.

Kıravgaz köyü batısında Denizli yakınların da ki Kolosie kentinde de M.S.1. asır da İskitlerin yaşadıklarını Hıristiyan azizlerinden Pavlus'un mektuplarından çıkarıyoruz. Gerçekliği tartışılrsa da Aziz Pavlus mektubun da "Grek ve Yahudi sünnetli ve sünnetsiz, barbar, İskit köle efendi ayrımı yoktur " demektedir⁴⁶. Aynı devirlerde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde İskitlerin mevcudiyetini aynı Pavlus'un mektuplarından çıkarmak mümkündür. İskitler sonrası Anadolu da diğer bir Türk varlığının daha öncede işaret edildiği üzere ,Bizans döneminde Kafkaslardan Kuzey Anadolu'ya ve oradan Orta Anadolu'ya ve daha sonra güneye yönelip Suriye Filistin taraflarına inerek, daha sonrada kuzeye dönüp Urfayı kuşatıp tekrar geri geldikleri yönden Doğu Anadolu üzerinden Kafkaslara dönen Hun Türkleridir.Bu sefer sonrası Hunlar büyük ganimetle geri döndülerse de dönerken, İranlıların saldırısına uğrayıp ganimetlerini kaybetmişlerdir. Hunlulara komutan eden Barsık ve Kursık isimindeki komutanlardı. Suriye de bulunan Sura antik kentinde bir taş üzerinde bulunan Milli Türk alfabesi ile yazılmış bir taş yazıtta yabancı arkeologlarca bulunup okunan şu satırlar "Ah genç Apa Kurçik,bırak kendini tabuttaki huzurlu uykuya /dinlen tabuttaki huzurlu uykuda!" söz konusu akınları yöneten başbuğlardan Apa Kurçik'e ait olduğu ve M.S 395 -396 yılları arasına ait olduğu

⁴⁴ Dr.Hasan AKSOY , | Anadolu'da Erken Dönem Türk İzleri (Kaya Resimleri ve Yazılı Kaynaklara Göre). Sayf.183 Ankara - 2022

⁴⁵ Hurrice ile Türkçe benzerlikleri hususunda Prof.Dr.Marcel Erdal oldukça dikkat çekici çalışmalar yapmaktadır.

⁴⁶ Çiğdem DÜRÜŞKEN, Paulus'un Kutsal Görev Gezileri ve Anadolu Halklarına Mektupları.Sayf. 229İstanbul-2003

düşünülmektedir. Türk alfabesini 700 lü yıllardan daha eski bir tarihe çekilmesinden ödleri patlayan Batılı ve Antitürk güya bilim insanları, buna da çeşitli ayak oyunları ile karşı çıksalar da, bu hakikat gün gibi kendini göstermektedir⁴⁷. Hazar kuzeyinden Doğu Avrupa'ya geçen Hunlular, bölgede yaşayan başta Saka diğer adıyla İskitleri ve diğer Türk boylarını içlerine alarak eritmişlerdir. Örneğin bu süreç sonucunda Bulgar Türkleri ortaya çıkmıştır. Ve Bulgar Türklerinin Balkanlarda kurdukları devletleri uzun süren Bizans savaşları sonuna kadar düşmanlarının çeşitli entrikalarıyla yıkılmış, halk Hıristiyanlığa geçmiştir. Sonra da Slavlaşmışlardır. Bulgar Türkleri de Anadolu'nun çeşitli bölgelerine özellikle Trabzon, Niğde -Çukurova arası ve Bursa çevresine iskan olunmuşlardır. Buralar Orta Anadolu, Karadeniz ve Marmara bölgeleridir. Hunlar sonrası Bizans, yine Balkanlar üzerinden gelen aslına da Köktürklerden kaçarak Karadeniz kuzeyi yoluyla Balkanlara ve Orta Avrupa'ya inen Avar Türkleriyle, uzun uzun savaştıktan sonra, onları etkisizleştirip Orta Avrupa'ya yerleşenleri asimile etmiştir. Avarların bir kısmını Anadolu'nun içlerine nakil edildiğini, tarihi belgelerden ve bu güne kadar kalan yer isimlerinden çıkarıyoruz⁴⁸. Avarlar arkasından Karadeniz'in kuzeyinden veya Kafkas yoluyla Bizans'a komşu olan ya da onun topraklarına giren Bizans tarafından İskit denilen Türk Peçenekler, onları takiben gelen Uzlar (Oğuzlar) ve onları takip eden Kumanlar, Bizans'ın köklü geleneği olan birbirlerine kırdırma ile zayıflatıldılar sonra da Hıristiyanlaştırıldılar.

Bilhassa yoğun olarak ana bölümü Burdur havzasının da içinde bulunduğu Teke yöresi olmak üzere Anadolu'ya yerleştirilen Kumanlar -Kıpçaklar, günümüz Anadolu Türklüğünün oluşumunda önemli rol oynamışlardır. Bu konuyla alakalı bizzat Bizanslı tarihçilerin 13.Yüz yıl ortalarına doğru, Bizans İmparatoru Vatatzes Balkanlardan; 10000 hanelik bir Kuman Türkünü Menderes vadisi ile Batı Anadolu'ya yerleştirdiğini yazdıklarını hatırlatalım. Bunlarında bölgenin Türkleşmesinde önemli rol oynadıklarını yine Bizanslı tarihçiler itiraf etmektedir⁴⁹. Yapılan araştırmalarda halen Marmara bölgesinde Manav olarak bilinen kesimin , orijinlerinin Kumanlar olduğu görülmektedir⁵⁰. Selçuklu öncesi çeşitli şekillerde Hıristiyanlığa geçip Bizans Devleti tarafından Anadolu'ya yerleştirilen bu Türklerden bir bölümü Cumhuriyet yıllarına kadar, anadilleri Türkçe olan Hıristiyan Karamanlılar olarak yaşamışlardır. Söz konusu Karamanlıların içlerin de Kuman - Kıpçak kökenli olanlarının da bulunduğu tarihçilerce ifade edilmektedir.Karamanlılar 1923 -1924 'te yapılan Mübadele ile Rum kabul edilip Yunanistan'a gönderilmişlerdir. Ancak Türkler Selçuklu idaresinde Anadolu'yu feth ederken karşılaştıkları bu Türkleri "Eıllık Cavırı" adıyla isimlendirmişlerdir. Söz konusu Hıristiyan Türkler, aynı dili ve kültürü paylaştıkları Oğuz Türkmenlerden diğer Rum ve Ermeni taifesi gibi korkup kaçarak yurtlarını terk etme gereğini duymamışlar çoğunluğu da kavimdaşlarının dini olan İslam'a girerek, Anadolu Türklüğüne harç olmuşlardır.Rahmetli M.Halil Yınanç Anadolu 'da küçümsenmeyecek bir Türk varlığına işaret ettiğın de Amerikalı Yunan asıllı ömrünü Bizans'ın yok oluşuna ağlamakla geçiren Bizans ırkçısı, tarihçi S.Vriyonis, bu tarihi belirtmeyi yeni Cumhuriyetin Türkçülük gayretine bağlasa da yine onun gibi Yunan asıllı tarihçi Charanis o devir Hıristiyan Türklüğünü görmezden gelse de, hiçte azımsanmayacak

⁴⁷ Cengiz SALTAOĞLU, Suriye'de bulunan Sura Oyma yazıtı.Sayf.77-94 Türkology Dergisi. Sayı 14/2021

⁴⁸ Mükrimin Halil YINANÇ, Türkiye Tarihi ,Selçuklular Devri .Sayf.167.İstanbul-1944

⁴⁹ Prof Dr.Osman TURAN,Selçuklular Zamanında Türkiye.Sayf.352 .İstanbul-1971

⁵⁰ Adil YILMAZ,Bizans'ın Anadolu'ya Yerleştrdiği Son Türkler . Sayf.30-32Eski Çağ Araştırmaları Dergisi. Sayı .3 Tarihsiz

bir Türk varlığının Anadolu 'da olduğu artık iyice anlaşılmıştır⁵¹. Türk boylarının gerek Rumeli'ne gerekse Anadolu'ya iskan edildikleri eski tüm Bizans tarihçilerinde, bize bildirilmektedir. Dolayısıyla; Anadolu tarihin en eski çağlarından beri Türklerce yurt tutulmuş bir coğrafyadır. Ve Türklerin ezeli vatanı olan Anadolu'yu , Oğuz Türklerinin 1071 Malazgirt savaşı sonrası ebedi vatan yapmadan asırlar öncesi, diğer Türk uruklarının yurt tutulduğu artık yavaş yavaş anlaşılmağa başlanmıştır. Hatta M.Ö 7. ila 3.Yüz yıllar arasında günümüz Aydın ve Muğla illeri çevresinde antik Karya olarak bilinen bölgede yaşamış Kar halkının dilinde kökeni Türkçe ile açıklanabilen Karca kelimelerin olduğu değerlendirilmektedir .Bu kelimelerin Karca'ya onlara çağdaş Anadolu da yerleşen Kimmerler veya İskitler kanalıyla olabileceği ifade edilmektedir⁵². Başka bir tarihi veri ise Likya ve Etrüsklerle bağlantılı olan ip uçlarıdır. Bilindiği üzere Batı Anadolu'dan İtalya'ya göç ederek burada parlak bir medeniyet kurup Romalıları tarih sahnesine çıkaran Etrüsklerdir. Etrüsklerin oluşmasında köken olarak Saka Türklerinden olduğu bilinen bir nüfusunda katıldığı tarihçilerce kabul edilmektedir⁵³. Etrüsklerin komşuları olan Karyalılar ve Likler onlardan oldukça etkilenmişler . Belki de aynı köken den gelip sonradan başka toplumlara dönüşme durumları meydana gelmişti. Türklerin kadim kurt'tan türeme efsanesinin gerek Etrüsklerde ve gerekse Likyalılarda görülmesi tesadüf olmamalıdır⁵⁴. Nitekim yıllar önce Batılı Arkeologların okunamadı dedikleri eski Likçe kitabeleri eski Türk abc'siyle okunduğunun duyulması üzerine bir gecede saf Likçe kitabeler tahrip edilmiştir . Yine Bitlis'te keşfedilen tarihi Türk damga ve yazıtları bulunmasının arkasından bu saha aniden görülmez eller tarafından yok edilivermişti. Anadolu'nun kadim geçmişinde hep var olan Türklüğü görenlerden biride dünyaca ünlü İngiliz Arkeolog Sir William Ramseydir. Ramsey , son eserlerinden olan " Asiatic Elements in Grek Civilation " da Anadolu'nun kısa sürede Türkleşmesinin sebeplerinden biri olarak:Türklerin Anadolu Fethine başladıkları sırada yaşayan halkın köken olarak karakter ve dilleriyle Eski Türklerle dil ve kültür olarak yakın olmasında görür⁵⁵. Benzer bir çok çalışma bize, Anadolu'nun karanlık çağlardan beri Türklerinde yaşadığı bir coğrafya olduğunu gösterir ⁵⁶. Bir tarihçimiz bu konuda şu satırları yazmıştır: "Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Orta Asya, Türklerin yegane anayurdu değildir. Anadolu da Türklerin en eski vatanlarından biridir. Bizler Anadolu'ya sonradan gelmediğimizi, tam tersine binlerce yıldan beri bu topraklarda oturduğumuz gerçeğini kabul etmeli ve bunu tarih ders kitaplarına taşımamız⁵⁷". Öte yandan Müslüman Türkler ise daha özellikle Abbasi Halifesi Mehdi zamanından itibaren , bütün Güneydoğu Anadolu boyunca Tarsus'a kadar olan diğer Suğur adıyla da bilinen" Bizans sınırlarına hep Türkleri yerleştirmişti⁵⁸.

Buna mukabil Bizans'ta , Selçuklu akınlarını engellemek için sınırlarına Hıristiyanlığa kattığı Türkleri iskan etmişti. Kısacası Çin siyaseti olan Türk'ü Türk'e kırdırma yolu Bizansça da yürütülmüştü . Hatta Selçukludan

⁵¹ Speros VRİYONİS Jr, Küçük Asya da Orta Çağda Helenizmin Çöküşü (Çeviri İdem Erman). Sayf.233 İstanbul-2020

⁵² Dr.Orçun ÜNAL, Sözde Karca Kelimelerin Kökeni ve Türkçedeki Hurri-Urartuca Leksikal Alıntılar Üzerine. Sayf.25-68 Türkbilig, 2017/34

⁵³ Ekrem MEMİŞ,

⁵⁴ Veli SEVİN ,Anadolu Tarihi Coğrafyası 1.Sayf.133.Ankara-2001

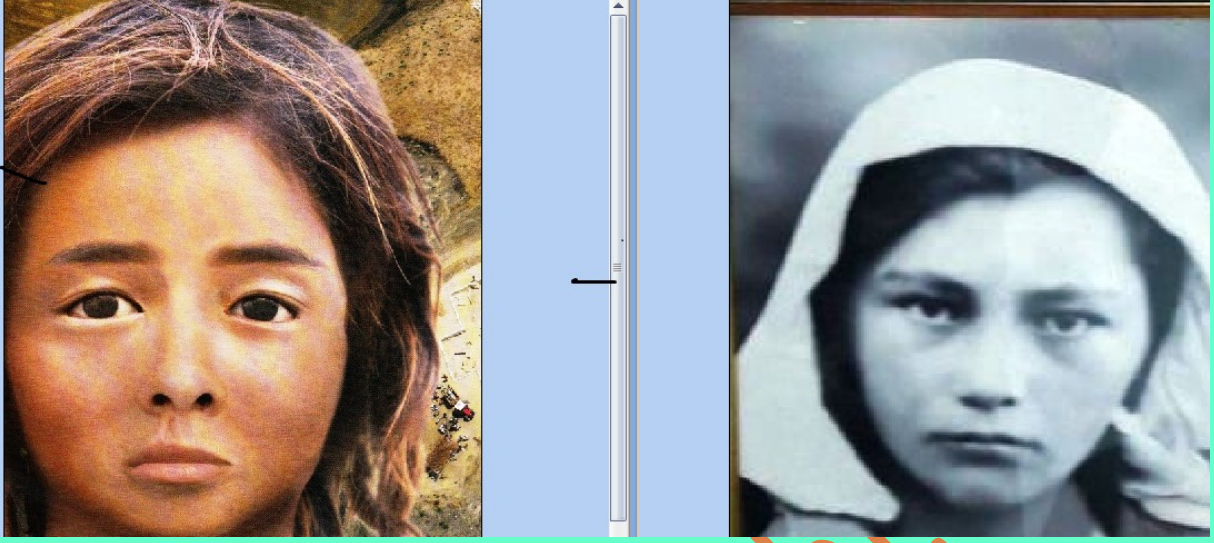
⁵⁵ Sir William RAMSEY, Asiatic Elements in Grek Civilation.Sayf.86.London-1927

⁵⁶ ALPASLAN CEYLAN: Doğu Anadolu'da Erken Dönem Türk İzleri III Kars-Digor (Dolaylı) Kaya Resimleri .Sayf.15 Türk Tarih Kurumu 18.Tarih Kongresi Bildirileri Cilt 1Ankara -2022

⁵⁷ Prof Dr.Ekrem MEMİŞ , Ortadoğu'da Türklerin Varlığı Tartışmaları.Sayf.656. Türkler Cilt 1. Ankara-2002

⁵⁸Mükrimin HALİL ,Anadolu'nun Fethi 1.Sayf.4-5-6 İstanbul-1934

çok önceleri şimdilerde nedense Kapadokya adını iade ettiğimiz Orta Anadolu'ya Bizans ,Fergana Türklerini yerleştirilmişti.

Şekil 3 Birinci resim de Prof.Dr. Şevket Dönmezer başkanlığın da yapılan kazı da Malazgirt öncesi Anadolu da Amasya çevresinde yaşayan Oğuzlara ait bir mezar da bulunan kız çocuğunun isketin baş kısmının modellenmesi ile ortaya çıkmış, Türkmen tipi(Şevket DÖNMEZ ,Anadolu 'da Öncü İlk Türklerin İzleri. Sayf.29 NTV Tarih .Sayı 36/2012).İkinci resim de ise Burdur Dirmil köylerinden birin de artık rahmeti rahmana kavuşan bir hanım. Sanki kızcağız büyümüş yakın zamanlar da yine aramız da yaşamakta gibi.

22

Altta ise Burdur 'un bir sokağın da oyun oynarken rastladığımız küçük bir kızımız. Günümüz de oynanan gen yalanlarına cevaplar bu resimlerde gizli.

Şekil 4 Burdur -Çavdır Kozacı köyünden iki kardeş delikanlı :Akyürek kardeşler.

İlk Selçuklu akınları 1016-108 yılları arasında Çağrı Bey kuvvetlerince yapılmıştı. Ancak daha önceden Anadolu'ya Müslüman Oğuzların yerleştiği mesela Amasya Oluz höyükte'(Oğuz'un zamanla dönüşmüş hali) yapılan kazılarda ortaya çıkmıştır⁵⁹. Söz konusu yer de kazısı yapılan bir Türkmen mezarından çıkan küçük yaşlarda vefat etmiş bir kız çocuğu iskeletinin baş kısmı yeniden modellendirilmiştir. Ayrıca mezar dan çıkan çocuğun giysi parçaları incelenmiştir. Giysinin Türk bezi adı verilen bir tekstil ürünü olduğu ve yüzü modellendirilen kız çocuğunun yüzüne baktığımız zaman bu gün bile; tıpatıp ona benzeyen Anadolu'nun her hangi bir köyünde ya da şehrinin sokakların da oynarken sokaklar da karşımıza her zaman çıkabileceğin görürüz⁶⁰.

⁵⁹ Prof .Dr.Şevket DÖNMEZ, Anadolu Selçuklu Mirası ve Güncel İmgeler(Bir grup yayını) .Sayf.135 .İstanbul-1-2017

⁶⁰ Şevket DÖNMEZ ,Anadolu 'da Öncü İlk Türklerin İzleri. Sayf.29 NTV Tarih .Sayı 36/2012

Hülasa edecek olursak Anadolu en eski çağlardan beri Türklere yurtluk etmiş bir coğrafyadır. 1071 sonrası Anadolu'nun Türk vatani olduğu kabulü , tarihi sadece simgesel bir anlam taşır.

Yukarda işaret edildiği üzere Müslüman Oğuz boyları ya da kuvvetleri İran üzerinden Anadolu'ya girmeden önce salgın hastalıklar , Sasani ve arkasından Müslüman Arap saldırı ve işgalleri ile adeta ıssızlaşmıştı. Kırsal nüfus Türklerin akınlarıyla birlikte genellikle şehirlere veya kaleler gibi sığınabileceği alanlara kaymıştı⁶¹. 1018 de ilk defa Anadolu'ya giren Oğuz Türkmen kuvvetleri geri dönseler de bu yeni ülke hakkın da epeyce bilgi toplamışlardı. Ve bu gelenlerden bazılarının dönmediği Amasya kazılarında anlaşılmaktadır. 1040 Dandanakan da Gazneli'yi perişan eden Oğuzla kurdukları devlet İran'a hakim olmuştu, ancak gittikçe artan Oğuz Türkmen nüfusu bu coğrafya da Yerli İran halkıyla yer darlığı sebebiyle büyük sorunlar yaşamaya başladı.Bu durumdan kurtulmak isteyen Sultan Tuğrul Bey'in teşvikiyle daha çok göçebe olan Oğuzları Anadolu'ya yönlendirince öncü Selçuklu Türkmen askerleri ile bu yeni topraklara akınlar başladı. O sıralarda Anadolu'nun doğusunda Ermeniler, batısında ise Rumlar oturmaktaydılar. Denildiği üzere her ne kadar Yunan kökenli tarihçiler ve onları referans alan bazı Türkçe yazan tarihçilerimiz farklı sayılarda yerli nüfus olduğunu yazsalar da ,Anadolu da kalabalık bir toplum ya da toplumlar yaşamıyordu. . Anadolu'ya giren Oğuz Türkleri Bizans'a karşı ilk zaferlerini 1048 yılında Erzurum'a yakın Hasankale "Pasinler" muharebesiyle kazandılar. Daha sonra peş peşe 1048'de Erzurum, 1057'de Malatya, 1059'da Sivas, 1064'te Kars ile Antakya'yı, 1067'de Kayseri, Niksar ve Konya 1068'de Amuriyye (Afyon Emirdağ civarında bir kale) ve 1069'da da Denizli Honas kalesini feth ettiler. Bu fetih hareketi sırasında Türkmen akınlarının 1071'den önce Burdur ve çevresine ulaştığı açıktır. 1064 ve sonrası akınları yapan Türkmen beylerinden Afşın'ın söz konusu akınlardan birinde Göller Bölgesine ve oradan da Denizli 'ye doğru geçtiği veya Denizli'den Göller Bölgesine hareketini sürdürdüğü en son 1069'da Denizli Honaz kalesini aldığı bilinmektedir. Ve dolayısıyla Kıravgaz köyünün yer aldığı alanın bu akınlardan etkilendiği muhakkaktır. Nitekim arkeobotanik veya arkeozoolojik, hatta Bizans dönemi yerleşim yerlerinin durumu ile ilgili araştırmalara baktığımız zaman:11.Yüzyıl yanı sıra 12.Yüz yılda içinde savunmaya yönelik yer değiştirmelerin sıklığına görüyoruz. Bu araştırmalarda çevrede yapılan tarımsal faaliyetlerin düştüğünü yetiştirilen evcil hayvanlarda büyükbaşların azaldığını birden koyun ve keçi otlatmasının arttığı görülmektedir . Çünkü Türkmenler bilindiği üzere Anadolu'ya kolaylıkla ve hızla hareket eden koyun , keçi ve deve sürüleriyle gelmişler ve yaylalarda bunlarla barınmışlardır. Türkmenler de yaşantıları icabı; hareketleri yavaş olan büyük baş hayvanlar yani sığırlar yetiştirilmeyordu. Ayrıca Türk akınlarından kaçan Rum ve Ermeni halk, savunması kolay yerlere çekilmişlerdi. Ve bu yüzden çiftçilik gittikçe azalıyordu. Aşağıda ele alınacağı üzere , Türk Fethinin tamamlandığı 13.Yüz yıl ilk çeyreğinden ortalarına kadar örneğin Sagalassos'un, kırsal nüfusunu büyük ölçüde koruduğu, ancak bu dönemden sonra yerli nüfusunu hemen hemen tamamen kaybetmiştir⁶². . Çünkü Türkmenlerin gidici değil kalıcı olduğunu anlayan yerli Rum nüfus bölgeyi terk ederek daha ziyade Batı sahillerine ve Bizans idaresi altındaki yerlere göçmüştür. Söz konusu zaman dilimin de Sagalassos , Burdur Gölü yakınlarında ki Düğer köyüne kadar alana hakimdi buna elbette Kıravgaz havzası da dahildi . İfade ettiğimiz üzere Anadolu da

⁶¹ Speros VRIYONIS Jr, Küçük Asya da Orta Çağda Helenizmin Çöküşü (Çeviri İdem Erman).Sayf.47 İstanbul-2020

⁶² Ralf VANDAM, Eva KAPTIJN, RINSE WILLET ,Patrick T. WILLETT, Sagalassos'un Kırsalı - Nerede Bu insanlar.Sayf.280.Bir Zamanlar Toroslar da Sagalassos.İstanbul-2019

yaşayan Rum halkının bu göçünü gönü razi olmasa da Yunan tarihçi Vriyonis' de açık bir şekilde ifade etmektedir⁶³.

Bu durum bütün Anadolu 'da görülen bir hadiseydi . Kıragaz dahil tüm Burdur bölgesine dikkat çekici bir şekilde Türkmen aşiretleri hakim olmuştu . Nitekim Alaaddin Keykubad döneminde Göller bölgesine intikal eden Harzem -Horzum Türkmenlerinin 14.Yüz yıl son çeyreğinde kurdukları Hamidoğulları Beyliği askerlerinin Kıragaz dahil bölgede yaşayan Türkmenlerden oluştuğu, kaynaklarca da teyit edilmektedir⁶⁴. Kısacası Türkmenlerin yöreye intikal tarihi olan 11.yüz yıl sonlarından itibaren, artan bir şekilde Türk yaşam tarzının başladığı tarihçiler dışın da çeşitli bilim dallarınca yapılan bilimsel araştırmalarla açıkça doğrulanmaktadır.

Bu durum değişikliğini daha öncede işaret edildiği üzere bilhassa yabancı araştırmacıların başta Ağlasun ve Kıragaz Köyü havzasında yaptıkları çalışmalar da gösterilmektedir⁶⁵. Yine yabancı bilim insanları , yaptıkları yüzey araştırmalarında , Osmanlı çağı ile bağlantılı olmak üzere başta Ağlasun ve Burdur çevresi olmak üzere; yakın bölgelerinde de; 13.Yüz yıldan itibaren yaylacılık faaliyetlerinin yoğun olduğu yani tarihi Türk yaşam tarzının bölgede egemen olduğunu doğrulamaktadırlar⁶⁶. Türkler Anadolu'ya girdiklerinde hedeflerinde kale şehirleri yoktu ;çünkü Türkler kale kuşatmasında pek uzman sayılmazlardı .Ondan dolayı hedefler açık alanlar: otlak ve yaylalar ve kışlak için sahillerdi. Şehirlerin önce lojistiğini kesmek için çevre alanları kontrol edip sonra uzun bir zaman bunu devam ettirerek, zamanla kale şehirlerini pes ettirme stratejisini uygularlardı. Bu yöntemle ilgili ilginç iki olayı burada zikredersek, birincisi Burdur'un diğeri Antalya'nın fethinde yaşanmıştır. Burdur'un kesin fethi 1204'tedir. 1082 ile 1204 arasında Kıragaz'ında içinde bulunduğu Burdur merkezli bölge en az altı yedi kere Türk ve Bizans arasın da el değiştirmiştir. Her seferin de bölge Bizans tarafından geri alındıysa da Türkmenler söküp atılamamış ,Teke yarımadasının içlerine kadar yayılan Türkmenler çekilip tekrar geri gelmişlerdir.1204 'de daha önceden kalesi olan Burdur merkezi yakının da ki doğusu ve batı sahası ele geçirilen ve hatta güneyi Antalya yolu güzergahı, Türkmenlerce işgal edilmişti. Kısaca alınan Burdur kale içi Askeriye ve Kışla köyleri ile Ağıl mahallesine yerleşen Türkmenlerce 1204 'te Selçuklu 3.Kılıçarslan zamanın da fetih edilmiştir.

Burdur'un alınmasından sonra Antalya'ya yönelen Türkmenler, Antalya yakınlarına inmişler , ilk işleri Antalya'ya buğday girişini yasaklamışlardı. Aynı yılın içinde Kıbrıs'ta çok şiddetli bir depremin olduğu ve bu depremin Akdeniz Bölgesi ve Suriye de şiddetle hissedildiği bu arada söz konusu bölgelerde yıkımların olduğu, zamanın tarihçilerince yazıldığı bilinmektedir. .Yunanlı tarihçi S.Vriyonis de bunu doğrulamaktadır ⁶⁷ . Yine Vriyonis 1071- 1192 yılları arasında Batı Anadolu (Balıkesir -Denizli hattının biraz daha güneyi) ile Sakarya ve Konya dörtgeninde Türkmen akınlarının söz konusu coğrafyayı nasıl Bizans toprağı olmaktan çıkardığını oldukça çarpıcı örneklerle açıklamaktadır . Türkler gelince Anadolu halkı ne oldu buhar olup

⁶³ Vriyonis , a.g.e Sayf.221

⁶⁴ Marleen VERMOERE , Thijs Van THUYNE , Simon SIX , Leo VANHECKE , Marc WAELKENS ,Etienne PAULISSEN and Erik SMETS. Late Holocene local vegetation dynamics in the marsh of Gravgaz(southwest Turkey).Sayf .449. Journal of Paleolimnology 27/2002

⁶⁵ Athanasios VIONIS , A Middle-late Byzantine Pottery Assemblage from Sagalassos.Sayf 458 -460.Hesperia79/2010

⁶⁶Johan CLAEYS - Jeroen POBLOME, The 2018 Excavations of the UAE Complex at Sagalassos.Sayf.261. ANMED 17/2019

⁶⁷ Speros VRİYONIS , a.g.e .Sayf.195

uçmadı ya sorusunu safçasına sık sık soranlar, sanırız cevaplarını Vriyonis de bulacaklardır. Sadece bu geniş sahada Türkmenlerin saldığı korku sonucu, yerlilerin hangi yolu seçtiklerini; aynı Yunanlı tarihçi Vriyonis'çe oldukça detaylı olarak anlatılmaktadır⁶⁸. Yukarı da sözü edildiği üzere Burdur çevresinin de yani Ağlasun ve Kiravgaz sahasının da yapılan arkeobotanik ,arkeo zooloji tam manasıyla arkeobiyolojik çalışmalar örneğinin gen araştırmaları, başta Speros VRIYONİS olmak üzere tarihçileri doğrulamaktadır.

B.2 SELÇUKLULAR DEVRİNDE KIRAVGAZ ÇEVRESİ

Malazgirt Savaşı sonrası Anadolu kapılarının açıldığını gören Oğuz boyları,Hazar Denizi'nin güneyinden Anadolu'ya doğru büyük kitleler halinde göçe başladılar. Yunanlı tarihçi Vriyonis : Alparslan'ın aşiretlerinin büyük kalabalıklar halinde kentleri şehirleri işgal etme fırsatı buldu . Türkmenler, tüm coğrafyayı akınlarla alt üst ettiler demektedir⁶⁹. Tamamı konar göçer olan bu büyük Türk hareketi, Van gölü çevresinden başlayarak tüm Anadolu sathına kollar halinde yayılmaya başladı .Erzurum -Sivas yoluyla orta Anadolu ve Bayburt yoluyla Kuzey Anadolu ile Karadeniz bölgesine fetihlere girişildi.Bu fetih hareketlerinin başında olan en güçlü kişide Selçuklu ailesinden Çağrı ve Tuğrul Beylerin amcalarının torunu Kutalmışoğlu Süleyman Şahtı. Süleyman Şah, Alparslan ve oğlu Melikşah zamanında yaşadığı bir çok olumsuzluk sonrası ,Anadolu'ya geçip fetih hareketlerine girişmişti ve kısa sürede 1075'te İznik'i alarak beyliğini kurmuştu. Süleyman Şah topraklarını genişletmek için gerek Ege ve Marmara denizi kıyılarına doğru ve gerekse güneyde Burdur -Denizli hattına kadar genişletmiş, sonra da Çukurova üzerinden Suriye topraklarına yönelmişti Ancak buraya hakim olan Selçuklu hanedanının dan Alparslan'ın oğlu Tutuşla girdiği savaşta Anadolu da birliği sağlayan bu gazi savaşçı hayatını kaybetti. Yerine kardeşi Ebulkasım geçti. Bu arada Bizans'ın Türklere karşı gövdesi olan toprakları yani Anadolu'yu kaybetme yoluna girince, Avrupa Hıristiyanlarından yardım istemeye başlamıştı.

Avrupa'nın gözünde her zaman büyük bölümü "Holy Land"(Hıristiyanlıkta Kutsal ülke) olarak görülen Anadolu'yu ve Filistinli kurtarma işine girişen Batı Hıristiyanlığı, Haçlı Seferleri hazırlığına girişmişti .Burdur dolayısıyla Kiravgaz çevresi yukarıda özetlediğimiz üzere ilk Türk akınlarına 1078 -1082 tarihleri arasında şahit olmuştu ve Türk egemenliğine girmişti akabinde Türkmen boyları bölgeye inmeye başlamıştı. Tam bu sırada 1095 tarihinde 1.Haçlı Seferi gerçekleşti. Çok büyük çaplı sürüleri halinde gelen Haçlılara karşı, tüm kahramanca çarpışmalarına rağmen Selçuklu Türk güçleri onlara engel olamadı. 1147 senesinde İkinci Haçlı seferine çıkan sürüler Ege bölgesine giriş yaptılar Menderes vadisi yoluyla Denizli üzerinden Honaz Dağı eteklerine ulaştılar. Ancak buraya gelinceye kadar defalarca Türkmen ordusunun saldırılarıyla büyük kayıplar verdiler. Asıl korkunç bozgunu, Honaz Dağı eteklerinde Kazık Belinde yaşadılar. Burada imhadan kurtulabilenler , Antalya limanına ulaşma gayretine düştüler. Bunun için iki yol vardı Yeşilova Köpek Beli yoluyla Burdur üzerinden gitme diğeri Acıpayam -Göhlisar -Korkuteli hattından gitmek. İkinci yolu seçen Haçlı güruhu Antalya'ya varıncaya kadar, bölgede dağlardan inerek saldıran Türkmen kuvvetleriyle çarpışmak

⁶⁸ Vriyonis,a.g.e Sayf.191-205

⁶⁹ Vriyonis ,a.g.e Sayf.150

zorunda kaldılar ve önemli ölçü de zayıf verdiler⁷⁰. Bu da gösteriyor ki her ne kadar söz konusu bölge Bizans elinde olsa da, yörenin her yerinde Türkmenler kum gibi kaynıyordu. Dolayısıyla Kıravgaz yanı sıra Burdur mansabı da Türkmenlerin hareket sahası içindeydi. Hatta daha 1100lerin başların da Türk akınları sebebiyle Dirmil (Balbura) çevresi tamamen boşalmış etrafının Türkmenlerce yurt tutulduğunu, Batılı tarihçilerce açık bir şekilde ifade edilmektedir⁷¹. 1176 'da ki Miryakefolon savaşı Selçuklu zaferi ile bitince, Batı uçları Ucat vilayeti olarak organize olup güney Ucat, Uluborlu merkezli ana idare yeri olurken burası İkinci Kılıçarslan'ın oğlu Giyaseedin Keyhüsrev idaresine verilmişti. Keyhüsrev tahta geçinceye kadar aralıklarla da olsa bölgenin hakimi iken Ucat sınırlarındaki kontrolsüz Türkmenler, Bizans topraklarına defalarca akınlarda bulunmuştur. Özellikle Burdur Gölü üzerinden Yeşilova civarı, o günlerden hatıra diğer adıyla Erler(Yiğit -Bahadırlar) ovasından Denizli istikametine kuvvetleriyle sık sık yürümüştür. 1180 -1190 yılları arasında Burdur üzerinden başlattığı hareketlerde Acıpayam-Göhlisar havzasına girdiği görülmektedir⁷².

1190 ve hemen sonrası Burdur Gölü ve Acıgöl havzalarında ve etraflarında çok yoğun bir Türkmen konaklarının bulunduğu, devrin Bizans kaynaklarınca doğrulanmaktadır. Bu yıllarda Bizanslı olup kendi devletlerine isyan eden Mankafa ve Psudeoalexius, işte bu Türkmenlerden edindiği askerlerle; Bizans bölgesinde olan Honaz ve Denizli yörelerinde büyük tahribatlar yapmışlardı. Özellikle Sahte Aleksius (Psudeoalexius) Burdur Gölü havzasından hareketle Yeşilova Salda Gölü çevresinden saldırı başlatmış, Köpek Belin'de Bizans güçlerince durdurulmuştu. Ancak ona yardım eden Erler Ovası çevresi Türkmenleri, Genç Ali Bey, Kara Atlı, Gökçe Bey ve Saltak-Salta (Anlamı sürekli ayakta duran kişi ya da kolları uzun insan)'nın yardımları ile Bizans kuvvetlerini bozguna uğratmış olduğu, 20.Yüz yıl başlarında yöreden derlenen bir rivayette görülmektedir⁷³. Halen Burdur çevresinin ünlü Gençali ağıtının bu günlerden hatıra olduğu söz konusu rivayette yer alır. Anlatıldığına göre bu savaşta Genç Ali Bey, şehit olmuştur. Yine bu çevrede halen var olan; Karaatlı, Salda, Gençali ve Gökçeyaka köylerinin adları bu bahadırların adına izafeten yaşatılıp günümüze ulaşmıştır. Gökçe(kaybolan bir köy) ve Salta'nın Oğuz Salur boyundan olduğu bu köylerdeki alan çalışmalarında bizzat gözlenmiştir⁷⁴. 3.Haçlı seferi sırasında da yine Denizli'den doğuya yönelen Haçlıların yollarına çıkmış engel, bölgenin Türkmenleriydi. Ne var ki daha 1147-1148 'de Antalya yakınlarına kadar inen Türkmenler içinde Kıravkaz 'ın da yer aldığı büyük hinterland, sonraki süreçte zaman zaman Bizans'ın eline geçse de bölgenin her zaman sahipleri olmuşlardı. 13.Yüz yılın başından itibaren Türkmenler, Burdur Antalya arasında hakimiyet kurduklarından, Bizans Antalya ile irtibatını ancak deniz yoluyla yapabiliyordu. Sagallossos kazılarını yapan Belçika Katolik Üniversitesi ekipleri ve diğer Batılı araştırmacılar bu duruma paralel olarak Burdur bölgesinin fetih yıllarına ait dönemle alakalı oldukça ilginç sonuçlara ulaşmışlardır. Dolayısıyla Bizans imparatorlarının kara yolunu açık tutulması için yoğun mücadeleleri olmuştur. Söz konusu devrede Antik çağlardan beri yoğun insan yerleşmesine sahne olan Ağlasun yöresinin ve Kıravgaz çevresinin

⁷⁰ Prof Dr.İşin DEMİRKENT ,Haçlı Seferleri .Sayf.108-109 .İstanbul-1997

⁷¹ Neil Roberts- Marica Cassis- Owen Doonan Warren Eastwood-Hugh Elton Newha, Not the End of the World Post-Classical Decline and Recoveryin Rural Anatolia.Say.312Human Ecology.46/2018

⁷² Prof.Dr.Tuncer BAYKARA ,Selçuklular ve Beylikler Çağın da Denizli .Sayf.57.İstanbul-2007

⁷³ Ali Vehbi AYKOTA,Acıpayam .Sayf.155 Ankara 1951

⁷⁴ Örneğin Gökçeyaka köyü tarihi halı ve kilimlerinde sıkça ve mezarlığında Salur damgası rahatlıkla görülmektedir.

Türkmenlerin hareket sahası olduğundan; 13.yüz yıl yani 1200 sonrası ıssızlaşarak, yerleşim yerlerinin hemen hemen yok olduğunu bildirilmektedirler⁷⁵. Aslen Yunanlı olan bir araştırmacı ise Kıravgaz Köyü arazisi ve çevresi üzerinde yaptığı arkeo palinolojik çalışmalar sonun da , Türklerin bölgeyi fethiyle alakalı olarak şu tespiti yapmıştır. **"Kırsal ekonomiye geçiş, kademeli veya 11.-14. yüzyıllarda tarımın kısmen terk edilmesi; kesinlikle koyun ve keçi gütmelerinin büyük oran da artması anlamına geliyordu"**⁷⁶.

Bununda sebebinin de öncede ifade ettiğimiz üzere bölgeyi yurt tutan Türkmen aşiretlerinin olduğuna işaret edilmektedir. Zaten büyük koyun ve keçi sürülerini yetiştiren Türkmenlerin bölgede 11.Yüzyıl sonlarına doğru hakim duruma geçtikleri tarihi kaynaklarca da doğrulanmaktadır . O tarihlerde Kıravgaz köyü sahası özellikle İnsuyu karşısı ile Erenardıç ve köy yerleşim yeri arasındaki ovalık alan bataklıklarla dolu bir alandı ve zaten bu sahada tarımsal faaliyet mümkün değildi . Nitekim bu gün sözü edilen yerlerde yapılan derin sondajlar da turboluk kesimler görülmektedir. Osmanlı devrinde, halkımızın Kurna başı dedikleri kesimden, Eren Ardıç'a kadar uzanan ovalık yerde, tarımın yapılmadığı veya çok kısmi olarak yapıldığı bilinmektedir. Öyle ki : 1950lilere kadar söz konusu alanda tarımsal faaliyetler güçlükle yürütülürdü. Bu sebeple tarih boyunca bu sulak alanlar yüzünden Burdur -Antalya yolu günümüzdeki gibi Çine Ovası -Çeltikçi beli güzergahından değil daha önce de belirttiğimiz üzere Burdur Örtülü -Kıravkaz köyü üzerinden geçiyordu. Aynı bataklık durumu , Çeltikçi Ovasında da vardı. Burdur -Antalya yolu Çeltikçi Beli yolu , Cumhuriyet sonrası veya Osmanlının son devrelerinde, bataklıklar kuruduktan sonra rahat kullanılabilir olmuştur . Bu gün tarihi ve artık tarihin yardımcı kollarından olan arkeojeoloji, arkeobotanik , arkeozoloji ve paliolojik çalışmaların sonunda şu değerlendirmeleri yapabiliyoruz. Tarihin en eski çağlarından beri Türklerin var olduğu Anadolu da Malazgirt sonrası ve hatta çok öncesinden başlayan Müslüman Türklerin de yerleşme seyrini, inceleme sahamız olan Kıravkaz köyü dolayısıyla Burdur havzasın da ki coğrafya da mevcudiyetlerini haber veren tarihi belgeler bir kez daha vurgulayalım ki arkeojeoloji, arkeobotanik, arkeozoloji ve paliolojik belgeler doğrulamaktadır.Tarihi kaynaklar Selçukluların ,Anadolu birliğini kurma da en büyük engelleri olan Danişmendoğullarının 1180 sonrası ortadan kaldırmalarıyla Danişmend eli Türkmenlerinden büyük bir kesim, beyleri Yağıbasanla Batı Anadolu'ya göçmüşlerdi. Yağıbasan , Sandıklı güneyinden hem Denizli hem de Burdur mansabına Türkmenleriyle birlikte akınlar düzenleyerek Burdur ve Isparta kalesini aldığı anlaşılmaktadır . Çünkü henüz küçük bir çocuk olan Kılıç Arslan'ın o tarihte askeri bir hareket yönetmesi ve yapmasının mümkün olmadığı açıktır.Yağıbasan'ın Burdur dan sonra Tefenni -Göhlisar hattına yöneldiğini, Çavdır güneyin de ki Anbarcık Köyünde bir dağın onun adını taşımasından çıkarıyoruz.

Selçuklu kaynakların dan çıkarılan sonuç en son 1204'te Burdur Türklerce kesin olarak feth edilmiştir. Bu olayı bize nakil eden Selçuklu kaynağı İbn Bibi Selçuknamesi, her ne kadar söz konusu yerin deniz kıyısının da kalesi olan Isparta ve çevresi olduğunu bildirirse de tanımlamanın Burdur olduğu bellidir. Çünkü Isparta deniz kıyısında değildir bahsi geçen denizin aslın da Burdur Gölü olduğu anlaşılmaktadır⁷⁷.

⁷⁵ Ralf VANDAM, Eva KAPTIJN, RINSE WILLET ,Patrick T. WILLETT. .a.g.m Sayf.282

⁷⁶ Athanasios VIONIS ,a.g.m .Sayf.459

⁷⁷İbn.Bibi,Evamirül Alaiye (Selçukname) 1Hazırlayan Mürsel Öztürk.Sayf.96 Ankara -1996- Osman TURAN ,Kılıç Arslan III.Sayf.703.Meb.İslam Ansiklopedisi(6.Cilt).Ankara -1977

Ve bu fetih olayının gerçekleşmesinden sonra 1207'de Selçuklu ordusu Antalya'yı feth etmişti. Türkler, genellikle ele geçirdikleri şehirlerde yerleşip kalmazlardı. İçerdeki Rum ya da Ermenileri şehirden çıkararak veya onlar kendileri gönüllü olarak başka yerlere göçtükten sonra , ancak kale içine yerleşirlerdi Mesela Devrek 1196 'da feth olunduğun da Hıristiyanlar şehirden kaçtıktan sonra Türkler yerleştiler ki uygulama askeri bir yöntemdi⁷⁸. Ne var ki ; bu yöntem, Antalya da ilk fetihde uygulanmamış , sonuçta bir Cuma günü şehir içinde yaşayan Türkler topluca katliama uğramışlar , şehir elden çıkmıştı . Ancak 13.Yüz yıl başlarından itibaren Türkler şehirlere yerleşme ve sanatkarlık üretimi yoluna girdiler. Kendilerine özgü bir şehir yönetimi ile Anadolu'ya kök saldılar. Bunda, Moğol istilasından kaçan Türkistan yerleşik Türklerinin şehirlerde iskanının önemli bir rolü olmuştur. Hemen yerleşikliğe geçmeme hali sonuçta Türkleri Bizans'ın Anadolu'dan söküp atamamasının, baş sebebidir. Konar Göçerliğe dayanan hayat sistemi, uçlarda Bizans'ın başına bela olmuş , hareket halinde yaşayan Türkmenlerin kontrol edilmesini engellemiş , bu suretle sonuçta geri çekilip sonra tekrar sınır içlerine sızmışlardı. Böylece ,Orta ve Doğu Anadolu da şehirleşme olayı yavaş yavaş olgunlaşarak, zamanla belli bir sosyal realite halinde kurumlarını tekamül ettirip gerçekleşmiştir. Burdur 'un Türkler tarafından alınmasıyla birlikte güneye Antalya 'ya fetih hareketi genişleyerek devam etti .Ki kısa sürede Antalya'nın hemen en yakınına kadar Türkler ulaşmakta gecikmediler. Burdur sonrası Bucak üzerinden Çubuk Beline gelişen Türk hareketi bir kolla Ağlasun'a yöneldiği görülmektedir. En geç 1205 'te bu yöre de Türkmenlerin eline kesin olarak geçmişti .

Bunu yine bölgede yapılan arkeolojik çalışmalar doğrulamaktadır. 1205 senesinde Sagallosos eski büyüklüğünde olmasa hala nüfus barındırıyordu. Türkmen akınları şiddetlenince ova ve çevresinde yaşayanlar, Sagallosos 'a çekilip İskender tepesinde bir savunma sistemi kursalar da kısa sürede burası da Türkmenlerce yakılıp yıkıldı . Sonuçta 1205-1206 'da saha tamamen feth edildi. Bu durumu, bölge üzerin de çalışan Batılı bilim insanları doğrulamaktadırlar .

B.3 MALAZGİRT SONRASI ANADOLU'DA TÜRKLER

SAGALLOSOS GEN OYUNLARI VE OLAYI ANLAMADAN UYDURULAN PROTÜRK YALANI

Ağlasun sahasın da eski yerli halkın bölgede özellikle Sagallosos ta her ne kadar 1230 lara kadar yaşadıkları görülse de, o tarihlerden sonra bölgeyi terk edip; başka yerlere başta sahillere doğru çekilmişlerdir. Bu tarihi gerçeği halen bölge de yaşayan halkın aslın da Türkleşmiş eski Anadolu Hıristiyanlarının çocukları olduklarını ispatlama amacıyla yapılan Sagallosos kazıları paralelinde, gizli ve açık gerek antik kent mezarlarından alınan veya yaşayan bölge halkından alınan insan geni örnekleri , Batı daki laboratuvarlar da analiz edilmiş ; sonuçları bunu planlayan Belçika Leuven Katolik Üniversitesinin ilgili kesimlerini tam bir şaşkına çevirmiştir. Çünkü onlar halen yaşayan Ağlasun insanların DNA'larının Antik Sagallassos halkıyla aynı olacağını zannederken, 13.Yüz yıldan itibaren bölge mezarları iskeletleri DNA'larının birden kesildiğini ve halen yaşayan Ağlasun halkının DNA'larının onlardan farklı olduğunu görmüşlerdir⁷⁹. Daha önce Türkiye de ki bazı çevrelerin Ağlasun halkının Antik Sagallassos halkının DNA'larını taşıdıklarını günlerce bayram yaparak kutlamışlar ve buna işin aslını bilmeyen bazı safdilleri kandırmışlardı.

⁷⁸ Vryonis.a.g.e Sayf.172

⁷⁹ Namık ERKAL , Bir Zamanlar Vadide Sagallassos Sonrası Ağlasun Üzerine Bir Deneme . Bir Zamanlar Toroslarda Sagallassos . Sayf. 46 .İstanbul-2019

Gazetelerde manşet üstüne manşet atılmış, kazı sahibi Prof.Wealkens'in yalanlamalarına rağmen bu cahilce hezeyanlarında ısrar etmişlerdi . Ancak bu riyakarlık bu günde hala devam edip gitmektedir. Bazı safdiller de gerçekte hiçbir alakası olmadığı halde ,güya antik Sagallosos halkının Protürk geni taşıdıklarını günümüz Ağlasunlularının da gen yapısıyla onlarla aynı olmaları (!)sebebiyle, Sagallasoslukların aslında Protorürk insanlar olduklarını hala özellikle sosyal medyada yazıp çizmektedirler.Ve bir çok insan da buna inanmaktadırlar. Bölge insanı Dna'ları üzerinde çalışma yapan bir grup Batılı ilim adamı, bunun doğru olmadığını yayınladıkları bir makale ile her ne kadar olayı eğip bükme hilesi hissedilse de , bilim alemine duyurmuşlardır⁸⁰. Yani eski Sagallosos halkının genleri ile günümüz Ağlasun halkının genleri kesinlikle uyuşmamaktadır. Günümüz de özellikle sosyal medyada konuyu hiç anlamayan ve araştırma yapmadan paylaşılan bilgiler doğru değildir.Sagallosos mezarlarındaki iskeletlerinden alınan örnekler ile Ağlasun halkından alınan örneklerin genetik olarak hiçbir ilgileri yoktur. Hulasa edecek olursak Kıravgaz çevresi dolayısıyla Burdur hinterlandı 11. Yüz yıl son döneminden 1204 yılına kadar Türkmenler dönem dönem bölgeden siyasi olarak çıksalar da temel de asla uzağa gitmeden geri dönüp sürekli olarak varlıklarını hep korumuşlardır ⁸¹.1182 senesinde Antalya'yı kuşatan 2.KılıçArslan hemen burayı alamadıysa da kuvvetleri arasında bölge Türkmenleri hatırı sayılır bir güçle onun safları arasındaydı .1204'ten sonra Burdur -Bucak-Ağlasun üçgenini alarak Antalya yollarını bağlayan Selçuklular, 1207 'de Gıyaseddin Keyhüsrev zamanın da Antalya'yı almak için tekraren harekete geçtiler. Sefere; bölgede yaşayan Kayı, Salur , Bayat , Bayındır⁸² , Büğdüz, İğdir çoğunlukta olmakla beraber diğer Türkmen boyları da katılmışlardı. Antalya, on mancınıkla başlatılan kuşatma sonun da ele geçti. Selçuklu bu fetih seferini ordunun sevki içine en müsait yol olan Burdur-Antalya güzergahını kullandığı açıktır. Antalya üzerine hareket eden bu sefere katılan Oğuz Türkmen boylarının varlığını yol güzergahı üzerinde, toponomik olarak bu günde rahatlıkla görmekteyiz. Bir müddet sonra yukarda belirtildiği üzere Antalya'da şehir Hıristiyanlarının isyanıyla büyük bir katliama uğrayan Türkler, Antalya'nın ikinci fethini 1216 'da yaptılar. Burdur-Bucak arasında zamanımıza ulaşan ve ulaşamayan Üç Büğdüz , iki Bayındır, bir Salur, iki Kayı ,bir Yıva (Yuva) , bir Peçenek, bir Yüregir ve bir Karaevli isimli yerleşim yeri ve bir de adı günümüze ulaşmasa da Alkaevlilerin damgasını taşıyan mezarlar bulunan bir köyün varlığını biliyoruz ⁸³. Daha önce vurgulandığı üzere Kıravgaz çevresinde Türkmenlerin 11.Yüz yıldan itibaren gittikçe artan bir şekilde büyük bir kesafette yaşamaya başladıkları açıkça görülmektedir. Bilhassa Kıravgaz Dağı üzerinde bulunan yaylalarda ki ve eteklerindeki otlaklar ve ovalık alanlardaki verimli otluk sahaların , küçük baş hayvan sürüleri için oldukça cazip olduğundan yoğun bir Türkmen nüfusunu kendine çekmesi gayet doğaldı. Fetih yıllarında daha güneye ve Ağlasun Akdağ yaylasına doğru olan Türkmen yayılması için bölgenin adeta Türkmenler için depo vaziyetinde olduğu açıktır. Batılı araştırmacılarında işaret ettiği üzere Türkmenlerin gelişi ile yerli Hıristiyan ahali daha batıya ya da

⁸⁰ Claudio OTTONI, Rita RASTEIRO, Rinse WILLET, Johan CLAEYS, Peter TALLOEN, Katrien Van de VIJVER, Lounèschikhi, Jeroen POBLOME and Ronny DECORTE: Comparing maternal genetic variation across two millennia reveals the demographic history of an ancient human in southwest Turkey.Sayf.7-8 . Royal Society Open Science · February - 2016.

⁸¹ Barbara FLEMMING ,Geç Orta Çağ Döneminde Pamfilya ,Pisidya ve Likya Tarihi Coğrafyası (Çeviren,H.Turan Bağçeci).Sayf.2Ankara-2018

⁸² Yazıcızade Ali ,Tevarih i Al i Selçuk(Hazırlayan Dr.Abdullah Bakırcı).Sayf.234.Istanbul-2009

⁸³ Hayati KUZUCU ,M. Hamdi Yazır'ın Dediğince. Beğenilmeyen Toprakların Hikayesi. <http://burdurtarihi.com>

güneydeki Akdeniz sahillerine ya da Anadolu'nun başka yerlerine gitmişlerdi⁸⁴. Üstelik Moğol istilası yüzünden Türkistan coğrafyasından çok yoğun bir Türk akını tekrar Anadolu'ya gelmişti. Selçuklu Devleti, Yörük adıyla bilinen bu Türk boylarını bölerek -parçalayarak Batı Anadolu'ya sevk ve iskan etmeye başlamıştı. Bu nedenle; daha önce Oğuz Türkmen olarak anılan göçerevli Türkler, bu sefer aynı boy adlarını taşıyan ama "Yürüyen boy " anlamına gelen Yörük adıyla Kiravgazın da içinde bulunduğu Teke Yöresine intikal etmişlerdir. Antalya sahillerinin fethiyle kışlak-yaylak hayatı o tarihlerden beri yörüklerce yaşatılıp gelmiştir. Kiravgaz köyü halkı da çok eski tarihlerden 1990lara kadar gelen zaman kadar , bu yaşama tarzını bir gelenek halinde hep sürdüren insanlar olarak bilinir. Güz aylarında Antalya sahillerine koyun -keçi sürüleriyle göçen sürü sahipleri,bahar aylarında tekrar köyelerine sürüleriyle dönüp; Kiravgaz yaylasına konarlardı.

31

Şekil 5 Ataları da sahil yayla göçü yapan ve bu tarz hayatı uzun seneler sürdüren Kayaaltı eski adıyla Kiravgazlı Koca Halis oğlu Mustafa Uludağ .

⁸⁴ Ottoni, C., Rasteiro, R., Willet, R., Claeys, J., Talloen, P., Van de Vijver, K., Chikhi, L., Poblome, J., ve Decorte, R. (2016). Comparing Maternal Genetic Variation Across two millennia reveals the demographic history of an ancient human population in southwest Turkey. Sayf.8 Royal Society Open Science, 3/150250

Şekil 6 Kadim yaylak -kışlak hayatını sürdüren Kırvagazlılardan bir aile efradı Kırvagaz Yaylasın da çadırları önün de (Resim Şengül Erkekeoğlu'nun -Burdur kitabından alınmıştır)

Ayrıca bahardan itibaren Antalya Karakoyunlu , Karaveli ve Karaevli yörükleri Kırvagaz ve Bereket yaylalarına çıkarlardı . Ancak Kırvagaz köyü ahalisinin ve Hacılar çiftliği sahibinin bu yüzden özellikle 1848 'den itibaren şikayetleri artınca; devlet bu konuyla uzun zaman uğraşmak zorunda kalmıştı⁸⁵. Kırvagaz ahalisiyle cumhuriyetin ilk yıllarında kadar otlak sebebiyle sözü edilen Yörükler şiddetli çatışmalara girmişler ve sonra artık buralara göçemez olmuşlardı. Hatta Karaveli yörüklerinden bir bölük Beşkavak köyüne iskan olunmuşlar, insansız harap vaziyette olan bu köyü bu Yörükler tekrar şenlendirmişlerdir.Kırvagaz Dağının Batı yamacındaki otlaklar Sarıkeçili yörüklerinin arazisi olmuş; bunlarda Kökez , Bereket , Bozlar ve Aziziye köylerini kurarak yerleşmişlerdir. Halebi ise Karakeçilerin yurt tuttuğu köylerdendir.Bu gün artık dağılmış bir köy olan adı Oğuz Türkmen boylarından Teke Sancağın da yaşayan Karaevlilerce; 18.yüz yılda kurulmuş ancak bilinmeyen bir sebeple köy meskunluktan çıkarak sonradan Karaevli çiftlik köyü haline gelirken, bu sefer de Sarıkeçili yörükleri iskan olunmuşlardır. Ki bunlardan bir kısmı 19.Yüz yıl başlarından itibaren ve Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar Kırvagaz köyüne peyder pey gelerek, Kırvagazın yeni sakinleri olmuşlardır⁸⁶.Aynı zaman da Sarıkeçililer Kırvagaz Dağı eteklerine kurulmuş olan

⁸⁵ BOA.A.MKT.DV.16/75

⁸⁶ Burdur 2402/10 Numaralı Şerhiye Sicili .Sayf.161

köyler den :Büğdüz ,Bayındır,Kayış ve yakınlarında ki Kurna köyelerine parçalar halinde yerleşmişlerdir. Yine Kapaklı köyünü Karakoyunlulardan ayrılma Yörükler tarafından kurulmuştur. 1939 yılında Kıravgaz çevresinde ki "Kıravgaz Taşına'yerli nüfusa kayıtlı Sarıkeçili Yörüklerinin yaz bahar aylarında gelip yurt tuttukları görülmüştür⁸⁷

33

Şekil 7 Kıravgaz Yaylasın da eski den beri sahil -yayla arasında göç hayatı yaşamış başka bir aile.Mevlüt Kaya ve yakınları .1993

Kıravgaz Dağının doğu karşı bölgesin de uzanan Kükürt Dağı eteklerine ve yamaçlarında; Çine-Taşkapı,Marmara, Mandırna (Çatağıl) , Sala , Lengüme yer almaktadırlar.

Bunlardan Taşkapı'ya Sarıkeçili , Lengüme ve Marmara'ya ise ana kütlesi Serik civarından Macar ve Karakeçili yörükleri yerleşmişlerdir. Kurna Köyü -Büğdüz -Kıravgaz- Karaevli -Erenardıç -Çine -Mandırna - Sala -Lengüme (Belengüme)yi içine alan platoya baktığımız zaman; 11.Yüz yıl ve sonrasında Türkmen boylarının adeta bir zincir gibi dizilen , birbirlerine yakın bir şekilde konumlandıklarını görürüz. Bu gün bazıları kaybolan yerleşim yerleri olsa da, gerek tarihi kayıtlardan ve gerekse sözlü rivayetler yanın da toponomik olarak ta varlıklarını sürdürdüklerini görürüz. Aynı sahada, bazı kültür varlıkların bize verdiği ip uçları da bulunmaktadır .Bunlar bazı köyler de artık çok azalan eski kadim mezarlıklarda tek tük görülen mezar taşlarıdır.Yukarda işaret edilen sahada platonun alt kısmın da yer alan Eski Salur mezarlığı artık Mehmet Akif Üniversitesi kullanım alanı içinde kalmıştır. Kurna köyü eski mezarlığın da ki mezar taşları daha ziyade Karakoyunlu Türkmenlerinin mezar taşlarıyla çok benzeşmektedir Ve bu benzerlik eski Türk

⁸⁷ Münir PAMUKÇUOĞLU ,Köylerimizi Tanıyalım IV- Kıravgaz- Burdur Halk Evi Dergisi.Sayf.11 .Sayı10/1939

Bengü taşlarının devamı gibidir. Aynı mezar taş tipleri Kıravgaz Köyü eski mezarlığında da görülmektedir. Bilindiği üzere Karakoyunlular Oğuz Yıva boyundan çıkmış büyük bir aşiret kabul edilse de , rahmetli büyük tarihçimiz Osman Turan Karakoyunluların Yazır boyundan indiğini ısrarla vurgulamıştır. İşin çarpıcı yanı mezarlıkların yakının da bu gün kaybolan bir Yazır köyü vardı. Ki bu köy Kıravgaz köyünü kuran boyun bir bölümü olduğu ve halen Kıravgaz köyü arazisi içinde olan Yazır yerine kondukları anlaşılmaktadır. Yazırlılar 16.Yüz yıl içinde Kıravgaz köyüne göçmüşlerdir. Kısacası bu tespitlerin ışığın da Kıravgaz Köyü kurucuları kökünde Oğuz Yazır boyuna dayanmaktadır. Aynı yüz yıl da Yazırlıların hemen yakının da Kurna Köyü üst tarafların da halen "Mehmet Akif Üniversitesi" alanı içinde yer alan Salur dereleri olarak bilinen yerde 18.yüz yıla kadar mevcut olan bir Salur Köyü vardı. Bu köy de zaman içinde kaybolmuştur. Rivayete göre bu köy Sala Köyüne katılmıştır. Hatta Salalı köylüler kendilerinin bu köyden geldiklerini ifade etmektedirler⁸⁸. Fatih devri Tapu kaydı olarak elde bulunan en eski Tapu kaydı defteri, TT.30 dan beri var olan Bayındır köyü de, söz konusu köylere yakın Kıravgaz dağı eteğine kurulmuştur. Malum bu köy de Oğuz Bayındır boyu ile bağlantılıdır. Bayındır köyün batısın da Büğdüz köyü yer alır ki bu köyde en eski Oğuz boyu bölümü yerleşim yeridir . Bu isimleri taşıyan ve bu gün olmayan biri Bayındır ikisi Büğdüz olan üç köy daha 17.Yüz yılda mevcut iken zamanımıza ulaşamamışlardır. Söz konusu Büğdüzlerden birinin Çeltikçi ile Ürkütlü köyleri arasında olduğunu Hamid Sancağı müselleme defterleri kayıtlarından okuyoruz. Daha öncede belirtildiği üzere Kıravgaz 'a komşu bir diğer köy de 1930 sonlarına kadar varlığını sürdürmüş olan Karaevli köyüdür. Bu köy de Oğuz boylarından Karaevli 'nin adını taşımaktadır. Burdur dan Antalya'ya kadar olan söz konusu bölge; 13.Yüz yıl ilk çeyreğinde Türkler tarafından feth edilmiştir. Bu havzaya 13.yüz yıla kadar çeşitli tarihlere yoğun bir Türkmen göçü olmuş ve sonrası Alaaddin Keykubat zamanında da Türkistan'a yönelen Moğol istilası ile birlikte ; büyük bir Türk göçü Anadolu'ya yapılmıştı. Yeni gelen bu Türk boylarına her ne kadar Yörük denilse de bilinen adlarıyla Türkmen ve sayıları Türkmenler kadar olmasa da Kıpçak Türk boylarıdır. Selçuklu sultanı A.Keykubat daha sonra Anadolu Türk beyliklerinin kurucuları da olacak beylerin idaresindeki söz konusu Yörük -Türkmen aşiretlerini, kısım kısım ayırarak veya bölerek ,Uç vilayetlerine sevk edip;yurtluklar vermişti.

Bu meyanda Karamanoğulları, Hamidoğulları Saruhanoğulları , Germiyanlılar , Tekeoğulları ve diğerlerinin ataları Alaadin Keykubat tarafından yurtluk verilen Türkmen beyleri idiler. Böylece bu yeni Türkmen gücü Anadolu Türklüğünün mayasına katıldılar. Yeni gelenler eski Türk yurdunda kalmış daha önce ki göçlere büyük kısmı katılmayarak kalmış olan: Salurlar ,Yazırlılar,Beydilli ,Iğdır,Çavundur Kayı gibi Türkmen boylarıydı. İşte bu Salurlar, Kayılar , Yazırlar , Çavundurlular ve Iğdırlar; Denizli ile Antalya arasındaki bölgeye yani Göller bölgesine dağıtıldılar. Ve bu gün Teke Yöresi dediğimiz alanda yaşayan halkımız bilhassa; Kayı, Salur,Yazır,Çavundur ve Iğdır boylarının ahfadıdır. Bu sebeple olsa gerek devrin ünlü Arap coğrafyacısı İbn Said bu yüz yıl da Antalya ile Denizli arasın da tam 200.000 çadır Türkmen'in bölgede yaşadığını belirtir. Sözü edilen bölgenin kapsadığı alanın büyük kısmının ortasında Burdur ili topraklarının olduğu açıktır⁸⁹. Hatta 13. Yüz yıldan neredeyse bir asır önce 1147-1148 yıllarında yapılan 2.Haçlıların geçiş

⁸⁸ Durmuş Çakmak (1934-). İnsuyun da ikamet etmektedir

⁸⁹ Musa bin İbn Said El MAĞRİBİ ,Kitabul Coğrafiya (Hazırlayan İsmail Arabi).Sayf.185 Beyrut-1985

yolu olan Denizli-Acıpayam -Göhlisar-Korkuteli yolu çevresinde 100.000 Türkmen'in yaşadığı , sefere katılan Avrupalı şahitlerce bildirilmektedir⁹⁰.Ve bu kaydın İbn Said'in yazdıklarını neredeyse doğrular niteliktedir. Yukarda işaret ettiğimiz üzere Kiravgaz köyü ve yakın yerlerde bu gerçeğin bir küçük örneğidir. 14.yüz yıl başlarından itibaren Burdur -Isparta üzerinde kurulan Hamidoğulları beğliğine ismini veren Hamid Bey, sözünü ettiğimiz Türkmenlere yurt verilmesi sırasında 1218 -1220 yılları arasında Anadolu'ya Türkistan'ın Harzem bölgesinden geldiklerinden kendilerine Harzemden bozma Horzumular denilen aşireti ile beraber Karaman bölgesine intikal etmişti.Burada Karamanoğlu Mehmet Bey'e silahşörlük eğitimi vermiştir. Nitekim Şikari ünlü eseri Karaman Tarihinde Hamid Beyle alakalı şu satırlara yer vermiştir.

"Şöyle iştiâr verdi ki üstad silâhşoru var idi, begzade idi Şamlı idi. Bin yigit ile muhabbete Sivas'a geldi, Karaman'a bulundu. Adına Hâmid derler idi. Karaman ziyâde ri'ayet eyledi. Karaman ve Ertenâ, silâhşörlük ilmin andan tahsil eylediler"⁹¹.Bilaahere Sivas taraflarına gitmiş orada Eratna Bey'e yine silahşörlüğü öğretmiştir. Şikari Hamid Bey'in Şamdan geldiğini belirtir .Ancak onun Suriye de niçin bulunduğunu anlatmaz. Karamanoğlunun onu aralarının açık olduğu Şam da ki dayıları ile barıştırdığını ifade etmektedir⁹².

2.Gıyaseddin Keyhüsrev'in budalalığı yüzünden Selçuklulara isyan edip büyük bir kargaşa çıkararak Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da adeta talan eden Harzemli beyler ile Suriye tarafına geçen Hamid Bey, bu arada Şam tarafların da akrabalarıyla bir sebeple çatışmış, sonrasında da tekrar Anadolu'ya dönmüştü. Daha önce zaten onun yiğit cesur ve savaşçı bir bey olduğunu gören Alaadin Keykubat ona Burdur -Gönen - Keçiborlu çevresini , yurtluk olarak vermişti. Hamid Bey de eski yurtluğuna bir şekilde tekrar kavuşmuş olacak ki buraya geri döndü. Onun mensup olduğu aşiretin Oğuz Salur boyuna dayanan Yamut taifesi olarak söylene de son devir de Hamid oğulları paraları üzerinde güzel bir çalışma yapan Nümizmat Yılmaz İzmirliler Oğuz İkdir boyundan olduğu görüşüne varmıştır⁹³.İkdir boyu , Harzımşahlar Devletinin dayandığı önemli boylardan olduğunu söyleyebiliriz. Babai isyanı ile Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Türkmenleri Selçuklu Devletiyle karşı karşıya gelmişler ancak 1240 yılında kesin olarak yenilince çoğu yine Uç sınırlarına kaçmışlardır. 1243 Köseadağ Savaşı sonrası yavaş yavaş Moğol istilasına uğrayan Anadolu 'da bu istilaya isyan hareketlerini başlatan Türkmen Beyleri arasın da Hamidoğullarını da görüyoruz. Güney batı Uç bölgesi Türkmen beylerinden Mehmet Bey diğer uç Türkmenleriyle Moğolların adeta oyuncağı olmuş Selçuk hanedanına isyan bayrağını açtığı da, Uç Türkmenlerinden olan Hamid Bey'in oğlu İlyas Bey de onunla beraber hareket etmiştir. Bu isyana Burdur çevresi Türkmenlerinin katıldığı açıktır . Çünkü Uç Beyi olarak Mehmet Beyin Antalya -Denizli arasındaki Türkmenlerin başında bulunuyordu ve Türkmen Salur boyundandı. Zaten bu bölgede yoğun bir Salur Türkmeni yaşıyordu⁹⁴. Söz konusu Türkmen uç beyliği Muğla Dalaman ovasına kadar uzanıyordu. Selçuklu Tahtına oturan 2.İzzeddin Keykavus'u yenen Mehmet Bey uğradığı ihanet sonrası 1262'de , Moğolların yardımıyla Selçuklularca kanlı bir şekilde bastırılmıştı. Ve Mehmet Bey

⁹⁰ S.Vriyonis .a.g.e.Sayf.246

⁹¹ Şikari ,Karamanname . Sayf. 12-b .Konya Yusuf Ağa kütüphanenesi yazması.

⁹² Şikari ,a.g.y Sayf.13-b

⁹³ Yılmaz İZMİRLİLER ,Hamidoğulları Beyliği Paraları.Sayf.11 İstanbul-1999

⁹⁴ Prof Dr.Tuncer BAYKARA .a.g.e Sayf.77

katledilmişti. Ancak Güneybatı uç vilayetinde Türkmenlerin isyanını yöneten bu Mehmed Beyden başka diğer bir aynı adı taşıyan bir Mehmed Bey daha vardı . Bölgenin Selçuklu yöneticisi Sevahil (Sahiller) beyi Yunus'u ortadan kaldırıp,yaşantısını ve ahlakını beğenmeyerek isyan edip Selçuklu sultanı 2.İzzettin Keykavus'u yenen Burdur -Antalya ve Isparta yı içine alan Güney uç Türkmenlerinin beyi Mehmet Bey . Bu iki Mehmed Bey'in aynı kişi midir yoksa farklı iki ayrı kişi midir? Bu gün için aydınlığa kavuşmuş değildir . Ama Moğol tahakkümüne karşı uzun zaman geçmeden yine İlyas Beyin de içinde bulunduğu büyük bir isyan Türkmenlerce yeniden başlatılmıştır. Ancak en büyük isyan ,Karamanoğullarının başlattığı ve Selçuklu merkezi Konyayı alarak tahta mevcut sultan yerine Cimri adıyla bilinen Alaadin Siyavuş'u geçirmeleri hadisesidir.1277'de İsyayı başlatan aslında Moğol zulmü yanın da asıl isyan sebebinin , Alaaddin Keykubad sonrası ülkeyi adeta kurt gibi kemiren İrani devşirmelerinin icraatları olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunun ilk açık işareti, Türkçeyi resmi dil ilan edilmesidir. Harekatın komutanı ünlü Karamanoğlu Mehmet Beydir ki zaten Türkçeyi resmi dil eden odur. Bu isyana Batı Uç Türkmenleri de yardımcı idiler.Moğollar yoluyla bu isyan çok kanlı bir katliamla son buldu . Ne var ki Başta Karamanoğulları ve diğer Türkmen beyleri Moğollarla mücadelelerine bir aradan sonra yine devam ettiler. 1292 de Moğol ordusu Geyhatu liderliğinde Anadolu'ya geldi , Karaman ve Güney Batı Anadolu da büyük katliamlar yapıldı ⁹⁵.Konya -Denizli -Muğla Isparta ve Burdur merkez ve çevresinde Moğol vahşeti korkunçtu. Tarihçiler üç yıl bu yörelerde kuş bile uçmadığını ifade ederler . Bu dönem de Burdur bölgesi Moğol vahşetini yaşamaması elbette söz konusu değil. Ne var ki halkının nerdeyse tamamı göçer evli olması ve onların tehlike anın da sarp dağlara rahatlıkla çekilmesi sebebiyle belki nispeten daha az bir zararla , katliamı atlattıklarını da düşünmek mümkün gibidir. Moğol soygunları bütün Anadolu'yu canın dan bezdirirken bu soygunu Moğollar adına yapan İrani vezirler veya Moğollarca İrandan gönderilen insanlardı. Moğolların gözüne girip onlardan paye kapmak peşinde olan bu zümrenin icraatları, Osmanlı Devrinde görülen Dönme Devşirme tabakanın yaptığıının daha korkuncuydu.Selçuklu hanedanı adeta bir kukla idi. Bahsi geçen kesimin elinde oyuncak haline dönüşmüştü.İşte bu sosyal çalkantılar ve Moğol zulmü Türkmen beylerinin birer ikişer Selçuklu saltanatını hiçe saymaya doğru götürdü.Ve özellikle Moğolların kontrolü sağlayamadığı Uç bölgelerde bağımsız hareket etme yolunda beyleri zorlamaya başladı ki sonuçta böylece 1256 dan sonra başlayan süreçte Anadolu Türkmen Beylikleri yavaş yavaş tarih sahnesine çıkmaya yüz tuttu. Kiravgaz köyü de yukarda belirtildiği üzere Türkmen hinterlandının içindeydi .Ve yörenin güç sahibi Hamid Bey ve çocuklarının önder olduğu bir siyasi askeri birliğin doğmasının gerçekleştiği bu zaman zarfında,gittikçe olgunlaşan birlik ; 1280 sonrası bir beyliğin doğması ile sonuçlanacaktı.Tarihçiler her ne kadar Hamid Beyin 1300 başlarında sağ olup beyliği kurdu deseler de ,Hamid Bey'in 1280li yıllara gelmeden öldüğü ve onun yerini alan İlyas Beyin, Burdur - Gönen -Keçiborlu -Yeşilova -Acıpayam-Göhlisar -Tefenni'yi kaplayan saha da idare sahibi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Eğer Hamid Bey 14.Yüz yıl başında sağ ise nerdeyse 100 yaşındaydı ve bu yaşta bir insanın bir beyliği ortaya çıkarmasının mümkün olamayacağı da meydandadır. 1260 sonrası da bir çok olayda adı geçen İlyas Bey'in hayatı oldukça karanlıkta kalmıştır. Ne zaman nerede öldüğü bilinmemektedir.Ama İlyas Bey'in beyliğin çekirdeğini oluşturan kişi olduğunu söylemek ;hata olmaz . Hamid Bey'in Selçuklu kaynakların da hiç

⁹⁵ Prof Dr.Faruk SÜMER , Anadolu da Moğollar. Sayf. 63 Selçuklu Araştırmaları Dergisi 1/1969

yer almaması bunun yanın da İlyas adını taşıyan bir beyin Uçlarda adının sıklıkla geçmesi bunu doğrular niteliktedir. Bazı tarihçilerimiz Hamid Bey öldükten sonra beyliğin başına İlyas Beyin geçtiğini ondan sonra da onun oğlu o sıralarda Burdur emiri olan Dünder Beyin geçtiğini yazmaktadırlar. Görünen bölgede 13. Asrın ilk yarısından itibaren söz konusu ailenin etkin olduğu bölgeyi Selçuklular adına yönettikleri bellidir. Ancak bir beylik olarak ortaya çıkmaları, 1290 sonrası Hamid Beyin torunu Dünder Bey'in Burdur 'da hüküm sürdüğü yıllardır. Merkezin Uluborlu olması daha sonra ki yıllardır. Selçuklu idaresinin artık hükmünü yitirdiğini gören Dünder Beyin babasının da hayatta olmadığı 1295'e doğru bağımsız harekete etmeğe başladığı ve bu bağımsız davranışlarının Moğolların dikkatini çektiği anlaşılıyor. Tehlikeyi dikkate alan Dünder Bey ,1299-1300 yılında Moğollara bağlılığını göstermek en azından onların hışmını çekmemek için Burdur da onlar adına para darp edip dikkatlerini dağıttığı anlaşılıyor. Bu davranış aynı zaman da akıllıca , yörede hüküm sahibi olduğunu tescil etme amaçlıydı. Aynı yıl Burdur da halen Ulu Cami olarak bilinen camiyi inşa ederek de manen bunu göstermiştir. Ne var ki Burdur'un savunma zaafiyetini gören Dünder Bey, kuzeye yönelerek, Uluborlu'yu merkez yapıp kendini sağlama almıştır. Sonra da her bakımdan devrin de bir çok stratejik imkana sahip Eğridir'i alarak merkezini buraya taşıdı .Böylece Konya'ya daha yakın duruma kavuştu. Her ne kadar Dünder Bey'in çok sonraları ,Göhlhisar'ı aldığı söylene de daha baştan Göhlhisar ve Burdur çevresi muhtemelen Dünder Beyin idare sahasıydı. Çünkü Hamid Bey'in mensup olduğu Horzum aşireti Muğla -Aydın -Dinar- Göhlhisar - Yeşilova sathında çok eskiden beri büyük bir nüfusla yaşadıklarını ,Osmanlı arşiv belgelerinden rahatlıkla görebiliyoruz. Eğer böyle bir tabanı olmasaydı bu hanedan aile bölgede böyle bir güçlü beyliği kuramazlardı. Dünder Bey 1300 senesinde başladığı genişleme siyasetini, kısa zaman da epeyce toprak olarak ; Anadolu'nun güçlü beylikleri arasına girdi. Antalya dan , Şuhut'a ,Eğridir'den Göhlhisar yanın da Göhlhisar Karaağacı(Acıpayam çevresi) ve İstanos'a(Korkuteli) hatta Kaş ile Finike sahillerine ulaştı.Bir yandan Aydınoğulları üzerine vesayet kurdu. Dünder Bey'in bu genişleme ve gelişme siyaseti Moğol Anadolu valisi Timurtaş'ın gazabına sebep oldu.Ve diğer bağımsız hareket eden beyler ile Dünder Beyi ortadan kaldırmak için harekete geçti . Önce Eşref oğlunu ortadan kaldırdı sonra Hamidoğlu üzerin geldi .Onunla baş edemeyeceğini anlayan Dünder bey kaçarak daha önce aldığı ve kardeşi Yunus beye verdiği Antalya'ya sığındı. Ancak yeğeni Mahmut Bey onu Timurtaş'a teslim etti sonuçta 1326 senesin de Dünder bey katledildi . Daha sonraları oğlu İshak Bey ulu bey olarak Eğridir de hüküm sürerken, kardeşi Mehmet Çelebi Göhlhisar emirliği başındaydı. 1344 yılında Burdur emirliğini yürüten Mehmet Bey'in oğlu Mustafa Bey Eğridir'i ele geçirip ulu Bey oldu ve Hamidoğulları beyliği böylece Göhlhisar kolu ile devam etti .Mustafa Beyden sonra oğlu Hüsameddin İlyas Bey arkasından son bey olarak hüküm sürereken yerine onun oğlu Hüseyin Kemaleddin Bey geçti . Hamid oğulları beyliği başta Hamid Bey ve sonrası devrin en güçlü beyliği olan Karamanoğulları ile dostane ilişkilerini görürüz. Hatta Karamanoğullarının komşu Hıristiyan krallıkla yaptığı savaşlara bizzat Hamidlerin ünlü okçularıyla Hüsameddin Bey'de katılmıştır. Ne var ki Hamid toprakları daha sonraları Batıya doğru genişlemek isteyen Karamanoğullarının defalarca saldırısına uğramış toprakları talan edilmiştir. Bu durumdan kurtulmak isteyen Hamid Beyleri zamanlarında, gittikçe büyüyen Osmanoğulları tarafına meyletmeye başladılar. Sonuçta 1382 senesinde Karaağaç, Eğridir ve Yalvaç satı pazar yoluyla Kemaleddin

Bey tarafından Osmanlı sultanı 1.Murad 'a bırakıldı. Elde Burdur ,Isparta ,Gönene ,Keçiborlu ,Uluborlu ,Gölhisar iGölhisar Karağacı (Acıpayam) ,Tefenni ve Kemer kalmıştı.

B.4 BURDUR VE ÇEVRESİ OSMANLILAR DÖNEMİ

Birinci Kosova savaşın da Türk ordusunun sağ ve sol kollarının okçularının başında Hamid oğlu Mustafa Bey ile Hamidoğlu malkoçu bulunuyordu . Ünlü Osmanlı devri akıncı ailelerinden Malkoçoğullarının adları ilk olarak bu savaşı anlatan kaynaklar da geçmektedir..Savaşın kazanılmasında söz konusu Hamid güçlerinin çok büyük etkileri olmuştur. Her ne kadar bazı Avrupalı tarihçiler Malkoçları başka milliyet kökenli gösterebilirler de akıncı bey ailelerinden Malkoçoğullarının kökenlerinin Kosova savaşına katılan Mustafa beyin soyundan veya Hamid Türkmenlerinden oldukları,devrin kaynakları dikkatle incelendiğinde açıkça görünmektedir. Bizim bazı şair yazarlarımız mesela Yahya Kemal Beyatlı ve benzerleri Alman oryantalist Franz Babinger'in yazdıklarının büyüüne kapılıp ,Malkoçları Sırp asılzadesi bir sülale sayıyorlar da;Babingerin Bosnalı Malkovichler ile ünlü Türk Akıncı Malkoçoğulları ailesi aynı aile değillerdir⁹⁶ .

Bu arada Osmanlıya katılma da Karamanoğulları özellikle Alaeddin Ali Bey bir çok defa Hamid Beyliği topraklarını işgal etmiştir. 1386'da 1.Murad Keçiborlu,Uluborlu,Burdur , Gölhisar ,Yeşilova ve Acıpayam hariç ;Hamid topraklarını Osmanlı sınırları içine aldı. Daha öncede belirtildiği üzere Hamid Beyi Kemaleddin Hüseyin Bey böylece beyliğin ilk kurulduğu saha da beylik sürebildi. 1391 -1392 senesinde ise Yıldırım son yerleri de alarak beyliğe son verdi. Timur'un kuşattığı Sivas'ı kahramanca savunan komutan da Kosova savaşına katılan Hamidoğlu Malkoç Mustafa Beydir. Mustafa Bey ,Ankara savaşın da şehit düşmüştür. Nesli, oğulları yoluyla devam etmiştir. 1402 Ankara savaşıyla başlayan Timur belası sırasında Karaman oğulları, 1.Mehmet ve 2.Murat zamanın da tekrar Burdur çevresini işgal ettilerse de geriye çekildiler. Son Karamanlılar saldırısı Gölhisar Dizdarı Yusuf'un teşvikiyle Gölhisar ovasına kadar gelen ve oradan Antalya üstüne yürüyüp, kuşatan Karamanoğlu 2.Mehmet Bey tarafından yapıldı. Mehmet Bey , Antalya kalesinden atılan bir gülleyle 1423'te ölünce çekilen Karamanlılar, 1433 'te ve 1442 de tekrar böyle bir teşebbüste bulundular. Osmanlı topraklarına katılan Hamid Beyliği toprakları Hamid Eli olarak anılmaya başlarken, Hamid Eli kurulan Kütahya merkezli Anadolu Beylerbeyliğine bağlandı. Burdur ve dolayısıyla Kıravkaz çevresi de bu idari sisteme dahil olmuştu. Yıldırım zamanın da Hamid Eli , Yıldırımın oğlu Mustafa Çelebiye sancak olarak verildi.Ankara savaşın da hemen hemen Osmanlı ordusunun tamamına yakını bozulup kaçarken, Yıldırım'ın yanından ayrılmayarak sonuna kadar savaşan tek oğlu Mustafa Çelebi ve onuna bağlı Hamid askerleriydi. Timur işgalin de Anadolu beylikleri birer ikişer Timur etrafında yer alsalar da Hamid Eli, Osmanlıdan asla gayrilik düşünmemiştir. Bunun da sebebi araştırılırken son dönemde bazı tarihçilerimizin Hamidoğulları ile

⁹⁶ Filiz TAPAN , Rumeli Uç Ailesi Malkoçoğulları'nın Kökeni Hakkında Tartışmalar ve Yeni Bir İddia. Sayf. 117-121.Akademik Bakış.Sayı 32/2023- G.Leiser , Malkoc -Ogullari.Sayf.578-579 . Enclopedia İslam 9 . Leiden .2004.

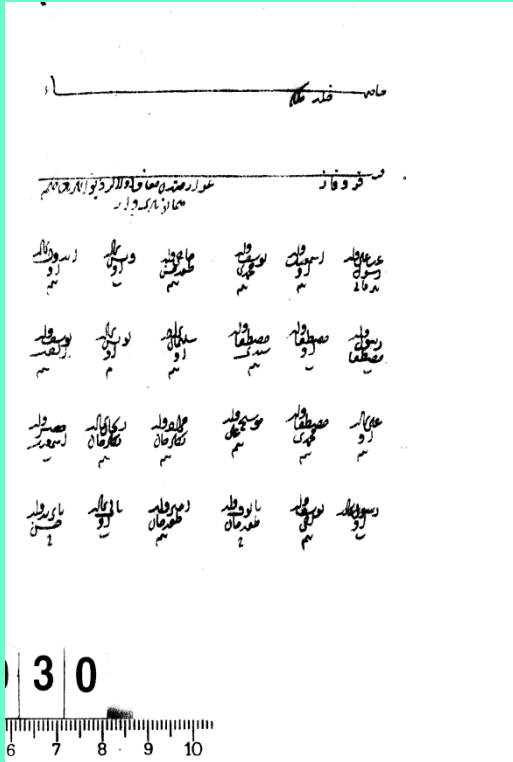
Osmanlılar arasında çok eski bir aile bağının olabileceği tezi pek yabana atılmamalıdır⁹⁷. Bu cümleden olarak Osman Gazi'nin oğullarından birinin isminin Hamid olduğu yine bir amcasının isminin Dünder olduğu dikkat çekmektedir. Nitekim Hamid Beyin torunu Dünder Bey beyliğin yani Hamid Beyliğinin asıl kurucusu idi ki her iki isim benzerliği tesadüf mü sorusunu akla getirmektedir ? Nitekim Moğol istilası sonrası Harzemşahlar Devleti'nin de yaşayan büyük bir Türk nüfus, Anadolu'ya göç etmiştir. Bu göçle gelen Türkmen taifelere Harzemden bozulma Horzumlular denilmiştir. Başların da bulunan büyük liderleri Kayır Han idaresinde de Türkiye Selçuklularının kendilerine verdiği topraklara oturmuşlardı .Horzumluların emiri Kayır Han'la aynı zaman da Osmanlıların da büyük dedeleri Gündüz Alp'in yakınlığı bu gün dile getirilmektedir. İşte göç sırasına da Hamid Bey'in de, Kayır Han'ın mahiyetinde olan Güçlü Han ve Berke Hanların önemli komutanları arasına da olduğunu devir hakkına da bilgi veren kaynaklardan anlıyoruz. Dolayısıyla Osmanlı oğulları ile Hamid oğullarının bir yakınlığı olması şaşırtıcı gelmemelidir.

Timur istilası sırasında Kıravkaz ve dolayısıyla Burdur, Gölhisar ve Istanos yani Korkuteli tarafları, Timur'un oğulları tarafından; korkunç bir şekilde talan edilmiştir. Timur'un Anadolu Türklüğüne vurduğu ağır darbe sonrası başlayan, tarihimiz de Fetret Devri adıyla bilinen süreç, Şehzadeler kavgası ile doludur .Önce Yıldırımın oğlu İsa Çelebi sonra Süleyman Çelebi arkasından Musa Çelebi ortadan kalktı . Fetret devri Mehmet Çelebinin Osmanlı tahtına oturmasıyla son buldu. Ancak Yıldırım'la Ankara savaşında esir düşen oğlu Mustafa Çelebi ,Timur tarafından Semerkat'ta götürülmüştü. Mustafa Çelebi buradan Anadolu'ya geri dönünce tahtın hakkı olduğunu ilan edip harekete geçti .Ne var ki Çelebi Mehmed tarafından yenilgiye uğratıldı.Çelebi Mehmed'in ölümüyle tahta oğlu 2.Murat oturdu .Mustafa Çelebi de tekrar sultanlığını ilan edince ,iki sultan adayı karşı karşıya geldiler .Mustafa Çelebi yenilince Edirne taraflarında bir incir ağacına asılarak öldürüldü . Kendisine Osmanlı kaynakları Düzmece Mustafa olarak niteleselerde onun Yıldırımın gerçekten oğlu Mustafa Çelebi olduğu açıktır . 2.Murat, sonra Anadolu birliği için Anadolu beyliklerine yöneldi. Özellikle Rumeli fetihleri sonucunda başlayan Haçlı seferlerini , 2.Kosova ve Varna savaşlarıyla bertaraf etti. bu savaşlar ve diğer mücadeleler büyük masrafları gerektirmişti. Bu sebeple para ihtiyacı için Anadolu sahasında iktisadi düzenlemeler yolunu seçti. Aynı şekilde oğlu Fatih'te Anadolu da eskiden beri devam eden ve merkezi otoriteye her zaman başkaldıran ya da kabul etmeyen Konar Göçer Türkmen aşiretlerini merkezileşme adına zorla iskan yolunu seçti . Bu da Göçerevli Türkmen Yörük taifesinde , büyük bir rahatsızlık yarattı. Sonuçta bu çalkantı , daha sonra göreceğimiz üzere Şah İsmail'in Anadolu da örneğin Teke ve Hamid Sancaklarının da yürüttüğü Kızılbaş propagandasına; oldukça elverişli bir ortam yarattı. O tarihe kadar Teke ve Hamid Sancağı halkının çoğunluğu hala konar göçer yaşıyordu . Bu da onların kontrolünü güçlendiriyor , dolayısıyla toplanacak verginin çok azı toplanabiliyordu. Sıkıştırılan Yörükler diğer sancaklara kaçıyor veya sarp dağlara kaçıp hayvan miktarlarını saklıyorlardı. Bunu gören Osmanlı hanedanı zorunlu iskanı yürürlüğe soktu . Böylece parçalanmış yörük aşiretleri az haneli köyler halinde yerleşmek zorunda bırakıldılar.Böylece aynı aşiretlerin halkı, hem Hamid hem Teke hem de Menteşe sancaklarına dağılmışlardı. Bölge de eskiden beri konar göçerlik yaygın olduğundan,Selçuklu zamanından veya Beylikler devrinden kalma

⁹⁷ Doç Dr.Vedat TURGUT , Osman Gazi'nin Hanımları ve Çocukları.Vakanivüs.Sayf.70-71.Sayı.4/2019- Hakan YILMAZ , Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikleri'nin "Kayır Hân" Kavminden Olduklarını Belgeleyen Arşiv Kayıtları 2.Sayf.16 Türk Dünyası Dergisi .Sayı 423/2022

çok az köy vardır. Yöre daha ziyade hayvancılığın ön planda olduğu bir ekonomik düzende idi. Günümüzde Selçuklu zamanından takiben beyliklerden beri var olan köy sayısı bu nedenle oldukça azdır. Bunlar daha ziyade bir din ulusunun adını taşıyan veya onların müritlerince kurulan tekke -zaviye etrafında oluşan köylerdir. Bu durumu Osmanlı devrinden kalma en eski Tapu Tahriri defterlerinden anlayabiliriz. Örneğin Burdur ve çevresi köyleri içinde çoğu köy beşer onar hane iken az sayıda köy 50 ya da daha fazla haneye sahiptir ki bunlar daha ziyade eski köylerdir. Şu an elimizde bulunan en eski Tapu Tahrir Defteri TT.30'dur ki bu da Fatih devrine aittir.1475-1478 yılları arasında tarihlenmektedir. Bu defter, Hamid Sancağı Burdur kazası köyleri arasında yer alan **Kırvakaz** karyesi ile alakalı ulaşılabildiğimiz en eski yazılı belgedir. Köyde bu günde yerleri bilinen ve biri hala halkın ziyaret edip adakta bulunduğu üç adet türbe, yatır vardır. Obanni(Oba alanı)'da ki Oba Dede tekkesi, Meşelikte ki Derviş Mustafa Tekkesi ve Orta Cami avlusunda ki Veli Dede makberesi. Bunlardan Veli Dede makberesi⁹⁸ sözü edilen cami 1986 yılın da yeniden yapılırken, tamamen yok olmuştur. Meşelikte ki Veli Dede türbesi de tamamen yıkılıp kaybolurken, Oba Dede'nin tekkesi bir yatır halinde halen mevcuttur. Zaman zaman adak adamak için ziyaretçilerin geldiği görülür, Her ne kadar bu Tapu Tahrir 30'un 1501 tarihli olduğunu kabul edenler varsa da üzerinde sonradan düşülmüş bazı kayıtların, 2.Bayezid devrine ait olması dolayısıyla; söz konusu yanlıya düşülmektedirler. Haklı olarak bu defterin Fatih devrinde 1475 veya 1478 tarihli yazım olduğu da ortaya konulmuştur⁹⁹.

40

Şekil 8 Osmanlı Arşivi TT30 'da Kırvakaz Karyesi

⁹⁸ Münir PAMUKÇUOĞLU, Köylerimizi Tanıyalım IV. Kırvakaz, Burdur Halk Evi Dergisi, Sayf.11 .Sayı10/1939

⁹⁹ Zeki ARIKAN, XV.ve XVI.Yüz yıllarda Hamid Sancağı .Sayf.7 İzmir-1988

Bahsettiğimiz Tapu Tahrir defterinden görüldüğü kadarıyla, Kıravkaz imlasiyle yazılan köyün genel durumu, bize köyün o tarihler de en az yetmiş ya da seksen yıllık bir geçmişi olduğunu düşündürmektedir. Kıravkaz ve yakınların da Selçuklu veya Hamid oğulları beyliği devrinden kalma bir yerleşim yeri olduğunu düşünebileceğimiz pek bir yer göremiyoruz. Ancak muhtemel olarak söz konusu zaman diliminde mevcut olan bazı yerleşim yerlerinin TT.30 defterinin yazımı tarihine ulaşamadıklarını düşünmek doğru bir düşünce olarak gözükmektedir. Şu da var ki son devri de Osmanlı tasniflerinde Hamid Sancağına ait 1470 -1471 yıllarına ait bir Tapu Tahriri defteri parçası daha bulunmuştur. Mal esef bu defter parçası yirmi sayfa olup bu sayfalarda Gölhisar kazasının bir kaç köyü ve bölgenin Yörük cemaatlerini içermektedir¹⁰⁰. TT30 da sık sık atıfta bulunulan Köhne Defter veya defterler (Eski Defter) zamanımıza ulaşamamıştır. Örneğin 1475-1478 yılları arasında yazılan TT30 'da ve sonraki yazımlarda görülmeyen ve zamanımız köylerinden Beşkavak Köyü yakınlarında halen kalıntıları bulunan Kızıl Bucak köyünün Selçuklu devri köylerinden olduğu anlaşılıyor. Kalıntılarda, Horasan harcının kullanıldığı görülmektedir. Şu tarihi gerçeği ifade etmekte fayda vardır. Bir çok tarihçinin dikkate değer bir şekilde tespit ettiği gibi Türkler genellikle Bizans şehirlerini ihya edip, yerleşmediler. Bunlara yakın yerler de Türkmenler ova kenarlarına Yörükler ise dağ yamaçlarına köylerini veya kasabalarını kurdular. Bizans ya da daha eski yerleşim harabelerinin yakınlarına kurdukları, bu tür köylerin virane olmaları dolayısıyla "Ören yada viran " adıyla başlayan veya biten yer isimleri verdiler . Mesela Burdur'un köyleri olan Karacaören, Akören , Akçaören bu tarz yerleşim yerlerine güzel örneklerdir

41

Şekil 9 Osmanlı Erkan ı Harbiyesince yayınlanan bir harita da adı açık bir şekilde Kı -rav -gaz olarak kaydedilen köy hemen kıtın da yine Kıravgaz Dağı işaretlenmiş . Rakımlar ise köy 1050 Kıravgaz Dağı 2030 metre olarak gösterilmiştir.

¹⁰⁰ BOA.TT.d 9947/A 'ün bir parçası olduğu arşiv uzmanlarınca belirtilse de bu başka bir deftere ait olması kuvvetle muhtemeldir.

B. 5 İSMİNİN KÖKENİ İSKİTLERE (SAKALARA) DAYANAN KÖY KIRAVGAZ.

Daha önce vurguladığımız üzere adı ilk defa Osmanlı Arşivlerinde bulunan Tapu Tahrir Defteri 30 'da yer alan Kıravkaz köyü yine bu defterden çıkarabildiğimiz verilere göre 15.Yüz yılın başlarında veya en erken Yıldırım devrinde kurulmuştur. Toponomik ve Tapu kayıt defterlerine baktığımız da köy bölgede yaşayan kışları Antalya sahillerine inip bahar da Kıravgaz çevresine göçen Oğuz boylarından Yazırlılar tarafından kurulmuştur. İlk yaşantı yerleri halen Yazır adıyla bilinen köye yakın bir alandır. Burada yerleşen Yazırlılar bölünerek Yazır ve Kıravkaz olarak iki yerleşime dönüşürken, 1521 yılından kısa bir süre sonra Yazır köyü ahalisinin büyük çoğunluğu Kıravkaz karyesine dahil olmuşlar kalanlar ise çevre dağıldıkları anlaşılmaktadır.

KIRAVGAZ ADI NE ANLAMA GELMEKTEDİR

Rivayetlere göre: Bu günkü Kıravkaz düzlüğü bataklık ile kaplıydı .Ki bilimsel çalışmalar bunu doğrulamaktadır. Bu bataklıklarda çok kalabalık sürüler halin de Kıravkazlılar yaşardı. Çevrede yaşayanlar ise sürekli bu kazları avlar ve avladıklarının çoğunu satıp, bununla geçimlerini sağlarlardı. Bu sebepten buraya gel zaman git zaman Kıravkaz denilmeye başlandı. Sonuçta buraya kurulan köye de Kıravgaz denildi. Bununla ilgili tarihi bir kaydı burada zikretmek yerinde olacaktır. Fatih Sultan Mehmed devrinde 1475 -1478 yılları arasında yazımı yapılan Tapu Tahriri 30 nolu defterde Kıravgaz köyü gelirleri arasında "Avlak" geliri de yer almıştır¹⁰¹. Ancak son devirlerde köyün asıl adının ne olduğunu bilmeyen kendi evlatları dahil bir çok kişi, bölgede "Gravgaz March " yani Kıravgaz bataklığı ile ilgili araştırmalar yapan Avrupalı akademisyenlerin yazdıkları üzere köyün adını Gravgaz olarak bilmektedirler. Hatta Türkiye Cumhuriyetinin 1928 senesinde Türkiye yerleşim yer isimleri ile yaptığı resmi yayında bütün yerleşim yerlerini Fransızca imla ile yazarken bu köyümüzün adını Kravghaz olarak yazması da buna ön ayak olsa gerektir¹⁰². Aynı zaman da aynı yayında Fransızca söylenişi karşısında Osmanlıca olarak Kıravgaz olarak okunması doğru olan şekilde yazılmasına rağmen Gravgaz yanlışlığı devam edip gitmektedir. Hülasa bu gün hala Kıravgaz adını bırakarak "Gravgaz " ismini köyün gerçek ismi zannedip bu şekilde yazılıp çizilmesi son derece yanlış ve bilgisizce bir anlamadır. Türkçe de sessiz harf ile başlayan sözcükler de ikinci harf yine sessiz harf ile başlamaz . Mutlaka sesli harf ile araları doldurulur. İstisna Trabzon'dur ancak Osmanlıcası Tırabzon iken bazı bilgiler bilerek veya bilmeyerek Trabzon yazınca bu yanlış doğru olarak yaşamış ve artık neredeyse kaideye dönüşerek devam edip gitmektedir. Nitekim Osmanlı son devir haritalarında Kıravgaz olarak köyün adı açık bir şekilde yer almıştır¹⁰³. Fatih devri Tapu defterinde Kıravkaz olarak ve sonraki Kanuni devri 1521 tarihli Tapu 121 açık bir aynı bu şekilde yazılmıştır¹⁰⁴. Aynı şekilde yazılan köy adı zaman içinde 19.Yüz yıldan itibaren ise halk dilindeki telaffuzuyla Kıravgaz olarak yazılmaya başlanmıştır. Örneğin Hicri 1290 yani 1873 Konya Vilayet

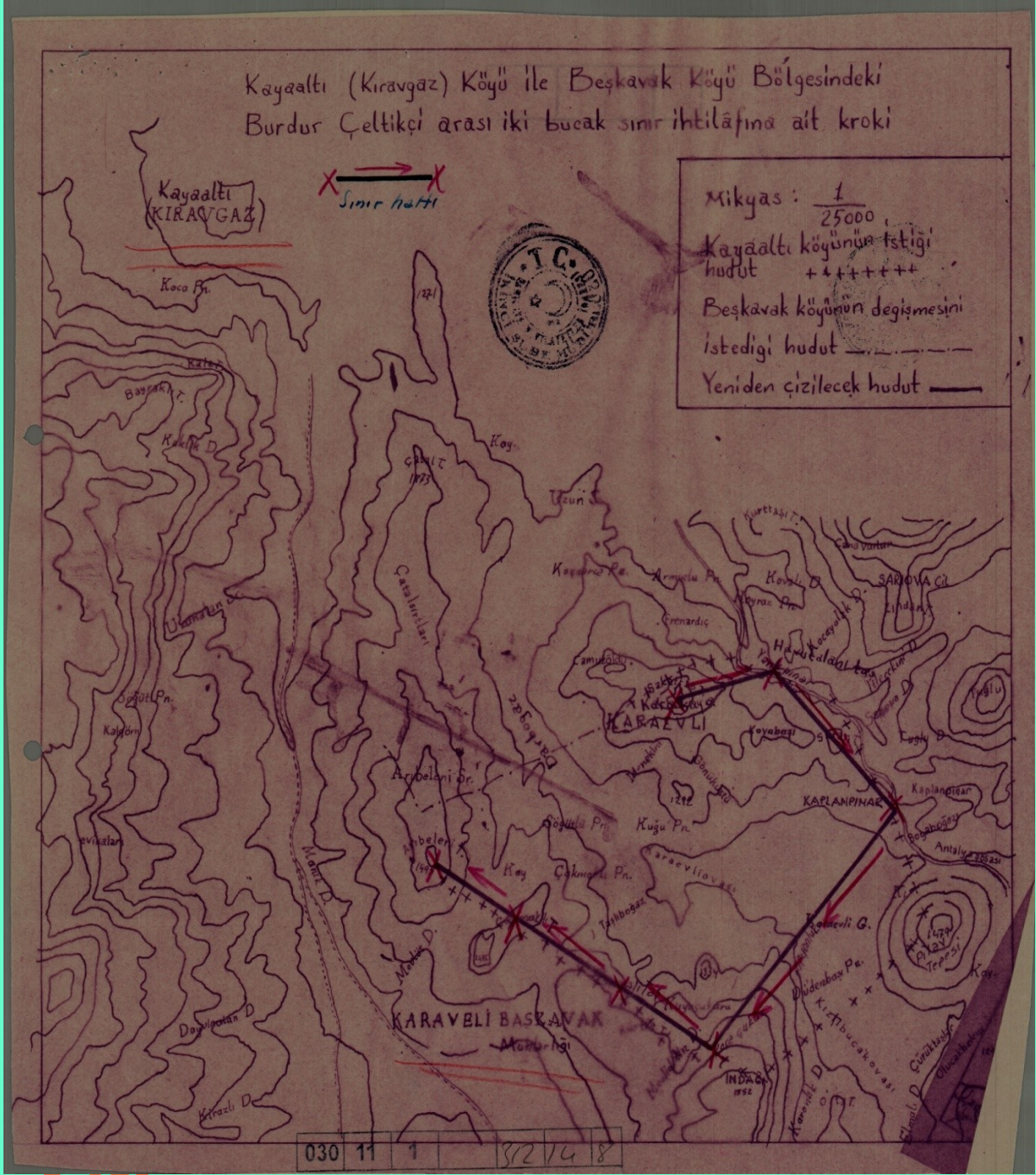
¹⁰¹BOA.TT.30 .Sayf.202

¹⁰² Köylerimizin Adları.Sayf.489 .İstanbul-1928

¹⁰³ BOAHR.T.0824(Hicri 1328 Miladi 1910-1911 tarihli).Erkanı Harbiyye umumi matbaası basımı Burdur merkez haritası).

¹⁰⁴ BOA.T T.121.Sayf.182

Salnamesin de Burdur köyleri arasında görülen bu köy Kırvakaz adıyla yer almıştır¹⁰⁵.

43

Şekil 10 Kayaaltı (Kırvakaz) Köyü ile Beşkavak Köyleri sınır tespit korokisi .1960

¹⁰⁵ Konya Vilayet Salnamesi Hicri 1290 .Sayf.157

G E R E K Ç E

Burdur İli Merkez İlcesi Merkez Bucağına bağlı Bereket ve Kayaaltı (Kırvakaz) Köyleri ile;

Aynı ilçenin Çeltikçi Bucağına bağlı Kayış Köyü bölgesinde çıkan sınır anlaşmazlığı, tarafların ayrı idarî merkezlere bağlı olmalarından, iki Bucak arası bir sınır anlaşmazlığı mahiyetini almış ve ilince gerekli muameleyle tabii tutularak teşkil olunan Karma Kurula mahallinde incelettirilmiş ve bu Kurul 2/10/1959 günlü raporunda, sınırları:(Kayış-Kayaaltı "Kırvakaz" kesiminde:Karadomu Taşından başlayarak Oduncu Yoluna uzanan hat-Şam Alanı "Ak Mehmet Taşı" - Ara beleni "Dikenli ve Kirazlı Dereleleri arasındaki sırt" uc noktasına uzanan hat), (Kayış-Bereket kesiminde:Kilimli Taştan başlayarak Kirazlı Pınar-Küçükgöl Tepesi-Ramazan Tarlası-Karakuş Tepesine çekilen hat) olarak tesbit etmiştir.

İl İdare Kurulu 26/10/1959 gün ve 233 sayılı, Genel Meclis 11/12/1959 gün ve 12 sayılı kararlarla Karma Kurul raporunda belirtilen sınır hattını uygun mütalâa etmişlerdir.

Bakanlığımızca yapılan incelemede:

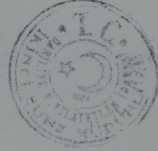
Burdur İli Merkez İlcesi Merkez Bucağına bağlı Bereket ve Kayaaltı (Kırvakaz) Köyleri ile;

Aynı ilçenin Çeltikçi Bucağına bağlı Kayış Köyü bölgesindeki iki Bucak arası sınırın, tarafların karşı-taraf sınırı içinde kalan genel ve özel hakları saklı kalmak şartı ile mahsus krokisinde gösterildiği gibi:

Kayış-Kayaaltı (Kırvakaz) kesiminde:(Karadomu Taşından başlayarak Oduncu Yoluna uzanan hat-Şam Alanı "Ak Mehmet Taşı"-Arabeleni "Dikenli ve Kirazlı Dereleleri arasındaki Sırt" uc noktasına uzanan hat),

Kayış-Bereket kesiminde:(Kilimli Taştan başlayarak Kirazlı Pınar-Küçükgöl Tepesi- Ramazan Tarlası-Karakuş Tepesine çekilen hat) olarak tesbiti;

İli Karma ve Yetkili Kurulları rapor ve kararlarına göre yerinde görülmüş ve işlemi de 5442 sayılı İl İdaresi Kanununa uyduğundan, ilişik kararı hazırlanmıştır.

030 11 1 305 20 6

44

Şekil 11 Kayaaltı (Kırvakaz) Köyü ile Beşkavak Köyü arasında ki sınır belirleme kararı .1960

Bununla beraber Cumhuriyet devrinde Kırvagaz köyü ve komşu köyler arasında süregelen sınır tartışmaları ; Burdur idaresince çözüldürken , varılan kararlarda bile köyün adı bazen Kırvakaz bazen de Kırvagaz olarak geçmiştir.Örneğin 1959 yılında Burdur il idare heyeti ile İl Genel Meclis kararlarıyla tespit edilen Kırvakaz köyü (Kayaaltı) ve Beşkavak Köyü sınır tespitinde köyün eski adı Kırvagaz olarak belirtilmiştir¹⁰⁶.Yine aynı kurullar da 1964 yılında verilen karar Kayış Köyü ile ilgili sınır tespit tutanağın da Kırvakaz olarak yazılmıştır¹⁰⁷. Yani köyün eski adının Kırvakaz mı yoksa Kırvagaz mı olduğu hususunu biz resmi yazışmalardan bile net olarak çıkartamıyoruz. Ancak Türkçemizde "k" sesinin zamanla halk ağzında "g"ye

¹⁰⁶ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi 30.11.1-0. 305/20

¹⁰⁷ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi 30.11.1-0.312/14

doğru bir değişmesi olduğunu düşünürsek Kıravgaz imlasının da doğru olması gerektiği açıktır. Bu araştırma da bazen Kıravkaz bazen de Kıravgaz olarak isim belirtmemizin sebebi ele aldığımız devirlerde köyün isminin yazıldığı şekline göredir. 1960 yılın da Burdur ili içinde ismi değiştirilen 49 köy içinde yer alan Kıravgaz köyünün adı Kayaaltı olarak yeniden belirlendi ise de halk arasında eski adı hiç kesintiye uğramadan Gıravgaz olarak söylenmeye devam etti . Şu saptamayı da yapmamız köyün ismiyle alakalı bize bir açılım sağlayacaktır. Türkiye de bu adı taşıyan başka bir yerin olup olmadığı .Yalnız isimle İçel bölgesinde Kıravga¹⁰⁸ benzer başka bir ismi ise Muş vilayeti Şen oba kazası Kıravı köyü olarak görüyoruz¹⁰⁹. Kıravgaz adını her ne kadar Anadolu da ki her yer ismini Luv ve Hittilere dayandırmakla ünlü bu yüzden de şiddetli eleştirilere uğrayan Bilge Umar , Yunanca Doruk anlamına gelen Luvice den Yunancaya geçmiş Kraka'ya dayandırmaya çalışsa da bu açıklama bizce havada asılı kalmaya mahkumdur¹¹⁰. Kıravgaz Türkçe üç ayrı kelimenin bileşiği olarak bir yapı göstermektedir. Kır -av-kaz . Kır beyaza yakın bir rengi, yanın da verimsiz toprağı ve öldürmek fiili anlamlarında kullanılır. Av , Türkçenin en eski sözcüklerinden olup kara uçan ve gezen ve suda yaşayan hayvanlarını yakalamak vurmak eylemi için kullanılır. Ve Avlık alanlara: Avadan, Avdan, Avlan gibi isimler verilir .Bu tür yer isimleri Anadolu da çok sayıda mevcuttur ve öz Türkçedir. Kaz kelimesi kadim devirlerde Kaş>Kas >Kaz 'a çevrilmiştir. Kaz bu durumda Anadolu'nun bazı yörelerinde kullanılan dağ ya da tepenin yan sırtı veya tepenin başı demek olan Kaş¹¹¹ sonra son sesinin değişimiyle Kas arkasından Kaz şeklinde ortaya çıkmıştır. Kaş yer yer bazı Türk Lehçelerinde "Kas" şeklinde dağ için kullanılmaktadır. Ancak zamanımız da bir kuş türü olan hayvana da "Kaz "denilmektedir. Kıravgaz her ne kadar halk arasında Kır kazlarının av yeri olarak anlatılsa da M.S 79 yılın da ölen Romalı doğa tarihçisi Plinius 'un tespitine göre Kafkas dağlarının adı Craucasium'dan(Kıravu + Kas) gelmektedir . Bu isimde İskitçe bir kelimedir¹¹². Plinius yazdığına göre Kafkas dağlarının adı İskitçedir. Onlardan Antik Yunanlılara onlardan da Latinceye geçmiştir. Bu kelimenin doğrusunun Kıravkas olduğunu ve bunun da Türkçedeki Kırav ile Kas birleşimini verdiğini Tataristanlı tarihçi Mirfatih Z.Zekiyef belirtirken , Crau'unun Türkçe G(ı)rav yani Kırav olduğunu bunun da bildiğimiz kırağı sözcüğünün karşılığıdır demektedir. Bazı Türk lehçelerinde Kar içinde

¹⁰⁸ Köylerimiz 1928 .a.g.e.366

¹⁰⁹ Köylerimiz 1. Mart 1968 gününe kadar.Sayf.700 Ankara -1968

¹¹⁰ Bilge UMAR ,Türkiye de Tarihsel Yer Adları.Sayf.435.İstanbul-1993

¹¹¹ Prof.Dr. Recep TOPARLI , Dr.Hanifi VURAL, Dr.Recep KARAATLI . Kıpçak Türkçesi Sözlüğü Sayf. 130.Ankara-2007

¹¹² PLİNY,Naturel History .Sayf.374 London-1961

Şekil 12 Kıravgaz Dağı

kullanılmaktadır. Kas ya da kaş Zekiyef 'inde vurguladığı üzere Altay Tükçesin de kaya manasındadır.¹¹³.Diğer bir değerli tarihçi Kafkasyalı Karaçay Malkar Türklerinden İsmail MızıULU, Kıravı ve Kırçıl'ın ak ya da aklaşmış demek olduğunu bildirmektedir. Bütün bunları değerlendiren ve Türkiyede İskitler üzerine son derece dikkat çeken araştırmalar yapan Dr.Fatih Şengül konuyu şöyle bağlamaktadır." Kar manası ile kırav sözcüğü renk itibariyle beyazdır. Karaçay-Balkarca'da kırav hem kırığı hem de kırçıl yâni "kır renkli, ak" anlamlarını taşır.Ve tabii ki Türkçe "kır-kırçıl "aklaşmış,, ak" sıfatından gelir. İşte Almanca'da aynı zamanda "beyaz" manasını ifade etmek için kullanılan grau sıfatı ve onun İngilizce karşılığı grey de İskitçe(Saka) üzerinden Cermen dillerine intikal etmiş en eski Türkçe ödünçlemelerdendir"¹¹⁴. Kırav sözcüğünün , İskitlerin(Sakaların) teşekülleri sırasında en büyük harç oldukları Kıpçak Türkçesinde değişmeden aynı şekilde yaşatıldığını görmekteyiz¹¹⁵. İskitler, Kıpçakların yanı sıra Oğuzların teşekkülünde de önemli bir unsur olarak dikkati çekerler. Bir çok Oğuz boyunun kökeni onlara dayanır iç içe veya asırlarca

¹¹³PROF.Dr . Mirfatih Z.ZEKİYEYF,Türklerin ve Tatarların Kökeni 8Rusçadan çeviren Ahsen Batur)Sayf.102-179 İstanbul-2006

¹¹⁴ Fatih ŞENGÜL,Sabir ,Sekel ,Avar ve Bulgar Etnik Meselelerinin Çözümü.Say.11.İstanbul-2013

¹¹⁵ Recep Toparlı ,a.g.e Sayf.144

beraber yaşamışlardır.Kıpçakların Sakaların ahfadı olduğu sır değildir¹¹⁶.

Özetle, İskitçe (Saka Türkleri dili) Kraucas esasen Türkçe kırav+ kas "kar /beyaz + dağ" bildiğimiz "Ak Dağ" tabirinin birebir karşılığıdır. Kaş>Kas sözcüğü üstte Zekiyev'in güzel bir şekilde temellendirdiği gibi beyaz dağ manasındadır. "Kıscası Kıravgaz "Beyaz kayalıklı Dağ veya Ak kayalı dağ demektir . İsmail MızıULU da Karaçay Balkar Türkçesi ile "Karla örtülü dağ"¹¹⁷ anlamı vermektedir. Bu her iki niteleme de anlam olarak Kıravgaz köyünün adını aldığı Kıravgaz dağına tam olarak uymaktadır. Ama en uygun olanı da Kırığı (renk olarak belirten) Taşlı dağ tanımlamasıdır. Tarihçi Zekiyef'in tespitlerinden yola çıkarsak tam olarak "Ak kayalı dağ " demektir . Kafkasların en yüksek zirvelerinden biri olan dağı adının Kaz(Kas) Bek olduğunu bu ismin de bizim bildiğimiz Bey dağının başka bir söylenişi olduğunu unutmayalım¹¹⁸. Yukarda işaret edildiği üzere en doğru tanımlama budur. Değerli Tarihçilerimizin son derece akla uygun olarak açıkladıkları üzere Kıravgaz adının kökenini Türklüğün Batı kolunu oluşturan İskitlere onların bir kolu olan Sakalara dayanması bize tekrar İskitler üzerinde durmamız gerektiğini düşündürüyor. Kıravgaz adının tam olarak anlaşılabilmesi için tarihi serüvenini daha detaylı düşünmemiz gerekmektedir. Bu bakımdan Kafkaslara bu adı veren İskitlerin(Sakaların batı kolu), Anadolu ile alakalarının tarihsel arka planına yeniden bakacak olursak: Türklerin ilk yurtlarının Altay -Yenisey bölgesi olduğu genellikle kabul edilmiştir.. Bu gün emekleyen gerçekten Türklüğün arkeolojisiyle uğraşan bilim dalı Türk arkeolojisinin ulaştığı sonuca baktığımız zaman M.Ö 16000-6000 yılın da Türklerin ilk öncü ataları Altay Yenisey'de yaşadıklarıdır. Ve bu yurtlarından daha sonra gittikçe artan nüfuslarını barındırma amacıyla vatanlarını genişletmişlerdir. İlk yurdun Altay dan önce neresi olduğu tartışmaları devam etmektedir . Gittikçe ağır basan görüşe göre Anadolu'nun da içinde bulunduğu Irak'ın kuzeyi, Azerbaycan İran'ın kuzeyini içine alan bölgenin olduğu şeklindedir. Buradan bilinmeyen bir sebeple Altay Yenisey'e göçmüşlerdir . Altay bölgesinde önce Türk kavminin tarihin en eski çağlarından beri doğudan Altay'dan batıya bir ucu Moğolistan boz kırları, bir kolunun Ural -Yayık boyları olduğunu görürüz. Daha açık tabirle Moğolistandan Doğu Türkistan 'a oradan da Batı Türkistan ile Avrasya hinterlandına uzanan devasa bir alana yayıldığını görürüz. Altaylar da Türklerin ilk ataları takiben torunları önce Afanasiev devamın da Okunyeve sonra Karasuk ve daha sonra Taştık nihayetinde Tagar kültürlerini kurmuşlardır. M.Ö 5000'den itibaren Batıya göç ederek bütün Avrasya dan güneye Kafkaslara ve oradan da Anadolu ve Ortadoğuya intikal etmişlerdir¹¹⁹.Ve bu coğrafya da Sumer ,Hatti,Hurri ayrıca Batı yanı sıra Doğu Türkistan da , Doğu Avrupa da Tagar kültürünün devamcıları Saka Türkleri(Batı kolu İskitler)¹²⁰ Boz kır medeniyetini kurmuşlardır. Ki ünlü Pazırık Kurganı Tagar kültürüne yani Sakalara aittir.

¹¹⁶ Dr.Fatih ŞENGÜN , Sakaların ve Sarmatların Kökeni Sayf. 141.Konya -2023

¹¹⁷İsmail Mızı ULU,Merkezi Gafgasın Etnik Tarihinin köklerine Doğru.Sayf.32 İstanbul-1993

¹¹⁸ Her ne kadar asıl adı başka olan bu dağın adını Ruslar Kazbek olarak sonradan değiştirdilerse de eskiden beri yöre de Kazbek adı başka sahalarda da olsa görülmektedir.Kafkas Türklerinden Karaçay Balkarlar (Malkarlar) bu dağa Kazman Tav (Dağ) derler. Ayrıca özel isim olarak veya sülale ismi Kaz bek(Dağ beyi -Bey dağ) ,Kafkas Türklerinde sıkça görülmektedir.

¹¹⁹ Beyaz ırkın medeniyetin tek kurucusu olarak gören Batı Irkçılığı teorisyenleri Aitay -Yenisey de insanlığın ilk kültürlerini oluşturanların Ari irkin ataları olduğunu sayısız bilimsel yalanla kanıtlamaya iki yüz yıldır devam etseler de gerçek Türk Arkeolojisinin yılmaz savaşçısı Semih Güneri,yazdığı muhteşem eseri Türk -Altay kuramı adın daki eseriyle bizce yıkmıştır. Bknz .Semih Güneri:Türk Altay Kuramı .Ankara -2018

¹²⁰ .Semih Güneri ,Türk -Altay Kuramı . Sayf.902-903-904-905-907.Ankara -2018

Bilindiği üzere yine en eski çağlarda da yöne göre Türkler iki koldu. Bunlar Batı ve Doğu Türkleridir. Doğu Türkleri Hunlar-Göktürkler, Batı Türkleri Sakalardır. Tarihin her döneminde Doğudan Batıya Türk boyları göçerek yer değiştirmişlerdir. Tarih öncesi devirlerde M.Ö 5000 ' de başlayan Batı'ya başlayan Sayan -Altay bölgesi kadim Türk göçleri göçleri İsa'nın doğumundan ve öncesi ve sonrası çağlarda devam etmiştir. M.Ö 1700 de bütün Avrasya'ya yapılan göçler Batı Türklüğünün ilk çekirdeğini oluştururken, M.Ö 900 sonrası göçleri büyük Saka Devletinin mayasını teşkil etmiştir , M.Ö 700 de Çinlilerin Kuzeye doğru hurucu Hun Türklerinin atalarını batıya iterken onlarda Türklerin batı da ki kolları Saka adıyla anılacak Türk kavimlerini daha batıya itmştir. Bunlardan bir kol Himalayaları aşarak Hint coğrafyasına dalmışlardır. Sakalar diğer isimleriyle İskitler, Doğu Türkistan ile Ural -Yayık arasında Merkezi İran kuzeyi Hazar havzası içine alan büyük bir devlet kurmuşlardır. Halen Boz kır medeniyeti olarak tanımlanan ve eski kadim ön Türk kültürünün devamı olan medeniyeti ihya etmişlerdir. Sakaların hakim oldukları bütün coğrafya da bıraktıkları ve medeniyetlerinin eşsiz sanat eserleri örneklerini içinde barındıran kurganlardan dolayı , Batılı tarihçiler ve sonraları onları takip eden diğerleri aslın da bu kültürü Türklerin olduğunu kabul etmeseler de adına Türkçe bir kelime olan kurgana nispetle Kurgan Kültürü ismini vermişlerdir . Bu da bizim bildiğimiz adıyla Bozkır medeniyetidir. Bu medeniyeti ırkçılık gayretleri ile Arilere yani kendi mensup oldukları ırka(!) mal etmek için sayısız kitap makale yayınları , aralıksız devam etmektedir.Onlara göre; tekrar edecek olursak Kurgan kültürü Ari (İndo İrani) kavimlerin kültürüdür . Ve bu hususta her yazdıkları birbirinin hemen hemen tekrarıdır. Arkeologları dilcileri,dilcileri arkeologları haklı olduklarını göstermek için karşılıklı birbirlerini şahit tutmaktadırlar. Olay fasit bir daire şeklin de sürekli birbirlerini şahit göstererek devam edip gitmektedir .Ve bu ırkçılık bilim adına bilimsellik adına yapılmaktadır. Kıymetli bir tarihçimiz bu anlaşılabilir hali şu cümlelerle tam olarak görülmesini sağlamaktadır."Bir bilgin Sakaların İrani olabileceğini söylemiş, bir diğeri onu alıntılamış, ikinci isim iki kişinin öyle düşündüklerini yazmış, dördüncü isim ise bu düşüncenin tuttuğuna vurgu yapmıştır. Bugün artık sayıları yüzlerle ifade edilen ve birbirinin kopyası olan çalışmalar bu elim sende oyununu tekrarlar ve sonuca baktığımızda binlerce bilim adamı bu şekilde düşünüyor hale gelmektedir. Ama iş bu fikri delillendirmeye gelince, o binlerce bilim adamı topu birbirlerine atmak dışında hiç bir şey yapamaz gelmektedir. Bu gerçekten bir güldürüdür ama acıklı bir güldürüdür¹²¹".

İşin garibi; Sakaların bir bölümü olan İskitlerin , Batılı tarihçiler ile dilcilerinin yazdıklarından hareketle ; Türk kökenli olduklarını yazan örneğin Prof. Dr. Abdulhaluk Çay, Prof Dr . İlhami Durmuş ve Prof.Dr. Osman Karatay gibi Türk ilim insanları yine Batılı tarihçi veya dilciler tarafından Turancılıkla suçlanabilmektedir¹²². Ama kendi ırk gayretleri bilim kamuflejiyle sütrelenmektedir. Söz konusu Batılı ırkçı yaklaşımçıların Türk olmayan ama yaptığı araştırmalarla, İskit ve devamı Sakaların ve Sarmatların; aslın da Türk olduklarını; Histografik, Arkeolojik, Etnolojik , Linguistik , Litarary(Edebiyat) ve Biolojik alanlardan sayısız veriyi değerlendirerek açık bir şekilde, gösteren Amerikalı Türkolog Norm Kısamov 'u da veya

¹²¹Osman KARATAY,a.g.eSayf.34

¹²²Burzine WAGHMAR , Settled rather than saddled Scythians: the easternmost Sakas.Sayf.645. Masters of the Steppe:the Impact of the Scythians and Later Nomad Societies of Eurasia(Editör Svetlana V. Pankova and St John Simpson). British Museum, 27-29 Ekim 2017(Konferans Bildirisi)

benzeri düşünce de ki diğer Batılı Türkologları da Turancı olarak nitelermeleri mümkün müdür?¹²³. İskit dili ile ilgili dikkat çekici başka bir araştırmalar da bu dilin Türkçe ile olan bağlantısı çarpıcı dil örnekleriyle itirazsız bir biçimde ortaya konulmaktadır. Bu ara da söz konusu araştırma da Kıravgaz isminin kökeni bir daha şekillenmektedir.¹²⁴.Avrupa merkezli dünya tarihinin ideologlarının ısrarla ; Sakaları beyaz ırk teorisine yamamalarının ana sebebi: Sakaların Türk kökenli olduklarının ortaya çıkmasıyla , medeniyetin sadece Ari ırkın eseri olduğu tezi yerle bir olacaktır.Böylece Avrupalıların ve Rusların (Türk ülkelerini) dünyayı sömürmek için uydurdukları diğer ırklara medeniyet götürme yalanı ile (Günümüz de ise bu Demokrasi ve İnsan hakları benzer yalanıyla sürdürülmektedir)emperyalizmi meşrulaştırma hikayesi yerle bir olacaktır. Hele Türkleri bir medeniyetin sahibi olduklarını kabul etmek , Batılı tarihçilere göre olacak iş değildir.Onlar,bir Medeniyet unsurunu ifade eden Türkçe basit bir kelimeyi dahi köken olarak İndo İrani yapmak için dağları delmeye çalışmaktadırlar. Bunun için var güçleriyle Saka -İskitleri için İndo İnan (Ari) tezini sürdürmeye çalışmaktadırlar. Saka kalesi onlar için son sığınaktır. Bu nedenle üniversitelerin de Sakaların (İskitler-Sarmatlar -Kimmerler) Türk olduklarını değil olabileceklerini belirten tarafsız kalabilen bazı bilim insanlarını bile hemen enterne etmektedirler. Hele Sovyet dönemi Rus resmi tarih tezi ibretlik bir hikayedir . Özellikle Rus arkeologların yaptıkları kazılarda örneğin Hun -Sakalara ait : Pazırık , Esik kurganlarında ve diğer kurganlardan çıkan muhteşem ve tarihe yön verecek değerdeki eserlerin, Türklerle küçük bir irtibatını dahi ima edenlerin başına nelerin gelebileceği çok acı olaylarla yaşanmıştır. Söz konusu Türk coğrafyasında yaşayan insanların , Rus temel görüşüne göre; hangi toplumların çocukları oldukları hiçbir şekilde anlaşılabilir. Milliyetlerini çözmek mümkün değildir. Misal Azerbaycan da konuşulan dil Azerbaycancadır(!).

Beyinleri taşlaşmış emperyalilerin ana tezine bakarsak , Urallardan Moğolistan boz kırlarına kadar uzanan bu sahada tespit edilen tüm kadim kültür havzaları mutlaka Ari ırkın eseridirler(!)

1944 senesinde Stalin tarafından yayınlanan bir hükümle Türkistan coğrafyasının geçmişi Türklerle irtibatlandırılması kesinlikle yasaklanmıştır. Stalin zamanının da akıllarından bile geçirmeseler dahi binlerce Türkistan aydını , Pantürkistlikle suçlanarak yok edilmişlerdir. İskitler tekrar edecek olursak M.Ö 900 - M.Ö. 330 arasında Rumeli -Kara denizin kuzeyi -Kafkaslar ve Türkistan coğrafyasında büyük bir devlet kurmuş bu devletin sınırları içinde çok çeşitli halkların da egemeni olarak yaşamış bir Türk kavmidir. Karadeniz'in kuzeyine çekilerek Doğu Avrupa ile Batı Türkistan yani Avrasya bozkırlarında yaşamaya devam ederek Hun imparatorluğunun yıkılmasıyla batıya göç eden Hun boylarıyla ve daha sonra Göktürk Devleti egemenliğini kabul etmeyen Avar Türkleri ve başka Türk boylarıyla Sakalar , Batı Türklüğünün oluşumuna büyük oranda katılmışlardır. İskitler ve devamında görülen Boz kır Türk kavimlerinde hayat tazı, sanat anlayışları ve yanın da dini inanış aynı şekilde devam etmiştir. Batıda ki Saka İskitler ile doğudaki Hunlular ve Göktürkler de çadır kültürünün beslediği Boz kır medeniyeti olarak betimlenen sanatları; birbirinin

¹²³ Norm KISAMOV , Ethnic Affiliation of the Scytho-Sarmatians.Sayf16-67.JOURNAL OF EURASIAN STUDIES.Volume VI., Issue 3/2014

¹²⁴ İsmayıl MİZİEV- Kanşaubiy MİZİEV, Karaçay -.Malkar Türklerinin Tarihin de İskitler.Sayf.122 Bir Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi -4 .İstanbul-1995

devamıdır. İnançları, dini merasimleri, kan kardeşliği andı, at binit koşumları ,at kurban etmeleri, mumyalama, yağ törenleri, mezarlarına ölü gömme şekilleri ve mezarları yani kurganları ve kımız içme gibi adet ve geleneklerinde açık bir devamlılık görülür. İskitler; Hunlar , Göktürkler ve bütün Türkler gibi domuzu sevmezlerdi. Sakalarda görülen kültürel özelliklerin Hun ve Göktürkler de daha sonraki dönemler de Oğuz Türklerinin devamı Selçuklularda ve ilk Osmanlı'da görülmesi, Türklerin en eski atalarının batı kolunun Saka İskitler olduğunu bu gün tarafsız gözle bakan tarihçilerce görülmektedir. Ve Sakaların çoğunluğunun, Ural-Yayık ile Aral Gölü ile Hazar Denizi arasındaki coğrafya da Oğuz boylar birliği oluşurken zaman içinde onlara katıldıkları görülmektedir.

Bu cümleden olarak tarihçiler Oğuz Kağan destanının aslın da İskitlerin efsanevi ataları Tangitayın(Turgut) türeyiş destanına çok benzemesinin bile bunun önemli delili olarak görmekteirler. İskitler sonrası güçlenen yine İskit kabilelerinden olan Sarmatlar , Başkurt yurdundan Macaristan'a kadar olan yerlerde hakimiyet kurmuşlardır. Sarmat boylarından Yazıqlar Macaristan da Romalılarla çetin savaşlar yapmışlardı. Yazıqların doğu da kalan boyları Kafkas ötesinde uzun zaman varlıklarını korumuşlar daha sonra Ural -Hazar Havzası arasında yurt tutan ilk önce M.S 2.Yüz yılda bölgeye gelen Hunlulara sonra Kıpçak -Peçeneklere katılmışlardır . Aynı Yazıqlar, Aral Gölünün kuzeyinde ve batısında yurt tutan Peçeneklerle komşu Oğuzların savaşları sonrasın da yeni yeni ortaya çıkan Oğuzlara (boylar birliği) katılan Peçeneklerden bir kısım gibi Yazıqlar veya bildiğimiz adıyla Yazırlılar adıyla , Oğuz halkı arasına dahil olmuşlardır¹²⁵. Nitekim Bayat ve Bayındır boyları Kimek Türk boyları içinde ve Eymür ve İkdirlılar Uygurlar arasın da iken 6.Yüz yıldan itibaren teşekkül etmeye başlayan Oğuzlar arasına 9.yüzyılda dahil olmuşlardı. Oğuz Yazırlılarının Kıpçak boyları arasında uzun zaman kaldıkları tarihen bilinen bir hakikattir. Bütün bu tarihi akışı değerlendirdiğimiz zaman , M.Ö 8. yüz yılda ve hatta M.S 1.Yüz yılda bile Hıristiyan azizi Pavlusun mektupların da Denizli yakınların da ki bir şehir halkına hitabın da kendilerinden bahsetmesi ile de açıkça görülen İskit -Sakaların uzun süre yaşayıp sonra asimile oldukları Anadolu da kültürel izler bırakması imkansız değildir. Bu nedenle Kıravgaz köyüne ad olan Kıravgaz dağının isminin onlardan hatıra kalmasının yanın da bölgeye Moğol istilasını öncesi veya sonrası intikal eden yukarda tarihi geçmişlerinden söz ettiğimiz Oğuz Yazır boyu tarafından verilmiş olmasının da mümkün olduğunu düşünebiliriz. Nitekim Oğuz Türkmen Yazır boyunun, Burdur ili topraklarında çok yoğun bir şekilde Selçuklu devrinden beri var olduklarını görüyoruz. Burdur'u bir düğüm hareket noktası olarak ele alacak olursak ,Türklerin bu noktadan iki kola ayrılarak biri Batı yönünde diğeri Güney yönün de olmak üzere, yerleşim hareketlerine devam ettiklerini görürüz. Bu iki kol aslın da Antalya sahil kesimine giden yol ile Teke yarım adasına giden yol ile alakalıdır. Bu iki kol , hem askeri hareketlerin yürütüldüğü hem de Oğuz Türkmen boylarının bölgedeki dağılıma rotalarıdır. İşte bu iki güzergah üzerine baktığımız zaman bölgede, yurt tutan Oğuz Türkmen boyların adını taşıyan yerleşim yerleri ile yer isimlerinin art arda sıralanarak Akdeniz kıyılarına kadar dağılım gösterdiklerini görürüz. Bu boylardan birinin de Yazır olduğunu açıkça belirliyoruz. Burdur'dan batıya Erle ovasına doğru açılan sahadan Yeşilova'ya oradan Acıpayama oradan da Gölhisar Çavdıra ve bu havzadan Elmalı - Finike Kaş -Fethiye üçgenini içine alan coğrafya da Yazırlıların bölükler halinde yerleştiklerini 15.Yüzyıla ait Osmanlı arşiv belgelerinden anlıyoruz.

¹²⁵ Osman KARATAY, İlk Oğuzlar .Sayf.86 İstanbul-2017

Örneğin hemen Burdur dan başlayıp Çavdır hattın da beş adet Yazır toponomik verisi bize bir fikir verebilir. Burdur merkez Yazı(r) ,Yeşilova Yazır (bu gün artık yok) , Acıpayam Yazır , Çavdır Yazır köyleri ile yer adı olarak ta Çavdır Kozağaçın da Yazır alanı bir mevki ismi olarak karşımıza çıkmaktadır. Burdur -Antalya istikametine bakınca bir kol Ağlasun civarına geçip burada bir köy kurlarırken büyük bir kısmı da günümüz Ağlasun'un yakınlarında Ramazan Kaşı'na yerleşmişlerdir. Yine Ağlasun un güney batısında yer alan dağlık bölgede Yazır boyundan Akkeçililerin yaşadıklarını ve zamanla buradan dağıldıkları ancak Akkeçili(Gelin Beli) mezrası olarak 18.Yüz yıla kadar varlığını devam ettirdiğini biliyoruz¹²⁶.Diğer taraftan Yazır boyunun adını taşıyan bir yerleşim yerini bu gün Kıravgaz (Kayaaltı) köyü sınırları içinde olan halen Yazır olarak bilinen yerde görüyoruz. Bu yer 16.Yüz yıl başlarına kadar köy olarak kayıtlara geçmiştir. Yazır yakının da bulunan Salur köyü ile yine yakınlarında bulunan Bayındır ve Büğdüz köyü Oğuz boylarından bölünme gruplarca kurulmuşlardır. Yazırlılar dan ayrılan bir grup yukarı da işaret edildiği üzere Kayaaltı yani Kıravgaz köyünün kurucuları olurken, daha sonra geride kalıp Yazır karyesinde yaşayanlar da zamanla Kıravgaz karyesine ve Salur halkı Kurna ve Sala köyelerine dağılmışlardır. Kıravgaz dağı kuzey eteklerinde bulunan Oba alanı halk diliyle Opanı yada obanı Kıravgaz yaylasına çıkan Yazırlıların yani bu köylerin kurucu halkının toplanarak yola çıktıkları bir yerdir. Ve ilk adını bu hatıra da saklamaktadır. Ama asıl dikkat çekici husus ise bu boyun din ulusu olduğunu sandığımız ulu bir er kişinin burada, Oba alanın da yattığı tekkesidir. Bu gün ayakta olmayan türbe, yakın tarihlere kadar ziyaretgah olarak insanların geldikleri bir yerdi. Yine Koca pınar suyunun çıktığı göze yakın bir yerde yer alan başka bir türbe daha vardı. Halkın tekke dedikleri zamanla bir hurafe alanına dönüşen bu ziyaret yeri türbe de ; 1940lı yıllarda bütün Burdur topraklarında olduğu üzere hükümet emriyle yıktırılmış, bu gün yerini bilen insan sayısı bile azalmıştır¹²⁷. Her iki türbenin de kuruluş yılları hatırası olduğu ama zamanla eski hatıraların unutulup gitmesi sonucunda gerçek hikayelerin de hatırlanmadığı ortadadır. Bütün bu bilgiler ışığında şu tespiti yapıyoruz Kıravgaz köyü adını hemen dibinde kurulduğu Kıravgaz dağından almıştır. Kökeni Türkçedir ve binlerce yıla dayanan yazıyla kayda geçmiş Türkçenin en eski bilinen kelimelerinden biridir¹²⁸. Ancak bu ismi verenlerin kim olduğunu şu an için tam olarak bilemesek de; İki ihtimal üzerinde durmak zorundayız. Birincisi Anadolu da Milattan sonra üçüncü yüz yıla kadar varlıklarını bildiğimiz Türk İskitler mi yoksa Moğol istilasıyla Anadolu'ya gelip Burdur havzasına yoğun bir şekilde yerleşen Oğuz Yazırlıları mı ? Yazırlıların da önce İskit diğer adlarıyla Saka uruklarından Sarmatlar içinde sonra da Kıpçaklar'a dahil olduklarını M.S 7.Yüz yıldan sonra da Oğuz boylar birliğine girdiklerini biliyoruz. Her halükarda önce bir dağ ismi olarak sonra da bu dağın yakınlarına kurulan köye isim olan Kıravgaz halk dilindeki adıyla Kıravgaz veya Gırvavgaz Türkçe bir kelimedir . Tekrar edecek olursak Kıravgaz tarihin en eski devirlerinden beri bilinen en eski Türkçe kelimelerden biridir. Burdur toprakların da Kıpçak izlerini bir çok yerde rahatlıkla görebiliriz. Kıpçak balbalların da görülen baş kısmın da ki örgülü saçları benzer şekilde yapılmış Burdur Dirmil Asmabağ ve Çavdır Kozağaç köylerin de ki

¹²⁶ Sülemiş Köyü ile Ağlasun köleri arasında yer alan bir mezra .

¹²⁷ Rahmetli Kıravgazlı Hüseyin Şimşek (Kırdık) 'ten alınan malumat.

¹²⁸ Ne yazık ki hiç bir bilimsel dayanağı olmadan hazırlanan Bilge Umar'ın yazdıklarının izinden yola çıkan Ermeni asıllı (kötüleme amacıyla vurgulamıyoruz)ama zihni yönden ideolojik bir ırkçılığa meyilli ve İslam dini ile kavgalı (!)Sevar Nişanyan'ın bu köyümüzün adını hiçbir delil göstermeden Yunan kökenli olarak kabul etmesi kabul edilir gibi değildir.Onun Yunan muhabbeti ve doğal müttefikliği sebebiyle bu durum gayet doğaldır.

kabristanlar da görebiliriz. Şüphesiz başka yerlerin mezarlıkların da da aynıları ayakta kalabildilerse bulunabilir. Üstelik Çavdır köylerin de Kıpçak sözcüğü Kıpçık olarak halen yaşatılmaktadır. Ele avuca sığmayan hareketli insanlara Kıpçık sıfatı takıştırılır. Tutmaya çalıştığınız ama tam tutacakken elinizden kaçırdığınız her türlü hareketli canlıyı anlatmak için - kıpçıkladı; tutamadım ya da kıpçıkalayiverdi ele geçiremedim- şeklinde anlatılır. Malum Türkçe de hareketin başlangıcı Kıp(sabit iken oynama) kökünden türetilen -Kıp ra ma -Kıpraşmak- veya aynı kökten türeyen kelimelerle ifade edilir. Bu durumu göz önüne aldığımız zaman ,Kıpçak Türklerinin adlarının ele avuca sığmaz insan , kişi manasına gelebileceğini düşünmek yerinde olacaktır. Nitekim hareket eden yürüyen boy anlamına gelen Yörük'te :Yör+ük (Yor -Yör , ok-ök- ük yani boy) birleşmesidir. Ve Burdur Dirmil adına coğrafik olarak tescillenen Dirmil Sipsisi bir Kıpçak sazıdır. Azımsanmayacak bir Kıpçak -Kuman nüfusunun yerleşimine sahip olan Burdur asırlardır bu çalgıyı yaşatmış günümüze kadar ulaştırmıştır.

B.6 OSMANLI DEVRİNDE KIRAVKAZ

Daha öncede belirtildiği üzere, köye ait en eski kayıt ; 1475-1478 yılları arasında yani Fatih devrine ait bir Tapu defterinde görülmektedir. Söz konusu defter halen Osmanlı arşivinde Tapu Tahrir 30 adıyla bulunmaktadır. Deftere göre Kıravkaz Karyesi , "Hassı mülki hakani" yani padişah mülkü olduğu daha doğrusu köyün vergi gelirlerinin padişah hazinesine ait olduğu belirtilmektedir. Ayrıca köyün avarız vergisinden muaf bulunduğu hakkında ellerinde hükmü hümayun(padişah emri) olduğu da kayıt edilmiştir. Köy de 54 nefer yani erkek anlaşılmakta, buradan da köyün genel nüfusunun 200 den biraz fazla olduğu düşünülmelidir.Köyde yaşayan erkeklerin isimlerine baktığımız zaman çoğunlukla Mustafa yanı sıra İsmail, Mehmed , Hasan , Turhan, Seydi , Emir, Hıdır, Ali, Şeyh Ali, Veys, Murat,Yusuf, Yunus, İlbeyi,Yahşi, Bulad, Abdi, Ahmed, İlyas, , Beylerhan,Turgut,Ahi,Bali,Resul, Süleyman , Bayezid , İbrahim , Ivaz , Armağan ve Mürsel gibi İslami kültür ve Eski Türk kültürüne ait isimler taşıdıkları görülmektedir .Vergi çeşitleri ise ziraat ve hayvancılıkla ilgili Ağnam,bostan,değirmen vesairedir.İmamı Mehmet Fakı oğlu İlyas'tır. Bu gün de gördüğümüz isimlerden Abdul ve Armağan, o tarihte de kişi ismi olarak yine mevcuttur. Köyde gelir olarak kaydedilenler arasın da bir Avlak 'da yer almaktadır¹²⁹.

Kıragazın da içinde bulunduğu bölge olan Burdur çevresi 16.Yüz yılın hemen başın da 1511 senesinde Şah Kulu isyanı felaketini yaşadı. Şah Kulu aslında Bucak Kızılkaya köylerindedir. İran da Safevi devleti kurucusu Şah İsmail'in kurduğu Kızılbaşlık adı verilen akidelerinin Anadolu da daha çok medrese eğitiminden uzak dini bilgileri az olan yörelerde dedesi Şeyh Cüneyt'ten beri devam eden gizli propagandasını daha sistemli ve yoğun olarak yapmaya başlaması sonucun da oldukça mühim bir taraftar topluluğu kazanmıştı. Bu işleri yapan ona bağlı kişilere halife denilirdi. 2.Bayezidin hoş görülmesi sulh sever ahlakını bir zaaf olarak gören Şah İsmail cüretini artırdıkça artırıyor. İşte bu halifelerden biri de Hasan Halifedir. Hasan Halife bizzat İran'a Erdebil'e giderek Safevi tarikatının eğitiminden geçip yetişmiş bir kişiydi. Ve Şah Kulu adı geçen bu Hasan Halifenin oğludur. Yazıldığı üzere babası Hasan Halife uzun zaman Şah İsmailin dedesi Şeyh Cüneyt ve babası Haydar'ın yanın da durmuş, onların tüm akidelerini candan benimsemişti .Teke eline dönerek onların

¹²⁹ BOA.TT.30 Sayf.201-202

propagandasına başlamıştır. Oğlu Şah kulu da aynı yola girmişti. Şah İsmail'i taparcasına seven Şah Kulu özellikle Teke ve Hamid yöresinde zamanla kendine candan bağlı büyük bir kitleyi etkisi altına almayı başarmıştı. Bunda bölgenin tımarları ellerinden alınan Tımarlı Sipahilerin ekonomik sıkıntılarının önemli rol oynadığı malumdur . Nitekim ayaklanmaya katılan Sünni köylüler ve tımar ehli sipahilerde vardır. Bu gelişmeler yaşanırken, Safevi yanlısı bölge Türkmenleri, Osmanlı devletince sıkı takibe alınmasıyla birlikte , fesada katılan çok sayı da Tekeli ve Hamid eli Türkmeni, İran'a göç etmişlerdi .Şah İsmail onları büyük bir iltifatla karşılayarak çeşitli gelirler bağışlayıp İran'a iskan etmişti. Başına topladığı güruhla, Mart 1511 de isyanı başlatan Şah Kulu, başta Antalya olmak üzere etrafı yağmalamaya koyuldu. Adeta bir devlet kurmuşçasına,adamlarını beylerbeyi, sancak beyi ve subaşı ünvanlarıyla çeşitli yerlere tayin etmeye başladı. Antalya sonrası İstanoz'u (Korkut-ili) bastı, Elmalı'ya geçip burayı başta camiler olmak üzere yakıp yıktı. Onu engellemeye çalışan çalışan 1000-2000 askeri mağlup edip dağıttı. Gölhisar da inanılmaz zulümlerde bulundu. Kadiyu ve subaşısını katletti, kaza da tam bir çapul yaptırdı .

Buradan Burdur'a geçti Nisan 1511 başın da isyancılarla Burdur'u bastı. Burada da karşı koymaya çalışan 1000-2000 kişilik kuvveti bozguna uğrattı , Burdur subaşısını öldürdü¹³⁰. Burdur da da şiddetli zulümler sonun da bir çok alim ve şair memleketi terk ettiler, kaçamayanlar öldürüldü.Şah Kulu, Teke'den ve Hamid Elinden daha çok Burdur ve ilçelerinden , kendisine tabi halkı da yanına alarak Kütahya'ya doğru harekete geçti. Şah Kulu isyanı Burdur ve çevresi için tam bir yıkım oldu. Köyler boşaldı bir çok yer harabeye döndü.İsyan öncesi ve sonrası yöre halkından Surhser (Kızılbaş) denilen halk, Modon ve Koron adalarına sürüldüler.Bir çok ekonomik faaliyet sonlandı Örneğin Çeltikçi civarında Çeltik ekilen alanlar mahv oldu.Arklar yıkıldı , su kanalları bozuldu. Gözü dönmüş bağnaz ruh hastası bir kişi olduğu anlaşılan Şah Kulu geçtiği yerlerde her şeyi yakıp yıktı. O, beldelerin köpek ve tavuklarını bile yakarak öldüren bir afyonkeş, akli kaçık biriydi. Kütahya'yı da harabeye çevirip üstüne gönderilen Osmanlı güçlerini dağıta dağıta, Antalya tarafına geri çekildi. Burada Osmanlı ordusun üzerine geldiğini duyunca Sivas Erzincan üzerinden, Mehdi olduklarına inandıkları Şah İsmail tarafına yani İran'a gitmek için yüzünü o tarafa çevirdi. Arkasından yetişen Osmanlı Ordusunu, Sivas yakınlarında yendi. Ancak kendisi de burada öldürüldü . Erzincan taraflarında İranlı bir hac kervanını yağma eden isyancılar , İran'a geçtiler. Şah İsmail hac kervanını yağma edip ,İranlı hacıları katleden isyancıların önemli isimlerini kaynar su kazanlarına attırarak; öldürttü. Ve iltica eden 15000 kadar olan Teke ve Hamid Türkmenlerini Tekeli Türkmenleri olarak İran'da iskan etti¹³¹. Daha sonra İran da bir çok kargaşaya sebep olan bu Tekeliler , Şah 2.Tahmasp zamanın da büyük br katliama uğradılar.

1522 tarihli Kanuni devrine ait Tapu Tahrir 121 de Kiravkaz köyü ile ilgili yazılanlara baktığımız zaman, köyün kayıtlı nefer sayısı 40,hane sayısı 31 hasılatı yani alınan vergisi 3842 akçe olduğunu görüyoruz. Köyün nüfusu Fatih devri tahririne göre azaldığını açıkça ortada¹³². Kişi adlarına baktığımız zaman Eski Türk

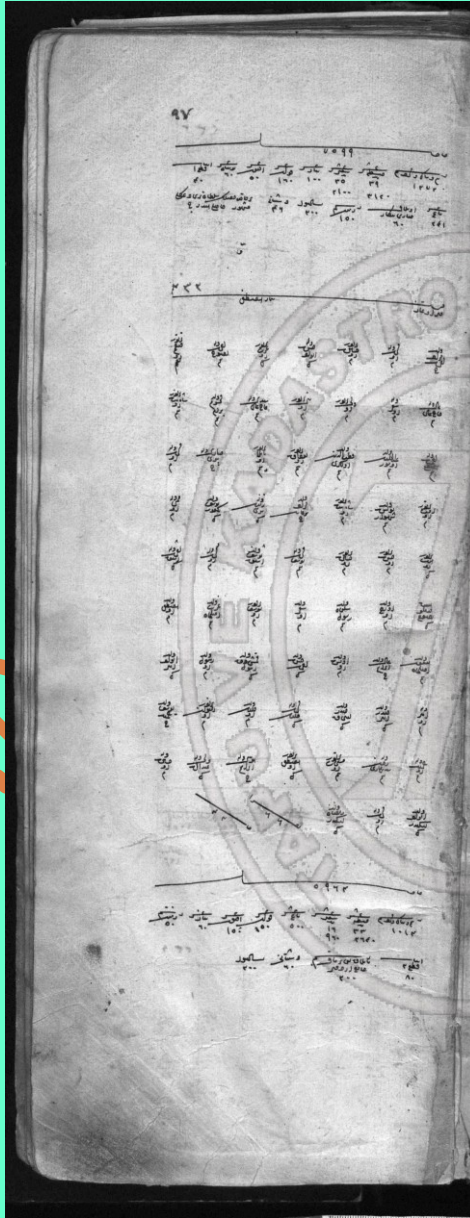
¹³⁰ BOA.TS.MA.e.551/89

¹³¹ Prof.Dr.Faruk SÜMER ,Safevi Devletinin Kurulmasın da ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü.Sayf.33-34,46. Ankara -1999

¹³² BOA.TT.121 Sayf.182

adlarında belirli bir azalma tespit ediyoruz. İkinci tahrirden dokuz sene sonrasına ait Anadolu Vilayeti Muhasebe defteri 438 de de ise Kıravkaz karyesi bilgileri hemen hemen aynıdır.

2.Selim devrine ait(1568) aslı Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan Kuyumu Kadime TK 51'de köy 42 hane ve 66 sahibidir. Nüfusun 200'ün biraz üstünde olduğunu bu defterde ki verilerden çıkartıyoruz. Hasılatı ise 5964 Akçedir.Afyon ,Soğan ,Kovan (Arı) ,Buğday ,Arpa ,Yaylak gibi hasılat çeşitleri de köyün vergileri içindedir¹³³.Kişi adlarında eski Türk adları iyice azalmış olduğunu görüyoruz.Bir kaç isim arasında mesela Bektimur bunlardan biridir.Söz konusu bu defterde köyün adı daha öncekilerden farklı olarak ilk defa Kıravkaz yerine Kıravgaz olarak yazıldığı dikkati çekmektedir. Bu tarihten sonra Kıravkaz adı zaman zaman Kıravgaz olarak yazılmıştır¹³⁴.

54

Şekil 13 Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan ve 2.Selim dönemine ait 1568 tarihli 51 Nolu Tapu Defterinin de Kıravgaz Karyesi kısmı .

¹³³ TKGM.TTD.,51.Sayf.97

¹³⁴ TADB.TTD.51 Sayf.97

Osmanlı Devri Tapu defterlerinin geneline baktığımız zaman, köy de sipahi askeri kaydı gözükmemektedir. Öte yandan Hamid Sancağı Müsellem defterlerine baktığımız zaman , önceleri askeri bir sınıftan aynı yüz yıl içinde daha ziyade geri hizmetlerinde bir askeri birim olarak gördüğümüz yaya ve müsellemler çiftliklerinin yani ocağının Kıravgaz köyünde bulunduğunu, sayılarının da üç olduğunu söyleyebiliriz. Sancaklar idari açıdan kaza birimlerine göre düzenlenirken, vakıflar ve müsellemler ocakları nahiyeler adıyla farklı farklı birimler oluşturulmuşlardı. Bu yüz den İdari olarak Burdur kazasına bağlı olan Kıravgaz müsellemler çiftlikleri Kestel Nahiyesine bağlıydılar. 3. Murad devrine ait bir Hamid sancağı müsellemler defterinde yer alan bilgilere göre: Hasan ve Yahya müsellemler çiftlikleri adıyla iki müsellemler ocağı birincisinin de 500 dönüm ikincisinde 100 dönümlük bir alan da ziraat yapıyordu. Daha önce Kıravgaz adının kökeni ile ilgili tarihi bir belge olarak hatırlattığımız 1472-1478 yılları arasında ait Tapu defterinde kayıtlı **Avlak** alanının bu müsellemler defterine göre Hasan çiftliğinin gelirleri içinde yer almaktadır ve hasılatı 170 akçedir¹³⁵. Aslı Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan ve 1571 yılına tarihlenen 566 numaralı Evkaf defterinde de Kıravgaz köyünde bulunana mescit vakfının imamın giderlerine harcadığı kaydı düşülmüştür¹³⁶.

Kıravgaz köyünün de tüm Anadolu da daha Kanuni devrinde başlayan bitmez tükenmez İran ve Nemçe (Avusturya -Alman) savaşlarıyla başlayan iç huzursuzluğun sonuçlarından olan asayiş sorunuyla boğuştuğu muhakkaktır. Sürekli savaşlar yüzünden ülke, içerde ki kontrolsüzlük nedeniyle başta sancak beyleri ya da adamları olmak üzere medrese talebeleri ,savaştan kaçan ya da katılmayan sipahiler başta olmak üzere bir çok kesimden insan, halkı soyup soğana çevirmeye başladılar . Kanuni Sultan Süleyman devrinde orduların sık sık sefere çıkması , yönetim zaafiyeti çıkardığından, kanunsuzlukları yapanlar yeterince takip edilip, cezalandırılmıyordu . Ancak devletin güçlü yapısı bunu Kanuni hayatta iken ve 2. Selim zamanlarında iyi kötü bastırabiliyordu. Ne varki ;3. Murad devriyle bu durum kötüleşmeye başladı. Tarihimiz de Celali İsyancıları adıyla bilinen isyanlar, 17. Yüz yıl ilk yarısına kadar sürdü. Üstüne üstlük Küçük Buzul Çağı olarak nitelenen Anadolu da zirai faaliyet durma noktasına gelmiş ,hayvancılık korkunç kayıplara uğrarken , yokluk ve yoksulluk diz boyu olmuştu. Bu arada İstanbul da Osmanlı Denizcileri olan Leventlerden mühimce bir topluluk , askerlikten çıkarılmış başkentte işsiz güçsüz , şurada burada sergerde bir vaziyette, dolaşırken, bunların azımsanmayacak sayıda bir kitlesi Anadolu'ya geçmişti .

Ve İstanbul da edindikleri Bizans'tan kalma, ahlaksızlıkları, edepsizlikleri hayasızlıkları Anadolu'ya da taşımışlardı . Anadolu da kapıldıkları güçlü yerel beylerin yanın da veya Osmanlı yöneticilerinin yanın da veya kendi başlarına gruplar oluşturarak eşkıyalığa soyunmuşlardı . Mesela Karaman Beylerbeyi Köse Sefer Paşa'nın tam 2000 kişilik levent (sekban -kapıkulu) grubu vardı . Konya halkı buna itiraz ederek şöyle şikayette bulunmuşlardı : — Bu kadar levende şehrimiz tahammül etmez. Kethüda seni ifsat eyledi, ol bizim kadimi hasmımızdır. Ya bize ver, yahut yanından tard edüb bu cemiyeti gider, biz padişah kullarıyız, sana hizmet ve himayet edelim¹³⁷.

Yanı sıra tımarlarını kaybeden sipahiler de bir çok asayişsizlik olayının sebepleriydiler. Devleti tamamen ele geçiren dönme ve devşirme takımı, saray başta olmak üzere tüm devlet mekanizmasını istedikleri gibi

¹³⁵ BOA.TT626.Sayf.177-178-179

¹³⁶ TKGM.TTD.Ev..566.Sayf.9

¹³⁷ Mustafa CEZAR .Osmanlı Devletinde Leventler. Sayf.285 İstanbul-1965

kullanmada tamamen pervasızlardılar. Gelir getiren tüm kaynakları ele geçirmişler , imparatorlukta özellikle Anadolu da tam bir sömürü düzeni kurmuşlardı. Ödenmesi çok zor olan bir vergi yükü altında ezilirken, dönme ve devşirme takımı; insafsızca bu sömürme işini zulümle sürdürme peşindeydi. İşte bu korkunç sosyal düzendeki bozukluk önce medrese bulunan beldelerde , Suhte ayaklanmalarını arkasından Celali adıyla bilinen isyanları başlatmıştı. Celali adıyla bilinen eşkiya önderleri başlarına topladıkları zaman zaman on binleri bulan mahiyetleriyle, Anadolu'yu kasıp kavurmaya başladılar. Şehirler, Köyler basılıyor ,yakılıyor yıkılıyor, insanların ellerinde ne var ne yoksa talan ediliyordu. Kadınlar, ve oğlan çocukları dağa kaldırılıyor, inanılmaz bir felaket tüm yurdu mahvediyordu. Köyler boşalıyor , köylüler yeniden göçer hayata geçiyor vel hasılı küçük bir kıyamet, ülkeye çöküyordu. İşte bu Celaliler ya da Kaçgunluk Devri ancak 1650lere doğru tamamen bitirilebilmişti . Bu devrede Burdur ve çevresi dolayısıyla Kıravgaz köyü de bundan nasibini aldığı açıktır. Devrin tarihi kaynaklarında adları yer ünlü Celalilerden üçü Burdur çevresinden çıkmıştı. Bunlardan en ünlüleri malum olduğu üzere Katırcıoğlu , Kınalıoğlu ve Derviş Nazar 'dır Bunların haricinde Gölhisar Tefenni taraflarında Kara Cafer 'i de sayabiliriz. Kemer kazasından Salur Türkmenlerinden Katırcıoğlu tımarlı sipahi iken bir sebeple dağa çıkmış, başına topladığı binlerce celali ile Osmanlı Devletini uzun süre meşgul etmişti Sonradan af edilip bağışlanmış ve devlet hizmetine girmiştir. Çeşitli Sancak beylikleri yapmış ve vezirlik payesi verilerek Paşa olmuştur. Köprülü Mehmed Paşanın arkasından oğlu Fazıl Ahmed Paşaya yoldaşlık yapmış bu ailenin yakını olan Katırcıoğlu Mehmed Paşa özellikle Çanakkale boğazını geçmeye çalışan Müttefik Haçlı donanmasıyla yapılan savaşta büyük kahramanlıklar göstererek ,düşmanın boğazı geçmesini önlemiştir. Katırcıoğlu sonra Anadolu Valiliğine getirilmiş, bilahere Girit Savaşlarında 1668'de Kandiye kuşatması sırasını da şehit düşmüştür.

Kınalıoğlu Navlu(Harmanlı) köyünde tımarı olan büyük ihtimalle Burdur Kınalı sülalesindendi. O da bir sipahi iken celali olmuş, Aydın ,Bursa dolayısıyla Batı Anadolu da talanlar yapmış ,sonra bir yolunu bulmuş kendini affettirip Sancak beyliğine getirilmişti. Ancak burada rahat duramayan Kınalıoğlu tekrar celali olmuş, daha sonra yakalanarak idam edilmiştir¹³⁸. Derviş Nazır da Burdur ova köylerinden Yarı köylü bir Celalidir. Başına topladığı üç dört bin kadar Celaliyle Burdur , Antalya ve diğer çevre sancaklarda tam bir eşkiya sürüsüyle olarak gittiği yerleri harabeye çevirmişti. Daha önce de belirtildiği üzere Osmanlı Devletine katılan Hamid eli toprakları ,dolayısıyla Kıravgaz köyü çevresi merkezi Kütahyada ki önce adı Anadolu Beylerbeyliğine dahil edildi. Daha sonra Anadolu Vilayeti adıyla devam eden idari yapının içinde Hamid Sancağı diğer adıyla Hamid livası Burdur kazası içindeydi. Kıravgaz köyü tekrar edelim ki çok büyük bir ihtimalle; 15.Yüz yılın ilk çeyreğinde kuruldu. Sancak beyleri , 16.Yüz yılın son dönemine kadar zaman zaman Burdur zaman zaman Eğridir ara ara Isparta 'da ikamet ettiler. Ancak 1575 sonrası beyler daha çok Isparta da ikamete başladı, bu da Isparta halkının şikayetlerine yol açtı. Zamanın Sancak Beylerinin kalabalık efradının, atlarının beslenmesi için geniş ve verimli otlaklara ihtiyaç vardı .Bunların da Isparta'da olmayışı halkı, sıkıntıya sokuyordu. Ama bu şikayetler pek işe yaramadı .Üstelik Isparta tamamen merkez oldu. Oldukça kontrolü zor topraklara sahip **Hamid Sancağı bu yüzden veya daha verimli vergi toplamak amacıyla 1630'a doğru ikiye bölündü. Burdur, Gölhisar ,Tefenni ma Siroz , Kemer i Hamid ,Irla(Erle) ma(ile) Yavice, Karaağaç** ı

¹³⁸ Hayati Kuzucu. <http://www.burdurtarihi.com/kinali.html>- <http://www.burdurtarihi.com/KATIRCIOGLU.pdf>

Göhlisar (Acıpayam ,Serinhisar çevresi) bir yapı günümüz Isparta ili toprakları ilaveten Ağlasun ma İncirpazarı (Çeltikçi ve Bucak ilçesinin bir kısmı) ayrı bir yapı haline sokuldu.Göhlisar -Kemer arasında konar göçer olarak yaşayan ve Hamid Sancağının en büyük yörük aşiretlerinden biri olan Türkemiş'in adıyla kurulan birinci yapı yani Burdur, Göhlisar,Tefenni ma Siroz , Kemer i Hamid,Irla(Erle) ma Yavice ,Karaağac ı Göhlisar (Acıpayam , Serinhisar çevresi) gelir itibariyle ve toprak genişliği nedeniyle daha az olduğundan padişah Has'ı oldu.Türkemiş Hassının merkezi Burdur'du. Bazen Türkmen Has'ı da denilen Türkemiş'e Antalya'nın Kalkan bölgesi de idare olarak Türkemiş voyvodalarının idaresinde dahildi¹³⁹. Has'ın gelirleri 4.Murad'ın Harameyn (Mekke -Medine) vakfına bağlandı. Türkemiş Has'ı voyvoda denilen Sancak Beyinin bir adamınca idare edilirken, Isparta çevresi yani Hamid mütesellimliği yine Sancak beyinin adamı olan mütesellimlerce yönetiliyordu ve bu iki yapı birbirinden ayrıydı, birbirlerinin işlerine karışmıyorlardı. Yani o asırlar da bir çoğunun zannetiği gibi Burdur Isparta'ya bağlı falan değildi. Dönem dönem hasların ve mütesellimliklerin kaldırıldığı 1839'a kadar Türkemiş nam ı diğer Burdur toplam yedi kaza Mütesellimlik haline getirilip öyle yönetilmiştir¹⁴⁰. Türkemiş hassına idareci tayin edilen Voyvoda veya Mütesellimlerin önemli bir kısmı Hamidoğullarından beri var olan Burdur Beyleriyle kol kola girerek, bu gün hala anlatılan halka yapılan beyler zulmüne ortak olmuşlar, hele merkezi idarenin zayıf olduğu dönemler de zulümleri çekilmez boyutlara ulaşmıştır. Beyler sonra ağalar, bir yolunu bularak tabi sarayın gözüne girerek büyük arazilerin ve çiftlikler haline getirilen köylerin (Bu tür köylerin statüsü farklı idi) sahibi olmuşlar ve zavallı halk adeta birer köleye döndürülmüşlerdir.18.Yüz yıl Anadolu da devletin zaafa uğramasıyla birlikte yönetim boşluğunu giderme yolunu bölgelerinde güçlü hanedan adı verilen aileler yoluyla kapatma yolunu seçmek zorunda kalan Osmanlı Devleti ;adeta devlet içinde küçük devletçiklerin oluşmasına göz yummak zorunda kaldı. Ayan ya da derebeyi adıyla bilinen bu türedi yeni zümre aslında köklerini daha eski tarihlere dayandırılmaktadır. Bütün kurumlarıyla 17.Yüz yıl ikinci yarısından itibaren yozlaşmaya başlayan Osmanlı devleti özellikle 2.Viyana bozgunuyla birlikte güç kaybeden dönme ve devşirme yöneticilerin yerini yavaş yavaş almaya başlayan söz konusu yeni zümre(Ayanlar) asker toplama,vergi toplama asayişli sağlama gibi işlerin organizesiyle başlayan güçlenme, zamanla ekonomik kaynaklara hükmetme konumuna ulaştı ve zenginleştikçe zenginleşti. Doğal olarak ta giderek devlete kafa tutma imkanını elde etmeye başladı. İnanılmaz servetler elde eden bu mütegalibe takımı , saltanat merkezinde arkalarını dayayarak ve başka güç odaklarıyla birlikte,fakir halkın iliklerine kadar sömürmeye başlamışlardır. Zaman zaman devlete kafa tutup , isyanlara varan eylemlerinin cezalarını, taht merkezindeki adamları yoluyla bir yolunu bulup af imkanları buldular .Bunu çoğu zaman yüklü miktarda gizli rüşvetler ödeyerek yapmışlardı. İşte bu tür hanedan aileler ülke için de devletin başına büyük gaileler açsalar da, bir yolunu bulup cezadan kurtuluyorlardı. Türkemiş nam ı diğer Burdur ve kazaların da da bu tür ayan adıyla tanınan sülaleler vardı. Örnekleyecek olursak Türkemiş için de : Burdur merkez de Kınalıoğulları,Çelikpaşalar , Alaybeyizadeler , Dervişzadeler , Curabeyler , Çiloğulları . Kemer'de Katırcioğulları ,Gümüşler. Tefenni'de Çömekzadeler . Ağlasun da Hüseyin Ağalar, Göhlisar da Şeyh Hüseyin Oğulları ilk akla gelenler olacaktır . Antalya çevresinde 18.Yüz yılın son

¹³⁹ Süleyman Fikri Erten,Tekelioğulları.Sayf. 15.Hüsnütabiat -1955

¹⁴⁰ BOA.AE.SSLM.III. 140/8486

çeyreğinden itibaren güçlenen Hacıosmanoğulları sonraki isimleriyle Tekelioğulları önce Teke Sancağını sonra da Hamid Sancağını bile adeta haraca bağladılar. İnanılmaz servetler edindiler. En büyük rakipleri Eğridirli Yılanlıoğullarının saf dışı edilmesiyle rakipsiz kaldılar. Tekelioğlu Deli Bekir Paşa sonrası kardeşi Hacı Mehmed Ağa Osmanlı Devletini adeta ellerinde oyuncak gibi oynattılar. 3. Selim'in katliyle büyük sarsıntı geçiren ve yeni bir yapılanmaya giden devlet çoğu zaman bu ailenin entrikalarına boyun eğmek zorun da kaldı. Özellikle Hacı Mehmet Ağa, Teke ve Hamid Sancağının hemen hemen tüm gelir kaynaklarına neredeyse el koydu. Ancak bir tek Gölhisar kazasında etkili olamadı; çünkü bu kaza da Şeyh Hüseyin oğlu ailesi vardı ve Gölhisar ayanı Şeyh Hüseyin oğlu Osman Ağa oldukça diğli bir kişiydi. Teke Mütesellimi Hacı Mehmet devlete ödemesi gereken halktan topladığı hiçbir vergiyi vermedi. Daha önceleri babası Hacı Osman ve onun kardeşi Deli Bekir'in yaptığı gibi hiçbir surette devletin savaşlar sebebiyle istediği askeri göndermedi. Biriktirdiği büyük servetiyle tam bir saltanat sürdü, yaşadığı müddetçe. Hacı Mehmed'in ölmesi üzerine kanun gereği mal varlığına el konulması ve ödemediği ya da devletin güçsüzlüğünden dolayı entrikalarla öldürttüğü Kadı Abdurrahman Paşa'nın el koyduğu servetini ödemesi ailesinden istendi. Oğlu İbrahim babası gibi çeşitli düzenbazlıklarla yükümlülükten kurtulmayı denediye de devrin padişahı 2. Mahmud, Karaman valisi Hacı Ali Paşayı uzun zamandır adeta devletle alay edercesine hareket eden Hacı Osmanoğullarının ortadan kaldırılması emrini verdi¹⁴¹. İbrahim'in Teke Mütesellimliği kendine verilirse, devlete bağlı kalacağı beyanı da işe yaramadı. Hacı Ali Paşa önce işi savsaklar gibiydi. 2. Mahmud olayın incelenmesi için sonradan sadrazamlık vereceği aslen Burdurlu olan Derviş Mehmed Paşayı bölgeye gönderdi. O arada Tekeli İbrahim kendine oldukça mühim bir kuvveti toplamış hazırlıklarını tamamlamıştı. Padişah tarafından şiddetli bir azara uğrayan Ali Paşa, mühimce bir kuvvetle geldiği Burdur dan da epeyce asker toplayarak gerekli yiyecek ihtiyacını da Türkemiş kazalarından temin etti. Kiravgaz köyü de üstüne salınan miktarı ödedi. Ali Paşa, Burdur'a gelmeden önce; İbrahim'in Burdur da ki güçleri şehri terk ettiler. Hacı Ali Paşa, Burdur da bir müddet kaldıktan sonra Antalya ya doğru kuvvetleriyle harekete geçti. Bucak Boğaz köy yakınlarında karşı güçler arasında ilk çatışma meydana geldi¹⁴². Geri çekilen İbrahim ve kuvvetleri Antalya kalesine sığındılar. Deniz den de kuşatılsa da kuşatma yetersiz kaldı. Diğer yandan Hacı Ali Paşanın işi sıkı tutmaz adeta olaya göz yumar bir havası vardır. Bahaneler üretir, bunu üzerine görevden azil edilerek mal varlığına el konur ve Rodos adasına sürülür. Ali Paşa'nın Burdur ve çevresinde oldukça önemli bir mal varlığının ortaya çıktığını görüyoruz¹⁴³. Yerine atanan Hüsrev Paşa şiddetli bir kuşatma ile Antalya'ya girer ve Tekeli İbrahim'i idam ettirerek ve kellesini İstanbul'a Padişaha gönderir. Ve sülalenin tamamı Selanik'e sürgün edilir. Hatta ailenin Burdur da yaşayan kadınları bile sürgüne dahil edilir. Daha sonra Tekeli İbrahim'in kardeşi Yusuf Bey ile ailesi af edilir, Burdur da oturmasına izin verilir. Yusuf Bey Burdur da Divan Baba mahallesinde ki 3 No'lu hane de (konağında) üç oğluyla ikamet etmiştir¹⁴⁴. Bu ailenin devamı olan, yakın zamana kadar Burdur da yaşayanları Tekelioğlu olarak bilinir, tanınırlardı. Ve Yusuf Bey epeyce burada yaşadıkten sonra 1845

¹⁴¹ Bu konu da en derli toplu değerlendirme için bakınız . Ahmet Halaçoğlu ,Teke Mütesellimi Hacı Mehmet Ağa ve Faaliyetleri. Isparta -2001

¹⁴² BOA.HAT 497/24383

¹⁴³ BOA.Burdur Şeriye Sicili 200/3 .Sayf.154-155

¹⁴⁴ BOA.NFS.d 3248.Sayf 30.

senesinde öldü¹⁴⁵. Aslında Tekelioğulları ile Çelikpaşalar birbirlerinden akrabadırlar. Ünlü siyasetçi merhum Prof. Fethi Çelikbaş'ın dedesi Abdülbaki Bey Tekelioğlunun torunudur . Bu sebeple olsa gerek Abdülbaki Bey, bazı yazılı belgeler de Tekelioğlu olarak anılır. Bu isyan hadisesi Burdur Antalya yolu üzerindeki köylere bu arada Kıravgaz köyüne de büyük zarar vermiştir . Çünkü isyanı bastırma sırasında sıkıştıkça Osmanlı kuvvetleri bu köylerin kapısını çalmışlar, halktan çoğunlukla zorla çeşitli mal, para ve yiyecek toplamışlardır.

19.Asırda Osmanlı İmparatorluğun da; 2.Viyana bozgunuyla başlayan büyük toprak kayıpları yanın da her alanda çöküş başlamıştı .Osmanlının karşısında her zaman bir güç olarak duran Avrupa Devletlerinin buhar gücünü kullanmaya başlaması ile bilim ve fende dev adımlarla ilerlemeleri arkasından, dünyayı sömürgeleştirmeleri sonunda biriktirdikleri büyük servetlerle, endüstriyel birer dev haline gelmişlerdi. Sonuçta Osmanlı Devletini kaçınılmaz olarak bu büyük güç karşısında gerilemeye, geri çekilmeye zorlandı. Bilim ve Teknikte kendini yenileyememesi , ekonomik kaynaklarını zenginleştirememesi kısacası zamanının gereği hiçbir alanda karşısındaki düşmanıya yarışacak değişime giremeyince Osmanlı Devleti ,bir müddet eski bir mantalite ile direnmeye çalıştı. Ancak yönetenler yaşadıkları yenilgilerin sebebi üzerinde kafa yoracak, bunu teşhis edecek, tahlil edecek ve çözüm üretecek zihinsel bir alt yapıları yoktu. Çünkü Batı gelişme değişime başlayalı yüz yıllar olmuş , büyük mesafeler almış, toplumunu da top yekun buna ortak etmişti. Osmanlı ilk önce Avrupadan ,askeri yenilgilerin sebebi olan teknolojiyi almaya çalıştı. Bunun yanı sıra kültürel açıdan Batıyı ,taklit başladı. Batı gibi giyinme , Batılar gibi yaşama ile kalkınmanın gerçekleşeceği zehabı yıkıntıyı daha arttırdı . Çünkü özellikle üst taife de Batı tarzı yaşama lüks ve harcamayı getirdi. Ordusunu topa tutarak batırdı , bu kırıktık dönemde yeni kurulan ordunun hazırlanması yıllara mal ocaktı .İsraf borçlanmayı getirdi. Memleketin tüm gelirlerine borçlar karşılığı el konuldu Bu zor yıllarda Kuzeyden gelen Rus istilası, Batıdan gelen Fransız -İngiliz saldırıları ve bu güçlerin Hıristiyan unsurları kışkırtmaları ile başlayan isyanlar , bitmez tükenmez savaşlar sonrası memleketi harabeye çevirdi. İslahat ve Tanzimat yenilikleri 2.Mahmud devriyle birlikte ülkenin tamamen Batı tarzı yenileşme arzusunun göstergesidir. Bu anlam da idari ,mali ,hukuki reformlar yapıldı. İlk defa Türkçeye önem verildi. Ayanlık ve derebeylikler kaldırıldı. Bu meyanda 1839 'da Haslar kalktı. Kadimden gelen, Burdur namı diğer Türkemiş Has'sı da tarihe karıştı.

Burdur , Hamid Sancağı içinde idari yönden "Muhassılık" haline getirildi ve Konya Vilayetine bağlandı.1831 de ilk nüfus sayımı yapıldı .Halkın ekip diktiği topraklar devletin dolayısıyla Osmanlı Hanedanının malı olmaktan çıkarılarak halkın malı yapıldı. Ve taşınmazlarının Tapuları verildi. 1831 de yapılan ilk nüfus sayımına baktığımız zaman kadın ve çocuklar hariç Kıravgaz köyünün erkek nüfusu 227 kişidir. Toplam nüfusun bu durumda 600 kişi kadar olduğunu düşünmek yerinde olacaktır. Genellikle uzun yaşayan insanların köyü olarak bilinen Kıravgaz (Defterde köyün adı bu şekide yani Kıravgaz yazılmaktadır) köyünde 1831 sayımına göre hiçte yaş ortalaması yüksek değildir.En yaşlı gözükten iki kişi vardır, bunlarda 70 yaşında olarak

¹⁴⁵Süleyman Fikri Erten,a.g.e ek : şecere

belirtmişlerdir. Bu iki kişinin adı da Bardakçı oğlu Süleyman ile Hamid oğlu Mehmed'dir¹⁴⁶. Ancak bu defterde yer alan kişilerin yaşlarının tespitinde bir proplem gözükmetedir. Çünkü söz konusu defterde yaşları 40-50 arasında görülenler üç dört sonra yazılan 3248 nolu defterde 70-80 olarak gösterilmişlerdir. 1831 yılı defterinde İmam Molla Mehmed Efendi, muhtar Mehmed Ağa adında birisidir¹⁴⁷.18.Yüz yıl başlarında ve 1830lara doğru Kıravkaz köyü dışardan epeyce nüfus almıştır . Aslen Dulkadirli Türkmenlerinden olup Danişmendli Türkmenlerine katılan Büyük Salmanlı (Selmanlı) aşiretinden geyikler (Dinar) Yüregir günümüz deki adıyla Yeregiren'e iskan olanlardan birkaç aile Salmanlar olarak(Selmanlı) bilinen bir sülale) 1780 'e doğru Kıravgaz köyüne yerleşmiştir. Bunlardan biri de 1831 yılı defterine kayıtlı olan kişi , oldukça varlıklı Hacı Salman'dır .Hacı adı, Salman ise kökeni ile alakalıdır. Asıl adıyla Hacı Halil olarak 1831 nüfus sayımı defterine kaydedilen söz konusu kişinin, beş tane oğlu da bu defterde yer alır. 1834 'de ki sayım da ise aynı kişi Salman oğlu Halil olarak gösterilmiştir. Halen köydeki üç ayrı soyadı taşıyan sülale , adı geçen Hacı Salman'ın ahfadıdır. Bunlardan birisi , aşiret kökenine dayanan Salman'ı soy adı olarak devam ettirmektedir¹⁴⁸. Yine köye Geyikler(Dinar çevresi) kazası Kınık köyünden Türkmen aileler göç etmişlerdir(Mesela Hacı Nasuhlar). Yine Bozulus Türkmenlerinden Dabanlılar hem Burdur merkezine hem de bazı merkez çiftlik köylerine bir cemaat halinde yerleşmiştir. Bir diğer göç olayı daha önce de belirttiğimiz üzere Teke Sancağı konar göçerlerinden Karaevli yörüklerince kurulan Burdur Karaevli köyünden, Kıravkaz köyüne yapılan göçtür. Karaevli köyü 1940lara kadar devam etse sonraları ıssızlaşıp sonra terk edilmiştir. Sakinleri çoğunlukla Kıravkaz köyüne, bir çiftlik köyü olan bu köyden kaçarak yerleşmişlerdir. Kıravgaz'a son gelenler ise 20. Yüz yıl başlarında veya Cumhuriyetin ilk senelerin de yine Karaevli köyüne yerleştirilen Sarıkeçili yörüklerinden olan ailelerdir. Ayrıca 1834 sayımın da bir ailenin Sarıovaya nakil olduğu görülmektedir. Kıravgaz köyüne Tekeli oğlu olarak kaydedilen ailenin ise Antalya Serik civarın da yaşayan Macar Yörüklerindedir. Serik Macarlarından olan bir bölük Burdur merkez köyleriyle(Marmara - Lengüme- Kıravgaz-Sala) birlikte Gölhisar -Çavdır köylerine yerleşmişlerdir. Sonraki seneler de Kıravgaz Köyünden üç dört aile Karaveliler 'in yerleştikleri Beşkavak köyüne göçmüşlerdir.

Kıravkaz Köyü hakkında bilgi alabildiğimiz diğer bir nüfus defteri yine Osmanlı Arşivinde bulunan 3248 numaralı defterdir. Defter Hicri 1249 tarihli yani Miladi 1834 yılına aittir. Söz konusu deftere kayıt olan şahısların yeni doğan çocukları veya ölen çocukları veya kendileri ölmeleri halin de kırmızı ya da siyah mürekkeple 1834 'den bir yıl ,iki yıl ve hatta üç yıl sonra tarihli olsalar da ilave edilmişlerdir. Yeni doğan bu çocuklara numara verilmemiştir.

1834 yılına ait Nüfus defterin de yer alan köy halkı .İsim ve yaş durumları.

1-Bayal oğlu Molla Mehmet(62) Ağlasun kazası Karaevli 'den gelmiş 2- Oğlu Mehmed(5) 3- Diğer oğlu Hasan bir yıl önce ölmüş 4-Köşker oğlu Seyyid Mehmed (52) 5-oğlu Halil(18) 6-diğer oğlu Halil(12) 7-diğer oğlu Ali(10) 8-Köşker Oğlu) Seyyid İsmail(48) 9-Oğlu İbrahim(12)10-Diğer oğlu Hüseyin(10) 11-Köşker oğlu

¹⁴⁶BOA.NFS.d.3240.Sayf.268

¹⁴⁷ Her ne kadar muhtarlık uygulamasının 1833 'te başlatıldığı kabul edilse de 1831 nüfus defterinde köyde muhtar olarak bir kişi yazılmıştır.Seçimle muhtarlık belirlenmesi 1833 sonrasındır.

¹⁴⁸ Diğerleri Akça ve İşler soy adını almışlardır.Ki bu belirlemeyi eski Kıravgaz Köyü İlk mektebi kayıtların da yer alan talebelerin babalarının şöhreti kısmında yer alan malumat bahsinden faydalanarak yapıyoruz.

Seyyid Süleyman(42)Ahmed(48)12-Oğlu Seyyid Ahmed(10) 13-Oğlu Hüseyin(1) 14-Köşker oğlu Ahmed(38) ve oğlu Hasan 15-Köşker oğlu Kadir (80) 16-Oğlu Süleyman(45)17-Oğlu Seyyid Ahmed (40) 18-Oğlu Seyyid Osman (38) oğlu Süleyman ve Ali 19-Süleyman oğlu Seyyid Salih(10) 20-Ahmedin oğlu Seyyid Kadir (6) 21-Diğer oğlu Ali(6) 22-Diğer oğlu Hasan(5) 23-Osman'ın oğlu Seyyid Ali (10) 24-Köşker oğlu Ali (80) 25 -Kara Mehmed (30) oğlu Hasan ve Ali 26-Oğlu Ali .Ölmüş 27-Oğlu Ahmed 28-Karca örenli Seyyid Kadir(58) Oğlu Ahmed 29-Oğlu Ahmed (9)30-Diğer oğlu Osman (7) 31-Diğer oğlu Hasan (2) 32-İmam oğlu Seyyid Şakir (40) 33-Oğlu Seyyid Halil(7) 34-Düğer oğlu Seyyid Mehmed (4) 35-Abbas oğlu Ömer (14) 36-Suhte oğlu İbrahim Kethüda (55) 37-Oğlu Hüseyin(13) 38-Derviş oğlu Hasan (38).Oğlu Ahmed 39-Oğlu Halil(15) 30-Oğlu İsmail (1) 41-Muytab oğlu İbrahim(48) 42-Oğlu İbrahim (13) 43-Oğlu Ahmed(10) 44-Nasuh Hoca oğlu Seyyid Hüseyin (46) 45-Oğlu Nasuh (5) 46- Oğlu İbrahim(1) 47-Abbas oğlu Seyyid İbrahim (50) 48-Oğlu ALİ (16) 49-Diğer oğlu Hüseyin(7) 50-Abbas oğlu Mustafa(31) Oğlu ..?... oğlu Hasan 51-Oğlu Hüseyin(4) 52-Diğer oğlu Ömer (1) 53-Bardakçı oğlu Süleyman (90) 54 -Oğlu İbrahim (40) 55-Oğlu Musa 56-Diğer oğlu İsmail (10) 57- Keçeci oğlu Ömer (43) 58- Oğlu Osman(15) 59- Diğer oğlu Hasan (8) 60- Diğer oğlu Süleyman (7) 61- Yirik(?) Kara Hasan Oğlu Hüseyin (46) 62-Kardeşi Mustafa (38) 63-Diğer kardeşi İbrahim (33) 64 - Oğlu Hüseyin (2) 65-Hamid oğlu Piri Fani (çok yaşlı) Mehmed (90) 66-Oğlu Hamid (30) 67-Diğer oğlu Hüseyin (23) 68- Hamidin oğlu Mehmed(3) 69- Pekmezci oğlu Seyyid İbrahim (80) Kara evli'den . 70- Oğlu Mustafa (32). Karaevli'den .Oğlu Hasan .71- Diğer oğlu Seyyid İsmail (28).Karaevli'den 72-Diğer oğlu Seyyid Mehmed 20).Karaevli'den.Askeri Mansure'de 73-Diğer oğlu Seyyid Hüseyin (7).Karaevli'den -74-Mezbur Mustafa'nın oğlu Mustafa (3) .Kara evli'den 75-Koca İmam oğlu Ebu Bekir (57) 76-Ebu bekir oğlu Seyyid İsmail(18).Askeri Mansure de 77- Gökçe oğlu Seyyid Gök Mehmed(28) 78-Oğlu Osman(10) 79-Kalaycı oğlu Seyyid Süleyman (60) 80-Oğlu Seyyid Mustafa (30) 81- Oğlu tek göz (kör) oğlu Ali (15) 82- Oğlu İbrahim (14) 83- Mezbur Mustafa'nın oğlu Hasan (7) 84-Diğer oğlu Süleyman (3) 85- Diğer oğlu Hüseyin(3) 86- Abbas oğlu Seyyid Abdil(30).Oğlu Ahmed ,oğlu Mehmed(?) 87-Oğlu Hüseyin(5) 88-Diğer oğlu Hasan(83) 89-Abbas oğlu Ömer 'in oğlu Seyyid Hüseyin (9) 90-Kardeşi Mustafa (5) 91-Kalaycı oğlu Seyyid Mahmud Pirim(50) 92-Oğlu Seyyid Osman(15) 93-İmam oğlu Hasan 94- Oğlu Hüseyin(Yeni doğmuş) 95- İmam oğlu Ahmed (38).Oğlu Mehmed .Oğlu Hüseyin 96-Oğlu Mustafa(2) 97-Halil oğlu Seyyid Veli (48) 98-Oğlu Seyyid Hüseyin (13) 99-Diğer oğlu Seyyid Hasan (2) 100-Diğer oğlu Ahmed (1) 101-Diğer oğlu Mehmed(Yeni doğmuş) 102-Halil oğlu Seyyid Halil (35) 103-Oğlu Seyyid Hüseyin(2) 104 -(?).....oğlu Seyyid İbrahim (23) 105-Kardeşi Seyyid Ömer (21).Asker den firar. 106-Diğer Kardeşi Seyyid Abdullah (26) 107-İmam oğlu Osman (75) 108-Oğlu Muhammed (30) 109-Diğer oğlu İsmail(18) 110-Kör Yusuf (20) 111-Oğlu Kör Musa 812) 112-Kara Mehmed oğlu Kara Ahmed(40) 113-Oğlu Mehmed (?) 114-Derviş Ömer (Bayındır'a göçmüş) 115-Oğlu İsmail (Bayındır'a göçmüş) 116-Diğer oğlu Hüseyin (Bayındır'a göçmüş) 117-Veli oğlu Seyyid Osman (48) 118-Oğlu Veli(6) 119-Diğer oğlu Ahmed(5) 120-Damadı Ali oğlu İbrahim(25).Oğlu Ali 121-Halil oğlu Seyyid Halil (42)122-Oğlu Seyyid Süleyman (18) 123-Diğer oğlu Seyyid Osman (5) 124-Mandırnalı Seyyid Mehmed(42) 125-Oğlu Seyyid Süleyman(15) 126-Diğer oğlu Seyyid Osman(13) 127-Diğer oğlu Seyyid Ahmed (5) 128-Diğer oğlu seyyid Hüseyin (7) 129-Diğer oğlu Seyyid Ali (3) 130-diğer oğlu Seyyid Hasan (1) 131-Celil oğlu Seyyid Ali (16)132 -Kardeşi Seyyid Osman (7) 133-İpci oğlu Halil (36) 134-Oğlu Mustafa (16) 135- Diğer

oğlu İbrahim (?) 136- Diğer oğlu Hasan (2) 137-Musa'nın kardeşi Seyyid Mehmed (43).Oğlu Ali 138-Oğlu Osman(6) 139-Diğer oğlu İsmail(4) 140-Diğer oğlu Süleyman(Yeni doğmuş) -141-Yörük Veli (60) 142-Oğlu Ali (18) 143-Diğer oğlu Veli(10) 144-Diğer oğlu Süleyman(4) 145-Derviş İbrahim'in oğlu İsmail.Oğlu Halil 146-Oğlu İbrahim (Yeni doğmuş) 147-Derviş oğlu Süleyman (13) 148-Bayaloğlu Mahmud (58) Karaevli 'den nakil149-Oğlu Süleyman (22)Karaevli'den nakil 150-Diğer Oğlu Hasan (3) 151-Bayal oğlu Mustafa (60) Karaevli köyünden nakil.-152- Oğlu Mustafa (14) Karaevliden nakil153- Bayaloğlu İbrahim (33) Karaevli'den nakil 154-Sünnetçi Hasan (60) Karaevli'den nakil 155-Oğlu Süleyman Karaevli'den nakil (15) Üç yıl sonra askere gitmiş gözüküyor 156-Diğer oğlu Hasan (3) Karaevli'den nakil 157 Dervişin kardeşi Yusuf(32) Karaevli'den nakil 158-Oğlu Mehmed Ali (4) Karaevli'den nakil 159-Diğer oğlu Yusuf(3) Karaevli'den nakil 160-Gökçe oğlu Yusuf(50)161-Kardeşi Kara Veli (20) .Oğlu İsmail 162-Hacı oğlu Seyyid Süleyman (36) 163-Oğlu Osman (3) 164-Hacı oğlu İbrahim(46) 165-Oğlu Süleyman(6) 166-Diğer oğlu Halil(2) 167-Hacı oğlu Osman (20) 168-Kara Hasan oğlu Abdullah(80) 169-Oğlu Hüseyin (43) 170-Hüseyin'in oğlu Köse Hasan (23) 171-Oğlu Mehmed (10) 172-Diğer oğlu Mustafa(7) 173-Seyyid Koca Mehmed (48).Oğlu İsmail ,Oğlu Ali 174-Ödek oğlu Ahmed (yeni doğmuş) 175-Mehmedin(Koca Mehmed) kardeşi Seyyid Ahmed (44) 176-Oğlu Seyyid Osman (5) 177-Levend (?...) oğlu Hüseyin (52) 178- Oğlu Seyyid Süleyman (16) 179-Diğer oğlu Seyyid Mehmed (5) 180-Deli Ali Oğlu Ali (31)181 -Oğlu Hasan(2) 182- Koca Mustafa oğlu Süleyman (60) 183-Oğlu Matruş (sakalsız)Mehmetali (25) 184-Diğer oğlu İbrahim (23) 185-Ebeci(?) oğlu Osman 186-Oğlu Osman(1) 187-Seyyid Musa (55) 188-Oğlu Seyyid Mehmed (13) 189-Diğer oğlu Hüseyin (10) 190-Diğer oğlu Yusuf(7) 191-Diğer oğlu İbrahim 192-Halil oğlu Seyyid Hasan (40) .Oğlu Süleyman 193-Oğlu Hasan (2) 194-...Çaban Osman-195-Oğlu Veli 196-Oğlu Abdullah 197-Çingir oğlu Seyyid Mehmet (32)198-Kardeşi Seyyid Ömer (20) iki yıl sonra Mehmed adın da bir oğlu kayıda geçmiş 199-Emir Ali oğlu Muhtar Seyyid Ömer (49) bir yıl sonra Osman adın da bir oğlu kayıt edilmiş 200-Kardeşi Emir Ali oğlu Seyyid Ali (45) iki yıl sonra Süleyman adın da bir oğlu kayıt edilmiş 201-Oğlu Veli (4) 202-Emir Ali oğlu Seyyid Hasan (28) bir yıl sonra Süleyman ve Osman adlların da iki oğlu kayıt 203-Kadı oğlu Seyyid Mehmed (15) 204-Tekeli oğlu Musa (35) 205-Kardeşi Köse Halil (30) 206-Diğer kardeşi Ali (Asker) 207-Diğer kardeşi Macar oğlu Mustafa (40) bir yıl sonra oğlu Ali kayıda geçmiş 208-A... Oğlu Kara Musa (50) 209-Oğlu İsmail (25) 210 -Diğer oğlu Osman (18) 211-Diğer oğlu Ali (10) 212 Diğer oğlu Abdullah (7) 213Levend oğlu Ahmed(34)-214-Oğlu Mehmed (1) 215 Salmanın oğlu Hacı Halil (60) 216- Oğlu Hüseyin (aynı yıl içinde vefat etmiş) 217-Diğer oğlu Mehmed (35) 218 Diğer oğlu Seyyid Osman (18) bir yıl sonra oğlu Hüseyin üç yıl sonra oğlu Mustafa doğmuş 219-Diğer oğlu Halil (14) 220 -Merhum Hüseyinin oğlu Mehmed (5) 221-Köse İsmail oğlu Abdullah :Sarı ovaya nakl edilmiş 222-Oğlu İbrahim (14). Bu da Sarı ovaya nakil edilmiş. 223-Diğer oğlu İsmail (12) Sarı ovaya nakil. 224-Diğer oğlu Ahmed Sarı ovaya nakil. 225-Arvallı Hüseyin (50) 226- Gökçe oğlu İbrahim bu yıl içinde vefat etmiş 227-Muytap Ali Damadı Camız oğlu Mehmed (35).228-Seyyid Halil oğlu Ahmed (65) 229-Kethüda Çavuş oğlu İbrahim Manastır Mahallesinden nakil edilmiş (48) 230-Çoban oğlu Ali (36) 231-Oğlu Hasan (10) 232-Diğer oğlu Bene(?). Bu yıl içinde vefat etmiş.233-Diğer oğlu Bene.... iki yıl sonra doğmuş 234-İbcioğlu -İbici(İbili) oğlu Süleyman (40) Karaevli köyünden nakil 235-Oğlu İbrahim (14).Bu da nakil 236-Diğer oğlu Mehmet (10)

Bu da nakil 237-Diğer oğlu Ahmed(2) Bu da nakil 238-Palanduz oğlu Halil(75) 239-Oğlu İbrahim (20) diğer oğulları Ahmed ve Ömer .

Öncede işaret edildiği gibi 1839 yılın da yapılan yeni idari düzenleme ile Türkemiş Has'ı kaldırılarak Burdur çevresi Muhassılık adı altında Hamid Sancağı içinde eskiden olduğu gibi yer almıştı. Muhasill olarakta Behçet Bey adın da biri tayin edilmişti.Burdur halkı arasın da Tanzimat ı Hayriye adıyla anılan bu yeni idari düzenlemeler dolayısıyla yapılan ve özellikle vergi salınması sebebiyle büyük bir rahatsızlık doğurdu.Bu gün hala halk arasında anlatılan ve halkın Fetaret olayı adıyla unutmadığı bir isyan hareketi işte bu rahatsızlığın ürünüdür.. Bu tahriklerin sonucun da 1839 sonun da 1840 yılı baların da büyük bir ayaklanma çıktı¹⁴⁹ . Bir zaptiye yüzbaşısı, Sandık emini ve Tüccardan meclis üyesi bir kişi katledildi. Olaylar günlerce sürdü. Konya ve Antalya dan sevk edilen askeri birlikler vasıtasıyla isyan sonlandırıldı .

Fetaret olayı sonun da Çelikpaşalar iyice güç kaybettiler,sürgünlerle Burdur'dan uzaklaştırıldılar.Çiloğullarından Mustafa ve Mehmet Ağa kardeşler , Burdur da yegane güç olarak rakipsiz kaldılar¹⁵⁰.Ve bu olay Burdur için oldukça kötü sonuçlar doğurdu .Senelerce bu ikilik devam etti .En önemlisi Burdur Muhasillığı kaldırılarak kaza yapılıp diğer Türkemiş kazaları ile birlikte Isparta'ya bağlandı.Tarihin belirli devrelerinde özellikle Isparta'nın hükümetlere yakın olan lobilerinin faaliyetleriyle hep var olma savaşı veren Burdurlular, Isparta'ya bağlanma hadisesini içlerine asla sindirememişler, hemen tekrar idare merkezi olma hususunda girişimlerde bulunmaya başlamışlardır.Ancak bu faaliyet en sonun da İstanbul'da Babı Aliye gönderdiği bir heyetin uzun bir çalışması sonun da 29 Mayıs 1850 de eski Türkemiş kazalarının Burdur'a bağlanarak Sancak olma hakkındaki çok önemli bir kararı çıkartmıřtır¹⁵¹. Böylece Burdur nam ı diğer Türkemiş Sancağı Osmanlı Devleti idari yapısında kendine bir yer bulmuştu. Bu gün Burdur ile alakalı yayınlanmış bir çok araştırma da Türkemiş ismi hala Terkemiş -Derkemiş veya Dirkemiş ya da Tirkemiş olarak yer almaktadır. Halbuki bu ismin" Türkemiş" olduğu Osmanlı Devlet Salnamelerinin de açıkça harekeli olarak yazılmaktadır¹⁵². Fetaret olayı ilerde İstiklal Harbi yılların da yaşananlar ele alırken tekrar ele alınacaktır.

Köye dönecek olursak 1839 yılın da Kıravgaz köyün de Köşker oğlu Kara Mehmed'in Hasan adın da bir oğlu doğarken Abbas oğlu Seyyid Mustafa'nın da Hasan adın da bir oğlu doğmuştur.Abbas oğlu İbrahim'in Mehmed , İmam oğlu Ahmedin Hüseyin isimli çocukları aynı yıl dünyaya geldikleri kayıt edilmiştir. İmamoğlunun aynı adı taşıyan oğlu bu yıl içinde vefat ettiği görölmektedir.Derviş İbrahim oğlu İsmail'in de Halil İbrahim adın da oğlu olmuřtur¹⁵³. 1842 yılına ait Burdur ve köyleri vergi defteri ML.VRD 577 ' de(Temettuat) Kıravkaz Karyesi vergi mükellefleri en yüksek vergi ödeyen -ki bunlar taşınır taşınmaz ve hayvan varlıklarına göre tespit edilmiştir - ile sırasıyla şu şekilde sıralanmıştır .

1-Kara Musa 2-Hacı Halil(Salman) 3-Sabancı Osman 4-Çingiroğlu Ömer 5-şakir 6-Hıdır oğlu Mehmed 7-Kara Hasan'ın kardeşi İbrahim 8-Derviş oğlu İbrahim 9-Köşker oğlu Ahmed 10-Köşker oğlu Süleyman 11-

¹⁴⁹ BOA.İMV.107/3

¹⁵⁰Geniř bilgi için bakınız Hayati Kuzucu , Burdur'un Son 250 Yılın da Çelikpaşalar ve Fetaret Olayı. <http://www.Burdurtarihi.com>

¹⁵¹ BOA.İ.MVL.169/5029

¹⁵² 1274 Devlet i Aliye i Osmani Salnamesi .Sayf.103

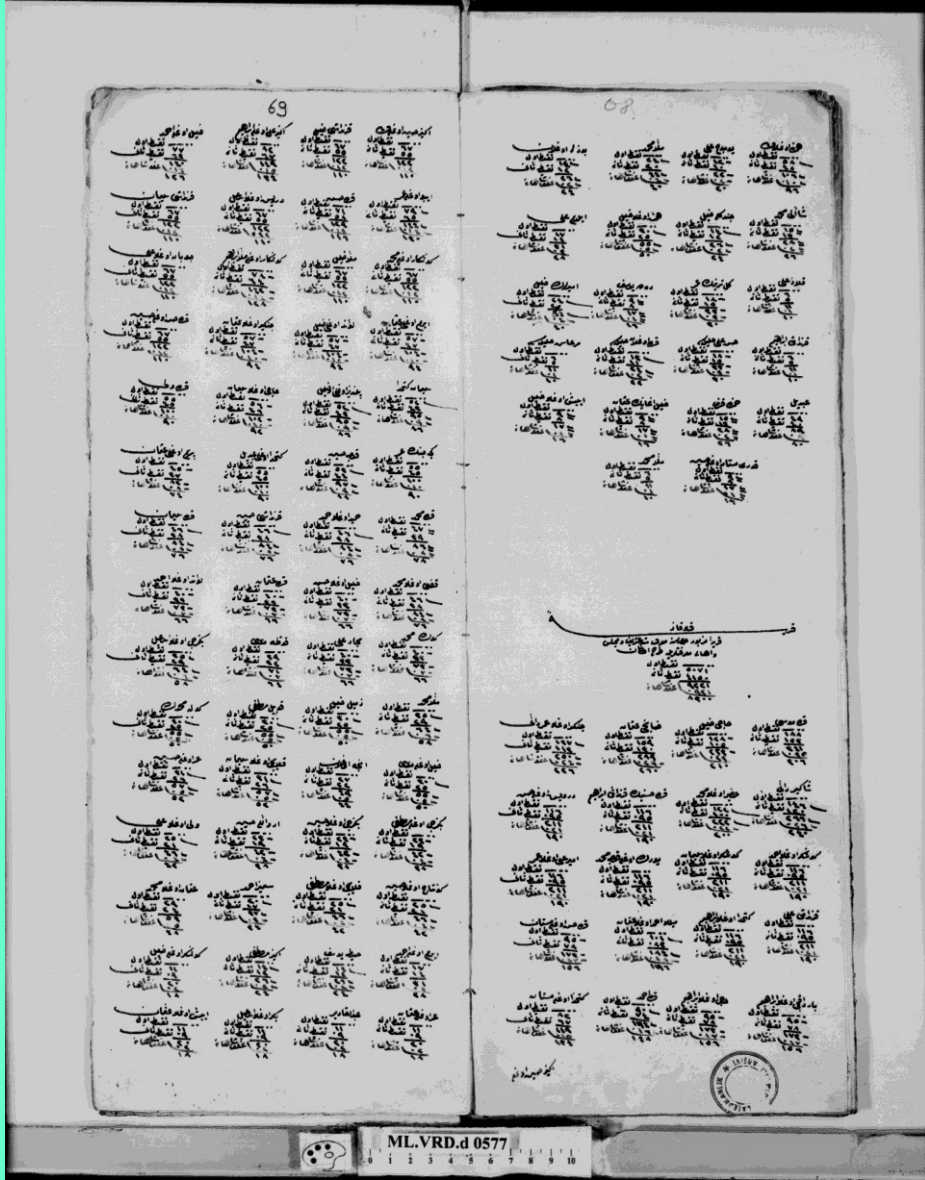
¹⁵³BOA.MAD.20453.Sayf.39

Yörük oğlu Koca Mehmed 12-Emir Ali oğlu Ömer 13-Emir Ali oğlu Ali 14-Kethüda oğlu İbrahim 15-Süllü Ahmed oğlu Osman 16-Bardakçı oğlu İbrahim 17- Hacı oğlu İbrahim 18-Kara Ahmed 19-Kethüda oğlu Mustan 20-Ekiz Hüseyin oğlu Veli 21-Kardeşi Halil 22-Ekiz Ali oğlu İbrahim 23-Halil oğlu Ahmed 24-İbil (?) oğlu Ömer 25-Kara Hasan 26-derviş oğlu İsmail 27-Kardeşi Süleyman 28-Köşker oğlu Mehmed 29-Molla Halil 30-Köşker oğlu Molla İbrahim 31-Çoban oğlu Ali 32-İrim oğlu Osman (?) 33-Levend oğlu Halil 34-Çingir oğlu osman 35-Kara Hasan oğlu Hüseyin 36-Süleyman Kethüda 37-Palandiz oğlu Halil 38-Hacı oğlu Süleyman 39-Kara Deli 40-Keçecinin Ömer 41-Koca Hüseyin 42-Kethüda oğlu Abdil 43-Pirim oğlu Osman 44-Kara Mehmed 45-Hamid oğlu Hamid 46-Kardeşi Hüseyin 47-Kara Süleyman 48-Kadı oğlu Mehmed 49-Halil oğlu Hasan 50-Kaa Osman 51-Levend oğlu Ahmed 52-Kürük Mehmed 53-Macar Ali 54-...Musa 55-Bekmezcioğlu İsmail 56-Molla Mehmed 57-Zibil Halil 58-Kopil Mustafa 59-Köle(Gök) Mehmed 60-Halil oğlu Musa 61-İnce oğlu 62-Kalaycı oğlu Süleyman 63-Çmer oğlu Hüseyin 64-Bekmezci oğlu Mustafa 65-Bekmezci oğlu Hüseyin 66-Arvalı Hüseyin 67-Veli oğlu Ali 68-Köfteci oğlu (?) Hüseyin 69-Kalaycı oğlu Mustafa 70-Semiz Ahmed 71-Osman oğlu Mehmed 72-Erim oğlu (?) Ahmed 73-Hayta Yusuf 74-Ekiz Mustafa 75-Köşker (...Gökgöz)oğlu Hasan 76-Ömer oğlu Osman 77-Abdulkadir 78-Bekir oğlu İsmail 79-İbiş oğlu Osman 80-Mustafa ali 81-İmam oğlu Hüseyin 82-İmam oğlu Halil 83-Erim (?)oğlu Bekir 84-Halil oğlu Halil .

Vergi tahakkuku için hazırlanan bu deftere göre Kıravgaz da en yüksek vergiyi; sırasıyla Kara Musa -Salman Hacı Halil ve Sabancı Osman ilk üç sırada iken, son sıra da ise Halil oğlu Halil gözükmektedir. İlk üç sırada yer alanlar ,mal ve kazançları en yüksek kişilerdir. Ancak üç yıl sonra yapılan aşağıda değerlendirdiğimiz 1845 tarihli Temettuat defterinde ise bu sıralama değişecek, en yüksek kazanç ve mal varlığı sıralamasın da: Salman Hacı Halil ilk sıraya ikinci ise değişmeyecek üçüncülüğe 6.sıradaki Hıdır oğlu yükselecektir.

Kıravgaz köyü'nün geçmişi ile alakalı fikir edinebileceğimiz diğer bir kaynak ise Hicri 1261 Miladi 1845 tarihli Burdur kazasının köylerine ait Temettuat 9918 nolu defterin sayfa 609 ile 623 arasın da yer alan bölümdedir . Defter Osmanlı Devletinin vergi toplamasın da kullanılmak için halkın mal varlığını ve gelirini tespit etmek amacıyla tutulmuştur. Söz konusu deftere göre Kıravgaz köyünde vergi mükelleflerinin isimleri aşağıda ki gibidir. 1-Köşker oğlu Molla İbrahim 2-Bayal Hasan oğlu Molla Muhammed 3-Köşker oğlu Mehmed aynı hane de 4-evde oğlu Halil 5-Köşker oğlu Süleyman aynı hanede Köşker oğlu Ahmed oğlu Hüseyin 6-Köşker oğlu Abdulkadir oğlu Ahmed 7- Köşker oğlu Abdulkadir oğlu Osman 8-Köşker oğlu Kara Mehmed 9-Ahmed oğlu Abdulkadir Karaca virani(?) 10-İmam Molla Musa oğlu Şakir 11-İbrahim Kethüda oğlu Hüseyin 12-Derviş İsmail oğlu Hasan 13-İmam Nasuh oğlu Hüseyin 14-Abbas kethüda oğlu Mustafa 15-Abbas Hüseyin oğlu Mustafa 16-Bardakçı Süleyman oğlu İbrahim 17-Kepeci Hacı Hüseyin oğlu aynı hanede oğlu Osman 18-Yirik (?) Kara Hüseyin oğlu Hasan 19-Yirik oğlu Mustafa 20-Yirik Mustafa oğlu Hüseyin 21-Hamid Muhammed oğlu Abdulmecid 22-Hamid oğlu Hüseyin 23-Bekmezci İbrahim oğlu İsmail .Aynı hane de kardeşi Hüseyin 24-İmam Bekir oğlu İsmail 25-Gökçe Veli oğlu Gök Muhammed 26-Kalaycı Mustafa oğlu Süleyman 27-Kalaycı Süleyman oğlu Mustafa 28-Abbas oğlu Abdullah 29-Abal Ömer oğlu Hüseyin kardeşi Küçük Mustafa 30-Bayram Muhammed oğlu Osman 31-İmam Ahmed oğlu Ahmed 32-Yusuf oğlu Yusuf oğlu Sarhoş(?) Hasan 33-Halil Hüseyin oğlu Veli 34-Halil Hüseyin oğlu Halil 35-Abi (?) Muhammed oğlu İbrahim kardeşi Ömer 36-İmam İsmail oğlu Osman 37İmam Osman oğlu 38-Kara Muhammed oğlu Kara Ahmed 39-Danacı oğlu Osman

40-Ekiz Ali oğlu 41-Süleyman oğlu Tefci(?) Halil 42-Bayaloğlu İnce İbrahim 43-Gökce Veli oğlu 44 Gökce Veli oğlu Kare (a)Ali 45-Osman oğlu Öküz Süleyman 46-Hacı Osman oğlu Kethüda İbrahim.Aynı hane de Osman 47-Kara Hasan oğlu Abdullah Hüseyin 48-Mandırnalı Gök Osman oğlu Gök 49-Macar Halil oğlu Halil 50-Kara Musa oğlu Muhammedin Osman kardeşi küçük İsmail 51-Yörük Veli oğlu Ali 52-Derviş İbrahim oğlu İsmail 53- Derviş İbrahim oğlu Süleyman 54- Yörük Osman oğlu Koca Muhammed 55-Kürük Ahmed oğlu Osman 56-Levend Mehmed oğlu Hüseyin 57-Koca Mustafa oğlu Süleyman 58-İpci oğlu Osman 59-Halil Yusuf oğlu Musa 60-Çingiz Osman oğlu Ömer 61-Emir Veli oğlu Ömer 62-Emir Veli oğlu Ali 63-Tekeli Hüseyin oğlu Musa 64- Tekeli Hüseyin oğlu Ta..(?) Halil 65-Macar Ali oğlu Mustafa 66- Osman oğlu 67-Levend Mehmed oğlu Ahmed 68-Salman Hacı Halil 69- Micas oğlu Ahmed oğlu Mehmed 70-Halil Yusuf oğlu Ahmed 71-Çoban Hüseyin oğlu Ali 72-İbrahim oğlu Kethüda İbrahim 73-Palandiz Ahmed oğlu İbrahim 74-Köstekli Ahmed oğlu Hüseyin 75-Kayıslı Osman oğlu Mustafa 76-Abbas oğlu Ömer 77-Kalaycı Hüseyin oğlu Ali 78-Hızır oğlu Hacı Mahmut .

Şekil 14 BOA .MLV .VRD. d 0577 nolu defter .Burdur Kazası Kıravgaz Karyesi bölümü.

Söz konusu defter de yer alan veya sıralanan köy halkının gelir durumuna veya mal varlığına baktığımız da genel olarak gelir durumunun pek iç açıcı olmadığını görürüz. Ekilen ekilmeyen tarla olarak hane başına ortalama 20-30 dönümdür. Bunun yanın da hayvan veya hiç tarlası olmayanlar da bulunmaktadır. Büyük veya küçükbaş olarak da oldukça düşük sayılar ortalaması çıkmaktadır. Ancak o zamanlarda da insanlar tarafından yüz yıllar boyunca olduğu gibi vergiden kaçırılmak için gerçek sayıların doğru olarak beyan edilmediği gayet açıktır. Köyde mal varlığı en çok olanı ve aynı zaman da en yüksek kazançla sahip olan kişinin 68.Hanede oturan Salman Hacı Halildir. Hacı Halil : 100 dönüm tarlaya ,250 keçiye ve oğlağa ,250 Yoz keçiye , 100 sağmal koyuna ,100 kuzuya ,8 Kısrağa ,2 taya 2 İneğe 2 Merkebe sahiptir .Toplam gelirİ 4061 kuruştur ki

köyün en yüksek geliri olan kişisidir.İkinci kişi ise 66.Hande ikamet eden Osman oğlu dur. Osman'ın 60 dönüm tarlası yanı sıra 2 öküzü 250 sağmal keçisi ,250 oğlağı ,25 yoz keçisi ,150 sağmal koyunu 150 kuzusu ,130 yoz koyunu ,1 merkebi görülürken genel geliri 3287 kuruştur . Gelir ve mal varlığı bakımından üçüncü sırada ki şahıs Hızır(Hıdır) oğlu Hacı Mahmud'tur.Onun da 130 dönüm tarlası , 2 öküzü 2 Camus'u ,70 Keçisi ,80 koyunu ,3 kısırağı ,3 tosunu , 2 merkebi vardır. Geliri ise 2046 kuruştur¹⁵⁴.

Gerek Nüfus ve gerekse Temettuat defterin de yer alan kayıtlara baktığımız zaman köyde en kalabalık olarak gözüken sülalenin köyün geçmişiyle ilgili anlatılan rivayetlerde köyün kurucu aileleri olarak anlatılan **Köşkerlerdir**. Bunu doğrular mahiyette ilk nüfus defterlerin de ilk haneler olarak Köşkerler yer almaktadır. Köşkerler, Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılarak yaşayan Mamalu aşiretinden Türkmen Yörük taifesindedirler¹⁵⁵. Diğer yandan ayakkabı ve yemeni ustalarına da Köşker denildiği malumdur. Niekim geleneksel anlatım da Köşkerlerin Yörük oldukları yer alır.

19.Yüzyıl Osmanlısına gelince tamamen Batılılaşmayı planlayan Sultan 2.Mahmud genç yaşta vefat edince yerine oğlu Abdülmecid tahta çıktı. Bu arada Yunan Bağımsızlığı arkasında en önemli isyan Mısır da gelişen Kavalalı Mehme Ali Paşa isyanıdır. 1832 -1834 arasında meydana gelen bu isyan da Osmanlı Devletinin yapamadığı yenilikleri Valisi olduğu Mısır da gerçekleştiren Mehmet Ali aslın da bağımsızlık için ayaklanmış ve defalarca Osmanlı ordularını yenerek Kütahya'ya kadar ordusu gelmişti. İşte bu Kavalalı'nın oğlu İbrahim Suriye ve Batı Anadolu'ya kadar olan sahayı nerdeyse egemenliği altına alırken 1833'te Burdur halkı da devrin Türkemiş voyvodasıyla beyler zulmü yüzünden İbrahim paşaya meyletmişlerdi. Ve voyvoda Arif Ağayı Burdur'dan kovmuşlardı¹⁵⁶.İbrahim Konya'ya ulaşınca ,Osmanlı Devleti bunu engellemek için çeşitli şekillerde yöreye görevliler gönderirken, Akşehir de toplanacak Osmanlı ordusu için bölgeden yine Burdur çevresin den epeyce asker toplanmıştı. Komşu Isparta da benzer gelişmeler yaşanmıştı. Yine bu isyan sırasın da Antalya'yı korumak için Burdur ve Isparta'dan gönderilen 330 neferin tamamı firar ederken, İbrahim ile Osmanlı ordusu sırasında yapılan Konya savaşı sırasında yaralanıp sakatlanan bir Burdurlu asker de vardı¹⁵⁷. Kavalalı İbrahim Burdur ve çevresine de kendi idarecilerini bile göndermeye kalkışmıştı. Mısır işi , 2.Mahmud dönemin de tamamen Kavalılara Mısır terk edilerek ama Osmanlı Devletine bağlılığı sürecek şekilde çözülmüştü. Abdülmecid devrinde tamamen Batıyı taklit gibi görünse de yenileşme hareketleri devam etti . Ordunun modernleşmesi , kanun üstünlüğünün yerleşmesi , kalkınma hamlelerinin başlaması ,Türkçeye önem verilmesi Sultan Abdülmecit onun zamanındadır. Merkezi idarenin taşraya tam hakimiyet adımları gerçekleşti ve ayan taifesinin gücünün yer yer kırılmaya başlandığı dönem de yine onun zamanıdır. Abdülmecit , içki ve sefahat yüzünden genç denilebilecek yaşta ölünce , kardeşi Sultan Aziz tahta oturdu. Sultan Abdülaziz devrinde 1867 yılın da yeni idari düzenleme ile nedense Burdur Isparta'ya kaza olarak bağlandı .Yine iş başa düştü diyen Burdur ileri gelenleri tekrar sancak olmak için İstanbul yollarına düştüler.

¹⁵⁴ BOA.TMT.VRDT.d 9918.Sayf.620,623

¹⁵⁵ Cevdet TÜRKAY,Osmanlı İmparatorluğun da Oymak Aşiret ce Cemaatler .Sayf.546 İstanbul-1979

¹⁵⁶ BOA.HAT 371/20378-HAT 691/33409

¹⁵⁷ Güven DİNÇ, Mehmet Ali Paşa İsyanı'nın Antalya'ya EtKileri (1831-1833).Bellekten . Sayf.874,879 .Sayı 289/2016

Sonucu ancak 1871 başlarında bu amaçlarına ulaştılar. Önce kaymakamlıkla sonra mutasarrıflıkla idare edilen Burdur Sancağını tekrar ihya ettiler.

Sultan Abdülaziz'in 1876' da halli ile tahta oturan 2.Abdülhamid son derece zeki kurt bir siyasetçi olarak izlediği denge siyaseti ile devlete zaman kazandırarak; başta eğitim olmak üzere bir çok alanda hakikaten dikkate değer bir kalkınma yolunu seçtiyse de Emperyalizmin doymak bilme iştihası yavaş yavaş bir ahtapot gibi İmparatorluğu sardı. Birer birer vatan toprakları kopartıldı, bunu yaparken de en büyük yardımcısı tebaa olan Hıristiyan anasırdı. Onlar emperyalizme tam bir maşa olmuşlardır.

Aslında yeni sultan da o da reformlar istiyordu; devletin varlığını sürdürebilme kavgasında, değişen koşullara ayak uydurulması zorunluluğunu o da biliyordu. Fakat bu süreç ateşli yenilikçilerin istediği gibi değil, daha akıllıca, daha ılımlı bir tarzda cereyan etmeliydi. Yenilikçilerin zorlaması elbette göz önünde tutulacaktı, fakat onlar bu tutumlarıyla ne yazık ki dış tehlikeler karşısında haklı kaygılara yol açıyorlardı. İşte bu ahval be şerait içinde , iç ve dış saldırılar Osmanlı Devletinin artık tek dayanak noktası olan Anadolu Türklüğünü de, bitirme noktasına getirdi. Gidişatın Osmanlı Devletini ilk doğduğu topraklara doğru ittiğini gören Abdülhamid'in , Anadolu'ya daha önceki padişahların hiç birinde görülmeyen ölçüde önem vermeye başladığını sezme çok kolaydır . Anadolu'ya ilerlemenin başlangıcı kabul edilen eğitim hizmetlerini yaymaya çalışan Abdülhamid ,gerek demiryolu gerekse diğer hizmetlerin ulaşması amacıyla imkanları nispetinde yatırımlara koyuldu . Açtırdığı askeri okullardan asrın icabının gerektirdiği bir birikimde subay ve asker sınıfının yetiştirilmesini sağladı. Bu gayretin sonun da İstiklal Harbinin en önemli komutanlarının onun açığı okullardan çıktığı unutmamalıdır. Ancak orduya doldurduğu özellikle Arnavut, Çerkez ve Boşnak subayların ve hatta paşaların; İstiklal Harbi sırasında ki melanetleri yine onun başka bir büyük yanlış yanıdır. Amacı bu anasırın devlete bağlılığını arttırmak olsa da¹⁵⁸. Daha kendi tahtta iken özellikle Arnavut ve Çerkez asıllı jandarmaların Batı Anadolu da -Ege de- Türk köylülerine ve konar göçer Yörük aşiretlerine yaptığı zulümler, bir çok Türk gencinin zeybekliğe başlamalarına sebep olmuştur. Bunlardan ünlü Çakırcalı Mehmet Efe'nin dağa çıkmasına yine bu azlık anasırdan jandarmalar sebep olurken, defalarca dağdan inmesine yine onlar sebep olmuştur. 2.Meşrutiyet sonrası Onun takibine çıkan söz konusu azlıklardan Çerkes jandarmaların , yapmadıkları zulüm kalmamıştır. Hatta yüz elliliklerden olan ve Çerkez Ethem'le Yunanlılara sığınan çerkesz asıllı Kuşçubaşı Eşref ve Atatürk'e suikast için Anadolu'ya Yunanistan'dan geçtiğın de İzmir de Türkmen tahtacılarca itlaf edilen kardeşi Hacı Sami ; Efenin ailesine yaptığı zulümler ile anılmaktadırlar. Ege de ki Çerkezler yetmemiş olacak ki Sivas'tan Efenin takibine Çerkezler getirilmiştir. Hacı Sami, Çakırcalının ölümünden sonra kurduğu yüz iki kişilik bir çeteyle bölgede eşkıyalığa başlamıştır¹⁵⁹.Arnavut ve Çerkezlerin Çakırcalı ile bir çeşit kan davasına dönüşen mücadeleleri , sırasında ki anlayış ve hareketleri aslında Osmanlı asırların da Dönme ve Devşirme takımının ya da sürüsünün Türk'e bakış açısıyla birebir örtüşmektedir. Örneğin yine yüz elliliklerden olan Anzavur Ahmet,Arnavut Kara Sait Paşa da Çakırcalı ile kan davası güden

¹⁵⁸ Bu konuda en geniş bilgi için bakınız Necdet Sevinç ,İstiklal Harbinde Etnik İhanet.istanbul-2011

¹⁵⁹ İstanbul Atatürk Kitaplığı ,Bel.Mtf.47662

hainlerden ikisidir¹⁶⁰. Tekraralayacak olursak her ne kadar Abdülhamid'in azlık ve azınlıkları askeri okullara alarak devlete bağlılıklarını arttırma amacıyla yaptığı söylense de; bu tartışılmaya açıktır.

Diğer yandan devlet yönetiminde görev alan bürokrasinin büyük çoğunluğunun Sultan'ın basiretinden yoksun bir durumda oldukları görülür . Bu da Abdülhamid'in şanssızlığıdır. Onun en büyük eksikliğinin, devrin aydınlarıyla iletişim kuramaması olduğunu söyleyebiliriz . Bu da ona karşı büyük bir muhalefetin doğması sonucunu doğurmuştur. Devlette gittikçe güçlenen halk içinden çıkan yeni bürokrasi, bir yerde demokratik bir sistemin yolunu açmaya zorlarken, padişahın geleneksel yapıyı korumaya çalışması , gerilimi gittikçe artırmayı beraberinde getirdi. Ve zamanla bu sarayla aydınlar arasında büyük bir kopma sonucunu doğurdu. Ne yazık ki hem yeni gelişen entellektüel zümre hem de Saray idaresi ,bu kopuklukla birliğe en çok ihtiyaç duyulan bir devir de birbirlerine dayanarak ülke problemlerini çözemediler, bu da imparatorluğu dağılmasını tetikledi¹⁶¹. Bu arada tarihimizin en büyük kaybı olarak düşünülen Rumeli'nin nerdeyse tamamını , 1877 Rus savaşında kaybetmiştik. Kısacası Osmanlı Devleti , 19.Yüz yıl da tam bir felaketler çağını yaşamaya başladı. Bu bağlam da 1790 senesi Burdur merkez ve köylerinin ödemesi emredilen mal vergisi ve diğer kalemler ile birlikte Kıravkaz köyünün ödediği toplam vergi 214 kuruştur.Yakın köylerden mesela Büğdüz 388 ,Kurna 366 ,Sala 333 ve Çine 196 kuruş ödemişlerdir¹⁶².Hicri 1226 da yani 1811 de sefer için süvari askeri için Burdur ve köylerinden dolayısıyla Kıravgaz Karyesinden toplanacak meblağ 621 kuruştur.Çine 595,Kurna 1070 ,Büğdüz 1132 kuruş¹⁶³. Sözün kısası 19.Yüz yıl başından sonra itibaren tüm Anadolu köyleri gibi Kıravgaz köyü de vergi ve asker toplama dışın da pek hatırlanmaz . Tanzimat sonrası kurulan Redif taburları içinde Burdur Redif Taburu da Yemen den Rumeliye devran edip durmuştur.1873 yılı Konya Vilayet Salnamesinde yer alan Burdur köyleri nüfus cetvelinde Kıravkaz Karyesi 277 erkek nüfusu ile yer almıştır.Bu sayıya erkekler ve erkek çocuklar dahildir. O yıllarda kadınlar ve kız çocukları sayıma dahil edilmiyordu. Hane sayısı ise 80'dir¹⁶⁴. Hep olduğu üzere salgın hastalıklar, Sıtma ,Frengi ,Verem de hem 19.Yüz yıl hem de 20 .Yüz yıl başların da hatta ortaların da devir Anadolu'sunu kasıp kavuran başka belalardır. Kuraklık sonrası kıtlık , büyük çekirge afetleri, depremler de için cabası. Burdur çevresi dolayısıyla Kıravgaz köyü 1886 dan başlayıp 1887 sonuna kadar süren büyük bir kuraklık yaşamış akabinde gelen kıtlık halkı canından bezdirmişti. 1887 de başka bir felaket daha yaşanmıştır . Burdur ve yakınlarında şiddetli bir deprem olmuş her ne kadar devrin idaresi yardım yapılması hakkında bir takım çalışmaları söz konusu olsa da ne gibi yardım geldiği hakkın da pek bilgimiz bulunmamaktadır. 1900 başların da tekrarlayan kıtlık bu arada 1891 de yaşanan hayvanlarda görülen Şap hastalığı büyük sayı da hayvan kayıplarına yol açmıştı.1902 Mayıs Burdur çevresinde yine hasar verici bir deprem daha oldu. Eskiden beri, Antalya Burdur yolu güzergahı zaman zaman değişse de, tarihi yol daha öncede belirtildiği üzere Kıravgaz köyüne çok yakın hatta bir zaman içinden geçmişti. 1904 senesi Kıravgaz köyü için önemli bir gelişme meydana geldi ,tabi çevre köyler içinde

¹⁶⁰ Ahmet EFE,Efsaneden Gerçeğe Kuşçubaşı Eşref ,Sayf.22-48 İstanbul-2007

¹⁶¹ 1908 de tahttan indirilen Abdülhamid'ten yönetimi devr alan devrin yeni idarecilerin basiretsizlikleri yüzünden, önce Balkan Faciası arkasından; 1.Dünya Harbine girilişi ile felaketler zincirine düşüldü. Kendinden akıl almak zorunda kalıp çıkış yolu aramak için İstanbul da menfada yaşayan Sultanı ziyaret zorunda kalan Talat Paşa'ya söyledikleri çok acıdır. Fethi Okyar). Üç Devir de Bir Adam - Sayf.212 -213.İstanbul-1980

¹⁶²BOA Burdur Şeriye Sicili 2393 .Sayf.44

¹⁶³ BOA.Burdur Şeriye Sicili 2393 .Sayf.132

¹⁶⁴ Konya Vilayet Salnamesi Hicri 1290 .Sayf.157

Burdur- Antalya arası için yeni bir yol rotası belirlenmişti. Söz konusu yeni yol, hemen hemen bu günde halen kullanılan yoldu. Mühendisler eski iptidai yolun yerine bir şose yapımı için oldukça modern anlam da bir yol inşa planı yapmışlardı ki zamanla bu yolun yapımı yavaşta olsa Cumhuriyet devrin de gerçekleşmiştir¹⁶⁵. Bin dokuz yüz ellili yıllara kadar Kiravgaz köyü den Burdur yoluna çıkmak; özellikle kış ve bahar aylarında büyük zorluklarla oluyordu. Çine Köyünden inen akarsu ve Gökpinar taşkınları, dereleri doldurduğundan; geçmek imkansızdı. Doğru dürüst bir köprü de olmadığından, insanlar adeta çile çekerlerdi. Şu trajikomik hadise devrin halini çok güzel anlatmaktadır. İstiklal Savaşı komutanlarından Fahreddin Altay Paşa 1946 seçimlerinde Burdur'dan milletvekili adayı yapılır. Ve Burdur milletvekili olur. O da seçim sebebiyle Kiravgaz Köyüne gelmek ister. Şimdiki Çine Burnunda köprünün olduğu yerden taşarak akan dereyi; geçemez. Çaresiz kalan Kiravgaz köylüleri, oldukça cüsseli bir yapıya sahip Paşayı sırtlarına bindirerek; bin bir güçlkle karşıya geçirirler¹⁶⁶. Ama tabi Paşanın homurtuları arasın da ¹⁶⁷. Paşa köyden olup savaş yılların da emrinde askerlik yapan eski silah arkadaşlarını görmek istemiş ancak yaşayanlardan bir tek kişi mevcuttur O da başka bir yere göçtüğünden görüşme nasip olmamaıştır. Kiravgaz diğer adıyla Kayaaltının ulaşım problemi tüm Anadolu da olduğu üzere eskiden büyük derdiydi . 19.Yüz yıl hatta 20.Yüz yıl içinde bu köy için önemli bir problemdi. Osmanlı devrinde uzun uzun yazışmaları yapılan ,bütün Burdurluların nerdeyse bir buçuk asırdır rüyasını gördükleri ; Burdur-Antalya arası demir yolu hayali vardır . 21.Yüz yıl da bile hala gerçekleşmemiştir. Ve bu gün anladığımız, başka bahara kalmış ve hatta Kiravgaz arazisinden geçeceği düşünülen hızlı tren güzergahından , Burdur çıkarılıp; Isparta tercih edilmiş veya ettirilmiş gözükmektedir . 20.Yüz yıl başlarına baktığımız zaman var gücüyle Batı Emperyalizmine karşı direnmeye çalışan Osmanlı Devleti yine var gücüyle kalkınma hamleleri yapmak için uğraşsa da, ekonomik güçlüklerle baş etme gibi bir zorluğu da yenmesi gerekiyordu. Daha öncede belirtildiği üzere Rumeli'nden Anadolu'ya her yer de Müslim ve gayri müslim tüm unsurlar, Batının adeta ülke içinde birer kaynar kazanı gibi kaynamaktaydılar. Günümüz de olduğu üzere en büyük düşman olan Batı Ülkeleri , Türk olmayan tebaaya demokratik haklar verilirse , demokratik bir sistem olursa hiçbir rahatsızlığın olmayacağına, memleketin güllük gülistanlık huzur içinde insanların kardeş kardeş yaşayacağı propagandasına, özellikle Genç Türkleri bilahare kurulan İttihat ve Terakki -ki en büyük örgütlü muhalefetti- kesimini inandırmıştı. Komitacılığa dayanan bu İttihatçılık aslın da Balkanlar da ki Sırp -Bulgar komitacığınan faydalanan bir modeldi¹⁶⁸ .Batının demokratik haklar yalanı günümüz Türkiye'sin de de yapılmakta , aynı yalanın Osmanlıyı nasıl parçaladığını görmeyen tarih şuurundan yoksun bazı aydın kesimler ; o devir Jön Türklerinin kandiği gibi buna kanmaktadırlar. Anayasaca korunan demokratik haklar ile ülkeyi bölmeye yönelik faaliyetleri konu alan düzenbazlıkları bir birine karıştırmamak gerekmektedir.Ancak sayıları azımsanmayacak kadar çok olan Türkçe okuyup yazan azlık ve azınlık ırkçıları sonucun nasıl olacağını bilerek,Sorosçu hainliklerine insan halkları yalanıyla insanlarımızı aldatmaya devam etmektedirler. 1908 yılında oldukça güçlenen Abdülhamid düşmanlığı üzerine inşa edilen muhalefet ,aynı yıl

¹⁶⁵ BOA.PLK .p.280

¹⁶⁶ Kayaaltılı rahmetli Şükrü Can .

¹⁶⁷ Fahrettin Altay Paşa ,milletvekili olduğu Burdur ile her zaman irtibat hal,nde bulunurdu. Mensubu olduğu partinin Burdur da ki her kongresi için Burdur'a gelir söz alır katılanlara hitap ederdi. Ulus Gazetesi .Sayf.3 1.12.1949

¹⁶⁸ İlber ORTAYLI ,Yakın Tarihin Gerçekleri .Sayf.24 .İstanbul-2012

askerler kanalıyla darbe yapıp; Abdülhamid'i devirerek idareye el koydu. Tüm gayri Müslim ve Müslüman teba yüzlerindeki yalan kardeşlik maskesini çıkarıp , gerçek yüzlerini göstermekte gecikmediler. Trablusgarp Savaşı ve arkasından Balkan Faciası olayı tüm çıplaklığı ile ortaya koydu. İttihat- Terakki içinde yer alan ne kadar Rum -Ermeni -Bulgar-Arnaut -Arap vs. ne varsa ülkeyi parçalamak üzere harekete geçtiler .Ve çıkan Balkan savaşı sonun da Rumeli elden çıktı. İttihatçılar uyanmışlardı ; ama iş işten geçmişti. Emperyalist ülkeler, bu sefer gözlerini petrol yataklarının olduğu Arap coğrafyasına dikerek , Araplar üzerinden oyunlarına başladılar. Doğu Anadolu da Ermeni isyanlarını başlatırken ,Karadeniz de Pontusculuk hareketini Rumlar üzerinden sahneye koydular. Kısacası Osmanlı Devletinin boğazında ki parmaklarını iyice sıktılar. 19.Yüz yıl içinde başlayan Osmanlı Devletini yıkmak için kurulan ittifak'a karşı yani İngiliz -Fransız ve Rus işbirliğine karşı yeni yeni büyüyen ve gelişen yeni emperyalist güç Almanlar ister istemez Osmanlı için müttefik oldu. Abdülhamid'in geliştirdiği Almanya siyaseti, 2.Meşrutiyet sonrası daha da dallanıp budaklanarak devam etti. Ayrıca İttihatçıların İngiliz ve Fransızlara yaklaşma politikaları bu iki ülke tarafından oyalanmak suretiyle veya açıkça geri çevrildi.1.Balkan savaşı sonrası çöken eski Osmanlı paradigması yerine devlet idaresin de ve askeri sahada İttihatçılar yeni bir dinamizmle genel siyasete yön vermeye başladılar. Ki bunun içinde Almanya lojistiği önemli bir katkı sağladı. Kısa zaman da ordu yeniden teşkilatlandı, silah ve teçhizatı yenilendi ve yeni bir ruhla Türk aydınları geleceğe hazırlandılar. Gitikçe yaklaşan Dünya savaşı öncesi Osmanlı devleti imkanlar nispetinde savaşa hazır hale getirilmeye çalışıldı. 1914'de gelindiğin de hasım devletler arasın saflar iyice belirginleşti .İtilaf devletleri İngiltere -Fransa -Rusya ve İtalya ve diğer birkaç devletten oluştu. Osmanlı Devleti Hükümetinin bu ittifaka girme çabaları sonuç vermedi ve bilerek Almanların yanına itildi . Zaten amaçları Osmanlı devletinin topraklarını paylaşmaktı.Kendi saflarında yer alan bir ülkeyi paylaşmaları söz konusu olamayacağından karşı tarafta olması, sinsi İngiliz siyasetinin ayarıydı. Almanya ile Avusturya Macaristan imparatorluğunun yanına yani İttifak Devletleri safına da bir oldu bittiyle sokulan Osmanlı Devleti, 1.Dünya Harbine ister istemez katılmak zorunda bırakıldı.

FELAKET YILLARINDA KIRAVGAZ - 1914-1922

1914 senesi facialar yılının başlangıcıdır. Osmanlı Devletinin 1.Dünya Harbine girmeden önce 1914'ün 3 Ekimi 4 Ekime bağlayan gecesinde Burdur merkezli şiddetli bir deprem olmuştur. Deprem de 6000 ev yıkılırken çeşitli rakamlarla ifade edilse de köyler dahil 1000'e yakın bir can kaybının olduğu anlaşılmaktadır¹⁶⁹. Bu rakam bazı kaynaklar da 657 bazı kaynaklarda 1500 kişi olduğu şeklindedir. Halk arasında "Büyük Hareket" adıyla anılan bu depremde jeolojik yapı olarak son derece sağlam bir zemine sahip olan Kıravgaz köyünde, önemli bir hasar yapmasa da ; bazı evlerin hasar gördüğü, bunun yanın da Kanlı Kaya'nın kuzey yüzünden büyük bir parçanın ana kütlede koparak uçtuğu, o devri yaşayanlardan dinlenilmiştir. Zelzelede Kurna köyünde 19 , Büğdüz köyünde 84 kişinin hayatını kaybederken Kıravgaz köyünde her hangi bir ölüm olayı kaydı olmamıştır. Kıravgaz köyün de 5 ev tamamen yıkılırken 60 ev kısmen hasar görmüştür¹⁷⁰.Hülasa 1914 depremi Burdur'u adeta harabeye çevirmiş , yıkılmadık bina , cami ve medrese mektep kalmamıştır.

¹⁶⁹ BOA.DH.İ.UM.EK 73/63

¹⁷⁰ BOA.DH.İ.UM.EK 73/63

Yaklaşık 1000 insanın hayatını kaybetmiştir. O tarihlerde 17000 kişilik nüfusa sahip Burdur için kayıplar hiçte azımsanacak gibi değildir. Bu zor zamanlar da Burdur yanın da daha az hasar görse de Isparta depremedeleri için de yardım gönderen yerlerin ve gönderdikleri yardım tutarını sıralarsak : Erzurum 18.000 Kuruş, İstanbul 42.000 Kuruş , Adana 20.000 Kuruş ,Ankara 24.000 Kuruş ,Aydın 60.000 Kuruş ,Cebel 27.000 , Halep (Suriye) 23.000 Kuruş , Suriye Vilayeti 25.000 Kuruş , Sivas 23.000 Kuruş, Trabzon 25.000 Kuruş , Kastamonu 12.000 Kuruş , Mamuretül Aziz (Elazığ)10.000 Kuruş , Bolu 11.000 Kuruş , Çanakkale 15.000 Kuruş , Karesi (Balıkesir) 13.000 Kuruş , Kars(?) 8000 Kuruş , Kayseri 7000 Kuruş , Menteşe (Muğla) 5000 kuruş . Koca devlette bir çok vilayet veya sancak bulunsa da bunlardan çoğunun hiç adı geçmezken uzaklar da ki Suriye (Şam) ve Halep 'in yardım gönderenler arasında bulunması dikkat çekicidir¹⁷¹. Devrin Sultanı Reşat , 500 Lira ile Amerikan Kızılhaçı da 700 lira ile depremden zarar görenlere yardımda bulunmuştu.

1902 yılın da köyde eğitim veren bir iptidai mektep olsa da binası da iptiai bir evdi. 1912 senesi içinde Kiravgaz Köyün de bir eğitim hamlesi yapılarak köy de bir İptidai yani İlk mektep açılmıştı. 1914-1915 'de yeni usulde açılan bu okul mal esef 1914 depreminde yıkılmıştır .Okul iki derslikliydi. Aylığı 300 kuruş olan Darulmuallimin okulu mezunlarından bir öğretmeni vardı¹⁷².

1914 senesinde, ülke genelinde bildiğimiz kadarıyla son nüfus sayımı yapılmıştı . 1915 senesine ait bir Burdur Nüfus cetveline göz attığımız zaman, ki bu cetvel, bir yıl önce yapılmış nüfus sayımının revizesidir.Cetvel verilerine göre Burdur merkez kazası Kiravgaz köyüne ait rakamlar şu şekildedir.Hane sayısı 167 ,erkek nüfus (erkek çocuklar dahil) 448,Kadınlar (kız çocukları dahil) 460 kişidir. Toplam da ise 908 kişidir¹⁷³.

KIRAVGAZ'DA ÇEKİRGE FELAKETİ

Anadolu , Hititler zamanından beri zaman zaman ziraat alanlarına büyük zararlar veren; çekirge felaketlerini yaşamıştır. Burdur çevresi de bu felaketlerden tarihin belli dönemlerinde belirli aralıklarla etkilenmiştir. Çekirge afetinin Osmanlı devrinde görülen en eski kaydı 1585 yılına ait ilerde sözünü edeceğimiz sıgırcık suyu ile bağlantılı Çorum kadısına yazılan bir emir dir. Çekirge çok Afrika ülkelerinden intikal etmektedir. Arabistan yarımadası üzerinden önce Irak , Filistin ve Suriye'ye ulaşmakta sonra Anadolu'ya yayılmaktaydı. Ve buradan da Rumeliye geçmekteydiler. Diğer bir yol ise Kıbrıs adası üzerinden oluyordu . Eğer ilk ulaştıkları topraklar da hemen yok edilmezlerse yumurta bırakıyorlar kısa sürede yumurtadan çıkan yavrularıyla Çekirge sürüleri; tam bir afet olmakta, dikili hiçbir ziraat ürününü ayakta bırakmayıp; yiyip bitirip tüketmekteydi. O günkü şartlarda bu belayı savacak bilgi teknik ve görgüden yoksun Türk köylüsü, çaresizce tek geçim kaynağı ürünlerinin yok olmasını eli böğründe seyretmekten başka bir şey yapamıyordu. Devlette çaresizce idarecilerine, emir üstüne emir verip çekirgelerle savaşılmasını istiyordu. Bu arada çekirge itlafı için amele taburları kurulmuş ,sayıları bazen bin kişiyi bulan bu gruplar bazı bölgeler

¹⁷¹ BOA.DH.UMVM 58/55 .Sayf.2

¹⁷² Engin ÇORA,Osmanlı Dönemin de Burdur da Modern Eğitim Kurumları.Sayf.86-87 (Necmettin ErbakanÜn . Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Konya -2015

¹⁷³ BOA.DH.EUM.KLU 15/61 Sayf.2

de son derece başarılı sonuçlar alıyorlardı. Ayrıca askeri birliklerle de çekirgeyle mücadele yapılıyordu. Halkta fiziki mücadele ile yani elle topladıkları veya öldürebildikleri çekirgeleri veya yumurtalarını yakarak, kurtulmaya çalışılıyordu. Burdur çevresinde kaydını bulabildiğimiz ilk çekirge afeti 1801 yılına aittir. Burdur merkezli Türkemiş kazaların da ve Isparta tarafların da çekirge saldırısı yüzünden büyük ürün kayıpları yaşandığı bölgeden İstanbul'a arz edilmişti¹⁷⁴. 1827 yılın da Menteşe (Muğla) ve Hamid Sancağın da (Isparta ve Türkemiş) tekrar çekirge zuhur etmiş ,Buğday tarlalarına epeyce zara vermiştir. 1859 senesinde ise Aydın ve Denizli istikametinden gelen bir çekirge saldırısı, Burdur bölgesinde epeyce zarar verdikten sonra Isparta tarafına geçtiği bilinmektedir¹⁷⁵. Fakat Burdur çevresinde en büyük çekirge saldırısı 1915-1917 yılları arasın da görülmüştür. Tam bir felaket olan bu dönem de ki afet Burdur'un kaza ve köylerinde yaşanmıştır. Buğday tarlaları ,bağlar bahçeler yeşil yapraklı ne varsa silip süpüren çekirge sürüleri arkasından büyük bir kıtlığa sebep olmuştur. Halk umutsuzluk için de bu zararlıdan kurtulmaya çalışırken, devlette görüldüğü kadarıyla mücadele ediyordu . Afet bölgelerine gönderdiği işçi taburlarıyla askerlerle ve diğer mücadele ekipmanlarıyla imkanları ölçüsünde olaya müdahale de bulunmuştur. Özellikle çekirge yumurtalarının toplanarak yakılması yanı sıra canlısını itlaf için halkı seferber etmeye çalışmıştır. Mesela Burdur da gördüğü mücadele eksikliğini sık sık yapılan teftişlerle görevlileri ikaz ederek savsaklayanları cezalandırmaya kadar giden devlet, Burdur ahalisinden kadın ve çocukların bile buna iştirak etmeleri için uğraşmıştır. Bu gayretler sonucu Burdur da üç yüz bin kilo kadar çekirge tohumu toplatılarak imha edilmişti¹⁷⁶. Kolera salgınlarında kullanılan çinkonun aralarında Burdur'unda bulunduğu bir kısım yere gönderilmiştir. 1.Dünya savaşı cephelede bütün hızıyla sürerken Osmanlı Hükümeti, bu çeşit büyük zorluklarla da mücadele etmek durumunda kalmıştı. Askerlerimiz ise iase sorununu büyük bir problem olarak yaşamaktaydı. Çanakkale harbi sırasında Mehmetçiğe verilen yemek listesine bakıldığında bu acıklı hal daha iyi anlaşılır. Anadolu köylüsü zaten açlıkla boğuşmakta başka bir savaşı harbe gitmeden yaşamaktaydı. Bu felaket devrini gören ihtiyarlarımız dan dinlediğimize göre örneğin Çavdır Anbarcık köyünde : Çekirge sürüleri uçtuğu zaman sanki hava kararır güneş görülmezdi ,dağlarda taşlarda yeşil yapraklı hiçbir şey koymadılar. Ağaçların sadece dal ve gövdeleri kaldı. Ekin tarlalarının da ise sadece kara toprağı kaldı .Yaylaya göçüldüğünde kaldıracak buğday bulamadık derlerdi ihtiyarlar .Tavuklar çekirgeden başka bir şey yiyecek bulamadılar onların yumurtalarını kırdığımız da sadece kan halinde akardı diye durumun vehametini anlatırlardı. Kıravkaz köyünde de benzer olaylar yaşandığını yine ihtiyarlar nakletmişlerdi . Tam bu büyük felaket devam ederken, 15.yüz yıl ve 16.Yüz yıl dan beri Anadolu da yaygın olarak çekirge mücadelesinde kullanılan bir yöntem ,bölgede çare olarak göründü. Her ne kadar bilimsel bir açıklaması olmasa da yaşanmışlığı yazmak gerekmektedir.

¹⁷⁴ BOA.C.HR 11/541

¹⁷⁵ BOA.MVL 582/35

¹⁷⁶ BOA.DH.I.UM.EK 101/1

Şekil 15 Birinci Dünya Savaşı sırasında Filistin bölgesinde görülen çekirge saldıran bir ağaca saldırısı.

Tüm Anadolu da Kırım da ve Rumelin de tam nereden çıktığını net bir şekilde bilemediğimiz çekirge suyunun¹⁷⁷ çekirge afeti yaşayan yerlerin dağlarına ya da arazisine serpilmesi hadisesi. Su kaynağının yeri hakkında çok çeşitli bilgiler olsa da: Mesela Çavdır Anbarcık ihtiyarları Mekke -Medine civarı deseler de asıl yerinin

¹⁷⁷ Doc.Dr.Alpaslan DEMİR , Osmanlı Devleti'nde Haşerelere Karşı Bir Önlem: Çekirge Suyu.Erdem .Sayf.33-45.Sayı 67/2014

Ankara -Çorum arasında bulunan Yabanabad kazası şeyhler köyü Ali Semakandi(k.s) nun zaviyesi vakfında olduğu daha 16.Yüz yıl arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır¹⁷⁸. Tekkenin vakfı olan bu su Hazreti Ömer soyundan gelen şeyhlerin bakımındaydı .Bu tekke şeyhleri çekirge şeyhleri veya Sığircık Suyu Şeyhi olarak bilinirler.Çekirgenin görüldüğü beldelere bu suyu götürürlerdi. Ya da su almaya gelenleri organize ederlerdi¹⁷⁹. Yanı sıra çekirge afeti yaşayan bölgelerden gelen kişiler de söz konusu suyu müsaadeyle doldurup götürürlerdi. Çekirge sürülerinin görülen dağlara taşlara serpilirdi . Arkasından sığircık kuşu sürüleri o yerlere sürüler halinde gelir ve çekirgeyi kırarlardı. Yaşlılarımızın anlattığına göre bu sığircıklar yakın tarihlere kadar Anadolu da kışın gelip ardıç ağaçlarının tohumuyla besleyen ve bu sayede ardıç fidanlarının tohumdan yetişmesini sağlayan sığircıklar değildi . Bu sığircıklar "Ala Sığircıklardı". Ve çekirge afetinden sonra bir daha asla tekrar gelmedilerÜ kaybolup gittiler.

Anbarcık ve Kıravgaz köyünde anlatılanlar birbirine çok benzemektedir. Çekirge suyu dağa taşa sepilince birden sayısız "Ala Sığircık " sürüleri gök yüzünde belirir,günlerce çekirgeyi kırarlar ve sonra kaybolup giderler. İnsanlarda bu korkunç salgından kurtulurlardı. Kıravgaz ihtiyarlarının dediklerine göre: Sığircıklar çekirge kıra kıra gagaları kitlenir, ağızlarına açamaz hale gelirlerdi. Sonra "Arık Arasına" suya inerler ,gagalarını suya batırınca; gaga tekraren açılırdı .Gagası açılan kuşlar yine çekirge kırmak için uçarlardı¹⁸⁰. Bu gün için çekirge suyunun akla yatkın açıklaması her ne kadar yoksa da , suyun içinde bulunan kimyasal bir bileşim kuşları kendine çekiyordu ki sebebi bu olabilir. Suyun belki hiçbir etkisi yoktu .Sığircıkların gelmesi tesadüftü. Belki de çekirge sürüleri , ilk çıktığı yerlerden beri yegane besin kaynağı bu çekirgeler olan sığircık kuşları tarafından takip edilmekteydiler. Takip ede ede afetin yaşandığı alanlara intikal ediyorlardı. Şimdilik bunu bilmiyoruz. Ancak olay tarihi bir hakikattir. Bu gerçek daha var ki söz konusu tarihler arasında 2 yıl boyunca tüm Anadolu gibi Kıravgaz köyü de bu felaketi yaşamış açlıkla yoklukla boğuşmuştur. Çekirge salgını sonrası Kıravgaz köyü başka bir derde düşmüştür. Bu da halkın "Ölet "dediği salgın hastalıktır. Veba veya kolera sandığımız bu hastalık yüzünden köyde çok sayı da insan hayatını kaybetmiş, harp yüzünden yetişkin ne kadar erkek varsa cepheye gittiğinden ölenlerin cenazelerini ancak köyde yaşayan kadınlar , kaldırmıştı. Ölenlere saracak kefen bulunamadığından; meyyitler bulunabilinen yorgan çarşaflarına sarılarak defnedilebilmişlerdir¹⁸¹.

SEFERBERLİK YILLARIN DA KIRAVGAZ

KIRAVGAZ KÖYÜ ŞEHİTLERİ

2 Kasım 1914'te; Almanların kurduğu bir oyun sonucu ,Karadeniz de ki Rus limanlarını Türk Bayrağı çekmiş Alman Göben ve Breslau gemilerince bombalanması sonucun da, Osmanlı Devleti resmen Almanların yanın da harbe girdi. Osmanlı Erkan ı Harbiyesi gerçi iki üç ay önceden seferberlik ilan etmiş harp hazırlıklarına başlamış olsa da hiçbir saha da tam olarak harbe hazır değildi. Durumun vahametini bilen akli başın da mülki

¹⁷⁸ BOA.A.DVNSMHM.d 60/579

¹⁷⁹ BOA.İE.ML.60/5648 -İE.EV.44/4988

¹⁸⁰Merhum Hacı Ahmet Öztürk(1322-1994)'ten dinlenilmiştir.

¹⁸¹ Rahmetli Hüseyin Şimşek (Kırdık)'ten dinlenilmiştir.

ve askeri erkanın Hükümet nezdinde uyarıları bir işe yaramamıştı. Zaten İngilizler ve Fransızlar, çoktan işgal etmek istedikleri Osmanlı topraklarının bulunduğu cepheye askerlerini yığmıştı. Osmanlı Devleti ;5 Ağustos 1914 'te 1869-1882 tarihleri arasında doğan tüm erkekleri doğrudan silah altına çağırmıştı. Dolayısıyla Kıravgaz köyü erkekleri de Balkan Harbi sonrası askerde olanlar zaten silah altında idi. Daha önce askere gitmeyenler de böylece cepheye sürüldüler.

Öyle ki Çanakkale harbi sırasında 17 yaşındakiler bile (onbeşliler adıyla ünlü türküye konu olanlar) silah altına alınmıştır. Köyde ancak erkeklerden ihtiyarlar ve çocuklar kalabilmişti. Osmanlı Orduları Arabistan-Kanal Filistin -Irak -Kafkas-Çanakkale -Balkanlar ve Galiçya cephelerinde düşmanla karşı karşıya gelmiştir. Hem cephe gerisi hem de cepheler de açlık yokluk kol gezerken , Türk Milleti top yekun ortadan kalkması gibi bir felaketle karşı karşıya kalmıştır. Milletin geleceği olan her bakımdan eli ayağı olacak yüz binlerce genci, savaş meydanlarında sadece düşman kurşunuyla değil salgın hastalıklarla , açlıkla savaşmış ve hayatlarını kaybetmişlerdir. Savaş başlar başlamaz cepheye gönderilecek askerler, özellikle Cuma günleri yapılan merasimlerle Burdur'dan yolcu edilirlerdi. Burdur sokaklarına seferberlik afişleri asılır ve üzerlerine hangi gün asker sevk edileceği yazılırdı. Görüyoruzki Kafkas ve Çanakkale savaşlarında verilen şehit sayısı bile akıllara durgunluk verecek miktardadır. Kıravgaz Köyünden seferberlikte en az 200 erkek askere alınmıştır. Bunların kaçının geri döndüğünü bilmiyoruz. Veya geri dönenlerin kaçı sağlam geri gelmişti? İşin en çok trajik tarafı ise asker kaçakları veya bir yolunu bulup askere gitmeyen köyde kalmış bazı alçakların, köyde yaptıkları ahlaksızlıklardır. Bu ise ayrı bir yaradır. Kocaları babaları savaşlarda kan akıtan geri de kimsesiz kalan kadın kızlarına musallat olan bu adi kişiler , Kıravgaz köyünde de boş durmamışlardır. Babası askerde olan bir kızcağıza musallat olan üç murdar köyden Arif Efendinin şahitliği ile yakalanmışlar ve mazlum kızın asker çocuğu olması hasebiyle üçü de Divan ı Harbe sevk edilmişlerdir¹⁸². Dikkate değer bulduğumuz husus ise yukarıda anlattığımız benzeri olayların en az görüldüğü köylerin başın da Kıravgaz Köyü gelmesidir. Köyden Mustafa Çavuş olarak bütün çevrede tanınan rahmetli Mustafa Çelen(1881-1970) , yıllarca askerlik yaptıktan sonra İstiklal Harbi sıraların da Burdur çevresin de eşkiyalık yapan ve canilikleriyle ünlü bir çok şakiyi gönüllü takipçi olarak çok yararlı hizmetlerde bulunmuştur. Bir çok insanlıktan yoksun eşkiya taifesinin itlaflarını bizzat yaparak ,memlekete bir nebze huzur helmesine vesile olmuştur. Bu sebeple saygıyla hatırlanmaktadır. Mustafa Çavuş, devrin Çeltikçi karakol komutanı Deli Tefvik adıyla tanınan Tefvik Bey'in bizzat izniyle yanına seçerek aldığı altı kişilik özel ekiple, eşkiya takine başlar . İşe jandarma güçlerinin bir türlü yakalayamadığı başların da Harar adıyla tanınan bir caninin bulunduğu yedi eşkiyadan altısının öldürülerek yok edilmesiyle başlayan Mustafa Çavuş, hakikaten minnetle anılmalıdır¹⁸³. Çünkü bu eşkiya grubu, halkın ırzını namusunu malını payı mal eden bir aşağılık çeteydi. Çavuş sayesinde Kıravgaz halkının eşkiya zulmünden epeyce korunduğunu bu gün köy halkı hala minnetle hatırlamaktadır.

Savaş yılların da ekonomik faaliyetleri ancak ihtiyarlar ve kadınlar yürütmeye çalışmışlardı. Örneğin köydeki değirmenleri çalıştıracak insan bulunamadığından Burdur'dan Rum ve Ermeniler köye gelerek değirmenleri

¹⁸² Burdur 1330-1335 tarihli İstintak Dairesinin Karar Defteridir.Karar Numarası 1331/48

¹⁸³ Ahmet Çelen (Kayaaltı 1949 -)

işletmişlerdir. Hatta bunlardan bir Rum değirmenci karısının İstiklal Harbi sırasında, Yunan'ın Denizli'ye yaklaştığı bir sırada Kıravgazlıları ;" yakında hepinizi boğazlayacağız" diye tehdit ederek alabildiklerine şımardıklarını köyün seneler önce ihtiyarlar anlatmışlardır."On ikidir şu Burdur'un değirmeni . Değirmenci Urum değil Ermeni " sözleriyle bu gün de çalınıp söylenen ünlü Burdur türküsü o yılların hatırasındır¹⁸⁴.Dört yıl süren 1.Dünya Harbi tam bir felaketle sona ermiştir. Savaşı kaybeden Alman -Osmanlı -Avusturya Macaristan devletleri 30 Ekim 1918 'de imzalanan Mondros Mütarekesi sonun da silah bırakıldı. Ölenler ve esirlerle sayısız kayıp veren Osmanlı orduları özellikle Arabistan -Irak ve Filistin cephelerinde adeta biçilmişti. Ölüm fermanı olarak Mondros sonrası Sevr antlaşması ile imzalanan Osmanlı Devleti hüküm sürdüğü hemen hemen toprak kalmamıştır. Ordular terhis edilince sağ kalan askerler geri döndüler. Savaş yıllarının acıları anlatmakla bitmez ve hele bizzat yaşayanların trajedileri kütüphaneler dolusu kitaba konu olacak kadar tükenmez hayat hikayeleri , hala hatırlanmaktadır. Ne acıdır ki 1.Dünya Harbi ve İstiklal Harbin de bizce en az elli şehidi olan Kıravgaz Köyünün bu şehitlerinin nerdeyse tamamının adına veya bilgilerine ulaşmak mümkün değildir. Bunlara Genel Kurmayın yayınladığı üç ciltlik şehitler listesi içeren kitaplar dahildir. Resmi belgelere ulaşmak zaten mümkün değildir.Sadece Milli Savunma Bakanlığının resmi sitesinde tek bir Kıravgazlı şehit adı karşımıza çıkmaktadır¹⁸⁵.

1886 doğumlu Mustafa oğlu İsmail . Piyade Er 4. Kolordu 34. Alay 2.tabur.1.Bölük.Çanakkale.Yassı Tepe Sağ cenah siperinde 5.haziran 1915.

Vatan uğruna toprağa düşmüş kahramanlarımızın bu gün, adlarını dahi bile bilmiyoruz .Bir çoğunun nerde öldüğü , nasıl öldüğü hatta ölüp ölmediği kısacası akıbeti bilinmemektedir. Geride kalan eş ve çocuklarının durumları ise ayrı bir dramdır. Örneğin Derviş oğullarından Mehmet oğlu İsmail onbaşının geride kalan bir oğlu Mustafa ile kızları Zeynep ile Hatice eşi Yusuf kızı Fatma mahkemeye baş vurarak, Hafız Ahmet oğlu Şükrü Efendiyi şahit gösterip durumlarının kötü olduğunu beyanla İsmail Onbaşının gaip kararı alınıp terekesinin mirasçılara verilmesini istemişlerdir¹⁸⁶. Yine 1924 yılında Burdur da açılan bir dava da Derviş oğlu Süleyman oğlu Mehmet'in 1915 senesinin de harp sırasında İstanbul Selimiye hasta hanesinin de vefat ettiği görülmektedir. Aynı dava da Mehmet onbaşı oğlu Halil İbrahim'in de benzer şekil de vefat ettiği anlaşılmaktadır¹⁸⁷. Mahkemece bir şehit kabul edilmesi istenen başka şahıs ise Çingiroğlu Yusuf'tur. Yusuf'un Yunanlılarla yapılan Sakarya Savaşı safahatından olan Haymana Savaşının da (2-9 Eylül 1921) şehit olduğunu savaşta bizzat bulunan Köşkeroğlu Süleyman ile Kantimuroğullarından(Kandemir) Mustafa'nın yeminli şahitliklerine baş vurulan Yusuf'un eşi Hüseyin Efendi kızı Faden'in açtığı görülen davadan anlaşılmaktadır¹⁸⁸. Birinci Dünya Harbi ve İstiklal harbinde vatan uğrun da tekrar edersek en az elliye yakın kayıp veren Kıravkaz Köyünün şehitlerinden çok azının ismi resmi belgelere yansımıştır. Bizim bazı mahkeme kayıtlarından bulduklarımız ise 5 kişidir.

¹⁸⁴ Türkünün Osmanlıca notaya alınmış olduğunu biliyoruz.

¹⁸⁵ <https://www.msb.gov.tr/SehitVefat/SehitListesi>

¹⁸⁶ Burdur Ceza Mahkemesi İlam Defteri .1338 (22 Aralık 1922)tarih/ Sayf.26 .Defterin bir kısmının kopyası arşivimizdedir.

¹⁸⁷06 Mil Yz C 56 -Milli Kütüphane - (Burdur Sancağı Bidayet Hukuk Mahkemesi Karar Defteri) .Sayf.127-128

¹⁸⁸ Burdur Ceza Mahkemesi İlam Defteri .1926 tarih/ karar no 38

Bunlardan başka Şehit Künye defterlerinden isimleri tespit edilen Kıravkazlı 1.Dünya harbi şehitlerin kimlikleri aşağıya çıkarılmıştır. Şehitlerin kaydedilen sayısı 12'dir.Şehitlerin en genci 22 en yaşlısı 42 yaşındadır . Dördü evli , sekizi bekar. Üçünün anne ya da babaları vefat etmiş durumdadır. Üçünün hangi cephede şehit olduğu yazılmamıştır. Yine üçü esna yı harpte yani savaş sırasında şehit düşmüştür.Üçü hastane de vefat etmiştir. Altısı Çanakkale Savaşın da biri Filistin (Kudüs)de biride Irak cephesinde hayatlarını kaybetmişlerdir.

1-Kalaycıoğullarından Mustafa ,İsmail -Ümmühan dan 1886'da doğmuş .Bekar .Çanakkale Yassıtepe de şehit olmuş.Yaş :29 . Şehadet Tarihi , 5.Haziran 1915.

2-Deli Ömer oğullarından Mustafa: Hasan ile Gülsüm'den 1893'te doğma. Bekar ,22 yaşın da 1887'de doğmuş .Evli eşinin adı Zeynep.Çanakkale Seddülbahir de 8 Haziran 1915'te 30 yaşın da şehit olmuş.

5-Salman oğullarından Ahmet:Hüseyin ve Ayşe(ölü) den 1892'de doğmuş .Bekar.23 Yaşın da Çanakkale Anafartalar da 11 Ağustos 1915 'te şehit düşmüştür¹⁸⁹.

6-Abbas Kahya oğullarından Kadir:İbrahim ve Zeynep'ten 1894'te doğmuş.Bekar.Çanakkale de alayın da 31 Aralık 1917'de 23 yaşında vefat etmiş.

7-Dakik(Dakik:Değirmen) oğullarından Süleyman : Halil ile Şerife'den 1894'te doğmuş .Medeni durumu belli değil. Esnay ı Muharebe de 6 Haziran 1915'te 23 yaşın da şehit .Cephesi belli değil.

8-Öksüz oğullarından Halil İbrahim:Hüseyin ile Fatıma'dan 1886 'da doğmuş .Medeni durumu belli değil.Esnayı Harpte (Savaş sırasın da) 22 Haziran 1915'te 29 Yaşın da şehit .Cephesi belli değil.

9-Kuşcu(?) oğullarından Osman : Hüseyin ile Keziban(Ölü) dan 1879'da Doğmuş. Medeni durumu bilinmiyor. Harpte 11 Mayıs 1915 'te 36 yaşın da şehit düşmüş .Cephesi belirtilmemiş.

10-Kalaycıoğullarından Mehmet :Mustafa ve Hatice'den 1893'te doğmuş.medeni durumu bilinmiyor.Kudüs Hastahanesin de 26 Nisan 1915'te 22 yaşın da vefat etmiş.Cephesi belirtilmese de Filistin Cephesi olmalı.

11-Muhtar oğullarından Ahmet : Mehmet ile Şerife'den 1886 'da doğmuş.Evli ,eşi Hatice. İstanbul Rami Gaziler Hastahanesin de 6 Ekim 1915 'te 29 yaşın da vefat etmiş.

12-Kara Halil oğullarından Hasan : Hüseyin ile Hatice'den 1874 doğumlu .Evli ,Eşi Fatıma .Irak cephesin de 9.Ocak 1917 'de 42 yaşın da şehit¹⁹⁰. Avukat Hüseyin Ölmez'in dedesi .

Bizim tespit edebildiklerimiz

¹⁸⁹ Bu gün akrabaları Akça soyadını taşımaktadırlar.

¹⁹⁰ Osman Koçibay'ın Balkan Harbleri, Birinci Dünya Harbi ve Milli Mücadele'de Şehit Olan Burdurlular. Konya -1997. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezinden faydalanılmıştır.

13-İsmail oğlu Mustafa 1899 Doğumlu .Şehadet yeri ve tarihi:Çanakkale.Yassı Tepe Sağ cenah siperinde 5.Haziran 1915 .

14-Derviş oğullarından Mehmet oğlu İsmail.Eşi Fatıma .Ölüm tarihi ve yeri bilinmiyor.

15-Derviş oğullarından Süleyman oğlu Mehmet.İstanbul Selimiye Hastahanesin de 1915 'de vefat etmiştir.

16-Mehmet onbaşı oğlu Halil İbrahim.Vefat tarihi ve yeri bilinmiyor.

17*-Çingiroğlu Yusuf.Eşi Faden.Sakarya Savaşın da Haymana muharebesin de 2-9 Eylül 1921.

İKİ KIRAVGAZLI MEHMETÇİĞİN ACI HAYATLARI

"BU GÖZLER GÖRDÜ"

Salmanoğullarından Osman'ın trajedisi

Osman Salman (1892-1953) arasın da yaşamış altışar senelik olmak kaydıyla üç dönem tam 18 yıl askerlik yapmış ,cepheden cepheye koşmuş; sonun da Mondros mütarekesi sonrası terhisle köyüne dönebilmiştir¹⁹¹. Vatanperver, vatan ve millet sevgisiyle dolu gönlü cepheden asla geri dönmez bir imanla müsallah, bir insandır . Salman oğlu Osman 'ın bir erkek kardeşi daha vardır ,Halil . Seferberlikle o da silah altına alınır. İki kardeş bir birlerinden habersiz, Doğu cephesine sevk edilirler. Tesadüf iki kardeş sevkler yapılırken bir yerde karşılaşır. Hazin bir buluşma olur. Osman ayrılırken, o zamanlar askerin en çok ihtiyaç duyduğu bir çift çorabı sırt çantasından çıkarıp kardeşi Hüseyin'e verir , ayrılırlar . Çorapları anneleri örmüş, yağışı da bu köye mahsus "Ekin Çiçeği" yağışıdır . Köyde yağışa Çorap Güllü denilmektedir . Osman namı diğer Deli Osman doğuya Kafkas cephesine gider . Bir müddet sonra Cephesi olan Kafkas Cephesin den güneye Suriye tarafına intikali yapışır . Salman oğlu Osman doğu da ki birliğinde. Erzurum taraflarında yaya yapıldak bir dağ yolundan geçerken, bir dere kenarının yamacına bakınca; dili tutulur. Yamaçta yüzlerce asker cesedi yatmaktadır. Bedenleri çürümüştür. Her cesedin kemikleri arasından çıkan otlar çiçek açmıştır, manzara anlatılır gibi değildir.İşte o sırada ciğerinden vurulur, Salman oğlu Osman. Bir ceset kıvrılmış yatıyor ama ayağında ki çorapları çürümemiş ve üstündeki işlenmiş yağışlar da Kıravgaz gülleridir. Kardeşi Halile 'e verdiği yün çoraplar şehide kimlik olmuştur. Oracıkta şehit yatan kardeşi Halil'dir. Salman oğlu Osman bunu ömrünce unutamamış, kendisi çok güzel bağlama çalar yanık türküler söylemiş¹⁹². Her türküsünde kardeşi Hüseyin aklına düşer, bu gözler neler gördü neler der der ağlar. Güney de İsmet Paşa'nın komutasına girer ve onun posta eri olur .

¹⁹¹ Prof.Dr. İsmail KARAÇAM (Torunu). Hatıralar.Sayf.18.İstanbul-2009

¹⁹² İ. KARAÇAM , a.g. e Sayf.18.

Şekil 16 Kıravgazlı gazilerden merhum Osman Salman'ın mezarı

80

İstiklal Harbi sırasında yaşlı olması sebebiyle askere alınmamış, köyde çift çubukla uğraşmıştır. Bir yaz günü öz de bulunan harman başında tınaz savururken, harman yeri yakınından geçen yoldan yaya yapıldak aceleyle giden iki asker kıyafetli adam , Salman oğlu Osman'a" Amca ne duruyorsun düşman şuraya geldi(Denizli taraflarını kast ediyorlar); aklın varsa kaç " demişler . O da ne olduğunu anlamaya çalışırken onların asker kaçakları olduğunu , memleketlerine gittiklerini öğrenir .Çılgına dönen Salman oğlu Osman "Ulan aşağılıklar Türkün askeri düşmandan kaçarmı " diyerek elindeki yabayla önüne kattığı kaçakları yüzlerce metre kovalar. Köyün de vefat eder. Yıllar sonra 1960 sonrası başbakan olan İsmet İnönü Burdur'a gelir. Buradan Antalya'ya intikal edecektir. O zaman ki adı hala Kıravgaz olan köy halkı, onu teşyi etmek amacıyla; Burdur -Antalya yolu üzerinde ki Çine Burnu'na çıkarlar. Paşa halkı selamlamak için arabasından iner . Karşılamanların içlerin de az da olmayan İstiklal Harbi yılları sırasında komuta ettiği eski askerleri de vardır. Halk, eski askerlerini öne çıkarırlar . Ama bütün köylüyü yara yara en öne geçen Salmanlardan Osman'ın eşi Yörük Ayşe, kendini Paşaya tanıtır. Ve Eşimin komutanı onun adına gözlerinden öpeceğim deyip paşaya sarılıp öper .Böylece Paşa'nın Suriye cephesin den posta eri olan Osman merhum , burada hasretle yad edilir¹⁹³.

¹⁹³ Olaya bizzat şahit olan torunlarından Avukat Hüseyin Ölmez'in tanıklığı .

81

Şekil 17 Kıravgazlı Çanakkale gazilerinden Rahmetli Ali Çavuş (Kaya).Torunu rahmetli Osman Öztürk .1940

ALİ ÇAVUŞ'UN(KAYA) HİKAYESİ :Nası diğer Kedi adıyla maruf Ali Çavuş, harp çıkınca cephe cephe dolaşır. Sonun da Çanakkale'ye sevk edilir. Bu savaşta bir gözünü kaybeder. Bir gün Meydan ı Harpte süngü hücumuna geçilir. Ana baba günüdür.Ali Çavuş, bir İngiliz askerini süngüler. Süngüyü yiyen düşman askeri silahını elinden atar geri geri giderken Ali Çavuş'un yüzüne tükürür, tükürürken de öyle bir ses çıkarır ki Ali Çavuş kendini kaybederek yere yığılır. Gözlerini açtığıında askeri hasta hane de dir. Bir Alman doktor tarafından tedavi edilir .Taburcu edilirken doktor ona, bundan sonra daha da iyileşeceğini , çoluk çocuğunun olacağını ancak çocuklarının en fazla üç dört ay yaşayacağını sonra hayatlarını kaybedeceklerini söyler. Ali Çavuş savaş sonrası terhis edilir. Köye döner hakikaten de çocukları olur ama hepsi 3-4 ay sonra ölürlür . Sadece bir kızı yaşar o da savaş öncesi doğan merhum Nimet Öztürk'tür . Rahmetli Ali Çavuş 1964 senesinde vefat eder¹⁹⁴.

¹⁹⁴ Torunu rahmetli Osman Öztürk'ün anlatımı. Merhum Osman Öztürk, dedesiyle 1940lı yıllarında çekilmiş bir resminin bir kopyasını arşivine vermişti.

Şekil 18 Kıravgazlı gazilerden merhum Osman Sezgin

Bu satırların yazarı, yirmi beş yıl bir fiil görev yaptığı Kıravgaz günümüzdeki adıyla Kayaaltı'nın da ki bir gözlemine burada anlatmadan geçememektedir. Bu gözlem; köy halkının bilhassa eski neslinde gördüğü ,bayrak sevgisi ve saygısına dairdir. 1985 senesinden itibaren her Milli Bayram da okulumuz öğrencileriyle kortej mutad olduğu üzere köy içinde de dolaşılırdı.Elbette en önde şanlı bayrağımız taşınırdı. Öğrencilerimizle yollardan veya sokak aralarından geçerken köyün tüm yaşlı erkeklerinin bayrağı uzaktan da olsa gördükleri anda ayağa kalkıp , başlarından kasketlerini çıkararak hazır ol vaziyet de esas duruşa geçerler, bayrak geçinceye kadar bu durumlarını hiç bozmazlardı. Kahvede oturanlar dışarıda olanlar yanı sıra içerde olanlar dışarı çıkar,aynı vaziyeti sergilerlerdi. Bu saygı ve sevgi hemen hemen 1990'lı yılların ortalarına kadar yaşandı. Ama o tarihlerden sonra hiç görülmedi veya tek tük görülse de yok oldu gitti. Söz konusu olan bu muhteşem güzellik bu satırları yazarını hep duygulandırmıştır . Bizce bu anlamlı gelenek ,1.Cihan harbinde ve İstiklal Harbinde cephelede savaşan bu köylü Mehmetçiklerin ruhlarında bıraktığı, derin bir izdir. istiklal Harbi ruhunu başta özellikle " Deli Ali" adıyla bilinen Ali Yılmaz ve diğer Gaziler hep yaşatmışlar, kendilerinden sonraki birinci nesle de bunu miras bırakmışlardır. Ancak o nesiller bitince o güzel gelenekte bitmiştir.

Şekil 19 Çanakkale gazisi Osman oğlu İbrahim Gezer'in ebedi istirahatgahı.

B-6 İSTİKLAL HARBİ YILLARINDA BURDUR DOLAYISIYLA KIRAVGAZ VE ÇEVRESİNDE YAŞANANLAR

Birinci Dünya Harbinin de bir çok cephede savaşan Osmanlı Devleti bilhassa Almanların Avrupa cephesin de uğradığı ağır yenilgiyle beraber , Arabistan cephesin de mal esef din kardeşleri olan Arapların bir bölümünün ihaneti yüzünden(Türklerle beraber eden Arapların olduğunu unutmamak gerekir) ağır bir yenilgiye uğradı .Bu ihanet Irak ve Suriye ve Filistin cephesinde de cereyan etti. Ve 16.Yüz yıldan beri idare ettiği hakim olduğu topraklardan çekilmek zorunda kaldı.Türk kuvvetleri çaresizce günümüz Türkiye topraklarına kadar çekildi. Ama sayısız Mehmetçiği de o topraklar da şehit verdi . 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesiyle yenilgi resmi anlaşma ile teyit oldu. Mütareke şartları inanılmaz derecede ağır hükümler taşıyordu. Bu maddelerden en ağırı şüphesiz Müttefikler İngiliz -Fransız ve İtalyanlar, istedikleri Anadolu topraklarını istedikleri zaman işgal edebilecekleriydi. Arkasından bu ülkeler gizli anlaşmalarla, Türkiye'yi paylaştılar. Ne var ki İngilizler stepneleri Yunanlılara kendi aralarındaki anlaşmaya aykırı olarak Ege'yi işgal etme hatta ilhak etme imkanı sundu. Buna kızan İtalyanlar aslında hisselerine düşen İzmir ve çevresinin Yunan'a peşkeş çekilmesine müthiş öfke duysalar da bir şey yapamadılar . Ama Yunanlılar Anadolu da kendilerine bir rakip peydah etmişlerdi . Yurdumuzun 13.Kasım 1918 'de İstanbul'u ilk işgal eylemiyle başlayan "Kara Günleri" gittikçe daha kararmaya başladı. Memleketin düştüğü bu durumdan, kurtuluşuna giden bir yolu bulmaya çalışan vatanperverler; Milli Mücadelenin başlamasının şartlarını oluşturma gayreti içinde

idiler. Memleketin dahilinde iktidara sahip olanlar ise yani Padişah ve hükümeti şiddetle karşı milli bir harekete düşmandılar .Nerede görevli vatanperver asker sivil görevli varsa hemen görevden alınıp, yerlerine;Burdur Mutasarıfı Darbazzade Vasfi , Konya valisi Artin Cemal lakaplı Cemal Bey ve İzmir'i Yunan'a göz göre göre teslim eden hain Kambur İzzet yanın da daha önce Balkan Harbin de Yunan'a Selanik'i bir kurşun atmadan teslim eden tescilli hain Ali Nadir Paşa gibilerini atıyorlardı¹⁹⁵. 1919 yılı İstanbul'unda İngiliz ,Fransız ve diğer işgalcilerin küstahlıklarının ayyuka çıktığı bir zamandı. Anadolu'nun Doğusun da ve Çukurova da Ermenilerin Karadeniz de Pontus hayalleri Rum çetelerin Müslüman Türk halkına akıl almaz vahşetleri yaşıyordu . Bu vahşetler ; işgalcilere mütareke şartlarından asayiş sağlama yetkisi için bir bahane oluyordu . Bu bahaneye Hıristiyanların hayatlarının tehlikede olduğu hikayesi de eşlik ediyordu. İstanbul hükümeti , Müttefiklerin bu bahaneyle söz konusu bölgeleri işgal etmelerini önlemek için yine kendince güvenilir olan komutanları ,buralara tayin etmek zorunluluğunu duymaya başladı.O sıralar da askerin Mondros sonrası terhisi yapılmış, bir çok tanınmış genç bir kumandanları da İstanbul'a çağrılmıştı.Bunlardan Mustafa Kemal , Kazım Karabekir , Ali Fuat Paşa gibi önde gelen komutanlar, başkentte gizli gizli vatanın kurtarılması için yapılması gerekenleri planlamaktaydılar. İşte bu komutanlar; Milli bir mücadelenin şart olduğunu bunun da birinci şartının, siyasi mücadele yanın da silahlı karşı koyma olduğunda anlaşmışlardı. Yukarda belirtildiği üzere hükümetin ve sarayın Anadolu'da ki karışıklıkların önlenmesi için bu komutanların görev talebini kabul edip; önce Kazım Karabekir Paşayı Erzurum'a kolordu komutanı ,Ali Fuat Paşayı Ankara -Konya'ya yine Kolordu komutanı olarak atadı. Saraya güven aşılması uzun sürse de Mustafa Kemal Paşa 'da Karadeniz de ki Pontus eşkiyasının faaliyetlerini bitirmek üzere Ordu müfettişi olarak, çok geniş yetkilerle görev almayı başardı .16 Mayıs'ta Samsun'a gitmek amacıyla deniz yoluyla İstanbul'dan ayrıldı.O yola çıkmadan 15 Mayıs 1919 'da Yunanlıların İngilizler marifetiyle İzmir'i işgal etmişlerdi.İzmir 'de Yunanlıların karaya çıkar çıkmaz uyguladıkları soy kırma varan vahşetleri tüm yurttta büyük bir isyan sonucunu doğurdu.

Bir ülke, içerden veya dışarıdan sebeplerle bir çıkmaza girerse; de toplumu bu çıkmazdan kurtulmak için önce bir kamu oyu oluşur, bu da Milli bir tepkinin ilk adımıdır. Milli karşı hareketin ilk şartının oluşması arkasından ise önemli olan bu karşı hareketi örgütleyip siyasi ve askeri aksiyona dinamizm kazandırmaktır.İzmir'in işgali ile için için kaynayan Anadolu da, Milli reaksiyon ve örgütlenme hızla yayılırken bu bir yerde düzensiz bir hal gösteriyordu .Kısacası lideri belli değildi ,kadro belirsizdi .Bu iş, Mustafa Kemal'in Samsun sonrası geldiği Havza' da yayımladığı tamimiyle bir yola girdi. Bu tamimle kargaşa halinde cereyan eden Milli uyanışa bir anlam verildi ve isim konuldu. Kuvay ı Milliye adıyla ortaya çıkan milli güç memleket sathın da doğarak gelişti.

MİLLİ MÜCADELENİN BAŞLARIN DA BURDUR ÇEVRESİ

İzmir'in işgaline 16 Mayıs 1919 ve 20 Mayıs 1919 da Burdur Milli Müdafa Hukuk Komitesi , müttefik güçlerinin temsilcilerine gönderdiği Fransızca protesto telgraflarıyla ,Yunan azgınlığına ilk tepki veren

¹⁹⁵ Kamil ERDEHA ,Yüzellilikler .Sayf.176.İstanbul -1998

şehirlere biri olmuştur. Telgrafın sonlarına doğru şu ifadeler yer almaktadır: “ Türkler, Yunanlılar kadar gözü doymaz bir millet yararına ; bu kadar aşağılanmaya katlanamazlar . Müttefik devletlerin dürüst duygularına güvenen bizler yağmalanan ve kıyım uğrayan soydaşlarımız için adalet istiyoruz ve Yunanlıların nefretlerine, kötülüklerine ve boyunduruğuna asla boyun eğmeyeceğimiz açıkça ilan ediyoruz¹⁹⁶.”

Şehir eşrafından Belediye reisi Hacı Rahmi Sultanzade Hacı Ahmet Efendi ise İzmir'in işgaline sessiz kalınmayacağını ve silahlı mücadelenin yapılmasının gerektiğini belirten konuşmalar yapmış, bunun doğru olup olmadığını kendisine soran Saray yanlısı mutasarrıfın yüzüne aynı cevabı vermişti. Bu yüzden mutasarrıf Vasfi tarafından dahiliye nezaretine şikayet edilmişti¹⁹⁷. Ve onu Milli Mücadele için gayretleri yüzünden aynı mutasarrıf tarafından bir müddet sonra görevden alınması gerçekleşmişti. Ancak Hacı Ahmet Efendi, büyük zafere kadar her an Milli Mücadele için çırpınmaktan vaz geçmemiştir.

Hacı Ahmet Efendi , 14 .09.1920 de 12. Kolordu komutanı Fahrettin Bey'in, Burdur da değiştirilen mutasarrıfın yerine gelen şahsın da Milli Mücadeleyi engellemesi yüzünden olan aksamaların sebebini sorduğunda şu cevabı vermiştir ki , dikkate şayandır. “ ...boşa harcanacak dakikanın olmadığına müdrükiz .Her zaman müteessir ve göz yaşı döküyoruz. Vatan aşkına ve muhabbete binaen pek çabuk birini gönder . Yalnız Burdur düşmanı İzmir'e kadar düşmanı kovacaktır. Buna tamamen imanım var “¹⁹⁸ . Hacı Ahmet Efendi bazı askeri ve sivil kişilerin (kişisel veya başka saiklerle) Milli Mücadele önderlerini, Burdur'a karşı kıskırttıklarını biliyordu . Onlarında ; olayın iç yüzünü bilmeden, Burdur'a yüklendiklerinin farkındaydı . Örneğin başta deprem olmak üzere çeşitli salgınlar yüzünden Burdurluların, perişan halini kimsenin düşündüğü veya gördüğü yoktu. 1918 yılı sonrası İtalya 'da yayınlanmış bir eser de ; Burdur'un 1914 depreminde tamamen harap olduğu halkın devletten hiç yardım almadan şehrin imarını yaptığı vurgulanmaktadır¹⁹⁹. Bu kayda rağmen 1919 Nisanın da Burdur 'a Heyet i Nasiha ile gelen gazeteci yazar Burhan Cahit'in gözlemlerine göre; Burdur hala bir harabe gibiydi. Nitekim devrin Burdur'u hakkında Milli Meclis kürsüsünden konuşan Burdur milletvekili Şevket Bey (Candaner) , 1914 depreminin şehrin dörtte üçünü harap ettiğini şehrin tekrar imarının gerektiğini yanı sıra çekirge felaketi yüzünden halkın çok kötü durumda olduğunu belirtmişti²⁰⁰.

B-7 BURDUR HALKININ SOSYO PİSİKOLOJİK OLUŞUMUNUN TARİHİ PERDE ARKASI

Bir toplumun tarih içinde süregelen ve hali hazırdaki toplumsal tepkilerini anlamak veya çözebilmek için o toplumun, günümüze kadar geçirmiş olduğu toplumsal evreleri iyi anlamak gerektiği açıktır. Asırlar içinde Burdur halkı da yaşadığı olumlu veya olumsuz hadiseler sonucu oluşmuş bir kültürel iklime sahiptir. Sonuçta Burdur'un kendine mahsus beşeri ve sosyolojik bir reel kültürü, tarihi bir vetire olarak hep var ola gelmiştir . Dışarıdan gelen veya dışarıda yaşayanlar , Burdur halkının sosyo psikolojik daha doğrusu hala bu

¹⁹⁶ BOA. HR.SYS.2709/10

¹⁹⁷ Emekli Albay M. Şefik ,İstiklal Savaşın da 57.Tümen ve Aydın Milli Cidali.Sayf.67.Cilt 2 İstanbul-1937

¹⁹⁸ Prof.Dr.Nuri KÖSTÜKLÜ ,Milli Mücadele'de Denizli ,Isparta ve Burdur Sancakları.Sayf.124.Ankara -1999

¹⁹⁹ Muhammet GÜÇLÜ ,Kuvay ı Milliye'den Cumhuriyet'e Burdur (Editör Zafer Gölen)Sayf .214.Isparta- 2011

²⁰⁰ Ferhat AKYOL, Milli Mücadele Dönemin de Burdur(1918-1922) .Sayf.24 Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi .Isparta-2015

günde süre giden ruh halini anlamamaktadırlar . Yüz yıllardır hep kendi halinde yaşayan ve kendi yağıyla kavru lan insanlar, zaman içinde içine kapanık dışarıdan gelen uyarılara cevabı geç veren ya da halini dışarıya belli etmeyen bir topluma dönüşmüşlerdir. Bundan dolayı kendi haricinden gelen insanları kolay kolay içine almayan aldığın da geri bırakmayan kültürel bir dokusu görülmektedir. Yaygaracı olmayan , dışa vurumu çok az olan halkı, dış dünyadan fazla bir şey beklemeyen insanlar hüviyetiyle karşımıza çıkar. Bu yüzden her devir ve zaman da kıyı da köşede kalmış , sessiz, tevekkülü ile hak ettiğini de alamamış insanlar olarak bilinmelidir. Yaptıklarını hiç bir zaman alayışle, modern tabirle şova dönük propaganda ürünleri ile ifade etmez , uğradığı haksızlıklara veya hak ettiklerini alamamasına itiraz etmeyen bu toplumsal ruh hali bu günde sürdürüp gitmektedir. Bazı toplumbilimcilerin haklı olarak vurguladıkları üzere toplumlar; tarihlerinin ürünüdürler. Burdur halkının tarih içindeki yaşadıklarını bilmeden , davranış kodlarına ulaşmak oldukça zordur. Osmanlı devrin de özellikle 17.Yüz yıl ilk yarısından sonra yönetim zafiyeti uzun süren savaşların getirdiği iktisadi yıkımlar yanında idari sistemin gittikçe yozlaşmasıyla; Anadolu da ve Rum elinde toplumsal kargaşayı da beraberinde getirdi. Bu kargaşa yanın da toplumu maddeten ve manen yönlendiren bir güç ortaya daha açık bir şekilde belirmeye başladı . Devlet güçsüzleştikçe merkezi kontrol zayıfladı . Otoritesi sarsılan devlet önceden sorunları dönme ve devşirmelerden oluşan kapı kulları ile çözerken bu taifenin de sarayla birlikte güç olarak iktidar kaybı ile bunu ülkenin halk içinde itibarı olan eski hanedan ailelerine yaslanma yoluyla çözmeye yolunu seçti .Ayanlar adıyla tanınan bu yeni güç odağı, kısa sürede yönetimin tüm kademelerine hakim oldu. Meşruiyetini saraydan alan Ayanlar diğer tabirle bu mütegalibe sınıf, bu suretle çevrelerin de her alanda etkilerini arttırıp giderek hepsi küçük birer devletçik haline dönüştüler. Devlet, onlara sağladığı itibar yanın da tahsis ettiği büyük arazi ve gelirli işler ile halkı iyice onların sömürüsüne terk etti. Onlar da Osmanlı devletinin hemen hemen her işini memleketinde , bizzat yönetiyordu Ama bu yönetim tarzı , halkın tamamen baskı altına alınmasıyla sonuçlanıyordu. Savaş zamanın da asker toplama da onlar kanalıyla yapılıyordu. Çoğu da devlete vermesi geren parasal ödemelerini yapmıyor , sonrası bitmez tükenmez karşılıklı emirler ve karşı mazeret cevapları ile yıllar geçip gidiyordu . Zaman zaman da bölgesin de güçlenen bu ayan takımı komşu bölgelere el atıyor bu sefer iki mahalli güç savaşları başlıyordu.Hülasa Tanzimat'a kadar devam eden bu devir halkın huzursuzluğunun , yoksulluğunun ve her türlü yolsuzluğun hüküm sürdüğü bir devir olarak bilinmektedir. Tanzimat sonrasında da toplum üzerin de ki güçlerini kaybetmeyen bu kesimler çevrelerinde yarattıkları korku ve bununla karışık itibarlarıyla hep var oldular . Ve toplum için de her zaman söz sahibi oldular . Olayları yönlendirdiler. Burdur, Anadolu da bu tür gerçekliğin en fazlasını, en şiddetlisini yaşayan bir bölge olmuştur . Tarihsel olarak baktığımız da Hamid Beyliğinin ilk kurulduğu yerdir.Sonradan beylik merkezi önce Uluborlu sonra Eğridir olmuştur . 1391 veya 1392 de Osmanlı toprağı olunca , Hamid oğulları bey ailesi Osmanlı hizmetine girmişlerdir. Bazıları Rumeli'ye nakledilirken kalanlara tımarlar verilerek sakin bir hayat sürmeleri sağlandığı anlaşılıyor. Beyliğin güçlü bir kolu olan Gölhisar emirliği hakimleri özellikle Gölhisar ovası ve Gölhisar Karağacı yani Acıpayamın verimli yerlerinde tımarların sahipleri olmuşlardır. Gölhisar kolunun son bilinen şahsiyeti Hamid oğlu Osman Bey'dir. Sülale sonraki yüz yıllarda yörede Çelebiler olarak hep var olmuşlardır.Ancak Çelebiler Gölhisar da ki etkinliklerini, 18.Yüz yıl başlarında güçlenen Dengerele Şeyh Hüseyin oğullarına kaptırarak zamanla

unutulmuşlardır . Şeyh Hüseyin oğulları 20.Yüz yıl başlarına kadar yörenin en güçlü bir hanedan aile olarak bilinirler . Ve bir ara tüm Hamid Elin'de sözleri geçer bir duruma ulaşmışlardır . Hamid oğullarının Burdur kolu Mirzadeler veya Emirzadeler ismiyle devam etseler de 19.Yüz yılda ancak bir miktar mal ve arazi sahibi durumundaydılar . Mesela Çine beylerinin bu koldan geldiği bilinir. Çine , Taşkapı ve Marmara köyleri arazilerinin tamamı Hamid oğullarının ahfadına aitti . Tefenni de ise kazanın kurucu ailelerinden Çömekzadeler bir hanedan aile olarak uzun yıllar ayanlık yapmışlardır.Kemer de Katırcıoğulları ve Gümüşler uzun zaman Kemer ayanlığını yürütmüşlerdi. Burdur merkezin de şehrin en eski hanedan ailesi malum olduğu üzere Kınalızadelerdir.Hatta Burdur'a ilk yerleşen aşiretin Kınalıları olduğu anlatılır. 1600'lü yılların hemen başın da yörenin en güçlü ve etkin zümresi Kınalı beyleriydi. Ünlü celali reisi Kınaloğlu 'nun bu aileden olmasını düşünmek yerin de olur . Kınaloğlu İsyan edince paşalık verilerek ,isyan bitirildi ise de o yine eşkıyalığa kalkınca öldürülmüştür. Ki Burdur'da bir hamam vakfı olan Kınalızade Mehmet Paşanın celali Kınalı ailesinden olduğunu düşünüyörüz²⁰¹. Kınalızadelerden isim olarak öne çıkanlar Burhan Bey ,Emin Bey ve Hüseyin Bey'dir . Kökeni Kınalızadelerden olan başka bir soy , 17.Yüz yıl sonlarından itibaren isimlerini bölgede duyurmaya başlamışlardır.Onlar , bu yıllardan bir müddet önce Burdur ileri gelenleri arasına girip Hamid Sancağında mühim görevler ifa eden Burhaneddin ya da diğer adıyla Burhan Ağa 'nın çocukları olan sonraki isimleriyle Çelikpaşalardır. Bazı kaynaklar örneğin Mehmet Süreyya her ne kadar aileyi Arap asıllı gösterse de bu yanlış bir anlama eserdir bu doğru değildir . Kınalıları ve Çelikpaşalar tarihen hep iç içedirler. Burhan Ağanın oğlu Ahmet devlet hizmetine girmiş ve paşalığa kadar yükselmiştir.Uzun yıllar Arap beldelerinde valilik veya başka görevler de bulunmuştur.. Sert tabiatından ötürü Araplar ona Çelik sözcüğünün karşılığı Arapça Polat lakabını takmışlardır. Polat Ahmet Paşa'nın oğlu Çelik Mehmet önce Hamid Sancağı mutasarrıflığına getirilmiş sonra büyük vilayetler de valilikler de bulunmuş 1768 'de Konya valisi iken vefat etmiştir . Üç Dibe Mahallesi halkından olan bu aile Çelik Paşa ile tüm Hamid ve Teke sancaklarında büyük bir güce kavuşmuştur.Çok sayı da çiftlik köyü bu aileye verilmiştir. Büyük bir servetin sahibi olan Çelik Mehmet Paşa, Konya da Karaman valisi iken öldüğünde terekesinden çıkan servet inanılmazdır . Mehmet Paşa 'dan sonra oğlu Çelikpaşazade Ahmet Paşa 'da uzun yıllar çeşitli yerler de valiliklerde bulunmuştur . Burdur Üç Dibe mahallesinde ki konağın da ikamet eden paşa gerek Teke'de Haciosmanoğulları (Tekelioğulları) ve gerekse Eğridir ayanları Yılanlıoğulları ile akrabalıklar kurarak ailesini daha da güçlendirmişlerdir. Oğul Ahmet Paşa'nın çocukları genç yaşta ölen Yahya Bey, Osman Bey ve Mehmet Beyle devam eden sülale , kendilerine rakip olabilecek kimseleri bir şekilde enterne ederek kendilerini güçlendirmişlerdir . Bu konu da en büyük destekçileri de şüphesiz Kınalızadelerdi. Çelikpaşalar , Kınalızadeler ve bunlara yakın bazı sülaleler halk arasında Beyler adıyla bilinirlerdi . Devletin Burdur'la olan tüm bağlantıları beyler kanalıyla yürütölmekteydi . Kısacası devlet demek Beyler demektir. Ekonomik olarak beyler taifesinin insafına kalan halkın durumunu, psikolojisini tahmin etmek güç olmasa gerektir. Bir çıkış bulamayan çevre halkı içine kapandıkça kapanmıştır.Farklı yol deneyenlerin sonunun , pek iyi olmadığını anlamak zor değildir . Böyle durumlarda zaman içinde fertlerin inisiyatif alma yeteneği elinden alınmış bir topluma dönüşme, tehlikesini unutmamak lazımdır. İşlenen her türlü suç ve yapılan kötülükler hakkında

²⁰¹ Paşanın oldukça yıpranmış olan vakıf beratı arşivimiz de mevcuttur.

devlet nezdin de yapılan tüm şikayetler, bir yerde çıkmaza girmesi söz konusu mütegalibeler yüzünden gecikmiyordu. Ancak kurulan düzen , dışarıdan normal bir durum gibi algılanmaktadır. Resmi belgeler bunu doğrulamaktadır. Devlet resmi kurum olarak Burdur 'da söz konusu devir de Voyvodalar veya mütesellimler ile temsil ediliyordu. Bunlar zaten Beylere muhalifi olamazlardı. Ancak bu karanlık tabloya rağmen başta Çelik Mehmet Paşa ve oğlu Ahmet Paşa ve ailenin bazı diğer üyeleri Burdur'a ve çevresine faydaları da dokunmuştur. Cami ,medrese ve köprü gibi hayır işerinde memleketlerine eserler inşasında bulunmuşlardır. Mesela Çelik Mehmet Paşa , Burdur'un bir medreseler beldesi olmasının yolunu açmıştı. Harabeye dönen Hamid oğlu Dünder Bey'in eseri ulu Camiyi yeniden ihya etmiştir. Şeyh Sinan Camisinin banisidir .Burdur da bir de medrese yaptırmıştı . Bu yüz den tüm Çelikpaşaların ve diğer beyleri insafsız, merhametsiz görmek yanlış olur. İkinci Mahmut devrine kadar olan sürede Burdur da yegane söz sahibi olarak beyler idiler. Ancak 2.Mahmutla başlayan yeniliklerle , ülke yeni bir yola girerken Çelik Mehmet Paşa ve oğlu Ahmet Paşa gibi dirayetli insanlar yetiştiremeyen aile, yeni güç odaklarının çıkmasına engel olamamıştı .Bunlar, Beyler 'den ayrı bir grup olarak 19.Yüz yılın hemen başlarından itibaren Burdur da varlıklarını belli etmeye başlamışlardı. Bu taifeye Ağalar deniliyordu .Daha önce anlattığımız üzere Fetaret olayı Beyler tarafının lideri olan Çelikpaşazade Ahmet Paşa'nın torunu Hacı Mahmut Bey yanın da kardeşi Hacı Ahmet Bey ve Amcazadeleri Mehmet Reşit Bey Beyler ile Kınalızadelerden Hüseyin Bey yanların da kırk kadar kişi ile muhassıl konağını basması ile Fetaret olayı diğer adıyla Burdur ihtilali yani isyanı başladı. Beyler tarafı olan Yenice ve Ağıl mahalleleri ahalisinin de onlara destek çıkmaları ile Burdur için de büyük bir çatışma başladı. Konya ,Antalya ve Aydın taraflarından gelen askeri kuvvetler . Burdur 'a gelip isyanı bitirdi. Başta Mahmut Bey ve diğer beyler grubu ve çok sayı da isyancı önce Konya ve daha sonra İstanbul da yargılanarak ağır cezalara çarptırıldılar ve bir daha Burdur'a dönmeleri yasaklandı. Olaylar da Burdur, büyük bir yıkıma uğradı.Artık başların da bulunana Çiloğulları Ağalar sultanının önün de bir güç kalmamıştı²⁰² . Burdur tarihinin bu acı olayının cezasını Isparta'ya bağlı bir kaza haline getirilmesiyle ödediğini tekrar edelim . Ve bu kazalık hali 1850 -1851 yılında Burdur'un sancaklık hakkını almasıyla bitti. Öte yandan kaza yapılan Burdur'da Çiloğlu Mehmet Ağada kaza müdürü oldu. Olan yine fakir halka olmuştu. Çok sayı da insan ya firar etmiş veya aldığı cezalarla mahkum olup, bir daha yurtlarına dönememiş, aileleri sefil ve perişan durumlara düşmüşlerdi. Burdur bu ara da azımsanmayacak bir nüfus kaybına uğramıştı. Göç edenler genellikle Antalya ve Aydın taraflarına gitmişlerdir. Kısacası Fetaret olayı Burdur'a yıkım olurken, Ağalar -Beyler kavgası yeni bir safhaya girmişti. 1934 senesin de Burdur'a gelen Falih Rifki Atay o günlerde bile şehir de görülen Ağalar - Beyler ikiliğini yazmaktan kendini alamamıştır.

"Eskiden Burdur halkı beyler, ağalar ve bir de çerçi sınıflarına ayrılmıştı. Beyler erkekten, ağalar kadından gelen aristokratlardı. Bu sınıfların gözünde cerci denen esnaf incikçi boncukça takımı diye küçük görülürdü. Burdur zeybeğinin bir mısraı şudur: Türkten değirmenci, Rumdan deveci olmaz.

²⁰² Hayati KUZUCU ,Burdur Tarihinin Son İki Yüz altmış Yılı İçin de Çelikpaşalar ve 1840 Burdur İhtilali. <http://www.burdurtarihi.com/celik>

Değirmen sanayi demektir. Şimdi Burdur genç zekâ ve iş adamlarının elinde eski ortaçağ masalından ve kömür deveçiliğinden kurtulmuştur²⁰³.

Merkezi otoritenin güçsüzlüğünün ürünü olan Burdur beyler ve ağalar saltanatı 2.Mahmutla başlayan merkezin güçlenmesi süreci Abdülhamid devriyle iyice somutlaşmıştı. Önceden bölgeyi yöneten voyvoda veya mütesellimler devletin memuru olmaktan ziyade Hamid mutasarrıflarının bir yerde taşeronlarıydılar . Dayandıkları güç efendileriydi. Bazen yöre ileri gelenlerince rahatlıkla etki altına alınabiliyorlardı. Merkez kuvvetlenip idareci olarak atanan Sancak kaymakamları, 1872 sonrası mutasarrıfları genellikle paşa rütbeli şahsiyetler olduğundan mahalli güçler tarafından üzerlerin de fazlaca bir sulta kurulamıyordu. Kanun devleti olma yoluna giren Osmanlı devleti idari yönetim açısından eskisi gibi bey ve ağa zümresinin sözünü dinlemiyordu .Yine de söz konusu kesim devlet işlerine burnunu sokmaktan geri kalmıyorlardı.Örneğin Çelikpaşalardan Abdülbaki Bey(Mehmet Reşit Bey'in oğlu) , Çilzadelerden Mehmet Ağa vs. bu yüzden çeşitli defalar şikayetler üzerine haklarında soruşturma açılmıştı. Ancak bu taifeler yine de halk içinde itibarlı,sözleri dinlenir zümrelerdi. 19. Yüzyıl son çeyreğin de Burdur da beyler tarafının en güçlü kişisi adını fetaret olayında andığımız Mehmet Reşit Bey'in oğlu Abdülbaki Beydi. Bu arada fetaret olayının baş aktörü olarak belirtilen Çelikpaşazade Mahmut Bey ,aldığı ağır cezayı bitirdikten sonra verilen diğer ceza olan bir daha Burdur'a geri dönememe şartı yüzünden memleketine dönememiş, İstanbul'da yaşamak zorunda kalmıştı. O öldükten sonra sürgün cezası kaldırılınca çocukları eski yurtlarına, Burdur'a gelmişlerdir. Ve Mahmut Bey'in nesli , oğlu Mehmet Celalettin ile devam etmiştir. Böylece Çelikpaşalar Konya da yaşayan Çelikpaşazade İbrahim Paşa kolu hariç Burdur 'da iki koldan devam etmişti. Daha sonraları Abdülbaki Beyin çocuklarına Bakibeyler,Hacı Mahmut Bey'in torunlarına Celalettin Beyin oğlu Hüsnü Beyden dolayı Hüsnübeyzadeler denilmiştir. Ancak bu iki ailenin nedense araları açılmış birbirleriyle pek geçinemez olmuşlardı . Bu durum ilerde ele alınacağı üzere Burdur'da Milli Mücadelenin sağlıklı örgütlenmesini uzun süre olumsuz etkilemişti. Ölünceye kadar Abdülbaki Bey ,Burdur'da sözünün üstüne söz konulamayan bir kişi olarak yaşamıştır. Ağalardan Çiloğulları şehir de eski etkilerini bir müddet kaybettiklerinden dolayı Bakibeyler tekrar oldukça güçlü konuma ulaşmışlardı. 2.Meşrutiyet sonrası Baki Bey'in büyük oğlu Reşit Bey(-?- 21.2.1926).Merhum eski bakanlardan Prof.Fethi Çelikbaş'ın büyük amcası) birkaç defa Belediye başkanlığı yapmıştır. 1919 Nisanın da Burdur'a gelen Heyet i Nasihah'nın başkanı Şehzade Abdürrahim Efendi Bakibeyzade Hüseyin Baki Bey'in konağın da misafir olmuştu. Birinci dünya savaşı yıllarında Çelikpaşalar Hüsnübeyzadelerden Mahmut Bey(D.T. ?- Ö.T. 28.1.1944) ve Bakibeyzade İbrahim Baki Bey'in İttihat ve Terakki partisi ile bağları olduğu görülüyor Nitekim İbrahim Baki Bey oğullarının birinin adını Enver Paşa dolayısıyla Enver diğerine Fethi Bey dolayısıyla adını Fethi (Fethi Çelikbaş) vermiştir; ancak sonraları siyasi meyli değişmiş gözüküyor . Hüsnübeyzade Mahmut Bey 'de ittihatçıydı. Nitekim Mondros sonrası İttihatçıların çoğunda görüldüğü üzere Milli Mücadeleyi başlatan ilk kadrolar arasında görülürken Mahmut Bey'de Burdur'da ilk Milli tepkiyi gösterenlerin başında gelir. Daha önce ele alındığı üzere şehir de görülen kadim Beyler -Ağalar ikiliği İstiklal Harbi başlarken tekrar başka bir şekilde ortaya çıkmıştır. Mütareke

²⁰³ Falih Rifki ATAY ,Bizim Akdeniz .Sayf.6. Hakimiyet i Milliye Gazetesi .16Haziran 1934

sonrası Burdur ve çevresi İtalyan işgal bölgesi olarak belirlenmişti. Halk arasında ağalardan Çiloğlu Fahrettin Ağa da Burdur'un ileri gelenleri arasında sözü geçen bir kişi olarak, devrin Burdur'unda tanınıyordu. Anadolu'nun her tarafında olduğu üzere Burdur 'da da insanların hayatını etkileyip yönlendiren başka bir kesim de elbette ulema zümresiydi. Ve doğal olarak da bu grup dini kimlikleriyle Halifeye yani padişaha şeksiz şüphesiz bağlıydılar. Bir yerde padişahın doğal temsilcileriydiler. Halk üzerinde etkileri son derece fazlaydı. Bunu bilen eşraf ya da beyler ağalar onları hep hoş tutarlardı .Ve müderris ve önde gelen hocalarla sıhriyet bağı kurup, ailelerine bağlamak isterlerdi.Bu kesimle bağlantılı başka bir dini zümre ise şüphesiz tarikat ehli olanlardı. Burdur 'da güçlü tarikat Nakşilerdi .Onlardan sonra Rüfailer, Mevleviler ve Kadirileri sıralayabiliriz. Burdur yakın çevresinde etkin olan ve en fazla müridi tarikat şüphesiz Nakibendilikti. Ve bilhassa Hacı Rahmi Sultan ile Burdur da bu tarikat çok yayılmıştı .O, 1916' da dünya değiştirdiğinde tarikat şeyhinin kim olduğunu bilmiyoruz .Ancak oğulları Burdur Müftülüğünde de bulunan Halil Hulusi Efendi ile Hacı Ahmet Efendi Milli Mücadeleye en büyük desteği verenlerin başında geldiklerini malumdur. Halil Hulusi Efendi ,1.Millî Meclise milletvekili seçilmiş, yeminden hemen sonra vefat etmiştir.Hacı Ahmet Efendi uzun zaman Burdur Belediyesi başkanlığını da yürütmüştür

Türklerle uğraşmak istemeyen İngilizler , ayak oyunları ile Ege bölgesini tarihi hakları var hikayesiyle Yunanlıların işgal bölgesi haline getirince, eskiden beri Anadolu'nun ekonomik bölgeleri olan İzmir ve Aydın ve Akdeniz bölgelerinde gözü olan İtalyanları çok kızdırmıştı. Bura da İngilizlerin ayak oyununun altında yatan asıl saik, Anadolu 'da güçlü bir İtalyan varlığının olmasının istenmemesiydi. İzmir'in Yunanlılarca işgali ve gösterdikleri vahşet ile birlikte özellikle İngilizlerin buna göz yumması hatta teşvikleri, yurttta büyük bir infial yaratmıştı. İtalyanlara da kendilerine ayrılan bölgelere razı olma durumun da kalınca; Aydın Kuşadası Çine ve Dalaman nehrinin çizdiği güney kısmından Menteşe sancağı ,Antalya ,Burdur,Isparta, Afyon ve Konya son olarak Mersin hinterlandına girmeye başladı. Yunan vahşeti karşısın da daha ehven görünen İtalyan yayılması Yunanlıların önünü kesmesi açısından , İstanbul Hükümetince de fazla bir tepki vermeden hele bir çatışma ihtimalinden bile ürkererek , fazla ses çıkarılmadı. Bu dengeleme siyasetini İtalyanların fark etmemesi mümkün değildi. Bu fırsattan yararlanarak Anadolu da , kendilerine bir zemin elde edebileceğine inanmaya başladılar. Yunan ve İngilizlere karşı Türklerle iyi geçinip bunu bir silah olarak kullanmaya başlamakta gecikmediler.Yunanlılar ise Antalya -Burdur ve Eğridir'e kadar ilerleme hülyaları içindeydiler. İtalyanlarla işgal bölgeleri yüzünden araları iyice açılması gecikmedi. Önce kendilerine işgal hakkı verilen Antalya'ya çıkan İtalyanlar yine işgal bölgeleri içinde olan Burdur'a daha ocak 1919 ayı başlarından beri çeşitli adlarla gönderdikleri adamlarla ; gayet planlı ve düzgün bir propaganda ile halkın tepkisini sönmülemeye çalışmışlardır. İtalyan propagandasına kanarak bir işbirlikçiliğe soyunan eşraftan bir kısım kişide- bunlara İtalyanlar otomobil ve bol miktarda maddi destek verecekleri vaadinde bulunmuşlardı (160000 lira gibi yüksek rakam)- , bazı ekonomik çıkarılara ulaşabilmek arzusuyla karşı koymaya asla yanaşmayan mutasarrıfa yardımcı olmuşlardır. Ahz ı Asker Dairesi reisi Miralay İsmail Hakkı Beyin tüm millî gayretlerini engellemeye çalışan kişi ve kişilerin organizesini Vasfi Efendi(zaman zaman bey diye de anılır) yapıyordu . Vasfi Efendi ,Sivas kongresine katılmak isteyen Burdur delegelerine engel olduğu gibi Denizli delegelerini de Damat Ferit hükümetine jurnallemiş , onlarda koyun tüccarı kılığına girip Sivas 'a ulaşmışlardı.

Milli Mücadele ye gönül vermiş hemen hemen herkes , hainlikleri bitmeyen Vasfi Beyden nefret ediyordu.İtalyan cephesine bakınca gerek Antalya ve gerek Burdur onlar için çok önemliydi. Antalya iskelesinin iç bölgelere bağlantısı Burdur üzerindendi .Bu yüzden Burdur'un mutlak surette elde olması şarttı.İtalyanlar Antalya da halka şirin gözükmek için son derece medeni ilişkiler kurup, yöreye sağlayacağı ekonomik çıkarlarla da kendine taraftar toplama yoluna girdi. Burdur da işgalin geçici olduğunu amaçlarının Burdur'da medeni gelişme sağlamak olduğunu bu bağlamda zirai yardım ,araç gereç yanı sıra Burdur'un o zamana kadar görmediği sağlık hizmetlerini getireceğini evvelce de ifade edildiği üzere; eşraftan bazılarına arabalar vereceğini, hatta azımsanmayacak tutar da para dağıtacağını ve memleketi cennete çevireceğini ilan etmişti.Mondros sonrası Türk toprakları işgale giderken memlekette tam bir yılgınlık , bitkinlik ve yorgunluk halkın nerdeyse tamamını sarmıştı. Ancak özellikle Yunan'ın İzmir'i işgali, halkın birden silkinir gibi olmasını sağlamıştı . İstanbul'un Müttefiklerin denetimine girmesi aydın kesimin bir kısmın da Milli hissiyatı kamçıladiğı açıktır. Öte yandan padişah ve hükümetin direnme gibi bir refleksleri görünmüyordu. İngiliz ve Fransızların merhametlerine güvenir durumdaydılar. Bazı asker ve aydınlar düşmana direnme noktasında daha aktif olma yolunu ararlarken bazı kesimlerin ise memleket ne halde olursa olsun pek umurlarına girmiyordu. Sonuçta memleketin üstüne kabus gibi çöken mütareke yılları aynı zaman da, yeni bir anlayışla organize olan bir devleti ve bu devleti kuran bir milletin doğuşunu da beraberinde getirmiştir .

30 Ekim 1918 Mondros sonrası Türklerin genel durumuna bakınca bir yanda işgalcilerle hoş geçinerek ayakta kalabileceklerini zanneden padişah bendeleri, bir yanda halkın tepkisini yatay bir örgütlenme ile hürriyete giden yola giren, yeni bir anlayışla mücadele taraftarlarını görürüz. Onlar önce Kuvay ı Milliye takiben Müdafaa i Milliye ve sonrası Milli Hükümet Milli şeklinde çalışıyorlardı. 19 Mayıs 1919 Samsun'a çıkış sonrası giderek artan bir ivme ile 23 Nisan 1920 'de toplanan Milli Meclis ile yeni bir safhaya giren Milli hareketin zaferi,hiçte kolay olmamıştır. Mustafa Kemal'in 28 Mayıs 1919 Havza tamiminden sonra başlayan daha belirgin saflaşma sonuçta ,vatanseverlerin vatan müdafaası için silaha sarılma yanın da halkın bizzat bu kıyamda yer alması ve bunun bir halk hareketi halinde seyri ile bir millet olma yolunun başlangıcı olmuştur.Özellikle Anadolu'nun batısında başlayan Mili hareket, Burdur'da da akis bulmuştur.Kurulan Milli Hukuk Komitesi derhal harekete geçerek Burdur da bir mitingle İzmir'in işgalini protesto etmek istemiştir. Ve yukarda bir bölümünü tercümesini verdiğimiz Fransızca kaleme alınmış bu bildiri ile Milli Mücadelenin haberini vermiştir. Ancak bazı tarihçilere göre o sırada mutasarrıf olan Ispartalı Vasfi Bey , Damat Ferit şürekasının adamı ve tam bir Milli hareket düşmanı olarak mitingi yaptırmamıştır.Ve Milli Mücadelenin Burdur'da ki bir düşmanı olarak devamla her türlü hainliği yaptığı bildirilmektedir. Bu sıralarda Antalya'ya dan kuzeye Burdur'a doğru İtalyanlar, yayılma isteğini belli etmeye başlamışlardı .Daha önce Burdur da yürüttükleri kol faaliyetleriyle belli başlı bazı tüccar kısmına hoş gelen vaatlerle milli refleksi zayıflatmaya yönelik ajanlıkları görülen İtalyanların , Nisan ayına doğru bazı askeri sivil mümessilleri de Burdur gelmeyle başladı. İlk gelen İtalyan heyetinin nasıl karşılanacağını Konya valiliğine soran Mutasarrıf Vasfi, aldığı cevapta gayet güzel karşılanmaları cevabını almıştı.Hatta Konya valisi Burdur mutasarrıfından yapılacak

protestonun gayet nazik surette yapılmasını istemişti²⁰⁴. 57.Tümen komutanı Şefik Beyin anlattığına göre bir işgüzarlık için harekete geçen mutasarrıf Vasfi, İtalyanları başta öğrenciler olmak üzere bir karşılama alayı kurarak , hazırlanırken o sırada Burdur da bulunan 57. Tümen komutanı Mehmet Şefik Beyin sert uyarısıyla bu fikirden vazgeçti . Ertesi gün Burdur'a gelen İtalyan heyeti, pek iyi karşılanmadı.Mutasarrıf bile onlara pek iyi davranmadı . Kimse seyre gelmediği gibi çocuklar dahi onların yüzlerine bakmadılar²⁰⁵. Belediye başkanına Fransızca bir metni imzalatmak için uğraşılsa da başkan bunu ret etti. Başların da ulemadan Hatip Hoca Mehmet Refet Efendi olmak üzere toplanan önde gelen zevat, halk adına çeşitli makamlara bu ziyareti protesto eden telgraflar çekmişlerdi. Milli hassasiyet, açık bir şekilde Burdur da çeşitli yollarla gösterilmeye başlayınca, başta Mutasarrıf olmak üzere bir kesim, doğrudan bu harekete cephe alarak, her türlü zorluğu çıkarmaya başladı. Milli hareket cephesi bu engel yüzünden ve şehirdeki ayrılıkların da etkisiyle bir türlü tabana yayılamıyordu. İtalyanların Burdur'u stratejik nedenler dolayısıyla mecburen kontrol etmesi gerçeği apaçıktı. Milli milis gücü kurularak memleketin savunulması fikri Mutasarrıf Vasfi'nin halkı kırdıracaklar, katliam yaptıracaklar propagandasıyla halkta büyük bir korku yaratması ,bir çok açıdan çok zararlı olup; işi akamete uğratmıştı.Vasfi Bey, var gücüyle Kuvay ı Milliye'ye engel olmak için her yolu denemiştir. Türk Milli direniş hareketinin önderlerinin askeri ve sivil bürokrasi yanın da eşraf ve ulema olduğu malumdur. Burdur'da da milli hareketin önderleri, askerlerden Miralay İsmail Hakkı Bey , eşraftan Hüsnübeyzade Mahmut Bey, ulemadan Hatip Hoca,Halil Hulusi Efendi ile kardeşi Hacı Ahmet Efendilerdir. Bu zevata Çiloğlu Fahrettin Ağa, Baki Beyzade Reşit Bey 'de katılmışlardır. Ancak mutasarrıf Vasfi Bey İsmail Hakkı Bey ve o sıralarda Belediye Başkanı olan Hacı Ahmet Efendiyi sürekli Konya valiliği kanalıyla İstanbul'a şikayet ederek , görevden alınmalarını istiyordu. Fazla sürmeden aha öncede denildiği gibi Hacı Ahmet Efendi azledilerek yerine Bakibeyzade Reşit Bey belediye başkanı yapılmıştı. Ancak daha sonra da onun da Milli harekete meyilli olduğu düşünülerek yerine Kuvay ı Milliye karşıtı İbrahim Efendi başkanlığa getirilmişti. İzmir sonrası Yunanlılar işgal ettikleri Aydın da,İzmir gibi şehirlerde ve çevresinde büyük bir mezalim yaptılar. Ve Aydın ve civarıyla Denizli çevresinden binlerce Türk iç bölgelere kaçmak zorunda kaldı. Bu hicret eden muhacirlerin bir kısmı Burdur'a geldiler. Yardım isteyen Aydın cephesine ve muhacirlerine Burdur elinden gelen tüm yardımı yapmaktan kaçınmadı. Yiyecek ve silah sevkiyatı başlatıldı. Gönüllüler , Nazilli cephesinde Umurlu ve Sarayköy cephelerine savaşmak için koştular. Vasfi Bey yardımların yapılmaması için elinden geleni yaparken, İngilizlerle işbirliği yapmaktan da geri durmamıştır. Diğer taraftan Burdur'dan ve Anadolu'dan ilk milli direniş çağrısını yapanlardan biri olan Ahz ı Asker dairesi başkanı Miralay İsmail Hakkı Bey gibi bir vatansevere de ev sahipliği yapıyordu. 1919 Haziran ve Temmuz aylarında Milli direnişin önderleri arasında eskiye dayanan kişisel sebepler yüzünden, bir çok konuda anlaşmazlıklar başladı . Bilhassa şehrin önde gelen bazı zevatı daha öncede vurgulandığı üzere Kuvay ı Milliye'ye mesafeli duruyordu .Buna sebep hareketin en önde gelenleri olan Miralay İsmail Hakkı Bey ile Mahmut Bey'in halkla yeterince bağ kuramamaları en önemli mania idi . Ama asıl önemli sebep uzun yıllar süren savaşlar yanın da

²⁰⁴ BOA.D.KMS.52-2/60 -4

²⁰⁵ Emekli Albay M.ŞEFİK,İSTİKLAL Harbin de 57.Tümen ve Aydın Milli Cidali .Cilt 1.Sayf.35-36 İstanbul-1937

Şekil 20 Burdur Milli Mücadele önderlerinden Hüsnübeyzade Mahmut Çelik'in mezarı

diğer felaketlerin yol açtığı yokluk ve bitkinlikti. Nitekim İsmail Hakkı Bey yazmış olduğu raporlar da Burdur halkının bütün yorgunluk ve bitkinliğine rağmen vatanseverliğinden ve vatan müdafaasından ödün vermeyeceğini özellikle belirtmektedir²⁰⁶. Mutasarrıf Vasfi Bey'in devleti temsil etmesi nedeniyle etrafında bir kesimi topladığı aşikardır. Bizce pek göze ilişmeyen başka bir hususta İsmail Hakkı Bey'in Hıristiyan bir hanımla evli olmasıydı dillendirilmese de zamanın şartların da bu bir handikapı . Ve oldukça sert bir karakter sahibi olduğunu düşündüğümüz İsmail Hakkı Bey'in çevresi ile pek fazla hissi yakınlık kurmadığını sonra ki bazı gelişmelerden anlıyoruz. Ancak bir zaman sonra Maraş savunması ve Maraşlılara destek mitingi yapıldığı günlerde halkın İsmail Hakkı Bey'e bakışı tamamen değişmiş, ona büyük bir saygı duyulmaya başlanmıştır. Mahmut Bey'in ise ailesinin köklerinin geçmişten gelen halk içindeki doğal olumsuzluk yani antipatik gerçekliği yaşamasıydı. Diğer yandan görülen odur ki ; İsmail Hakkı Bey başlar da sadece Mahmut Bey ile iyi anlaşılıyordu. Ancak bu iki vatansever de , asla pes etmiyordu. Ki sonuçta Mutasarrıfın hainlikleri yanında şehir ileri gelenleri arasında ki çekişmeler , Milli Hareketin sözcülerinden Mahmut Bey'in hareket sahasını kısıtlıyordu . Buna rağmen Burdur halkı ; Kuvay ı Milliye hareketlerine yukarda belirttiğimiz üzere gerek askeri güç ve gerekse nakdi ve aynı yardımlarıyla katılıyordu. Bütün bunlar olurken Ege de Yunanlıların İzmir 'den sonra bir kolla Manisa'ya bir kolla Aydın'a yönelmeleri ve 27 Mayıs 1919 da Aydın

²⁰⁶ Harp Tarihi Vesikaları .Vesika no 295 Sayı: 12/1955

ele geçirmeleriyle birlikte İzmir'e yaşattıkları vahşetin aynısını uygulamaları hiçte sürpriz olmadı .Aydından sonra Nazilli'ye yönelen Yunan güçleri, 4 Haziran 1919 günü Nazilli'ye girdiler. 15 'i 16 Haziran 1919 'a başlayan gece Yörük Ali Efe müfrezesinin, Yunanlılarca tutulmuş olan Malgaç(Malkoç) köprüsüne yapılan baskında, yirmiden fazla Yunan askerinin itlaf edilmesi ile Kuvay ı Milliye'nin silahlı karşı koyma hareketi, fiilen başlamıştır. İşte bu yaşananları dikkatle takip eden İtalyanlar, Antalya'dan çoktan beri planladıkları çıkış hareketini başlattılar. Daha önce genişlettikleri veya bazı bölümlerini yeniden yaptıkları Antalya - Burdur yolundan yavaş yavaş Burdur yönünde ilerlemeye başladılar.Yaptıkları askeri sevkياتın , Burdur'a doğru olduğu belliydi .Bölgenin bağlı olduğu Türk askeri makamları, Bab ı Aliye durumun vahametini çok sayı da raporla bildirseler de İstanbul oralı olmadı. Üstelik karşı konulmamasını sıklıkla ikaz etti. İtalyanların bölgeyi uzun süreli müstemleke etmek istedikleri belli olmuştu. Antalya 'nın Anadolu içleriyle ulaşımını sağlayan ayrıca Muğla sancağı Fethiye körfezi yanın da Beşkaza'nın ulaşımın da kilit noktası olan Burdur'u, kararlılıkla ele geçirmek istiyorlardı. Bunun içinde Antalya'yı Burdur'a bağlayan yolu kontrol altına almaları önemliydi. Bu stratejik konumu çok iyi gören İngilizler, Burdur da bir casusluk şebekesi kurup,İtalyanların ve Türklerin hareketlerini devamlı takip etmekteydiler²⁰⁷. Ayrıca 1919 için de Burdur ve Isparta da İngilizlerin din adına istiklal fikrine karşı bir hareket oluşturmaya çalıştıkları ifade edilmekteydi²⁰⁸. Bundan amaçları Milli Güçleri Güney Batı Anadolu'ya çekip, İstanbul'dan doğuya Milli Hareketin düşmanlarının yapacakları saldırıların önünü açmaktı. Ki bu amaçlarının yolunu belirlemek için Burdur 'a Antalya'dan bir İngiliz zabitanın otomobille intikal ettiği, Türk istihbaratınca belirlenmişti²⁰⁹. İngilizlerin bu planın dan Milli Türk askeri makamlarının haberdar olduğu anlaşılmaktadır²¹⁰. Milli Hareketin Askeri polis tani Türk İstihbaratı da önemli bir kadroyla, Burdur da bir muavin şubesi ile faaliyeteydi ve yapı çevre bölgelerin merkezi gibiydi²¹¹. Bu önemli merkezin Burdur da kurulması boşuna değildi.

Daha önceleri işaret edildiği üzere Antalya'yı işgal etmeden evvel İtalyanlar, Ocak 1919 dan itibaren çeşitli şekiller de Antalya -Burdur -Isparta arasında adeta mekik dokuyorlardı .Gerekçelerini ise demir yolu yapma veya başka ticari faaliyet şeklinde izah ediyorlardı. Antalya ve Burdur mutasarrıfları bunu doğrulamış gibi üstlerine bildirirken, sadece Isparta mutasarrıfı Talat Bey; niyetlerinin ileri işgaller olduğunu rapor ediyordu²¹². Nitekim Talat Bey halkın desteğini sağlayarak İtalyanlara sert bir şekil de davranarak Isparta da işgale caydırıcı bir tavır sergilemiştir. Diğer iki mutasarrıf ise bunu yapmamışlardır.

21 Haziran 1919 günü 380 silahlı İtalyan askerinin Burdur'a doğru yola çıktıkları, Dahiliye Nezaretine bildirildi²¹³. Bunlardan başka aynı şekilde asker ve askeri teçhizat ve levazimatın yine Burdur'a doğru sevkياتı devam etti. Ağır ağır ilerleyen İtalyan birlikleri yol üzerin de, belli noktalara müfrezeler yerleştiriyordu. Antalya Kırkgöz de tarassut için birlik , devamın da Boğaz köy civarından Korkuteli yönüne giden yollar için bir müfreme yerleştirdi.Arkasın dan Bucak 'a ulaştılar. Buradan Melli bölgesine

²⁰⁷ M.Şefik AKER ,a.g.e Cilt 2.Sayf.181

²⁰⁸ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi , Sayf.180. Sayı 114/ Haziran 2002

²⁰⁹ Türk İnkilap Tarihi Enst.Ar.K.310. B.NO.70-2.F..1395

²¹⁰ ATASE.ZB.K.9 G.20. B.N.20(1-5).ATASE.ATAÜRK KOLEKSİYONU D.335/18 F 21/3

²¹¹ Dr. Hamit PEHLİVANLI, Kurtuluş Savaşı Sırasın da Askeri Polis Teşkilatı .Sayf.38 . Ankara -1992

²¹² BOA.DH.KMS. 52-2/9

²¹³ BOA.DH.ŞFR.634/119

giden yolu da düşünerek bir müfreze de Bucağa konumladılar. Daha ilerleyince: Çeltikçi üzerinden Ağlasun'a giden yolu Peçenek Boğazı üzerinden kontrol için Çeltikçi'de büyük bir müfrezeyle karargah kurdu. İlerleyen İtalyan birlikleri , Çeltikçi Belini aşıp günümüzde Çine Burnu olarak bilinen Burdur -Antalya yolundan Ağlasun'a sapan yol üzerine yine bir birlik yerleştirdiler. Devamla Burdur'a yönelmişlerdir. Çeltikçiye gelmeden önce Burdur da bulunan 68. Alayın Çeltikçiye intikal ederek tedbir alması için emir verildi. Ayrıca gönüllü birlikler buraya ulaştılar. Bu olayların akışı için de 28 Haziran 1919 'da Burdur İtalyanlarca işgal edildi. Bu kabul edilmez durum Burdur halkını son derece üzmüştü .Ancak eli kolu bir yerde bağlanmıştı. İşgalden önce daha önce ifade edildiği üzere Antalya'dan hareket eden İtalyan askeri güçlerini Çeltikçi de durdurulması konusunda Burdur da konuşlanan alaya emir verilmişti. Gönüllü ihtiyatların da katılımı ile alay, Çeltikçi'de savunma için gönderildi . Ne var ki söz konusu alay kuvvetleri firaralardan dolayı sayıca o kadar eksikti ki adı sadece alaydı. Bu sebeple Antalya güçlerinden yardım istendi .Ancak Antalya mutasarrıfı verdiği cevapta boşuna kan dökülmesin, bizim yardımımız söz konusu olamaz deyince her hangi bir karşı koyma olmadı ²¹⁴. İtalyanlar, Burdur'a yaklaşırken Kurna Köyü karşısındaki mezarlık tepelerine asker yerleştirdikten sonra; 27 Haziran 1919 'da bu günlerde yeni restore edilen Gümüş Değirmeni veya Ali Bey değirmeni olarak bilinen değirmen karşısındaki Kaya Pınarına gelmişler ve burada konaklayarak Burdur'a girmek için beklemeye başlamışlardır . Aslın da İtalyanlar bilinçli bir şekilde yavaş hareket ediyorlardı . Amaçları işi zamana yayarak halkın karşı koymasını pasifize etmektir .Bu kurnazca hareketleriyle başarılı da oldular. O sıralar da Yunan hareketi doğuya doğru yönelmekteydi ve Burdur halkı da tedirgindi. Burdur'a yaklaşan Gümüş(Ali Bey değirmeni) değirmeni karşısındaki Kayapınar da geceyi geçirmek için kamp kurdular. Akşam karanlığı basar basmaz, birden Burdur mahallelerinden müthiş bir gürültü kopmuş; sayısız silah patlamaya başlamıştır.İtalyanlar ,işgale kızgın Burdurluların silahlı saldırılarına uğradıklarını düşünüp, korku içinde titreşip , nasıl kaçacaklarını hesaplarlarken ; hemen durumu Antalya'daki merkez karargahlarına bildirmişlerdi.Yatsıya doğru yavaş yavaş silah sesleri kesilmiş , onlarda rahat bir nefes almışlardır. Ertesi gün yine büyük bir gürültü kopmuş bu sefer davul zurna sesleri gelmeye başlamıştı. Mutasarrıfa Burdur'da görülen asayişsizlik sebebiyle kontrol için askerlerinin Burdur'a gireceklerini bildirip ondan müsaade istediler(!). Mutasarrıf bir şey diyemeyeceğini amirlerine sorması gerektiğini söylemiş amiri olan Konya valisi Artin Cemal her hangi bir tepki vermemesini bildirdiğinden, bir engel kalmamış onlarda Burdur'a girmişlerdir . Gece meydana gelen olayın aslında ertesi günün Kurban Bayramı olması sebebiyle kutlama yapıldığını bunun da Burdur'da bir gelenek olduğunu sonraları öğrenecektir²¹⁵. İtalyanlar ,merkez ana cadde üzerindeki eski Köroğlu kahvehanesi üzerine yerleştiler ama askerlerini asıl Divan Baba Mahallesinde karargahlarını ikame ettiler ; çünkü Divan Baba Mahallesi Antalya yolunun çıkışındaydı .Yolu kontrol için burası seçilmişti. 18 Temmuz 1919 tarihi itibariyle Burdur da ki karargahların da bir yüzbaşı ile yüz asker,on beş mekkare ,otuz cephane sandığı ,elli kadar çadırları ,on otomobilleri yanı sıra asıl güçleri Kurna altında bulunmaktadır. Kurna altı Antalya yolu üzerinde dört yüz asker ,altmış elli cephane sandığı ,sekiz

²¹⁴ Ali Rıza GÖNÜLLÜ , Milli Mücadele Döneminde Burdur (1919-1922). Sayf. 598-599 .Türkiyat Araştırmaları Dergisi.Sayı 27 /2010

²¹⁵ Daniş Remzi KOROK, 18 Ay Düşman İşgali Altında Antalya Havalisinden Notlar.Yeni Sabah Gazetesi.Sayf.5 .25 Nisan 1941

makineli tüfek , bir yük otomobili , altmış çadır on kadar otomobil bir hava topu ve başka askeri teçhizat ve Çeltikçi de üç yüz asker Bucakta ise bir bölük asker bulunuyordu.Ayrıca Kurna Köyü civarın da bir telsiz istasyonu inşasına başlamışlardı²¹⁶. Bazı tarihçiler tarafından Burdur da İtalyan işgali sırasında yaşananlarla alakalı olarak bazen düşüncesizce ve hatta kasıtlı olarak tespitler yapılmaktadır. Burdur'a İtalyanlar hiçbir direniş görmeden girdikleri karşı konulmadığı vs. Bu insanlara şunu sormak Burdurluların hakkıdır. Mütareke şartları dolayısıyla Türkiye de işgal edilen hangi bölgede hemen silahla karşılık verilip, düşmana karşı konulmuştur. Meşru hükümet kesinlikle sadece protesto edilmesini emir üstüne emirle emrederken ve idarecilerini teslimiyete zorlayıp -ki bu emirlere itirazsız uyanların başın da Burdur Mutasarrıfı gelir- zapt u rapt altına alırken biçare halktan, anın da bir direniş beklemek ne derece doğrudur. İngilizler ,Fransızlar ve diğerleri Maraş ,Antep ,Urfa da ilk girdiklerinde silahla mı karşılandı ? Yoksa epey sonra kadınların namusuna , rızklarına el atınca yaklaşık bir yıl sonra silahlar patlamadı mı ? İzmir de Yunan çıkar çıkmaz mezalime başlamasaydı ne olacaktı ?Aydın da , Manisa da ,Nazilli de, Akhisar da ve diğer Ege şehirlerin de Yunan'dan zarar görmemek için karşılama heyetler kurulmadı mı?²¹⁷ Bu yerler de Yunan bayraklarını evlerine asan olmadı mı ? Hatta Yunanlılarla kol kola giren insanlarımız olmadı mı ? İşin ilginç yanı, Yunan zulmünden korkan Türk kasabaları beldeleri İtalyanların memleketlerine gelmesini istemedi mi ? Milli Hareketi toptan yok etmek için memleketin bir çok yerin de iç isyanlar çıkarılıp binlerce insan katledilmedi mi? Burdur hangi isyana katıldı da bir tek Mehmetçiğin kanını mı döktü ? Niyetimiz, hiçbir vatan parçasının insanlarını suçlamak değildir.Romantizme kapılmadan , o günkü şartları bilmeden, bu gün; o zaman için ahkam kesmek son derece yanlış ve hatalıdır.1919 yılın da ülkede tam bir kaos yaşıyordu.Ülkeyi yönetenler, düşmana şefaath dilemekle yaşanılacağını zannetmekteydi .Karşı koyma taraftarı olanlar ise henüz tam bir örgütlenme yoluna girememişlerdi .Direniş için bir önder; henüz öne düşmemişti. Bütün bu gerçeklere rağmen sanki Burdur halkı düşmanla iş birliği yapmış, davul zurnayla karşılamış gibi arsızca suçlamalar görülmektedir. Mesela bir tarihçimiz şöyle demektedir."Burdur'a hiçbir direnişle karşılaşmadan girdiler"²¹⁸ .İyi de İtalyanlar işgal ettikleri hangi yerde direnişle karşılandılar da -mesela Konya , Muğla , Antalya , Afyon gibi - Burdur 'da mı karşılanmadılar? Aynı tarihçiye göre en şiddetli direnişi Muğlalılar gösterdiler; iyi de onlar da tek bir silah atmadılar,sadece şiddetle protesto ettiler. Bir üniversitemiz de hazırlanan bir tarih doktora tezin de şu cümleler yazılabilmiş ve jüride bulunan hocaların hiç biride bu iftiranın düzeltilmesini talep etmedikleri anlaşılıyor. Daha önce anlattığımız Miralay Şefik Aker'in 8.5.1919 tarihin de Burdur 'a geldiğin de Mutasarrıfın İtalyanları karşılamak için halkı ve öğrencileri hazırlamakta olduğunu görüp ikaz edince vaz geçtikleri beyanı üzerine, söz konusu tez de tez sahibi şu kehanette bulunmaktadır." Şefik Bey'in müdahalesi yapılmamış olsaydı İtalyan temsilcisi Marki Ferrante ile yanındaki heyet, yerel yöneticiler ve halk tarafından coşku ile karşılanacak ;İtalyan heyeti de bunu kullanarak işgalin halk tarafından da istendiği propogandasını tüm dünyaya duyuracaklardı"²¹⁹ . Olmamış bir şeyi olacaktı gibi göstermek ancak bir

²¹⁶ BOA.DH.ŞFR.636/129

²¹⁷ Asaf GÖKBEL ,Milli Mücadele de Aydın .Sayf.98-99-100-101-102-103 . Aydın-2018

²¹⁸ Mevlüt ÇELEBİ ,Milli Mücadele Döneminde Türk -İtalyan İlişkileri .Sayf.112.Ankara-2002

²¹⁹ Çetin KAPLAN, Mehmet Şefik(Aker) Bey : Çanakkale ve Galiçya cephelerindeki ve Türk İstiklal Harbindeki Faaliyetleri(1915-1922).Yayınlanmamış Doktora Tezi.Sayf.190.Ankara-2019

mugalatadır , kehanet beyanıdır . Halbuki Şefik Aker hatıratının devamın da ,ertesini gün Burdur da İtalyanları hiç kimsenin değil karşılamak bir yana ,merak edip seyre bile hatta bu seyre çocukların bile tenezzül etmediklerini itiraf eder . Coşkuyla karşılamak için hazırlanan halk bunu yapar mı diye düşünmek gerekir . Devlete her zaman bağlılığı tarihsel gelenek olarak benimseyen halk, mutasarrıfı devlet olarak görüp ona uymaları tarihi bir anlayışın tezahürüdür . Elbette Burdur da özellikle eşraftan bir kısmının İtalyanlarla ekonomik çıkar üstünden ilişkiye girmesi mümkündür. Bütün Anadolu şehirlerin de ve kasabaların da olduğu gibi bu tip zümreler, Burdur'da da olabilir . Söz konusu kesimler tüm Anadolu'da düşmana karşı koyma yerine, teslimiyetçi bir yol izlemişlerdir . Burdur da bunlar bir ara Milli Mücadeleyi kösteklemeye çalışmışlardır . Ama sadece çalışmışlardır. Bir süre etkili olsalar da etkileri kısa sürmüştür . Bunda Burdur'un geçmişten gelen, halk arasın da ki tarih içinde süre gelen bölünmelerin etkisinin de olduğu araştırılınca ortaya çıkacaktır. Ancak bu durum, Burdurluları töhmet altına sokma hususun da kimseye bir hak veremez.Burdur'un şansızlığı; liderliğini yapacak, liyakatli insanını bulamamasıdır. Mesela Şefik Aker'in dediği gibi Isparta mutasarrıfı Talat Beyin İtalyanları, halkı da arkasına alarak hoş karşılamaması dikkat çekicidir²²⁰. İzmir işgali sonrası Burdur da oluşan milli galeyanı bilhassa Mutasarrıf Vasfi Beyin özel gayretleri ile ve ayrıca Milli hareketi başlatma hususunda gayret sarf eden şahsiyetlerin araların da erken başlayan anlaşmazlıkları sonun da , oldukça duraklamış ve sönükleşmeye yüz tutmuştu. İdare makamı olan mutasarrıflığın halkın hiçbir sorunuyla uğraşmayıp adeta Milli Güçlerle mücadele eden bir iş birlikçi olarak görünmesi, insanlar da büyük bir manevi sarsılma yaratmış bu yüzden milli refleksin sönükleşmeye başladığı, şikayet konusu bile olmuştu²²¹.Aslında da İtalyanlar Yunan hareketinin Denizli'ye yaklaşmasını fırsat görerek ; Burdur'a girmişlerdi²²². Çünkü daha önce ekonomik görünüm haricinde hiç bir askeri yayılma eğilimleri göstermeseler de fırsat gözetledikleri belliydi . Onlar, Türklerle doğrudan silahlı çatışmaya girmek istemiyorlardı . Türk kamu oyunun mühimce bir kısmında ise Yunan vahşeti yerine İtalyanlar ehveni şer olarak değerlendirenler bile vardı. Gerek Osmanlı hükümeti gerekse Milli güçler, İtalyanlar ile bir çatışmanın fayda sağlamayacağı görüşünde olmalı ki Burdur'a yaklaşan İtalyanlarla bir çatışma yaşanmadı. Hatta Erkan ı Harbiye,21 Haziran 1919 tarihinde bölgeden sorumlu 2.Ordu Müfettişi Mersinli Cemal Paşa'dan, İtalyanlarla Burdur ve havalisinde fiili bir karşı koymanın yapılmamasını istemiştir²²³. İtalyanların, Göller Bölgesine doğru yapmış olduğu asker sevki diğer yandan bir gözü Antalya da olan Yunanlıları ister istemez bu sevdasından vazgeçirdi. Mondros mütarekesi akabinde hükümeti kuran sonra istifa eden Ahmet İzzet Paşa, İtalyanlarla gizli bir anlaşma olduğuna işaret etmektedir²²⁴. İşin garibi askeri ve mülki erkan Burdur ve Antalya işgal edilirken hiçbir karşı icraat yapmayıp sessiz kalırken , işgalcilerin Burdur'a karşılık görmeden girmelerinde günümüz de daha ziyade bazı komşu vilayetlerin eli kalem tutanları adeta Burdurluları suçlayabilmektedirler . Büyük bir yoksulluk içinde hayatta kalmaya çalışan fakir Burdur halkını bu konu da suçlamak , bizce baştan bir gaflet eseridir, iyi niyetten uzaktır. Halbuki Anadolu'da işgale uğrayan hiç yerde

²²⁰ Mehmet Şefik AKER,a.g.e .Cil3 .Sayf.68

²²¹ Emekli Albay M.ŞEFİK,İstiklal Harbin de 57.Tümen ve Aydın Milli Cidali . 2.Cilt.Sayf.159-160 İstanbul-1937

²²² Emekli Albay M.ŞEFİK,İstiklal Harbin de 57.Tümen ve Aydın Milli Cidali . 1.Cilt Sayf. 37 İstanbul-1937

²²³ Harp Tarihi Vesikaları .Vesika no :129 Sayı: 6/1953

²²⁴ Ahmet İzzet Paşa,İstiklala Harbinin Gerçekleri .Feryadım. Cilt 2.Sayf.60 .İstanbul-2017

daha önce de vurgulandığı gibi belirli bir zaman geçmeden ve fiili olarak Türklerin ırz, namus ve malına düşman yönünden bir saldırı yapılmadan, Milli karşı koyma hareketi başlamamıştır. İzmir de Yunanlıların çıkar çıkmaz Türklere saldırmaya başlayınca, isyan duygusu patlak vermiştir. Hatta Ege'nin bir çok yerinde Yunan'ın vahşetinden kurtulmak için heyetler kurularak sükun içinde Yunan askerlerini karşılanmışlardır. Ama bu uysallıkların hiçbir işe yaramadığı da görülmüştür. Bu konu da haksız yere Burdur'un işgalin de karşı konulmadığını ima etmek bizce kasıtlıdır . Üstelik askeri mülki erkanın İtalyanlarla çatışmaktan bilinçli olarak kaçındıkları ve halka kesilikle karşı konulmamasını ısrarla emrettiklerini de ayrıca unutmamak gerekir. Buna rağmen halk her fırsatta Milli gayrete açık bir taraf olarak varlığını hissettirmiştir ;ancak gözü elbette her daim devletin yetkilerindeydi.Yukarda işaret edildiği üzere mutasarrıf Vasfi , daha baştan beri Milli isyanın ilk fikrini açıkça ilk ilan edenlerden biri olan Miralay İsmail Hakkı Bey 'in görevden alınması için elinden geleni yapması yanın da İsmail Hakkı Bey'in başta Bucak olmak üzere Aydın-Nazilli cephesi için topladığı gönüllüleri dağıttırmıştı.Vasfi Bey bu milli gönüllerini eşkiya olarak vasıflandırmaktadır²²⁵. Aynı Vasfi Bey Yunanlıların İzmir'i işgal ettiği günlerde halkın elindeki silahları toplamaya kalkması aslında Milli isyana vurulan ağır bir darbe olmuştu²²⁶. Bölgenin İtalyan işgali sonrası yaşananların genel durumuna bakacak olursak , tarihin en eski devirlerinden beri Burdur , Antalya körfezine inen yegane yol üzerinde olmasından dolayı son derece önemli bir konumdaydı . Çünkü Ege sahilleri ve Adana mıntıkası başta olmak üzere denize açılan tüm sahiller Yunan,İngiliz ve Fransızların kontrolü altındaydı . Sadece Antalya onlara göre ehven i şer olan İtalyanların bölgesiydi. Anadolu'nun dışarıya açılan tek iskele hemen hemen Antalya gibiydi. Bu sebeple Milli güçler, İtalya ile açıktan çatışmaya girmek istemiyordu . Anlaşılan göz önüne alınan bu gerçek, Burdur ve Antalya 'da nispi bir sükuneti beraberinde getirmişti. Nitekim İtalyanlar, kendi çıkarlarının diğer işgalcilere rağmen; Türklerle anlaşma olduğunu fark ederek Mustafa Kemal'le daha İstanbul da iken ilişki kurmuşlardı. Ve Sivas'ta asker kişilerle bu irtibat sürdürülmüştü. Fazla sürmeden İtalyanlar ,Türklerin her türlü Milli faaliyetine göz yummaya başlamışlardır. Ne var ki bu durum aldatıcıdır .Sinsi bir emperyal siyaset geliştiren İtalyanlar , Türklerle çatışma sonucunun pek iyi olamayacağını tecrübeyle biliyorlardı.Yumuşak yardımseverlik maskesiyle, bölgede kendine bir lokal alan geliştirme siyaseti için dostluk maskaralığına başvuruyordu .Ve bu vaziyeti en iyi kavrayan kişide M.Kemal Paşaydı. Ustaca bir oyunla onların bu zaafını gayet güzel değerlendirmiştir. Onun siyaseti ; meyvesini fazla sürmeden vermiştir. İtalyanlar , Milli güçlere silah yardımına gitmiş ve Antalya limanının adeta Milli Güçlerin nefes borusu olmasına göz yummuştur.Bu gerçeği göz önünde bulundurmadan Burdur 'da İstiklal Harbi yıllarını tam anlamak mümkün değildir. Aslın da İtalyanlar , Anadolu işgalinin pek mümkün olamayacağını Trablusgarp savaşları sırasında tanıdığı Türklerin buna pek boyun eğmeyeceğini çok iyi biliyordu . Ama diğer müttefiklerin de Türkiye de birer köşe kapmasını da istemiyordu. Buna Yunanlılarla olan eski düşmanlığını da katarsak iş daha da ciddileşiyordu. Yanı sıra İngilizler ve Fransızlarla olan rekabeti ayrı bir faktördü . Nitekim 25 Mayıs 1919 'da Mustafa Kemal'in Havza beyannamesiyle yeni bir boyut kazanan Milli Hareketle ve arkasından Amasya bildirisi sonrası Erzurum kongresi ; İtalyanları silahla Türkiye'nin ele geçirilemeyeceği düşüncesine kesinlik

²²⁵ BOA.DH.KMS.53-4/36 -1,2

²²⁶ Sıtkı AYDINEL, Güneybatı Anadolu'da Kuvay ı Milliye Harekatı .Sayf.90 Ankara 2002

kazandırdı. Bu nedenle el altından Milli Hareket liderleriyle temasa geçmeye başladı ki , özellikle Sivas Kongresi sırasında Mustafa Kemal Paşayla yakından ilgilendiler. İtalyan subayları ülkelerine yazdıkları raporlar da Paşa'nın Cumhuriyete doğru giden bir yolda olduğunu belirtmişlerdir.Paşa'nın Milli bir devlet kurmak istediği bu raporlarda yer alması yanın da , sonradan Anadolu da gerçekleşecek olaylarla ilgili doğru tespitler yer alır²²⁷. İtalyanlar Türk gerçeğini görüp Anadolu'dan çekilinceye kadar Türk Milli Hareketiyle iyi geçinme yolunu seçmiştir. El altından baştan itibaren desteklemişler, silah yardımın da bulunmuşlardır. Daha önce de vurgulandığı üzere İzmir işgalinden sonra Yunanlıların önünü kesmek için Damat Ferit hükümetinin, İtalyanların işgallerine ses çıkartmadığını bu sebeple onlarla gizli bir anlaşma yapıldığı şüphesini , Mondros sonrası hükümeti kuran sadrazam Ahmet İzzet Paşa hatıraların da dile getirmiştir. İtalyanların bütün gayelerinin Anadolu da bazı ticari ve iktisadi kazanımlar elde etmek olduğu gelişen süreçten anlaşılmaktadır. Nitekim 17 Şubat 1919 'da Burdur'a gelen ve Burdur Ahz ı Asker dairesine iade i ziyarette bulunan İtalyan heyeti başkanı , memleketinin 15 milyon ton zahireye , 20 milyon ton kömüre ihtiyacı olduğunu , amaçlarının askeri değil iktisadi olduğunu beyan etmiştir²²⁸. Milli Hükümetle işgal devletleri arasında ilk resmi anlaşmayı yapanlar da İtalyanlardır. İtalyanların açıkça Türk hareketiyle anlaşıklarını gören Fransızlar da Ankara anlaşmasıyla aynı yola girmişlerdir. 28 Haziran 1919 'da Burdur'a gelen İtalyanlar bir müddet geçince Milli Hareketlere sadece seyirci kalmışlar, gelişip genişlemesine ses çıkartmazlarken , yavaş yavaş asker azaltma yoluna girmişlerdir. Antalya iskelesinden Burdur yoluyla Milli kuvvetlere silah sevkiyatına ses çıkartmamışlar, kendi sağladıkları silah ve mühimmatın bu yolla gitmesinde kolaylık göstermişlerdir. Nitekim İngiliz subayı Hadkinson, 10 Ocak 1920 tarihli raporun da Demirci Mehmet Efeyle Burdur da yaptığı görüşme de , Efe'nin kendisine İtalyanların Milli Harekete yardımcı olduklarını söylediğini ve Antalya 'dan yüze yakın bir deve kervanıyla silah ve mühimmatın taşınırken, Çubuk Belinde gördüğünü ; taşınan sandıklarının üzerin de" Mitrail lösen Patronen " yazılı olduğunu belirtmektedir²²⁹. İtalyanlar Antalya depolarından, Türk milli kuvvetlerine silah ve mühimmatın sevki yoluna girmişlerdi. İtalyan işgali ile alakalı Kıravgaz köyü hakkında, bildiğimiz kadarıyla; hatırlanan pek bir şey yoktur . Ancak Burdur Antalya yolunu kontrol amacıyla İtalyanların, kendileri için tehlike hissettikleri zamanlar da devriye çıkardıklarını , Türkler tarafından yazılmış askeri raporlarda görüyoruz. Ki bu devriyeler birkaç kere Kıravgaz köyüne de uğramalarını düşünmek tabidir . Ancak bu tür gelip gitmelerin çoğun da İtalyanların bölgedeki Roma antik çağını araştırmaları yatmaktadır. Diğer yandan Kıravgaz'ın doğu tarafın da ki Antalya yolu üzerinde Çine Değirmeni altında, İtalyan müfrezesi konuşlanmıştı. Burdur da İtalyan işgali dönemi, iki yıldan biraz az sürmüş zaman içinde yavaş yavaş askeri varlığını çekmişler ve sonrada 6 Mayıs 1920 'de tamamen gitmişlerdir.

Antalya -Burdur ve diğer bölgelerdeki örneğin Aydın bölgesindeki İtalyanlar,kaldıkları sürede İngilizlerin engellemelerini de izole ederken, Yunanlıların doğu ve güneye yapacakları hareketlerini de sınırlamışlardır.Mesela Aydın Koçarlı kazasının Kızıcabölük köyünün Yunan işgaline uğraması tehlikesi karşısında dehşete kapılan Türkler, Yunan'ın iğrençliklerine karşı genç kız ve kız çocuklarını kuyulara

²²⁷ Mevlüt Çelebi ,a.g.e Sayf.167-200

²²⁸ ATASE .ATA.ZB.K.30 G.28 B.N. 28-1

²²⁹ Document on British Foreign Policy. Volum VI .Sayf.1078-1079. London -1952

doldurup canlarına kıymaya varacak kararlar almaya yönelmişlerdir. Ancak İtalyan bölgesi olarak belirlenmesi üzerine bundan kurtulmuşlardır. İtalyanlar, Burdur'a geldikten sonra daha öncede vurgulandığı üzere ziraat , sağlık ve diğer problemlerin çözümü yolunda aslın da halkın sevgisini kazanmak amacıyla derhal faaliyete geçmişlerdir. O tarihlere büyük kıtlığı çekilen şekeri, bol miktarda Burdur'a getirme niyetlerini duyurdular. Hatta Burdur da ki askeri kurumların eksikliklerini bile temin etmek arzularını göstermişlerdir. Milli Mücadele için çalışan bazı zevata bir çok defa kendi otomobillerini tahsis bile etmişlerdir. Örneğin Fahrettin Paşa(Altay) ,Temmuz 1920 de Burdur'a gelirken onu Baladız istasyonundan , bir İtalyan otomobili getirmiştir. Ve Paşa buna hayret ettiğini belirtir²³⁰. Milli Mecliste Isparta vekilliği de yapmış olan Nadir Bey vekilliği sırasında,Antalya İtalyan konsolosunu yanına alarak bir ara Burdur'a , İtalyan otomobiliyle gelmişti²³¹.Yine Antalya da Milli Mücadelenin önde gelenlerinden birisi olan sonra da Birinci Meclise Milletvekili seçilen Hasan Tahsin Bey ,Nazilli Kongresi murahhası (Delege)olarak ayrıca Aydın cephesi için toplanan yardımı Denizli Kuvay ı Milliyesine teslim ederken de dönüş esnasında da ; Antalya da ki İtalyan işgal kumandanı ile aynı otomobilde gelip gitmiştir. Belki bu otomobiller de İtalyanlara aitti. Hatta Konya da Mevlana dergahı şeyhi Abdulhalim Efendi İtalyan askeri otomobile binip gezecek kadar işgalci İtalyanlarla sıkı fıkı idi²³². İtalya ile Türklerin arasında olanları tez fark eden İngilizler, Burdur'da özellikle yerli Rum ekalliyetini kullanarak bazı hareketler yapmak istediye de bunda başarılı olamamışlardır.Burdur, Mütareke ardından bölgeye hemen gelen İngiliz gözlemci subayları tarafından devamlı tarassut altında tutuluyordu. Burdur da azımsanmayacak bir İngiliz casusluk faaliyetinin olması tesadüf değildi²³³.Kısacası İtalyanlar çok kurnaz bir siyasi metotla , bölge halkına, sırf iktisadi gayelerle ve geçici olarak Burdur ve Antalya da olduklarını açıklıyorlardı. Amaçlarının bu meyanda Türklere yardımcı olmak olduğuna halkı inandırmaya çalışıyorlardı Ve bu yolda da epeyce mesafe aldıklarına inanıyorlardı . Burdur ve Antalya da başlardaki birkaç münferit engelleme dışın da asla Milli Hareketin örgütlenmesine ses çıkarmamışlardı. Örneğin Antalya Milli direniş örgütlenmesinin önde gelen isimlerinden Gazeteci Mehmet Emin Bey ile Giritli Zeki'nin Rodos adasına mutasarrıf Talat 'ın işgüzarlığı sonucunda sürgüne gönderen İtalyanlar, bir müddet sonra bu şahısları serbest bırakıp yurtlarına dönmelerine ses çıkarmamışlardı.Ancak Mehmet Emin Bey'in Antalya'ya dönmelerine izin vermemişlerdi. Ve Mehmet Emin Bey , Burdur da 15 Mayıs -1 Ekim 1919 tarihleri arasın da misafir olarak kaldı . Bu misafirlikte , Burdurlular özellikle Baki Beyler ve diğer Burdur'un insan sever ileri gelenleri(Tabir Mehmet Emin Bey'in oğlu Mazlum Adison'a aittir) , Milli eylemci Emin Bey'e misafirliği boyunca mümkün olan tüm yardımları yaparak , Antalya ile irtibatını da sağlamışlardı²³⁴ . Burdur Milli Mücadele örgütlenmesinin ,Haziran 1919 ortalarından itibaren gözle görünür bir şekilde duraklaması veya faaliyetlerdeki yavaşlamasının baş sebebi bizce Mutasarrıf Vasfi' ve şehirde İstanbul yönetimi yanlılarının engellemeleridir.

²³⁰ Emekli Orgeneral Fahrettin ALTAY ,10 Yıl Savaş Ve Sonrası ,Sayf.252 Anakara-

²³¹ İbrahim Demiralayın Hatıratı .a.g.e Sayf.86

²³² Mevlüt ÇELEBİ, a.g.e Sayf.137

²³³ Emekli Albay M. Şefik ,İstiklal Savaşın da 57.Tümen ve Aydın Milli Cidali.Sayf.181.Cilt 2 İstanbul-1937

²³⁴ Mazlum ADİSON (Mehmete Emin Beyin oğlu):Yayına hazırlayan Enver Dayar .Antalya'nın Kara Günleri .Sayf.117 Antalya -2013

Milli Mücadele yılları başlarına dönecek olursak mutasarrıf Vasfi Beyin tüm düşmanca hareketleri yanın da ilk milli örgütlenmeyi ise Miralay İsmail Hakkı Bey'in desteği ile Hüsnübeyzade Mahmut Bey(?...-1944) üstlenmiştir. Oluşturulan Heyet i Milliye kurulu başkanlığını da Mahmut Bey gelmişti. Burdur'un ileri gelen şahsiyetlerinden olan Mahmut Beyin hareketin çekirdeğini daha ziyade kendi etrafından kişilerle oluşturması, şehirde var ola gelen eski kırınlıkları yeniden su yüzüne çıkarmıştı. Bu arada aslında halkın düşmana tepkisini silaha sarılarak göstermesinden korkan padişah ve Damat Ferit'in bu azmi yok etmek amacıyla Anadolu'ya gönderilen nasihat heyetinin başın da ki Şehzade Abdurrahim Efendi,Burdur'a geldiği zaman İstanbul taraftarları şehirde netleşmişti. Bu taifenin önde gelen isimleri mutasarrıf ve Şehzadenin konağın da misafir olan Bakibeyzalerden Hüseyin Baki Bey ve taraftarları idi. Hüseyin Baki Bey ile arası bu yüzden olsa gerek açık olan Mahmut Bey 'in ,Heyet i Milliye'nin başına geçmesi tesadüf değildi. Miralay İsmail Hakkı Bey ve Mahmut Bey'in oluşturdukları gayri resmi diyebileceğimiz Milli gruba Hüseyin Baki Bey oldukça mesafeli duruyordu.Ve hiçbir şekilde destek çıkmamıştı .Üstelik H.Baki Bey aynı zaman da Burdur'un ünlü simalarından Milli Mücadele taraftarı ulemadan müderris Hatipzade Mehmet Refet Efendinin öğrencilerindendi, Ondan Hadis usulü , Fıkıh ve Şerh i Akaid gibi dersleri tahsil etmiş bir kişiydi. Doğal olarak ta hocasının desteğine sahipti. Üstelik halkın bir bölümü tarafından sevilen sayılan bir kişiydi²³⁵. İtalyan askerlerinin Burdur'a girmesinden iki gün önce;zamanın Burdur'u için oldukça ciddi bir olay yaşanmıştı.Burdur'un ileri gelen kişilerinden Bakibeyzade Saim Bey , 25 Hazian 1919 'da çiftliğinden dönerken asker kaçakları tarafından öldürülmüştü . Saim Bey,belediye başkanı Reşit Bey ve sözünü ettiğimiz Hüseyin Baki Bey'in kardeşleriydi. Katl olayı büyük bir yankı bulmuş, devrin yetkilileri alarına geçip kısa sürede katillerden biri vurularak öldürüldükten sonra kellesi sırığa takılarak Burdur sokaklarında gezdirilmişti. Ayrıca Saim Beyi öldürenlerden ikisi yakalanmış biri de kaçmıştı. Reşit Bey Burdur Ahz ı Asker kaleminden suçluların cezalandırılması talebinde bulunurken işin bir kan davası haline büründüğü izlenimi doğmuştu. Ele geçen ikisi de hapisane de öldürülmüşlerdi . Öldürülme olayının arkasın da Hüseyin Bey ve Reşit Bey'in olduğu halk arasında yaygın bir söylentiydi. Bunun yanın da Jandarma kumandanının raporunda da bu doğrulanmaktadır. Olay arkasından belediye başkanı Reşit Bey ve kardeşi Hüseyin Baki Bey'in tavırları karşısın da -ki bu iki kardeşin özellikle H.Baki'nin Burdur 'u işgal eden İtalyanlara olayı aksettirip işe karıştırmamasından (Böyle bir söylentinin duyulması üzerine) çekinen Miralay İsmail Hakkı Bey'in girişimiyle askeri üst makamlarının da onayını alınıp Divan ı Harp kurularak , olayın mahkemesi başlatılmıştır. Bakibeyzadelerin özellikle Hüseyin Baki Bey kendi devletinin adliyesinin olaya el koyduğu halde niçin İtalyanlara müracaata niyetlendiği sorusu akla gelmektedir. Anlaşılan askerlerden özellikle Miralay İsmail Hakkı Beyle H.Baki'nin araları pek iyi değildir ve Kuvayı Milliye ile farklı bir konumdaydır. Mahkeme de Hüseyin ve Reşit Beylerin tutukluların cinayetiyle bağlantılı görülmeleri, askerlerle aralarının iyice açılmasına yol açtığı açıktır. Burada Hüseyin Baki Beyle alakalı ciddi bir suçlamayı not etmek gerekmektedir. H.Baki Bey bilindiği üzere İstanbul hükümetince alınan seçim kararı sonrası yapılan Meclisi Mebusan seçiminde Burdur mebusu seçilmişti. Ancak Meclis kapatılınca Ankara da toplanan Milli Meclise

²³⁵ Osman KOÇİBAY ,IV.Dönem Osmanlı Meclisi Mebusanı ve TMMB II.Dönem Burdur Mebusu Hüseyin Baki Bey(Hüseyin Baki Çelikbaş). Yeni Gün Gazetesi ,Sayf.5 19 Ekim 2019

M.Kemal Paşa tarafından ısrarla çağrılmasına rağmen gelişini çeşitli mazeretlerle geciktirmişti . en sonun da Ankara'a gelmiş Mecliste yapılan yemin törenine mazereti kabul edilmeyerek vekilliği kabul edilmemişti Ve H.Baki Bey Burdur'a geri gelmişti. 23 Nisan 1920 de toplanan Milli Meclis için yapılan seçimler sonrası seçilen vekiller arasın da o yoktur .Daha sonara 1923 seçimlerinde Burdur Milletvekili olmuştur. 1927 seçimleri öncesi Burdur Belediye Başkanı Çilzade Fahrettin Ağa Mustafa Kemal Paşa ve Burdur'un fahri hemşehrisi olan Maarif vekili Mustafa Necati Bey'e birer telgrafla müracaat ederek H.Baki Bey'in milletvekili aday gösterilmemesini rica etmiştir.Gereğesi ise oldukça ciddi suçlamalar içermektedir. Fahrettin Ağa ,H.Baki'nin Milli Mücadele başlarken tamamen Damat Ferit yanlısı olduğunu ,Burdur da kurulan Hürriyet ve İtilaf Partisi şubesinin Hüseyin Baki Bey ve kardeşlerinin teşvik ve yardımıyla kurulduğunu yine Hüseyin Baki'in İtalyan işgalcileriyle yakın ilişkileri olduğunu, onların önde gelenlerini çiftliklerinde ağırlayıp, misafir ettiğini bildirmektedir. O ve kardeşlerinin birer vatan haini olduklarını da kaydetmiştir. Sonuçta bir daha H.Baki Bey ölünceye kadar milletvekili seçilmediğini görürüz²³⁶. Ancak burada Hüseyin Baki Bey'in Millet Meclisince 1925 yılın da , İstiklal Harbi altın madalyasına taltif edildiğini vurgulamak yerinde olacaktır . H.Baki Bey'in ağabeyi Reşit Bey ise İzmir'in işgalinden hemen sonra Milli Heyetlerin içinde her zaman var olmuş ,her zaman da Milli Mücadele safların da yer almış bir kişidir. Meclisi Mebusan seçimleri sırasında doğal olarak kardeşinin seçimi için çalışmış ve yine doğal olarak ta Milli Hareketin adayı İsmail Hakkı Beyin karşısında yer almıştır.1927 senesinde de çocuksuz olarak vefat etmiştir .Kardeşi İbrahim Baki'nin oğlu Enver Çelikbaş'ı(Prof.Fethi Çelikbaş'ın kardeşi) evlatlık edinmişti.

Öte yandan öldürülen Saim Beyin katilleri iki suçlunun yakınları dava da şikayetçi olmuşlardı . Hapishanede ki öldürülme olayları dolayısıyla Hüseyin Baki Bey ve Reşit Beyler suçlanıyordu. Mahkemece hapishane cinayetlerinin açıkça kabulü yanın da mülkiye müfettişi layihasında da Saim Beyin kardeşleri suçlu olarak yer bulmuştur²³⁷.Saim Beyin öldürülmesi olayı, İsmail Hakkı Beyin Kuvay ı Milliye taraftarı olması Hüseyin Baki Beyin ise bir şekilde yansız gibi dursa da İstanbul tarafındaymış hissini vermesi dolayısıyla dava nerdeyse siyasi bir çekişmeye dönüşmüştü. Hüseyin Baki ve Reşit Beylerin konumları itibariyle şehrin önde gelen isimleri olması yanın da onlarla beraber hareket eden büyükte bir kesim vardı . İki kardeşten Hüseyin Baki Beyin , Milli hareketin önde gelenleriyle olan problemleri , doğrudan halkı da etkiliyordu . Bu durumun da Milli Mücadelenin Burdur da bir engel olduğu aşıkardır. Halbuki o dönem Burdur'un da gerek aydın kişiliği gerekse ileri gelen kişiliği sebebiyle sahip olduğu niteliklerle Hüseyin Baki Bey ,Milli cephede olmuş olsaydı; çok şeyin değişeceği ortadaydı. Ama onda böyle bir liderlik özelliğinin olmadığı da meydandadır. Öte taraftan Anadolu sathın da uyanan Kuvay ı Milliye hareketi, Mustafa Kemal'in fiili önderliğinde gittikçe belirgin şekle bürünüp, örgütlenmeye başlamıştı. Örgütlenme bir kurtuluş hareketine doğru giderken doğal olarak ,İstanbul da ki idare altlarındaki zeminin kaymaması amacıyla , çok çeşitli tedbirler alıyorlardı. Bilhassa Ege de başlayan milli direniş, ilk başlardaki düzensizliğini gidermiş gittikçe daha derli toplu bir hal almaya yönelmişti. Burdur da bu harekete iştiraki fiilen başlamış, ne var ki oluşan Heyet i Milliye resmi bir oluşuma dönüşememişti. Buna en büyük zorluğu yukarda izah ettiğimiz üzere şehir de ki kargaşa, geçmişin

²³⁶ Cumhuriyet Arşivi.F.180.9. K.104.D.513f

²³⁷ ATASE .ZB. K.25 D.80 F.17-2

bazı ayrılıkları ve de en önemlisi Mutasarrıfın tamamen düşmanca hareketleriydi. Hatta Burdur Mevki Komutanı Albay Vehbi Bey bağlı olduğu 23.Tümen komutanına yazdığı bir yazı da mutasarrıfın yüzünden Müdafaa i Milliye Cemiyetinin Burdur'da kurulmasının mümkün olmadığını belirtmişti²³⁸. Mahmut Bey ve İsmail Hakkı Bey'in kısıtlı imkanlarla Milli örgütlenmede olumsuzlukları yenme işini, özellikle Saim Bey'in öldürülmesi ile iyice sekteye uğrattı . Ancak Aydın-Nazilli cephesine sürekli silah yardımı devam etti. .Bu sevkیاتlar da Kışla , Askeriye ve Çercin köylerinin büyük fedakarlıkları olduğu bilinmektedir. Burdur'dan çok sayı da gönüllü çeşitli adlar altında toplanan birlikler halinde Nazilli cephesine sevk edildiler²³⁹. Aynı tarihlerde Aydın civarını savunmaya çalışan Kuvay ı Milliyeye yardım için Burdur 'dan ve Bucaktan gönüllüler²⁴⁰ Ahz ı Asker Kalem Riyasetine başvurdular.Beş yüz yetmiş yedi ikmal neferi adıyla Aydın'a yardım için gönderilecek olan bu gönüllü eratı , mutasarrıf Vasfi ; İngiliz subayına ihbar ederek dağıttırdı²⁴¹. Ve yine Aydın cephesine gönderilecek olan silahların da naklini engelledi.Üstelik Kalem reisi İsmail Bey'in siyasetle uğraştığı için görevden azledilmesini, Konya valisi Artin Cemal'den sürekli istiyordu. Buna rağmen Burdur gönüllüleri, 57 .Tümen Komutanı Miralay Şefik Bey'in kurmaya çalıştığı Aydın Cephesine fedakarane bir şekilde ulaşmışlardır²⁴². Yine çok sayı da Burdurlu gönüllü ,Denizli'de toplanan Kuvay ı Milliye gönüllülerine katılıp, Umurlu Muharebelerinde savaştılar²⁴³. Ki bu yardım çağrısına üzerine, Burdur hemen kolları sıvamış, Burdur ve köylerinden toplanan yardım olarak ,1919 Ağustos ayı başların da :2000 lira , 100.000 kilo buğday 500 davar gönderilmiştir. Cephede 40 kadar Burdurlunun şehit düştüğü bilinmektedir. Öte yandan Denizli cemiyet başkanı Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi tarafından Burdur Belediye başkanı Reşit Bey 'e bu yardım dolayısıyla bir teşekkür telgrafı çekilmiştir²⁴⁴. 1919 Temmuz ve Ağustos ayları boyunca Burdur'dan Aydın cephesine sürekli engelleme çalışmalarına rağmen silah ve mühimmat sevkıyatı durmamıştır. 15 Ağustos 1919 tarihin de Demirci Mehmet Efe bir telgraf göndererek Burdur Heyet i Milliyesinden yardımı istemişti²⁴⁵. Her hal de silah ve cephaneyi almak için olmalı ki 4 Eylül 1919'da Demirci Mehmet Efe yanına Çerkez İsmail, Dede ve Hürşit isimli çetelerle 80 kadar Aydın zeybeğini alarak Burdur'a gelmiştir²⁴⁶. 1919 Kasım ayın da 100 sandık cephane yine Demirci Efe kuvvetlerine gönderilmiştir. Efenin bu gelişinin gizli olduğu anlaşılıyor. Yunanlıların ilk saldırı arkasından ,Aydın ve Nazilliden çekildikten sonra ikinci defa saldırılarıyla, yetersiz ve henüz tam teşkil edilemeyen Milli Güçlerin baş edememesi sonucu; Denizli Sarayköy'e kadar çekilmek zorunluluğu doğdu . Yunanlılar süratle ilerlerken Sarayköy batısında kurulan Milli Cephe hattında , son derece başarıyla yapılan kahramanca savunma ile geri çekildi . İşte tam bu sırada Yunanlıların İzmir'i işgal ve sonrası Denizli'ye kadar yaklaşmaları , Burdur da ki Rum sekeneği şımartmıştı . İzmir'in işgali sonrası ,Burdur posta hanesi önüne Yunan Bayrağı asmaya kalkan bu Rum taife den bir grup başlarında Rehber i İntizam Mektebi öğretmeni Ali Fuat Bey gibi vatan perverlerin bulunduğu Burdurlu

²³⁸ Köstüklü ,a.g.e Sayf.92

²³⁹ KÖSTÜKLÜ ,a.g.eSayf.102

²⁴⁰ Zeki SARIHAN ,Kurtuluş savaşı Günlüğü .Sayf.Sayf.310

²⁴¹ BOA.DH.KMS.53-2/32

²⁴² M.Şefik AKER, a.g.e Cilt 3.Sayf.145

²⁴³ Ahmet Akif TÜTENK ,Milli Mücadele de Denizli .Say.23 .İzmir-1949

²⁴⁴ Ahmet Akif TÜTENK ,a. g.e Sayf.63

²⁴⁵ BOA. DH.ŞFR.643/69

²⁴⁶ Emine PANCAR ,Aydın ve Muğla Kuvay ı Milliyesi(Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sayf.236 İzmir -2010

gençler tarafından, bir araba sopa atılıp kovalanmışlardır²⁴⁷. Ancak bu taifenin şımarıklılıkları ara ara devam etmiştir. Hollandalı bir gazeteci olup İstiklal Harbi yıllarında bir müddet Burdur da konaklayan Georg Nypels ,Burdur da ki Hıristiyan taifesinin nankörlükleriyle ilgili bizzat şahit olduğu bir olayı şöyle nakletmekte. "Burdur'da Hilal-i Ahmer Poligon'unda ikamet ediyordum. Asker-i etibbadan Operatör Burhan Bey (Burdur Hilal i Ahmer -Kızılay- hastanesi doktorlarından Dr.Burhanettin Onat)isminde bir zat gördüm ki tehlikeli bir ameliyat ile bir Rum kadının hayatını kurtardı. Simon Efendi isminde bir zat olan bu kadının zevci her gün makam-ı şükr eda' nezdimize gelir ve Türklerin müsadecarlığından minnet ve şükranla bahs ederdi. Fakat Simon Efendi Türklüğün bu lutfuna mukabil ihanetde kusur etmiyordu. Çünkü Doktor hastayı muayeneden sonra yanımıza geldiği zaman kadının büyük bir Yunan bayrağı ile Venizelos'un resmi altında yatmakta olduğunu hikaye etmişti. Kendisine bu hale nasıl lakayd kaldığını sordum. Bana cevaben dedi ki bir dakika(ya) kadar benim geleceğimi bildikleri halde bunları orada bıraktıklarından dolayı müteessir oldum. Fakat bilahare ehemmiyet vermedim. Ertesi günü Rumlar mutat vecihle kahve içmek üzere bize geldikleri zaman bayrak meselesinden hiç bahis açılmadı . Görüyor musunuz ne ulvi bir cevap²⁴⁸."

Burdur ve Isparta dan çok sayıda Rum genci , Yunan ordusuna katılmak için İzmir'e gittikleri görüşmüştür²⁴⁹. Örneğin Yunanlılar, daha ziyade İtalyan bölgesindeki Rum gençleri kıskırtarak onlardan faydalanmak yoluna girmişti.1919 Ağustos'unun ilk haftasında 200 kadar yerli Rum gencinin,Burdur'dan Baladız istasyonundan trenle ;İzmir'e geçtikleri gözlemlenmişti. Birkaç gün sonra da Burdur Metropolidi adına, denizyoluyla Antalya'ya gelen 25 balya içinde Yunan ordusuna mahsus birçok asker' elbisesinin İtalyanlarca ele geçirilip el konulması oldukça dikkat çekicidir²⁵⁰. Sözü edilen bu Rum gençler silahlandırılarak Aydın cephesin de Türklere karşı muharebeye sürülmüşlerdi. Aydınlı Rum kadınları da bu cephede, Türklerle çarpışan Yunan askerlerine cephaneye taşıyarak yardım ettikleri görülmüştür²⁵¹. 1919 Temmuz ayı ve Ağustos ortalarına kadar bu milli örgütlenme de özellikle mutasarrıf Vasfi yüzünden hareketsiz durum devam etti. 18-19 Ağustos 1919 'da Burdur Heyet i Milliyesinin kurulduğu resmen duyuruldu ve aktif şekilde çalışmaya başladı. Reisliğine de daha öncede belirtildiği üzere Mahmut Bey getirildi. Bu ara da Nazilli cephesine Denizli kanalıyla ayrıca nakdi ve aynı yardımlar gönderilmiştir. Heyet i Milliye faaliyetlerine aynı garazla engel çıkarmaya devam eden mutasarrıf Hacı Vasfi,Hüseyin Baki Bey ve Reşit Beylerinde heyet üyeleriyle aralarının açık olması dolayısıyla, epeyce etkin oluyordu. Savaş alanına uzak olan Burdur halkının çoğunluğunun geçim derdinin de etkisiyle , tam olarak Mili Hareketin ne manaya geldiğinin farkına varmasını da beklemek

²⁴⁷ Sakarya İlkokulu Okul Tanıtım Dosyasın da okulun eski öğrencilerinden Şevket Şener'in(1908-9.6.2000) anılar bölümü .Sayfa numarası yok. Ali Fuat Bey İzmir'in işgalini öğrencilerine hıçkırık hıçkırık ağlatarak haber vermiş son derece saygı değer bir öğretmen olduğunu rahmetli Şener zikretmektedir.

²⁴⁸ Muhammet GÜÇLÜ, Milli Mücadele Döneminde Hollandalı Gazeteci George Nypels'in Anadolu İzlenimleri Sayf.137 .C umhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi .Sayı 19 /2014

²⁴⁹ Muhittin ÜNAL, Miralay Bekir Sami Günsav 'ın Kurtulmuş Savaşı Anıları.Sayf.77.İstanbul-1994

²⁵⁰ Türk İstiklal Harbi .Batı Cephesi 2.Cilt 1.Kısım .Sayf.167 .Ankara-1994(Genel Kurmay Başk.Yayıncı)

²⁵¹ Muhammed SARI - Muttalip ŞİMŞEK, MİLLİ Mücadele Yıllarında Aydın Sancağında Gayr-i müslimlerin faaliyetleri.Sayf,972 . Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu Cilt 2 02-04 ekim 2012 -Uşak

elbette mümkün değildir. Ancak Eylül ayı yaklaşırken Heyet i Milliye, yavaş yavaş duruma hakim olmaya başladı. İtalyanlar ise Türkleri etkilemek amacıyla zirai ,sağlık ve başka sahalarda ki yardım adı altında yaptıkları işler , o güne kadar devletten bu tür hiçbir yardım yüzü görmeyen halk için bir imkan sağladığı muhakkaktır. Ve bu durum bilhassa Miralay İsmail Hakkı Beyi endişelendiriyordu . Hemen Mustafa Kemal Paşaya bir telgrafla olayın seyrini anlatıp tedbirler alınması gerektiğini arz etti . Anlaşılan M.Kemal Paşa da durumu bazı yollarla İstanbul Hükümetine bildirerek tedbir alınmasını istemiş olmalı ki hükümette Burdur'da; İtalyanların yürüttüğü faaliyetlerin bizzat hükümetçe yerine getirilmesi talimatını vermiştir.Örneğin Sağlık hizmetlerinin Hilal i Ahmer (Kızılay) cemiyetince yapılması yoluna gidilmiştir. O günlerde adı olan ancak yetersizliklerden ötürü hiç bir faaliyette bulunamayan Burdur hastanesinin eksiklikleri giderilme çalışması başlatıldı. Burdur -Antalya arasında İtalyanların halkı motorlu araçlarla ucuz fiyatlarla taşımaya başlaması üzerine , bölgeden sorumlu kolordu komutanlığının otomobillerinin bu işi yapması talimatı verildi. İstanbul hükümetince istense de kolordunun böyle bir imkanı zaten yoktu ve o işte akim kalmıştı. Ancak zirai işlerde mevcut hükümet işi biraz gevşek tutmuş gibidir. İtalyanların Burdur -Antalya arasın da ki durumlarını sonraları Antalya milletvekili olan ve Antalya Heyet i Milliyesinin önde gelen şahsiyetlerinden Hasan Tahsin Bey(Sürenkök), Denizliye yardım götürmek amacıyla bu şehre giderken Burdur'a gelmişti. Hatıraların da şunları yazar.

105

"18 Eylül 1335 sabahı Antalya'dan hareket ve beş buçuk saat zarfın da Burdur'a muvasalat olundu . Burdur'a bir buçuk saat mesafe de Kurna karyesi üzerinde ki kabristanın bulunduğu tepe de ve Çine ovasının Burdur ciheti tam mübdein de ikame ettikleri ufak bir müfrezenin ika olduğu noktada, otomobilinden terk edip inen(?) Antalya işgal kumandanı çadırların da dinlenen(?) İtalyan müfrezesine kendini selamlattıktan sonra anlamadığımız bazı emirler verip avdet etti. Burdur da değin aynı miktar da müfrezeleri fakat bir zabıt ve bir doktor olduğu anlaşıldı.Antalyamızın işgalinden sonra Burdur ve yolda böyle ufak müfrezeler bulundurmakta"²⁵².

Hasan Tahsin Bey , irtibat zabitiyle Kuş adası ve Fethiye taraflarıyla bağlantı kurduklarını da belirtmektedir. Yine Tahsin Bey , o günlerde Burdur mutasarrıfının Ispartalı Darbazoğullarından bir şahıs olduğunu bildirirken , onun tam bir yobaz ve vatanperver düşmanı olduğunu vurgular. Hatta mutasarrıfın kendisine musallat olacağı endişesi taşıdığını bildirmektedir. Ancak şahsına yardım edecek bir kişi olarak Miralay İsmail Hakkı Beyin de bulunduğunu ifade etmektedir. H.Tahsin Bey yardımcı olan diğer bir kişinin de Hacı Mahmut Bey olduğunu anlatmaktadır²⁵³. Söz konusu o dönem Burdur önde gelenlerinden her hangi birisinin , Burdur'da yaşananlarla alakalı bir satır da olsa bir belge bırakmaması, bu gün devri değerlendirmemizi güçleştirmekte söylenecekleri eksik bırakmaktadır. Bunun yanında Burdur Heyet i Milliyesinin faaliyet evraklarının hiç birisinin zamanımıza ulaşmaması, ayrı bir felakettir. Genel durumla ilgili resmi belgeler hariç bize ulaşanlar, daha çok dışarıdan kişilerin hatıratlarıdır. Ancak bu hatıratlara da pek güvenmemek gerekir.Çünkü hatıratlar çoğunlukla hissi olduklarından bize objektif bir bakış açısı imkanı vermemektedirler. Bu bakımdan hatıratlar da Milli Mücadele yılları Burdur'u hakkında yazılan ilgili

²⁵² Hasan Tahsin Bey ,yayınlanmamış Hatırat.Cilt 3 Sayf.285. İstanbul Atatürk Kitaplığı

²⁵³ H.Tahsin ,a.g.e Sayf.286

bölümleri, dikkatle okuyup değerlendirmek yerinde olacaktır.

Şekil 21 İtalyan askerleri Burdur da Kör göz kahvesi önünde . Resim bir İtalyan dergisinden alınmıştır.

106

İtalyanların işgali halka pek zarar vermemiş gözükse de , Burdur da ki milli hisleri güçlü milliyetçi insanları , oldukça rencide ettiği bir hakikattir. İşgal süresince İtalyanlarla doğrudan bir çatışma yaşanmadıysa da gençler ; onlara zarar verici faaliyetlerden geri durmamışlardır. Telgraf tesisatlarına zarar verme, otomobillerinin lastiklerini patlatma veya kesilmesi gibi hareketler; Burdur' da eksik olmamıştır. Bu sebeple, İtalyanların geçici olarak geldiklerini propagandasını yaparak, halkın tepkileri azaltma yollarını sıkça denedikleri malumdur. 1919 Ağustos ayı içinde Burdur Heyet i Milliyesinin çeşitli nedenlerle daha çok iç nedenlere bağlı olarak fazla etkin olamaması ,Mustafa Kemal Paşa'nın dikkatini çekmiş bunun giderilmesi için Güney cephesi komutanı Refet Bey'e talimat vermiştir. Refet Bey de Demirci Mehmet Efe'den Burdur da ki düzensizliğin gidermesini istemiştir. Şikayet konusunun başın da heyetin dar bir kadro ile kurulduğu ve Heyet i Merkeziyece kabul edilen nizamnameye uygun kurulmadığıydı. Bu arada Burdur Heyet i Milliyesi oldukça önem arz eden Batı Anadolu Milli cephesinin merkezi kabul edilen Nazilli de yapılan birinci kongreye, düzensizlikler sebebiyle delege gönderememişti; ancak 9 Eylül 1919 de toplanan 2 .ve 6 Ekim 1919 'da yapılan 3.Nazilli kongrelerine delegeleriyle katılmıştır. Kongrelere Burdur merkezden, Şamdanizade Osman ve Tayyazade Osman Beyler ve Tefenni'den Müftü Fevzi Efendi temsilcisi olarak iştirak etmişlerdir. Milli örgütlenmeyi tamamlayan Burdur Milli Cephedeki yerini alırken ,bilhassa içinde yer aldığı Kuvay ı Milliye'nin Batı cephesine, yukarıda anlatıldığı üzere aktif desteğe başlamıştır. Güney Batı cephesi komutanı Refet Bey ,Demirci Mehmet Efe yoluyla irtibat kurduğu Burdur Heyet i Milliyesinin bazen aksayan çalışmalarının yerinde çözülmesi için Efe'yi Burdur'a gönderme yolunu seçti. Bu sıralarda Sultan Vahdettin Mondros sonrası, Meclis i Mebusanı İngilizlerin isteği üzerine yeni seçimler yapılınca kadar; 21 Aralık 1918 'de dağıtmıştı . 2 Ekim 1919 'da Ali Rıza Paşa kabinesi seçim kararını alarak, son Osmanlı Meclisinin toplanması

yolunu açmıştı. Seçimin yapılması kararının alınması ile birlikte Burdur Heyet i Milliyetinin doğal olarak kendi adayının Mebus seçilmesini istemesi süreci başladı . Ancak zaten var olan Burdur da ki heyete muhalif olan kesimlerde, kendi adaylarını öne çıkardılar . Mustafa Kemal Paşanın başkanlığını yaptığı Milli direnişin merkezi olan Heyet i Temsiliye de Meclisi Mebus'ana Milli Hareketin mensuplarının seçilmesini istiyordu.Seçim havası Burdur'da ki kısmen kapanan ikilikleri yeniden ortaya çıkarmaya başlamıştı.Çünkü Mustafa Kemal Paşa önderliğinde ki heyet i Merkeziye, her yerde olduğu üzere Burdur'da da Milli Harekete mensup birisinin milletvekili seçimini istiyordu .Zaten Burdur Heyet i Milliye reisi Hüsnübeyzade Mahmut Bey, bir telgrafla Mustafa Kemal Paşa'dan bu göreve en layık olan adayın, Miralay İsmail Hakkı bey'in olduğunu ve onun aday gösterilmesini istemişti. Ayrıca Burdur'un sevilen şahsiyeti o zamanlar da Burdur'un tek Türk Eczacısı olan ve milli Türk kimliğini öne çıkaran şahsiyeti Hüseyin Hüsnü Bey(Onat), Paşa'ya başvurarak Burdur'dan vatansever bir şahsın vekilliğe aday gösterilmesini rica etmişti . Ki Onat, Cumhuriyet devrinde 1934-1936 yılları arasın da Burdur Belediye başkanlığı da yapmıştır. Bu ara da yine Burdur ihtiyat zabitleri adına bir grup, İsmail Hakkı Bey'in aday gösterilmesini M.Kemal Paşa'ya gönderdikleri bir telgrafla bildirmişlerdi.İstek yazısına İsmail Hakkı Bey'in Avrupa tecrübesi ve ecnebi dillerini (Almanca Felemenkçe ve Fransızca) konuştuğu da ilave edilmiştir. Diğer adaylarında yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamasıyla birlikte gergin bir ortamın doğması gecikmedi Milli cephenin özellikle İsmail Hakkı Beyin aday olmasının istemelerinin sebebi, Milli Mücadeleye uzak duran Hüseyin Baki Bey'in aday olmasıydı. Mustafa Kemal Paşa da adaylarının İsmail Hakkı Beyle yine bir asker olan Süvari Albayı Esat Bey olduklarını bildirmişti. Burdur'dan seçilecek bir milletvekilliği için çok sayı da kişi adaylığını koysa da ,bunlardan en önde gelen şahsiyetler: Hüseyin Baki Bey, Miralay İsmail Hakkı Bey ve Burdur müftüsü Halil Hulusi Efendiydi.bu adayların yanın da Babanzade Hüseyin Şükrü Bey(1890-1980 .Babanzade ailesinden Bağdat doğumlu,Cumhuriyet dönemin de gazeteci ve siyaset ve dış politika uzmanı ordünaryüs profesör Şükrü Baban olarak ünlenen eski Burdur mutasarrıflarından Mustafa Zihni Paşa'nın oğlu) ve Burdur hukuk muallimlerinden Vehbi Bey , Burdur müftüsü Halil Hulusi Efendi , kardeşi Hacı Ahmet Efendi , Dava vekili Hamzazade Fuat Bey , Hatipzade(?) Ra(e)fet Efendi isimleri geçen diğer isimlerdi. Hatip Hoca'nın her ne kadar ismi mebus adayları içinde geçse de onun ,aday olmadığı anlaşılıyor²⁵⁴. Halil Hulusi Efendi de Milli kanattandı. Hüseyin Baki Beyin adaylığı Milli cepheyi oldukça rahatsız etmişti. Burdur ileri gelenleri bir ikilem içine düşerken , toplumsal ikilik de iyice artmıştı. Ve bu da doğal olarak Milli cepheyi zaafa uğratiyordu . Baştan beri Milli Mücadele içinde yer alan Hüseyin Baki'nin kardeşi Belediye Başkanlığı da yapan Reşit Bey,şehrin önde gelen isimlerinden Burdur da Milli Mücadele öderlerinden Hatipzade Mehmet Refet Efendi Hoca gibi isimlerin,Hüseyin Baki Bey'in seçilmesi için çalışmış oldukları görülmektedir.Ekim 1919'un hemen başlarında Burdur'da Milli hareket için çok önemli bir gelişmeye yaşandı . Mutasarrıf Vasfi Bey , alay komutanı Cevdet Akın'ının başına dayadığı tabanca ile cebren görevinden kovuldu.

Yerine 11.10.1919'da Ali Ulvi Bey atandı . Ali Ulvi Bey , 22.9 .1919' da Burdur'un İstanbul hükümeti ile bağıni kesip Milli Kongre Heyet i Temsiliyesini idare merkezi olarak tanıdığını ilan etti²⁵⁵. Yeni mutasarrıf , Milli

²⁵⁴ BOA.DH.İ.UM.K 115-75/1-2

²⁵⁵ ATA .ZB. K.1 D.2 F.55

Mücadele taraftarıydı. Onun Milli Hareketi desteklediğinin anlaşılması üzerine, azli için İstanbul hükümeti taraftarları hemen harekete geçmekte gecikmediler . Ve 13 Mart 1920 de görevden alındı yerine eski Karesi mutasarrıfı Behçet Bey getirildi . Behçet Bey de Milli Mücadele karşıtıydı. Burdur nedense Milli hareketle uyumlu veya taraftar bir idareciyle bir türlü idare edilmiyordu. Bu uyumsuz durum 1921lere kadar devam etmiştir. Öte yandan güney cephesinde Kuvay ı Milliye seyyare kuvvetler kumandanı Demirci Mehmet Efe, sorumluluğun da olan Burdur'un yardımlarının daha artması yanın da Burdur da ki anlaşmazlıkların çözümü için 28.11.1919 'da 100 kadar zeybekle Burdur'a geldi. Burdurlular onu büyük bir törenle karşıladılar.Okul öğrencileri de milli marşlar söyleyerek, bu karşılamaya iştirak ettiler .Her yer bayraklarla donatıldı²⁵⁶. Efe bahse konu olan Heyeti Milliye üyelerinin arasında olduğu söylenen dargınlıkları giderip onları barıştırdı²⁵⁷. Ve onun da hazır bulunduğu bir toplantıyla Burdur Milli Müdafa Cemiyeti yeniden şekillendi. Başkanlığa Nureddin Bey adında bir zat getirildi. Demirci Mehmet Efe Burdur Hapishanesinin kapılarını açtırıp mahkumları serbest bıraktı ki, amacı kendi güçlerine insan temin etmekte. Ellinin üzerinde mahkum ona katılırken başta Tefenni Binaklı(Başpınar) Kör Ahmet gibi bazı ünlü eşkıyalar, Demirci'nin tepeden bakma tarzına kızarak, ona katılmayı ret ettiler. Binaklı bir müddet sonra bir arkadaşıyla tekrar dağa çıktı.Arkasından tekrar düze indi. Bir müddet şımarıklıklarına göz yumulduktan sonra pusuya yatırılan zaptiyelerden Yumurtacı adında ki bir jandarmanın Tefenni için de, gösterişli bir şekilde at sürerken vurularak öldürüldü. Demirci ayrıca Burdur halkından silah toplanmasını sağladı.Toplanan silahların bir çoğu Milli Mücadele güçlerinden , süvarilere verildi²⁵⁸. Bir haftaya yakın kaldığı Burdur'da Demirci , 500 silahlı asker ve para temin edilmesini istedi. Ve isteği yerine getirildi. Bu zaman içinde Hükümet Konağı önünde ki İtalyan bayrağı indirildi. Yeni Burdur Heyet i Milliyesi , Merkezi Heyeti Milliye veya diğer adıyla Heyeti Temsiliye ile irtibatı arttırarak işbirliği içinde Milli Hareketin Burdur da etkinleşmesi yollarını aramayı sürdürdü .

BURDUR DA MUHAFAZA İ İSTİKLAL MİTINGİ

Bu ara da Burdur da İzmir'in işgali için yapılacak olan mitingi o sırada Burdur Mutasarrıfı olan Ispartalı Vasfi Bey, zorla yaptırmamış engellemişti. Burdurda inisiatifi ele alan Heyet i Milliye gecikme olsa da bir miting yapılmasına karar verdi ."Muhafaza i İstiklal " adı ile bir miting yapılması işi ele alındı.Mustafa Kemal Paşanın da tensibi ile bu mitinge hazırlanıldı.Bu arada;Heyeti Temsiliye merkezinin bir bildiri metni mitingde okunmak üzere Burdur Heyet i Milliyeine ulaştırıldı.Miting için askerler ve bilhassa Burdurlu hanımlar , genç kızlar oldukça faal biçimde çalıştılar. Dövizler, bayraklar hazırlandı. Ulu Cami'ni batı kısmı henüz yeni yapımına başlanan minare büyük bir siyah matem bayrağı ile donatıldı.Dikkati çeken başka bir olay da bu mitingde evvelce de belirtildiği üzere kadınların ve genç kızların büyük destek vermeleriydi. 25 Aralık 1919 Cuma günü saat 3 sıralarında miting başladı.Askeri arşiv belgelerine göre miting 25 Aralık 1919 da yapıldığı yer almakla birlikte bazı anı kayıtların da bu miting 26 Aralık 11919 tarihinde yapıldığı yer almaktadır²⁵⁹. Ulu Cami ile yeni Belediye binası arasında lonca altı olarak da bilinen bölümde halk toplandı. Mitingte Burdur

²⁵⁶ Document on Britsh Foreign Policy. Volum VI .Sayf.1078. London -1952

²⁵⁷ ATASE.ZB.K.1D.3 F.63_4

²⁵⁸ Hayati Kuzucu Arşivin de ki tutanak .

²⁵⁹ Burdurlu Muallim Mahmut Şevket'in Not Defteri (Hayati Kuzucu Arşivi). Sayf.50-51

İdadisi ,Burdur rüştiyesi ,Burdur İnas rüştiyesi (Kız rüştiyesi) ve diğer okul öğrencileri ve esnaf tam olarak hazır bulundular. Okul öğrencileri göğüslerin de ve kollarında "Muhafaza i İstiklal "yazılı dövizler taşıyorlardı.Dövizler siyah zemin üzerine kırmızı yazı ile yazılmışlardı . Halk tam matem bayrağına karşısında yer alırken , kürsü de aynı şekilde siyah bayrakla örtülmüştü. Miting Müni Bey'in "Ey ahali diye başlayan kısa hitabesiyle başladı Bu kısa hitabeden sonra ...?...zade Nuri Efendi'nin programı halka açıkladı. Sonrası :İstiklal -Hürriyet -Adalet sloganları ile yer gök inlemeye başladı. Ve sonrasında kürsüye çıkan Mekteb i İnas'dan 12-13 yaşlarındaki bir kız çocuğu olan Leman Hanımın son derece duygulu ve dinleyenleri derinden etkileyen konuşmasıyla devam etti.Bu küçük molla meydandakileri coşturan ve aynı zaman da düşündüren hitabesinde şahitlerin ifadesiyle herkese parmak ısırttı.Leman Hanım'ın konuşmasının, İdadinin ulum u Tabiye muallimi Muzaffer Bey tarafından yazıldığı anlaşılıyor. Leman , hitabesinin sonun da meydana bulunanları, vatan hizmetinden kaçmayacaklarını , askeri görevlerden imtina etmeyecekleri ve kanunlara uygun adaletle hareket edecekleri hususunda yemin ettirerek kürsüden indi. Akabinde kürsüye Muzaffer Bey çıkararak halka hitap etti. Muzaffer Bey'in konuşmasından sonra Müfti Hazretlerinin duasıyla miting sona erdi²⁶⁰. Sonra Burdur halkı ve muteberanı İstiklal ve hürriyet uğruna her türlü fedakarlığa hazır olduklarını , civar hükümetlere (idarelere) ayrıca işgalci İtalyanlara telsiz telgraflarla haber veriyordu . Bu meydan da İngiliz, Fransız ve diğer işgalci devletler olan Amerikan ile İtalyan temsilcilerine Fransızca olarak, İstanbul da ki sadarete ve hariciye nazırlığına Türkçe, ayrıca İstanbul'da Fransızca neşredilen bazı gazetelere çekilen telgraflarla : Memleketimiz mukadderatı üzerine alınacak kararların hakkaniyet ve adil olması gerektiği hatırlatıldı . Ve Osmanlı Hükümetinin tamamiyeti ve İstılal i Milliy'e'nin muhafazasının Burdur Halkının en büyük ülküsü olduğu telgraflarla birlikte yapılmış olan bu mitingle dünyaya duyurulmuştu²⁶¹. Postahanedden çekilen bu telgraflar sonrası askeri debboya gidilerek , burada da konuşmalar yapıldı.Debboy önüne de siyah matem bayrağı asıldı.Hükümet önü üzerine "Türkler Öldürülemez -Muhafaza i İstiklal" yazıları yazılmış bayraklar dikildi.Ve böylece Burdur, Milli İstiklal Harbine gün boyu süren anlamlı gösterilerle tam destek yolunu seçtiğini efkar ı umumiye'ye ilan etmiş oldu²⁶².Çekilen telgraflarla Burdur halkının beyanamesi özellikle İşgal kuvvetlerine iletilmiştir . **On beş bin kişinin** katıldığı bu miting sonunda , alınan kararlar da işgal devletlerinin İstanbul da ki temsilcileriyle, yayını Fransızca gazeteler ve yabancı haber ajanslarına ayrıca gönderildi. Beyanname şöyledir.

"KARAR" :Milliyemizin muhafazası ve hürriyet uğruna iradei milliyeye kararet müşterekesine amil onun kıyamlığa ve her türlü fedakarlığa ahd ve misak etmiş Anadolu ahalisinden Burdurlular binlerce inas ve zükur dan(kadın ve erkek) mürekkep akt ettikleri mitingde düveli muazzama itilafiyenin de ilan ettiği düsturu Wilson kavaidiyesi on ikinci maddesi mucibince Avrupa ve Asya da milli düsturumuzla mülki tamamiyetimize ve İslam hilafetinde cem' i Osmanlı saltanatın da temini ve idamesi idecek adil ve acil bir sulh ile şark ve bütün İslam alemine sulh ve sükun huzur bahşedecek esasiyeti takdir

²⁶⁰ Burdurlu Muallim Mahmut Şevket'in Not Defteri (Hayati Kuzucu Arşivi). Sayf.50-51

²⁶¹ ATASE.ZB.K.1 D.3 .F.62(1-6)

²⁶² Burdurlu Muallim Mahmut Şevket'in Not Defteri (Hayati Kuzucu Arşivi). Sayf.53

eyleyecekleri 7 kanaati (kanaatimizi) izhar ve bunun konferans heyetinin tamamına acilen tevsii rica olunur²⁶³.

25 ARALIK 1919 BURDUR MUHAFAZA İ İSTİKLALA MİTINGİ BEYANMNAMESİ

Düvel i Muazzama i İtilafiyeye

Memleketimizin mukadderatı hakkın da verilecek son kararın adil ve hakkaniyet dairesinde olacağına emin ve mutmain bulunan livamız ahali bu gün on beş kişiden mürekkep olarak akt ettikleri mitingde mezkur Düvel i Muazzama i İtilafiyenin bahsettiği (bahş ettiği) düsturatanın ekseriyeten azamisi İslam ve Türk olan ve şimdiye kadar tebasına hiçbir tefrik yapmadan adaleti kemal ve hamiyeti insaniyetkarane ibraz ile beraber kabiliyet i imarat ve ...liyakat ı hakimiyetini ispat eyleyen hükümeti milleti Osmaniyenin kemakan idame i istiklal muhafaza i hakimiyet i millet için kararın ittihadı intizar itmekte bulunduğu hakkında ki rica ve istirhamlarının derhal konferans (Paris Konferansı olmalı) heyeti muhteremesine arzına karara vermiş halkın Muhafaza i İstiklal arzusunu havi mitinge iştirak etmiş olan on beş bin imzalı istirhamnamesi takdim edilmek üzere olduğundan iş bu arzuyu Milletın²⁶⁴. Devamla Burdur halkının isteklerinin muhatap alınan makamın (Sadrazam veya bir nazır) konferans heyetine ulaştırılması ricasıyla son bulmaktadır.

110

Kıragaz Köyü ve dolayısıyla bağlı olduğu Burdur ve çevresi var gücüyle Milli Mücadeleyi maddi ve manevi olarak desteklerken , İstanbul Hükümetinin meşruluğunu ret ederek Ankara Büyük Millet Meclisi hükümetini tabi olduğunu 1919 senesi Eylül ayın da zaten ilan etmişti. Bu arada 21 Ocak 1920'de başlayıp, 12 Şubat 1920 'de sona eren Maraş direnişi tüm yurttta olduğu üzere Burdur Sancağın da da büyük bir tepkiyle karşılanmıştı . Burdur ve Tefenni hemen harekete geçmiş mitingler yapılmış ve Maraşlılara Burdur 500 lira Tefenni ve köyleri de 400 lira nakit yardımda bulunmuştu. 6 Şubat 1920 günü Burdur da ,7 Şubat 1920 'de başka bir Maraş Mitingi Tefenni'de de yapılmıştı. Burdur 'da yapılan Maraş'a destek mitingine binlerce kişi katılarak, protestolar da bulunmuşlardı. Miting sonrası alınan kararlar,İstanbul da bulunan Fransız işgal mümessilliğine , İstanbul da Fransızca yayınlanan Fransız gazetelerine ve diğer İtilaf devletleri temsilciliklerine çekilen telgraflarla ,Fransız ve Ermenilerin Maraşta yaptıkları mezalim kınanıyor, Wilson prensiplerine uymayan Milli an'anemizi ihlal edecek her türlü girişime ;Burdurluların kayıtsız kalamayacakları duyuruluyordu²⁶⁵. Miting bir önce yapılan Muhafaza i İstiklal gibi Ulu Caminin batı tarafı ile yeni yapılan belediye binası arasında alanda yapılmıştı. Tamamlanmayan batı tarafında ki minarenin kaidesine hatip kürsüsü konulup her taraf al bayraklarla donatılmıştı. Konuşma yapanlar ise Aktarzade (?)Nuri Bey . idadi ulumu tabiye muallimi Muzafereddin Bey ve İnas mekteb iptidaiyesinden adı bilinmeyen bir hanımdı . Özellikle Muzaffer Beyin , Maraş'ta olan Fransız ve Ermeni mezalimini anlattığı konuşması , meydan da çok etkili olmuş halk göz yaşlarına boğulmuştu. İnas mektebinden konuşma yapan Hanımın sözleri ise şayan ı dikkat görüldü. Konuşmalara sonrası Müftü Efendinin ettiği dua ile miting dağıldı ancak kalabalık bir heyet

²⁶³ ATASE.ZB.K.1 D.3 .F.62-9

²⁶⁴ ATASE.ZB.K.1D.3 F.63-10

²⁶⁵ Köstüklü ,a.g.e Sayf.94

ve öğrenciler önce hükümet binasına sonra da Askeri dekbay'a vardılar. Burada Miralay İsmail Hakkı Bey çok sert ve anlamlı bir konuşma yaptı. Olaya şahit olan ve hatıratına geçiren Muallim Mahmut Şevket Bey " Onun konuşmasının askeri ve milleti çok hoşnut ettiğini belirtmektedir . Onun çok düşündürücü konuşmasından cahil halk pek anlamadıysa da "kemal i dikkatle" dinleyerek " biz bu kumandana niçin rey vermedik niye mebus yapmadık " diye söylendiler. Ama iş işten çoktan geçmişti, Hüseyin Bey mebus olmuş gitmişti²⁶⁶. Anlaşılan artık Burdur halkı ile İsmail Hakkı Bey'e daha sıcak bir bağ oluşmaya başlamıştı. Daha öncede belirtildiği üzere; Milli Mücadele yıllarında başından itibaren Burdurlu kadınlar hep ön saflarda görülmüşlerdir . Anadolu da pek sık görülmeyen bu durum özellikle mitinglerde açıkça görülmüştür. Bütün bu gelişmelerin daha açık olarak kendini gösterdiği bir örnek ise yine Anadolu da örnekleri az görülen Burdur Müdafaa i Hukuk Kadınlar Cemiyetidir. Bu cemiyet 19.2.1920 tarihinde ,Sivas Kongresi sonrası M.Kemal'in tüm sancaklara gönderdiği bir uyarısı sonucu kurulmuştur .Yakın ve komşu sancaklarda bir benzer oluşum yoktur.Kongresine 1403 hanım iştirak etmiştir .Bu rakam, Burdur da ki devrin beşeri ve siyasal ortamı düşünüldüğün de oldukça yüksek bir sayıdır²⁶⁷. Aynı amaçla kurulan Niğde kadınlar müdafaa i Hukuk toplantısı 1090 üye ile yapılmıştı²⁶⁸. Söz konusu tarihten bir gün önce Mustafa Kemal'in Ahz ı asker riyaseti reisi İsmail Hakkı Bey'e gönderdiği Burdur da ki Müdafaa i Hukuk Cemiyetleri ile alakalı 18.2.1920 şifreli telgraf görüldüğü üzere Paşa'nın olayları ne kadar dikkatle takip ettiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.²⁶⁹. Aşağıda oluşumu ele alınacak olan Burdur Müdafaa i Milliye Kadınlar cemiyetinin kongresinde gizli oyla yapılan yönetim kurulu seçimlerinde ,İsmail Hakkı Bey'in eşi Marten Hanım en yüksek oyu almıştı²⁷⁰. Yapılan seçim sonun da Burdur Anadolu Kadınları Müdafaa-i Milliye Cemiyeti yönetime şu üyeler seçilmişlerdi. Ahz-ı Asker Heyeti Reisi Erkan-ı Harp Miralay İsmail Hakkı Bey'in Eşi Madam Marten, İbtidaiye Müfettişi Bekir Sıtkı Bey'in Eşi Fitnat Hanım, Bahaettin Bey'in Kızı Zekiye Hanım, Şehit Asım Bey Kız Mektebi Muallimesi Fatma Hanım, Burdur Mutasarrıfı Ali Ulvi Bey'in Eşi Safiye Hanım, Bahaettin Bey-zade Cemal Bey'in Eşi Esmâ Hanım, Miralay Bey'in Kızı Zehra Hanım, Demir-zade Mustafa Efendi'nin Kızı Hayati Hanım, Hükümet Tabibi Hidayet Bey'in Eşi Rana Hanım, Çilzade Fahrettin Bey'in Eşi Naile Hanım, Şehit Asım Bey Kız Mektebi Muallimesi Sururiye Hanım, Çekirgezade Hüseyin Efendi'nin Eşi Zehra Hanım, Reşadiye Ana Mektebinden Fitnat Hanım, Selimiye Kız Mektebi Muallimesi Azime Hanım, Hacı Ali Beyzade Nazif Bey'in Eşi Dudu Hanım ve Çilzade İzzet Ağ'a'nın Eşi Ayşe Hanım. Billaahere yapılan seçim de Burdur Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti'nin Başkanı Fitnat Hanım, katibesi de Fatma Hanım olmuşlardı²⁷¹. Burdur Müdafaa i Hukuk Kadınlar cemiyeti kuvay ı heyetinin kırmızı kurdelası veya diğer bir deyişle alameti farikası Heyet i Temsiliyeye yani Mustafa Kemal Paşa'ya , Miralay İsmail Hakkı Bey tarafından 28.2.1920 tarihinde Ankara'ya gönderilmiştir²⁷². Şu hususu özellikle vurgulamak gerekir ki ; Burdur 'da Milli

²⁶⁶ Mahmut Şevket ,a.g. e Sayf.56-57-58

²⁶⁷ Ü.CANDEĞER,a.g.e. Sayf.31- AFETİNAN,Anadolu Kadınları Müdafaa i Vatan Cemiyeti .Sayf.1998.VIII.Türk Tarih Kongresi cilt 3.Ankara -1988

²⁶⁸ A.AFETİNAN.a.g.m Sayf,1983

²⁶⁹ ATASE.ZB.K.1 D.2 F.72

²⁷⁰ . Ümmügülsüm CANDEĞER ,Birinci Dünya Savaş'ından Türkiye Cumhuriyeti'nin İlanına Kadar Burdur ve Çevresi .Sayf.30 Ankara -2017

²⁷¹ Ümmügülsüm CANDEĞER,a.g.e.Sayf.30

²⁷² ATASE.ZB.K.1.D.2 F.72-1,2

Mücadeleye katılımın ne kadar köklü ve toplumsal derinlikte olduğunu sadece Burdur da kurulan ve faaliyete geçmeye hazırlanan Anadolu Kadınları Müdafai Milliye Cemiyetine bakarak anlayabiliriz. Üye yapısını göz önüne aldığımız zaman Milli davanın halk tarafından ne kadar öneme benimsendiğini görürüz.Burdur da Maraş mitingi sonrasında da başka bir gelişme de Milli Mücadelenin önemli isimlerinden Aydın ve Batı cephesi kumandanı Refet Beyin(Bele) şehre yaptığı ziyarettir . 22 Şubat 1920 de Burdur'a gelen Refet Bey, kalabalık bir halk topluluğu tarafından karşılandı.Karşılayanları nezaketle selamlayan Refet Bey memleketin durumu hakkında oldukça duygulu bir hitabede bulundu .

Halk onu gözleri yaşararak dinledi. Refet Bey daha sonra Karagözlerin evinde misafir edildi²⁷³. Refet Bey buradan Isparta'ya geçmiş 28.2.1920 'de tekrar Burdur üzerinden Nazilli'ye intikal etmişti. Refet Bey'in gidişinden bir müddet sonra ne maksatla geldiği anlaşılmayan bir alay süvari Burdur'a geldi ve yine Karagözler tarafından ağırlandılar²⁷⁴.1920 başlarında Türkiye işgaldeydi. Özellikle İngiliz ve Fransızların tahakkümü altına girerken ,onların piyonu Yunanlılar; Ege de tam bir vahşet sergiliyorlardı.Çaresiz İstanbul teslimiyet içindeydi. Anadolu da ise Milli Mücadele önderleri örgütlenme safhasını tamamlama gayreti içindeydiler.27 Aralık 1919 'da Ankara'ya gelen Mustafa Kemal Paşa, buradan Milli Hareketi yönetmeye başlamıştı. Ve yeni bir iktidar merci gibi hareket etmesi, İstanbul'u son derece kızdıırıyordu Ancak Milli Hareketin düşmanı olan Damat Ferit hükümetinin düşmesi ile yeni hükümeti kuran Ali Rıza Paşanın Milli isyana hoş görü ile bakması,İngilizleri son derece rahatsız ediyordu. Saraya bu konu da alabildiğine baskı yapmakta da İngilizler, pek gecikmediler. Bu baskılar sonucu Ali Rıza Paşa hükümeti istifa etmek zorunda kaldı. İşgalcilerin zorbalığı ile kabinenin istifası, bütün ülkede; büyük bir tepkiye neden oldu. Ankara da ki Milli cephenin de bu duruma şiddetli tepkisi sonrası yurdun bir çok yerinden protestoların İstanbul'a ulaşması gecikmedi . Burdur da bu eşkıyalığa sessiz kalmadı . Burdur Müdafaa i Hukuk heyeti adına heyet reisi Hacı Ahmet Efendi, aşağıda ki telgrafı o sırada açık olan Meclis i Mebusan'a çekerek, dikkat çekici cümlelerle Ali Rıza Paşa kabinesine yapılan kanunsuzluğu, emperyalist eylemi tel'in etmiştir.

"Kabinenin, hariçten gayri kanuni tesirat ve tazyikatla istifaya icbar edildiğinden, Burdur ve havalisinde bütün millet ayakta ve galeyandadır. Ferit Paşa ve emsali gibi amali milliye'yi tatmin edemeyecek kabine reislerine badema millet tahammül edemeyecektir. Sırf muhafaza i vatan ve mevcudiyet endişesi ile kalpleri daraban eden umum ahali bu azmi katidedir. Millet badema zilletle yaşamayacaktır. Millet in bu azmi katisinin ehemmiyetle nazara alınması ve hukuk ve faaliyeti teşri i yenin serbest ve azimkârane teşebbüsat ile muhafazasını ve herhalde makasıdı aliye i miliyenin temini hususuna umum ahali, vükelayı milleti davet eder ve neticesine şiddetle muntazırdır". 4 Mart 1336(1920) Burdur Müdafaa i Hukuk Heyeti ve Yirmi Aza Rûfekası İdare Reisi Ahmet²⁷⁵

1920 yılı içinde Burdur da İstiklal Harbinin seyri içinde yaşanan önemli gelişmelere bakacak olursak,Yunan saldırılarının Aydın üzerinden artması üzerine Batı cephesi üçe ayrıldı. Bunlardan biride Güney cephesi

²⁷³ Mahmut Şevket ,a.g. e Sayf.61

²⁷⁴ Mahmut Şevket .a.g.e .Sayf .62

²⁷⁵ Meclisi Mebusan. Zabıt Ceridesi .D.4.Cilt 1. 6 Mart 1336 Cumartesi/ Ondokuzuncu İnıkad/.Sayf.335

heyeti merkeziyesi adıyla yeniden oluşturulan başın da Refet Bey'in bulunduğu Nazilli Heyeti merkeziyesi idi. Güney cephesi heyet i merkeziyesi Yunan işgalinin genişlemesi tehlikesine karşılık Burdur'a nakledilmiş ve Burdur Heyeti Milliyesi bu merkezin içine alınmıştı. Askeri ve diğer konularda bu merkezi diğer komşu sancaklarında(Isparta -Antalya -Menteşe) merkezi durumu haline getirilmişti. Adı da Burdur Güney Cephesi Heyet i Milliyesi olarak belirlenmişti. Burdur heyet i Milliyesini mali açıdan 1920 yılı içinde meydana gelen bir gelişme epeyce rahatlatmıştı. Bu gelişme ,Milli Mücadelenin mali açıdan finansmanına destek amacıyla şehir ve kasabalara dışarıdan gelen ticari mallara vergi konularak, bir gelir elde edilmesi ve bu gelirinde şehir ve kasaba Heyet i Milliyelerin kontrolüne verilmesi amacıyla; Okturuva Vergisi adıyla bilinen vergi tahsilatı yürürlüğe konulmasıydı. Burdur Güney Cephesi Hayet i Merkeziyesi faaliyete başlayınca mali olarak destek için bu merkeze bağlı sancakların Oktruva vergisi gelirlerinin Burdur da ki kasaya aktarılması uygulaması da başladı .Ancak Isparta Heyet i Merkeziyesi buna itiraz etti.Bu geliri olmazsa maddi açıdan çok zayıflayacağını ve faaliyetlerini yürütemeyeceğini , bölgenin bağlı olduğu askeri kumandanlığa ilettili .Ve bir tartışma başladı ama uygulama bir müddet daha devam etti.

İstanbul da toplanan Meclisi Mebusan'ın dağıtılması sonrası Ankara da toplanan Meclisi Mebusan milletvekilleri Milli Meclis olarak oturumlara devam etmişti. M.Kemal Paşa tam anlamıyla Milli İradeye dayalı yeni bir meclisin teşekkülünü istiyordu. Bu bir anlam da tüm kurum ve kuruluşları ile milletin yeni bir örgütlenmeye gidip, ülke genelinde yeni bir idari sistemin kurulması demekti ki buda tamamen halka dayalı Milli Mücadele için elzemdi.

Mustafa Kemal tüm Anadolu sathında yeni seçimlerin yapılarak Milli Meclise milletvekillerinin gönderilmesini bir tamimle ;sancaklara bildirdi Burdur, bu seçimleri yaparak daha önce sayı olarak beş olarak belirlenen vekilleri belirledi Bu kişiler : Halil Hulusi Efendi ,Çiloğlu(Çilzade) Fahrettin Ağa , Veli Saltıkgil ,Miralay İsmail Hakkı Bey. Şevket Candaner Ne var ki bu vekillerden Fahrettin Ağa Burdur da ki Milli Mücadelenin sekteye uğramaması için vekil olarak Ankara'ya gitmedi Durumu anlattığı Mustafa Kemal Paşa da onun düşüncesini onayladı. Yine aynı gerekçelerle olduğunu sandığımız İsmail Hakkı Bey de istifa etti. Diğer milletvekillerinden Eski Burdur müftüsü Halil Hulusi Efendi, ilk oturum sonrası vefat etti . Ekim ayı başlarında da Şevket Candaner, yakalandığı verem den kurtulamayarak 11 Eylül 1920'de vefat etti . Bu nedenlerle boşalan millet vekilliklerine:

23 Nisan 19120 de toplanan ilk meclis, Milli Hareketin büyük bir başarısıydı. Artık Türk Milletinin asıl kalbinin attığı yerin Ankara ve asıl temsil karargahının Millet Meclis olduğu açıkça görüldü. İşgalcilerde ister istemez, milli gücün Mustafa Kemal liderliğindeki Ankara hükümetinin olduğunu kabul ettiler.

Milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy aile olarak Burdur'la sıkı bağları olan bir milli şahsiyetimizdir. Eşi köken olarak Çelikpaşalar sülalesinendir. Damadı bilindiği üzere 20. Yüz yılın dikkate değer ilim insanlarından Burdurlu Ömer Rıza Doğrul'dur. Merhum şairimiz Isparta milletvekillerinden Süldürzade Nadir Beyin(Isparta ileri gelenlerinin bir çoğunda görülen ve kadimden beri süregelen halende devam eden Burdur saplantısı ile bağlantılı olsa gerek) gayretleriyle Burdur'dan Livalığın(Sancaklığın) kaldırılıp Isparta'ya bağlanması yönünde ki girişimlerine²⁷⁶ karşı çıkmış o ve arkadaşlarının da iştiraki yanı sıra Burdur mebusu

²⁷⁶ T.B.M.M Zabıt .Cilt 1 .116 İçtima.Sayf.406 18.12.1336(1920)

Ali Ulvi Beyin de karşı duruşuyla mecliste yapılan oylama da ret edilmiştir²⁷⁷. Ancak memleketin o kara günlerin de dahi mal esef Nadir Bey ve Hafız İbrahim Demiray ve benzerlerin de görülen bu garip psikolojiye bağlı şehircilik bölgecilik anlaşılır gibi değildir. Bu garip ve acıklı durumla alakalı bir örnek yine Isparta da Milli Mücadele önderlerinden Hafız İbrahim Demiralay'ın Burdurlulara karşı Mustafa Kemal Paşa nezdinde yaptığı itibar suikastıdır. Isparta da Milli Hareketi örgütlediğini iddia edilen Hafız İbrahim Demiralay, Isparta gönüllülerinden oluşan bir alay kurmak istemektedir. Bunun için de maddi kaynağa ihtiyacı vardır. Aslında kuracağı Isparta alayı bir çeşit kendi emrinde olacak bir gönüllü birliğidir. Nasılsa Burdur Milli Heyetinin kasasın da 2000 lira olduğunu haber alır ve bu paraya göz diker. Hemen Burdur'a bir baş kumandan edasıyla gelerek bu parayı almak ister. Tabi olarak ta Burdurlular parayı vermezler. Ancak yine de 500 lira teberru ederler. Çünkü şahsın öne çıkma hastalığını bilmektedirler. Üstelik kendilerinin de bazı harcamaları vardır. Ret cevabı alan Hafız, hemen Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya 9 Aralık 1920 'de Burdurluları gammazlayan ibretlik bir telgraf çeker. Bir bölümünü alıyoruz : ...İhtiyacın nisfını Isparta'dan temin ettim. Bakiyesi için Burdur'un hamiyetine dehalet ettik. Ve 200 kaputluk kumaş için bedelini vermediler. Kasalarından 4 misli para vardır. Bu vatan menafii müşterek bir maldır. Bu Isparta'ya farz Burdur'a haram olmaz. Kadiman(çok eski den) Isparta ile mevcut hiss-i münafereği (nefret hissi)bütün acizleri ile izhar etmeleri (Bana karşı göstermeleri)kendilerine mazarrattır. Şimdiye kadar gerek asker gerekse nakden hiç muavenette bulunmadılar. Allah'ı bırakarak İtalya nüfusuna dayanmış ve bu memleketin fukaranın hayatını zalimane bir surette emel-i gayri meşru olan fedaiden ve fikren lüzumunda muhalefetten geri kalmayan eşrafı ezmek memleketin selâmeti namına vaciptir. Hassaten istirham ederim. Bu mesele hem vatan ve hem de haysiyet meselesidir. Hiç bir tarafa sarf edilmeyen kasa mevcudunu alayımıza hemen terk eylemelerini veyahut mübayaat ettiğim kumaşın bütün teçhizatın 2000 liraya mal olan bedelinin her nereden alınacaksa emir buyurmanızı"²⁷⁸. Şu gerçeği de burada dile getirmek gerekmektedir. Burdur Isparta Demir alayına bilaahere imkansızlıklara rağmen eliminden gelen yardımı yapmıştır keza Isparta Heyet i Milliyesi de Burdur Milli Taburu Çelikalay'ı kurulurken 1000 liralık bir yardım için karara aldığı kayıtlarına geçmiştir.

Hafız İbrahim'in itibar susikastına Mustafa Kemal Atatürk'ün itibar etmediği sonraki yıllar da görülecektir. Bunlar dan biri de Burdur ve çevresinden Milli Orduya iane toplamak için gelen Süvari Albay Şeref Güralp'in bir çeşit hatırat olan eserin de Burdur hakkın da yazdığı nahos satırlardır. Güralp , Burdur 'a gelip yardım toplamaya çalıştığını²⁷⁹ Burdur sokakaların da eşekten geçilmediğini ancak bir eşeğin bile kendisine vermediklerini belirtmektedir²⁸⁰. Üstelik Anadolu'nun hemen hemen her tarafın da o yıllarda yaşanan bazı olumsuzlukları sadece Burdur da yaşanıyormuş gibi görüp Burdurlular hakkın da garip düşünceler beyan etmektedir. Ancak bu kişinin ceberutlukla yardım toplamaya çalıştığını tahmin ediyoruz. Savaşın başından beri zaten yoksulluklar içinde yaşamaya çalışan elin de kala kala bir merkebi kalan

²⁷⁷ Hasan Basri ÇANTAY ,Akifname .Sayf.35 İstanbul-1966

²⁷⁸ Hafız İbrahim Demiralayın Hatıratı .Ve Isparta da Millii Mücadele ile İlgili Belgeler (Yayına hazırlayan Prof. Dr.Bayram KODAMAN-Hasan Babacan) .Sayf.238 .Isparta -1998

²⁷⁹ Ümmügülüm CANDEĞER , a.g. e .Sayf.98

²⁸⁰ Emekli Süvari Albay Şeref GÜRALP ,İstiklal Savaşının İç Yüzü . Sayf.203İstanbul-1958

insanların elbette onu gözünden sakınacağı ortadadır . Zaten gelen giden nesi varsa toplayıp gitmiştir . Bilhassa Demirci bunu sıkça yapmıştı. Bu sebeple olsa gerek söz konusu devrede bazı proplemlerin çıkması normaldir. Konu yaşlı bir Burdurluya sorulduğun da adı geçen zatı tanımasa da şu ilginç cevabı vermiştir."Kendisi kim bilir hangi eşekliği yaptı ki ona bir eşek bile vermemişler". Bu cevap aslın da olayın başka bir iç yüzünün olduğunu bize düşündürmelidir. Hafız İbrahim Demiralay'ı memleketin kara günlerin de vatan hizmetine koşmuş bir kişi olması hasebiyle saygıyla anıyoruz. Ancak hislerine mağlup olup zihnindeki Burdur saplantısına kapılıp Burdurluları Mustafa Kemal Paşa'ya gammazlamasını kabul etmek mümkün değildir. Aynı Hafız İbrahim'in icraatlarıyla tam bir hain olduğunu düşündürtüren Burdur mutasarrıfı Vasfi'nin, vatana ihanetten tutuklanmasını bir Ispartalının bu suçtan yargılanmasını kabul edemediğinden(!) Demirci Mehmet Efe'ye rica edip kurtarmıştır. Onun bu anlayış ve hareketi, millet namına değil de kendi nam ı hesabına hareket ettiğinin bir tezahürü olarak görülebilir. Mustafa Kemal Paş'dan Burdurluları imha edilmesini isterken, sayısız hainlikte bulunan Vasfi Efendi'yi kurtarması, bunu da sırf Ispartalı olduğu için yapması iyi değerlendirilmelidir²⁸¹. Ki Hafız İbrahim'in Isparta da çok sevilen Böcüzade Süleyman ile Ve Süldürzade Nadir ile bir çeşit gizli -açık bir çekişme içinde olduğunu sanıyoruz.Hatıratın da biraz da bu yüzden bir şekilde günümüz deyimiyle tribünlere oynamaktadır. Bütün bu garip haksiz suçlamalara en güzel cevapları aslın da İstiklal Harbi Kumandanlarından Büyük Taaruzun planlamaları sırasın da Burdur'u ziyaret eden 1.Ordunun komutanı devrin ünlü askeri Ali İhsan Paşa Burdurla ilgili hiçbir olumsuz ifade kullanmazken "Dinar ve Burdur kazalarının bir kısım erzak ve zahirelerini, Tatarlı'da mevcut anbarınız üzerinden dahi sevk ederek muavenet edilecektir" notunu düşmektedir²⁸². Yine Büyük Millet Meclis adına Burdur'a gelerek ordunun ihtiyaçlarını karşılama çalışmaları yapan Aydın mebusu Esat Hoca 'da da böyle suçlamalar görülmez. İstiklal Harbin da ünlü kumandanlarından Fahrettin Altay Paşa'nın emir ve komuta sahası içinde bulunana Burdur ve çevresi için savaş yılları için hiç olumsuz bir ifadesi yoktur .Üstelik Altay ,Cumhuriyet sonrası 1946 seçimlerin de Burdur milletvekilliği yapmıştır. Ve her zaman Burdurla irtibatını koparmamış her fırsatta Burdura gelip gitmiştir²⁸³ . 1926 senesin de Milli Mücadelenin en önde gelen isimlerinden Türk ordularının sembol ismi Mareşal Fevzi Çakmak, Burdur'u ziyaret etmiş ,halk tarafından coşkun tezahüratlarla karşılanmıştır. Şehir de bir müddet kalan Mareşal her halde laf olsun diye bu ziyareti gerçekleştirmedi.

²⁸¹ Hafız İbrahim'in Hatıratı ,a.g.e Sayf.38

²⁸² Ali İhsan SABİS , Harp Hatıralarım .Birinci Dünya Harbi 5.Cilt .Sayf. 217.İstanbul-1993

²⁸³ Ulus Gazetesi.1.12.1949

Şekil 22 Mareşal Fevzi Çakmak 1926 yılın da Burdur Hükümet Konağı önünde halkı selamlıyor (Hayati Kuzucu Arşivi)

116

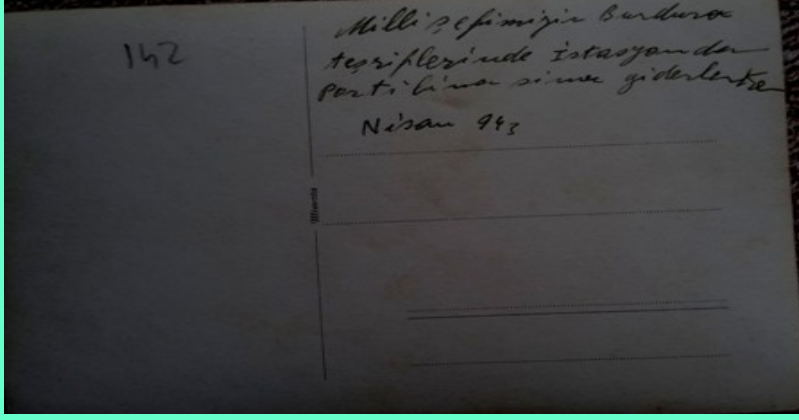

Şekil 23 Burdur Hükümet konağı önün de Mareşal Fevzi Çakmağı karşılamaya gelen Burdurlu çocuklar ve halk . Yıl 1926(Hayati Kuzucu Arşivi)

Atatürk 6 Mart 1930' da bir ziyaret programı çerçevesin de Burdur'a gelmiş ve misafir olmuştu . Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin Burdurlularca nasıl bir heyecanla karşılandığını Atatürk çok iyi biliyordu ve bundan devlet birimlerince haberdar edildiğini biliyoruz.

Şu husus da bizce dikkate değerdir: Erzurum kongresi için Erzurum'dan 1600 lira toplanırken nüfusça çok küçük ve büyük bir deprem geçirmiş yoklukla kıvranan Burdur'dan 2000 lira derhal Aydın cephesine gönderilmişti . Şeref Güralp ile İbrahim Demiralay bizce birbirleriyle bağlantılı insanlardı . Güralp daha Burdur'a gelmeden bir yerlerde Burdurla ilgili menfi duygular sahip kılınmış, biraz da önyargılı olarak geldiği Burdur'da bazı menfi tavırları sebebiyle olsa gerek, Burdur da sevilmemiş yaptığı işi kendi eliyle bir çeşit sabote eder duruma düşmüştü . Daha önce de ifade edildiği üzere Hafız İbrahim Demiralay'ın Mustafa Kemal nezdin de Burdurlular hakkın da hiç te hoş olmayan gereksiz girişimi yanın da bölgeye gelen bazı görevlileri de bu hususta yönlendirdiğini düşünülmelidir. Ve yıllar sonra bunu unutmayan bu emekli asker, bizce dışarıdan gelen biri olarak yazdığı eser de Burdurlulara olan önyargısını tekrar dile getirmiştir. Kısacası lüzumsuz bir kinin tezahürüyle o satırları karalamıştır. Ne varki bütün bu itibar suikastlarına Türkiye Cumhuriyetinin Kurucusu Mustafa Kemal Paşa itibar etmemiş, bu tip kesimlere bir çok defa bizce anlamlı cevaplar vermiştir. Çünkü o olayların iç yüzünü biliyordu. Oldukça kritik bir konumda olan Burdur da meydana gelen olayları yakından izliyordu . Bu sebeple Burdur'a karşı bir sempati beslediğinden şüphemiz yoktur . Nitekim 1926 yılın da Türkiye de yapılacak idari düzenlemeler çerçevesin de bazı vilayetlerin kaldırılarak kaza yapılmaları gündeme gelince o sralar da sadece iki kazası olan ve toprakça oldukça az bir yüz ölçüme sahip Burdur'un da vilayetliğinin kaldırılması söz konusu edilmişti. Burdurlular hemen bir heyet kurup Ankara'ya yollanıp vilayetliklerinin devamı için devlet nezdin de girişimlere başladılar . Durum hiçte iç açıcı değildi . Çünkü Burdur hakikaten sahip olduğu bir çok potansiyel açısından statüsü kaldırılacak yerlerin en başların da geldiği açıkça belliydi . Burdur heyeti bizzat Mustafa Kemal Atatürkle bir görüşme yapıp rica da bulunmak girişimin de bulundular. Mustafa Kemal , bu isteği kabul ederek heyeti dikkat çekici bir hüsnü kabulle karşıladı .Dileklerini dinledi ve orada Burdur'un il olarak devam edeceği müjdesini bizzat verdi. Üstelik Antalyanın bazı beldelerini Bucak'a bağanarak kaza yapıldı Burdur küçülmekten kurtuldu ve biraz daha büyüdü. 1936 'da ise 1890 lar da haksız bir biçim de tarih boyunca hep kader birliği ettiği Burdur Sancağın dan koparılarak Acıpayamın(Bu kaza da asırlarca Burdur 'a bağlı bir bölgeydi) bir nahiyesi yapıp o zaman ki adıyla Erle nahiyesi adı altın da Denizli'ye bağlanan Yeşilova ismiyle yeni bir kaza yapılarak Burdur'a bağlanmıştı. Ki bu bölge; 16 Yüz yıl başlarından beri Erle ma Yavice kazası olarak var ola gelmiş ;ancak 1867'de Burdur Sancağı kaldırılınca nahiye olarak Acıpayam'a bağlanmıştı. Burdur; Mustafa Kemal'in tevccühüyle üstelik görüldüğü üzere daha da büyüyerek yoluna devam etmiştir. Bu da şüphesiz İstiklal Harbinin baş kumandanın Burdur"a değer verdiği bir işaretiydi . Burdur'un harp yıllarında ifa ettiği görevi çok iyi biliyordu. Bu yüzden de ayrıca takdir ediyordu. İstiklal Harbinin diğer ismi İsmet İnönü de Cumhuriyet sonrasın da hayatının her dönemin de, Burdur'a duyduğu yakın ilgiyle bilinir . Her Burdur'a gelişin de Burdurlularla kurduğu yakın dialog, gözden kaçmamaktadır. Burdur'a her gelişin de Halk içine girerek

Burdurlularla iletişime girdiği devrin şahitleri hep dile getirmektedirler²⁸⁴. Milli Mücadele yılların da sukünet içinde geçen zaman dilimin de Burdur halkının , milli kuvvetlere bir çok açıdan son derece önemli katkıları olduğu dikkatlice düşünülünce anlaşılacaktır.

Şekil 24 Cumhurbaşkanı İsmet Paşa'nın Nisan 1943 'te İstasyondan şehre doğru yürüken . Aşağı da ki resmin arka yüzü.

Şekil 25 İkinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Burdur 'da halk arasın da yürüyerek Biçki Dikiş kursu binasına gelirken . 25 Nisan 1943(Hayati Kuzucu arşivi)

MİLLİ MÜCADELENİN 23 NİSAN 1920 DE BAŞLAYAN YENİ SAFHASIN DA BURDUR DA YAŞANANLAR .

BURDUR'DAN FEDAKAR VE VEFAKAR BİR TÜRK HANIMI TARAFINDAN MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA ÇEKİLEN MUHTEŞEM TELGRAF :Burdur mebusu Halil Hulusi Efendinin 25 Nisan 1920 de ölümü dolayısıyla ailesine çektiği bir telgrafla baş sağlığı dileyen Mustafa Kemal Paşaya, merhumun eşi Adviye Hanım; hem taziye telgrafı için teşekkürünü hem de verdiği kurtuluş hareketi için desteğini bildirdiği

²⁸⁴ Rıza Erdem ,Burdur -1946 .Sayf.10. Daktilo edilmiş basımsız.

bir telgraf çekti. Advıye Hanım'ın bu emsalsiz telgrafında Şu ifadeler yer almaktadır ki, her sözcüğü dikkate değerdir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

29 Nisan 1920 .

Zevcem Büyük Millet Meclisi azasından merhum Halil Efendi'nin vefatından dolayı tazimi bildiren emr-i telgrafilerini aldım. Vatanın kurtarılması uğrunda dini mücahedeler yolunda can feda eden müteveffanın ebedi yokluğuna katlandığım gibi vatan hizmeti için yetiştirmekte olduğum beş evladımın da en büyüğü olan henüz on üç yaşındaki Mehmed'im yetimi de hadim-i millet ettiğimi beyan ederim. Cenab-ı Hakk zat-ı devletleri gibi fahr-i millete çok ömürler ihsan buyurması dualarıyla efendim hazretleri.

Burdur Müftüsü Müteveffa Halil Efendi Zevcesi Advıye²⁸⁵ .

Merhume Advıye Hanımın isminin Burdur 'da bir okul verilmesi ne güzel olurdu.

Öncede işaret edildiği üzere 1920 Haziran ayı sonlarına doğru Nazilli Heyet i Millıyesinin Burdur'a nakli ve Burdur Heyet i Millıyesinin yeni bir isimle faaliyete geçtiği görölmektedir. Ancak bu durum Nazilli Heyet i Millıyesinin içindeki bazı olumlu veya olumsuz unsurların Burdur'a intikali sonucunu beraberinde getirmiştir. Ve bu suretle Güney Batı cephesi içinde olan bütün müdafa i hukuk cemiyetlerinin merkezi böylece Burdur olmuştu. Dolayısıyla bu yeni durumda sahadaki milli güçlerin mutlak hakimi olan Demirci Mehmet Efe'nin Burdur ve çevresinin mutlak hakimliğini ele almasını, kaçınılmaz olarak ortaya çıkardı. Ve böylece Burdur da Demirci sultanı kurulmuş oldu. Demirci, Burdur halkı üzerine özellikle maddi yardımlar konusunda bir kabus gibi çöktü.İstenen sürekli yardımlar, zaten zar zor geçimini sağlayan halk üzerinde,olumsuz duyguların doğmasına sebep olurken; hoşnutsuzluk gittikçe yaygınlaŐıyordu.Burdur halkında, zeybeklerin terbiyesiz hareketleri yavaş yavaş nefret duygusuna dönüŐmeye başlamıştı. Kuvay ı Milliye'nin kuruluşunda ilk düşmana karşı koymalarda büyük fedakarlıkları görölen aslında sivil güç olarak askeri Şahsiyetlerin de katkılarıyla örgütlenen efeler ve zeybekler yanı sıra Çerkez Ethem gibi milli milisler, bir müddet sonra kontrolden çıkmaya geçmişlerinde görölen bazı karakteristik özellikleri yeniden belirginleŐmeye başladı. Halka yer yer zorbalıklara varan baskıyla mallarını gasp etme , keyfi cinayetler, eski intikamları devlet gücü gözükme perdesi altın da alma faaliyetleri ; bu silahlı gruplarda iyice arttı . Ve buda halkta büyük bir infial yaratmada gecikmedi. Durum Milli Meclis gündemine taŐındı. Söz konusu milislerin rezaletleri kürsüde bir bir anlatıldıkça infial daha da arttı. Bilhassa Hamdullah Suphi Tanrıöver gibi ünlü hatiplerin hitabeleri havayı, iyice söz konusu grupların aleyhine çevirdi. Düşmanı alt etmenin yolunun bu zümrelerce değil düzenli ordu birliklerinin acilen kurulmasından geçtiği iyice belirginleşti. Anadolu batısının kuzeyinde milis güçleri komutanı Çerkez Ethem , Güneyin de ise Yörük Ali Efe ve Demirci Mehmet Efe güçleri söz konusu bölgeler için kurulan seyyar kuvvetlerin komutanları unvanıyla faaliyet gösteriyorlardı .Özellikle Ethem ve Demirci'nin iç isyanların bastırılmasında büyük yararlılıkları ile malumdur. Ancak bu başarılar sonrasında kendileri olmazsa Türk milli direniŐinin asla olmayacağı vehmine kapılıp, askerin en değerli komutanlarını bile hiçe

²⁸⁵ Prof. Dr. Haluk SELVİ-Doç. Dr. Bülent CIRIK,Milli Mücadelede Anadolu'dan T.B.M.M 'ye Çekilen Telgraflar.Sayf.124 Ankara-2020

saymaya başladılar. Efratlarında da aynı ruhsal bozukluklar iyice belirginleşir oldu .Türk askerine tepeden bakmak adet haline gelmişti . Düzensizlik, kanunsuzluk ve edepsizlikleri hat safhada seyreder oldu . Tabiatıyla baş gösteren bu başıbozukluk, ordu erkanını tedbir almaya zorladı ve düzenli orduya geçme adımları sıklaştı . Bu yapılanma oluncaya kadar başıbozuk güçlere karşı alttan alındı .İlk adım olarak 5000 kişiden oluşan düzenli bir askeri birlik oluşturuldu . Cephelerde subaylar inisiyatifi yavaş yavaş ele aldılar. Yunanla yapılan Gediz savaşı, işin tuzu biberi oldu.Çerkez Ethem oluşan düzenli ordu güçlerinin kendilerinin sonu olduğunu anlayınca üst düzey komutanların emirlerini dinlememeye başladı . Batı Cephesi komutanı İsmet Paşa'ya açıkça karşı gelmeye başlayınca araya giren Mustafa Kemal Paşa, onun tedip edilmesi gerektiğine kanaat getirip yok edilmesi emrini, İsmet Paşa'ya bildirdi. Ethem isyan edip Yunanlılarla işbirliğine gitmiş, bilaahere Ocak 1920 'de ordu birlikleri karşısında hezimete uğramış sonra Yunanlılara sığınmıştır . Lakabı bu ara Yorgi Ethem olarak yayılmıştır. Bu isyan sırasında Demirci Mehmet Efe ile de irtibat kuran Ethem, onu da isyana teşvik etmiştir. Aynı şekilde beraber hareket etmek için Yörük Ali Efeye de mektupla müracaat eden Etmem , seciyesi temiz Türkler olan iki Efeden de beklediği karşılığı alamamıştır²⁸⁶.Güney cephesi seyyar birlikleri umum kumandanı sıfatıyla Demirci zamanla istediği her şeyi yapar bir duruma geçmede gecikmedi . Askere alma , vergi toplama da dahil her konuda kendinde yetkili gören Demirci , hatırı sayılır bir askeri güce ulaştıncaya aşırılıkları iyice su yüzüne çıkmaya başladı. Denizli olayı öncesinde de Denizli ve Muğla taraflarında kızanlarının yaptığı ve Yörük Ali Efenin şiddetli tepkisini çeken haydutlukları onun gözden düşmesine yol açtı .Denizli de baş gösteren bir huzurluk,sonun da en yakın adamı Sökeli Ali Efe ile birkaç zeybeğin öldürülmesi sonrasında Denizli'yi yakmaya kalkmış ,başta Askerlik Şubesi reisi Albay Tevfik Beyi öldürmüş ve 67 kişiyi katlettiği .Ve daha bir çok cana kıyan Demircinin sona doğru yaklaştığı belli olmuştu. Ankara da teşkilatlanan ve Anadolu'ya idari olarak hakim olan yeni bir hükümet olan Milli Hükümeti idare eden Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın teklifi ile 20.06.1920 tarihin de yayımlanan bir kararla ,Burdur Konya vilayetine bağlı bir liva olmaktan çıkarılarak bağımsız bir liva haline getirilmiştir²⁸⁷.Yeni hükümet idari yapı da yaptığı bu değişiklikle işlerin çabuklaşması ve Ankara idaresinin güçlenmesi amacını güttüğü açıktır Böylece yazışmalar ve ve diğer idari uygulamalar da Burdur livası direkt Ankarayla bağlantıya geçmiş oluyordu.

Bu arada Demirci her seferinde Burdur halkına iane altında adeta vergi salıyordu. Burdur da Ağustos 1920 de kurulan Burdur Milli taburu diğer adıyla Çelik alay'ın 300 kadar olan efradı neredeyse kendisinin vergi tahsildarı gibiydi . Burdur Güney cephesi Heyet i Milliyesi sadece onun isteklerini yerine getiren faaliyetlerde bulunur haldeydi. Asıl amacına hizmet etmekten uzaklaşmış olduğu görülen Burdur Güney Cephesi Heyeti Milliyesi, 20.09.1920 'de kaldırıldı . Ve yerine Burdur Müdafaa i Milliye Heyet i Merkeziyesi adıyla yeni bir teşkilat oluşturulmuştur. Demirci Mehmet Efe tenkil edilmeden hemen önce yine Burdur Müdafaa i Hukuk Cemiyetinden ve dolayısıyla Burdur ileri gelenlerinden külliyetli bir yardım istemiş ama Çiloğlu Fahrettin Ağa buna karşı çıkmıştır . Bunun üzerine Burdur'a tekraren gelmiş ve Fahrettin Ağa'nın evinde misafir edilmişti .

²⁸⁶ Harp Tarihi Belgeleri Dergisi .Sayf.24 . Sayı: 73/1975

²⁸⁷ Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi.1.4.5 D. .ek .73/6

Fahrettin Ağa , efeye yaptığı zulümlerin karşılıksız kalmayacağını(Efe isyan yoluna girmiştir) onun zulmünden Yunan'ın daha az zulüm yapmayacağını asıl olanın vatanın kurtulması olduğunu izah ederek,Milli saflardan ayrılmamasını öğütlemiş ve Efe ikna olur gözükerek her hangi bir şey alamadan Burdur'dan ayrılmıştır²⁸⁸. Demirci sultanından kurtulan Burdur Milli Heyet i Milliyesi kurtuluş hareketine daha aktif olarak destek vermeye başlamıştır. Bu arada bazı işgüzar komşu liva önde gelenlerinden bazılarının Milli Hükümet indinde ve cephe komutanları katında, Burdur'a yönelik itibar suikastı gammazlıkları zaman zaman meyve verir gibi olduysa da gerçekler kısa sürede ilgili mercilere aktarılarak durum anlatılmıştır. Örneğin Batı cephesi komutanlığından Burdur'dan yeterli yardım alınamamasının sebebi sorulduğunda, Burdur Heyet i Merkezi (Milliyesi) ikinci başkanı Çilzade Fahrettin Ağa , 57.Alay komutanına 11 Kasım 1920'de çektiği telgrafta bunun sebebinin Demirci'nin bitmeyen istekleri olduğuna işaret etmiştir²⁸⁹.Konya isyanları sırasında Demirci'nin gösterdiği yararlıklar yanında, yaptığı baskı , şiddet ve haksız işler bardağı taşıran son damlalar olmuş , kendisine milli ordunun bünyesine katılması emredilmişti . Demirci buna razı olur gibi davrandıysa da Burdur Güney Cephesi heyeti içine dışarıdan gelerek girmiş bazı zevatın el altından kıskırtmasıyla, Çerkez Edhem'e benzer bazı hareketleri görülmeye başlanmıştı . Özellikle Burdur Milli Taburu Çelik alay'ın onun işlerini yürütür duruma geçmesi göz önüne alınıp , lavğ edilerek ordu bünyesine alındı. Demirci Mehmet Efe'nin buna adeta isyan ederek itiraz etmesi üzerine ,Güney Cephesi komutanı Refet Bey'e onun tenkili emrini bizzat Mustafa Kemal Paşa vermiştir. Aynı emir gereği tüm süvari birlikleri Refet Bey'in emrine verildi ve hareket başladı ²⁹⁰ . O sırada Baladız yakınların da ki İğdecik köyünde bulunan Demirci Mehmet Efe'ye Refet Bey tarafından yaptığı hizmetler göz önüne alınarak ikaz da bulunuldu. Refet Bey, üç yüz kişilik süvariden oluşan kuvvetiyle Dinar üzerinden Burdur'a geldi. Yenice mahallede kurdukları çadırlarda kalan süvari birliği gece geç saatlerde Demirci üstüne yollandı. Durumun ciddiyetini anlayan Demirci aynı gece gizlice köyden kaçarak;Söğüt Dağları eteğinde kurulu Burdur Karakent Köyüne doğru yola çıkmıştı . Gece köyde yattıktan sonra Yeşilova o zamanki adıyla Erle nahiyesi köylerine geçti, Alan köy'e uğrayıp Denizli taraflarına ulaştı. Refet Bey , Mustafa Kemal'in de onaylamasıyla onun kendi köyüne ulaşmasına ve orada mecburi ikametine izin verdi. Asıl harekate gelince : Refet Bey ,15 Aralık 1920 Çarşamba gece Burdur dan ayrıldıktan sonra Dinar üzerinden gelen diğer süvari koluyla birleşip, görünüşe göre İğdecik köyüne baskın yaptı . İğdecik köyüne giren askerler tabi Demirci'yi bulamadılar. Aslında bu mizansendi .İğdecik köyünden Isparta köylerine dağılan Demirci kuvvetleri toplandılar. Çoğunluğu orduya alındı . Daha sonra Refet Bey tekrar askerleriyle Burdur'a geldi ²⁹¹.Böylece Demirci olayı bitirilmiş oldu . Demirci verilen emirlere uyarak köyünde sakin bir hayat sürdü. Ona millet meclisinde yapılan suçlamalara bizzat Mustafa Kemal karşı durdu ve onu savundu. Hizmetleri unutulmayarak , İstiklal madalyası ile taltif edildi²⁹².Burdur Güney Cephesi Heyet i Milliyesi kaldırılınca; teşkil edilen Burdur Müdafaa i Hukuk Cemiyetinin de yeni görev taksimatı yapıldı. Burdur gönüllülerinden kurulan Burdur Çeliklay'ı İnönü savaşları

²⁸⁸ Dr.Yusuf EKİNCİ ,Meclis i Mebusan'dan Bu Güne Burdur'a Hizmet Edenler .Sayf.44. Burdur-2016

²⁸⁹ Köstüklü ,a.g.e 136

²⁹⁰ Harp Tarihi Belgeleri Dergisi .Sayf.32 . Sayı: 73/1975

²⁹¹ Mahmut Şevket .a.g.e .Sayf .68-69-70

²⁹² Vakıf Gazetesi . 5 Eylül 1934 .Sayf.10

sırasın da Güney Cephesi komutanlığının Çivril taraflarında konuşlanan ve adına Çivril müfrezesi denilen kuvvetlerin içine alındı. Bu zaman zarfın da Burdur 'a nihayet Milli Mücadeleye bağlı bir mutasarrıf atanmış böylece bu açıdan da halk rahatlamıştı. Düzenli ordunun vatan müdafaasında ilk çetin sınavı İnönü savaşlarında ardından Sakarya Savaşıyla olmuştur. Ordunun bu savaşlardan zaferle çıkması Milli kurtuluşun adeta ilk müjdeleri olmuştur. Burdur halkı bu zaferleri fener alaylarıyla , şenliklerle kutlamıştır. Ve İnönü zaferini halk adına Belediye Başkanı . Çilzade Fahrettin Ağa şu telgrafla, batı Cephesi kumandanı İsmet Bey şahsın da tebrik etmiştir.

Eskişehir'de Garp Cephesi Kumandanlığına

16 Ocak 1921

Muazzez ordumuzun elde ettiği zafer ve son galibiyeti kutlayarak iki günden beri livamızda gösteriler icra edilmekte ve ordumuzun zafer ve muvaffakiyetine dua eylemekte olmakla bu muvaffakiyetten dolayı zat-ı samilerine ve Büyük Millet Meclisi'nin muhterem azalarına tebriklerimizi arz eyleriz. Burdur Belediye Reisi Fahreddin."

İsmet Bey'in Burdur Belediye Reisine Cevabı ve Teşekkürü

Burdur Belediye Reisi Fahreddin Beyefendi'ye

17 Ocak 1921

Zat-ı alilerinin ve muhterem Burdur livası kardeşlerimizin iltifatı Garp Cephesi'ni fahr ve mübahata boğmuştur. Ordu ve milletimizin uğrunda cansiperane mücahede ettiği meşru ve mukaddes gayemize en yakın zamanda nail olmamıza Cenab-ı Allah'tan niyaz eyler Burdur ahalisi namına zatınızı Garp Cephesi'nin şükranını takdim eylerim.

İnönü'de Garp Cephesi Kumandanı İsmet

Sakarya Zaferi dolayısıyla o sırada Burdur Belediye Başkanlığını yürüten Hacı Ahmet Efendi de Büyük Millet Meclisi Başkanlığına (Mustafa Kemal Paşa'ya) bir telgraf çekerek kutlamıştır. Sakarya Savaşının sürdüğü günlerde Burdur da ordumuza manevi destek amacıyla Burdurluların şu telgraf çekilmiştir.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Âliyesine

8 Eylül 1921

Kanlı emellerle mevcudiyetimize saldıran alçak düşmanı kahr ve perişan eden mukaddes ordumuzun harp tarihi âleminde birer şaheser olduğu düşman lisanından öğrendiğimiz son gazalarını memleket namına tebrik ederken alçak düşmanın pis ayakları altında inleyen vatan parçalarının bir an evvel kurtarılması için başarılarınızın devamına titreyen kalplerle dua ediyoruz. Mukaddes gaye uğrunda her zaman hiçbir fedakârlıktan kaçmayan vatan evlatlarının kalbi bağlılıklarını teyiden arz eylerim

Belediye Reisi Ahmet

Bu telgraftan iki gün sonra Burdur da binlerce kişinin katıldığı büyük bir miting yapılmış ve halk adına Belediye başkanı Hacı Ahmet Efendi , Müftü ve Burdur Müdafaa i Hukuk azasından Ziya imzalı aşağıdaki telgraf çekilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine, Anadolu Ajansı'na

10 Eylül 1921

Bugün belediye dairesi önünde toplanan binlerce halk ordularımızın bütün cephelerde görülen şükran değer faaliyetini ve bilhassa melun düşmanın Ankara yolunda tevkifini zikr ederek muhterem başkumandanımız ile ordu kumandanlarının, bütün subay ve erlerinin milli istiklalimizi korumak uğrunda fedakâr hizmetlerini taktirle yad etmiştir. Hür ve müstakil yaşamaya tekrar ahd ve yemin eden bu halk istikballeri için çarpışan kahraman ordumuza selam ve hürmetlerini tebliğe ve milli istiklali muhafaza için şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da her fedakârlıktan çekinmeyeceklerini tebliğe bizleri memur ederek ordumuzun muzafferiyetlerinin devamı duası tekrar edilmiş olduğu arz olunur.

Ve Başkumandanlık Meydan Muharebesiyle düşmanı denize doğru ordumuz sürerken yine Burdur halkı zaferi büyük bir sevinç gösterileri yaparak kutlarken, halk adına Ahz ı Asker Kalem reisi Mazhar Bey ; aşağıda ki tebrik mesajını Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine, Müdafaa-i Milliye Vekaletine göndermiştir.

6 Eylül 1922

Ordumuzun devam eden muzafferiyetini kutlamak ve tebrik etmek için bugün Burdur'da yapılan büyük merasimde bütün Burdur halkı ile kız ve erkek talebeleri ve memurlar mevcut olduğu halde kalem dairesine gelerek muzafferiyet elde eden ordumuz kumandan ve zabitan ve efradı hakkında övgü dolu sözlerle ordumuzun muzafferiyetin devamına temennilerde buldukları kalem ve ordu namına teşekkürlerle mukabelede bulunulduğu ordumuzun kıymetli zaferleri hakkında minnettarlık beyan eden mahalli hükümete ve bütün halkın bu suretle göstermiş oldukları Ispartalıların dahi aynı suretle sıcak ve samimi tezahüratlarının vekâletinize arz ve iblağına cesaret eylerim²⁹³.

Böylece zaferle biten Milli Mücadele bütün Türkiye de olduğu üzere Burdur ve dolayısıyla Kıravgaz Köylüleri içinde yıllarca süren, büyük zorluklar yaşanan devir kapanmıştır. Yeni umutlarla Cumhuriyet dönemine geçişe yönelmiştir. İstiklal Harbi devrine ait yazdığı değerli eserlerle tanınan bir tarihçimiz Burdur 'un Milli Mücadele yıllarıyla alakalı şu dikkate değer tesbiti yapar.

" Güneybatı illerinden Burdur' da MilliMücadele yıllarında İzmir'in işgalinden sonra başlayan Milli Mücadele çabalarına katılan ilk yerlerden biridir.Komutanları teslim olup erleri dağılan 17.Kolordunun Burdur'da ki süvari birliği , 2 Haziran 1919'da Denizli'ye gönderilmiş ,Bucak ilçesinden gelen ilk

²⁹³ Prof. Dr. Haluk SELVİ- Doç. Dr. Bülent CIRIK Milli Mücadele de T.B. M.M Anadolu'dan Çekilen Telgraflar. Sayf.124-125-126. Ankara -2020

müfreze 13 Haziran 'da Çine'ye yollanmıştı. Ne varki bu sırada kendilerine ayrılan bölgeleri işgal etmekte olan İtalyanlar , Burdur'a gelmiş ve Haziran sonun da Burdur'u işgal ederek Anadolu'da ki işgali tamamlamışlardı. Fakat yurtsever Burdurlular bu olay yüzünden Milli Mücadele çabalarını azaltmadıkları gibi İtalyanlar da Burdurluların Yunanlılara karşı olan çabalarına engel olmamışlardı. Böylece İngilizlerin emriyle Burdur'dan İzmir'e sevk edilecek silahlar Burdurluların yardımıyla Saraçoğlu Şükrü beyin küçük müfrezesi tarafından Nazilli'ye aktarılmıştı. Baladız -Burdur arasındaki köylüler (Bu köyler ; Askeriye , Çercin ve Kışla köyleridir) ellerinde ki bütün ulaştırma araçlarını Kuvay ı Milliye emrine vermişler ve bütün imkanlarıyla çalışarak silah ve cephaneleri Nazilliye aktarma işini Temmuz yı sonuna kadar tamamlamışlardı. Burdurluların bu büyük Milli Mücadele heyecan gayretlerine karşılık Burdur mutasarrıfı Vasfi Bey tüm gücüyle Milli Mücadelecilerin karşısına çıkmıştı"²⁹⁴.

B.8 CUMHURİYET DEVRİN DE KIRAVGAZ

Yukarda belirtildiği üzere 15.Mayıs 1919 'da İzmir'i işgal edip binlerce Türk 'ü şehit etmesiyle başlayan Milli Mücadele , insanlığın yüz karası İngilizin maskarası Yunanlıların, 9 Eylül 1922' de yine İzmir'den denize dökülmesiyle; zaferle bitmiştir. Kıravgaz ve yakın coğrafyası bu acı dolu yılları büyük bir yıkım yaşayarak yetirmiştir. Hem dünya harbi hem de İstiklal Harbinde tüm memleket gibi çok sayı da şehit, yaralı ve kayıp veren Kıravgaz köyü ,harpten geri dönen ve çoğu sakat hastalıklı bitmiş tükenmiş bir nesille geleceği karşılamaya hazırlanmıştır. Savaş yılların da daha önce de belirtildiği üzere Kıravgaz Dağı ve Çine ovası çevresi dağlar mesela Çeltikçi Beli eşkıya yuvasıydı. Çevreyi soyup soğana çeviren bu eşkıyaların çoğu asker kaçaklarıydı. Burdur -Antalya yolunun Çine ovası yolu yolcuların eşkıyalarca çevrilip soyulduğu en belalı yerdı. Mesela İstiklal Harbinin Halide onbaşı ünlü romancı Halide Edip Adivar da Çine ovasın da devrin bu ünlü bir eşkıyalarından birisiyle karşılaşmıştır²⁹⁵. Bu havza da faaliyet gösteren soyguncu taifesi eşkıyalar: Burdur'un Bereket köyünden Mustafa oğlu Mehmet, Mandırna köyünden Gök İbrahim kardeşi Hasan ve benzerleriydi.

Köy , Birinci Dünya Savaşı başladığı yıllar da 170 hane civarındayken, Cumhuriyetin ilan yılların da ise 130 haneye kadar düşmüştür .Bu veriler bize harp sahası olmadığı halde bir köyün uğradığı yıkıntıyı açıkça gösterip, savaş içinde kalan diğer Anadolu bölgelerinin hali pür melalini de gözlerimiz önüne sermelidir. 23.Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilmiş, eski devirlerden farklı bir kadroyla önder olarak Mustafa Kemal Paşa , yeni bir idari sistem kurmuştur. Artık halk; Tebaa yı Şahane olarak değil devletin asli kurucusu ve sahibi olarak eskiden farklı bir kimlikle, bir şahsiyeti olan insanlar şeklinde kendini ülkede söz sahibi bir topluma dönüşme yoluna girmiştir..

En az harp yılları kadar zorluklarla geçen 1923- 1950 arası harabeye dönmüş Türkiye'nin ayağa kalkmaya çalıştığı senelerdir. Geri ödenen Osmanlı borçları , geri kalmışlığın getirdiği sıkıntılar , sınırlı gelir kaynaklarıyla ülkeyi yaşatmaya çalışan yeni devlet ,istese de yokluğu yoksulluğu uzun seneler alt

²⁹⁴ Mahmut GOLOĞLU ,Milli Mücadele Tarihi .Üçüncü Meşrutiyet 1920 .Sayf.67-68 .Cilt.3 Ankara -1970

²⁹⁵ Hayati KUZUCU,Edebiyatımızın İki Ünlü Yazarın da Burdur . <http://www.burdurtarihi.com/hikaye.html>

edememiştir. Bir yandan da salgın hastalıklar, Anadolu insanını yiyip bitirmiştir . Ancak yeni devletin yeni idare kadrosu yüz yıllardır adeta fosilleşen beyinlerdeki dünya algısını kararlı adımlarla yıkma çabasına girerken, milletine gelecek için hakikaten takdir edilecek bir ümitli yarınların olduğuna inandırmayı başarmıştı. Bir ülkü etrafında Türk Milleti, tarihi boyunca yaşamadığı bir duyguyu tadarak millet olma yolunda dev bir adım atmıştır. Cumhuriyetin kurucusu ve onun hükümetleri geri kalmışlığı yenmede en büyük gücün eğitimle nesillerin yetiştirilmesinde olduğunu bilerek bilhassa eğitime büyük önem vermiştir. Bu bağlamda Kiravgaz köyü Osmanlı zamanından beri zaten eğitimle var olan derin alakasını, yeni bir hamle ile devam ettirmiştir. Gördüğümüz kadarıyla daha 2.Meşrutiyet devrinde,yeni usulde eğitim gören bir mektep köyde; zaten mevcuttu. Eski usulle eğitim gören (medrese) insan açısından azımsanmayacak sayı da insana da sahipti. Köyde, özellikle çok sayı da hafız mevcuttu . Hafızlık geleneği Cumhuriyet devrinde de devam etmiştir.Söz konusu zaman zarfın da Burdur'un önde gelen Hafız ı Kuranlarının yine bir çoğu Kiravgaz köyü kökenlidir . Osmanlı son devrin de Burdur medreselerin de müderrislik yapan bu köylü hocalar mevcuttu. Ki Şamlıoğlu İsmail Efendi(Prof.Dr. İsmail Karaçam'ın dedesi) bunlardan biridir.

125

Şekil 26 Burdur da Hafızlığı ikmal eden Kiravgazlı Hafızlar .Ön sırada soldan Merhum Bahri Altınok - İsmail Karaçam (Prof.Dr.) - Merhum İbrahim Dinçer(Ulu Cami İmamlarından) - Merhum İsmail Karaçam (Ulu Cami müezzinlerinden).1951

Yukarda işaret edildiği gibi Kıravgaz Köyü eğitime çok eskiden beri önem veren köylerimizdendir. İlk mektep binası, inşa edilmişti. Bu bina 20 Yüz yılın hemen başın da 150 liraya Kıravgaz ahalisinin iştirakiyle ve hükümet yardımıyla kerpiçten iki odalı yaptırılmıştır. Ancak okul da modern mana da eğitimin başlangıcının 1912 sonrası olduğunu da unutmamak gerekir. Eski iki odalı mektep yerine yapılan Meşrutiyet devrinde yapılan yeni mektep Orta cami yakınların da iki katlı beş odalı olarak toprak damlıydı, Ve söz konusu cedit yani yeni usul de eğitim veren okul tipi Burdur sancağın da pek fazla değildi.

Köyde 1923 -1924'te sadece erkek çocukların okuduğu Kıravkaz Erkek İlk Mektebi eğitim ve öğretime açıldı . Öğretmeni Nazmi Efendi adında bir muallimdi²⁹⁶. Okulun ilk öğretmeni Ömer Hafız sırasıyla Mehmet Süleyman ,Dibaşoğlu Hilmi ,Nazmi Efendiler ve Tahir Arıkan'dır .Latin harflerine geçiş sonrası 1927-1928 'de öğretmen bildiğimiz kadarıyla muallim Tahir Efendiydi.

Okula ait görebildiğimiz en eski belge 1924-1925 eğitim öğretim yılında Osmanlıca olarak yazılmış sınıf geçme defteridir. Bu deftere baktığımız da 1 nolu öğrenci olarak Hüseyin Efendi gözükmektedir. Latin harfleri ile ilk kayıtlar 1928-1929 öğretim yılına ait şahadetname ve tasdikname defterleridir. Ders yılı raporlarındaki kayıtlara göre 1932-1933 eğitim öğretim yılından 1934-1935 eğitim öğretim yılı sonuna kadar resmi adı "Kıravkaz İlk Mektebi" dir. Daha sonraları bu gün bile adı unutulmayan kendisi de Kıravkazlı olan rahmetli Tahir Arıkan'nın 1927-1928 öğretim yılın da bu okula tayini çıkmıştır. Ve kız çocukları da öğrenci olarak okula devam etmeye başlamışlardır.Tahir Efendi adıyla şöhret edinen bu değerli eğitimci yirmi yılı geçkin köyde öğretmenlik -müdürlük yapmıştır - 1927-1948 . Köy okul binası ise 1933 yılın da inşa edilerek eğitime geçmiştir. O devir için son derece modern bir yapı olan bina, devrin de yapılan tüm okul binalarında görülen muhkem yapısıyla dikkat çeker.Halen ayakta duran bu eski okul binası ne yazık ki atıl vaziyette bakımsız bir haldedir. Kıravkaz İlk mektebinin yapımı masrafları tamamen köy tarafından karşılanmıştır . Devri yaşayanların aktardığına göre köyün vakıf arazilerinden 200 dönüm tarla satılarak okul binası yapımına katkı da bulunulmuştur. Okulun maliyeti 3000 lira olarak belirlenmiştir²⁹⁷. Aynı bina da adı Kıravgaz İlkokulu , köyün adı değişmesinden dolayı Kayaaltı İlkokulu olarak eğitim ve öğretime devam ederken 1974-1975 eğitim- öğretim yılında ortaokul da açılmıştır. İlkokul, halen öğretime devam ettiği yerde yapılan yeni binasına taşınırken, Orta okul eski binada öğretime devam etmiştir. 1990-1991 eğitim öğretim yılı başın da Ortaokul ve ilkokul birleştirilerek Kayaaltı İlköğretim Okulu adıyla 8 yıllık eğitime geçilmiştir .Çok sayı da çevre köy öğrencilerinin de taşıma sisteme geçmesiyle okul taşıma merkezi yapılmış bu yıllarda yetişen çok sayı da öğrenci halen çok çeşitli görevlerde -Doktor-Mühendis -Hukukçu- Öğretmenlik yanı sıra çoş çeşitli meslek sahibi olarak ülkemize hizmet etmektedir. Bu gün 2024 yılı itibariyle ne yazık ki artık ilkokul olarak eğitime devam etmektedir. Özet olarak Kıravgaz köyü Cumhuriyet öncesin den itibaren eğitimin toplumlar için önemini kavrayan ve bu yönde nesillerini eğitim ve öğretime yönlendiren bir karakteristik yapıya sahip olduğunu görmekteyiz . Cumhuriyet dönemi eğitim politikaları sonucu açılan köy enstitülerinden Gönen Köy Enstitüsüne ilk öğrenci gönderen köylerden biri de Kıravgaz

²⁹⁶ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi. 180-9-0-133-648-5

²⁹⁷ XV.Cumhuriyet Yılın da Burdur. Sayf.24.Burdur -1938

(Kayaaltı) köyüdür. Arkasından öğretmen okuluna çevrilen bu okuldan yüzlerce genci öğretmen olarak mezun olmuştur.

Şekil 27 Kıravkaz İlk Mektebi Talebe Sicil Defteri (Diploma Kayıt) 1928-1931 yılları arası. Birinci sırada Semizoğullarından Süleyman oğlu Veli Efendi (Rahmetli Veli Semiz), Doğum tarihi 1337. İkinci sırada Akçalı Musa oğlu H.Hüseyin oğlu Halil Efendi D.T. 1337. 3.Sırada Hacı Ali oğlu Veli D. T. 1337.

Şekil 27 Kıravkaz İlk Mektebi Talebe Sicil Defteri (Diploma Kayıt) 1928-1931 yılları arası. Birinci sırada Semizoğullarından Süleyman oğlu Veli Efendi (Rahmetli Veli Semiz), Doğum tarihi 1337. İkinci sırada Akçalı Musa oğlu H.Hüseyin oğlu Halil Efendi D.T. 1337. 3.Sırada Hacı Ali oğlu Veli D. T. 1337.

127

Şekil 28 Kıravkaz İlk Mektebi 1928-1931 Talebe Sicil defteri : Karaoğlan oğlu Mehmet oğlu Osman Efendi .Doğum tarihi 1341 - Koca Şakir oğlu Halil oğlu Mehmet Efendi. Doğum tarihi 1341.

Şekil 28 Kıravkaz İlk Mektebi 1928-1931 Talebe Sicil defteri : Karaoğlan oğlu Mehmet oğlu Osman Efendi .Doğum tarihi 1341 - Koca Şakir oğlu Halil oğlu Mehmet Efendi. Doğum tarihi 1341

Daha öncede belirtildiği üzere Kıravgaz Köyü , hafızlık ananesi ile kendine çevresinde bir yer edinirken bu saha da Türkiye de ve İslam ülkelerinde çok tanınan gerek ilmi faaliyetleriyle gerekse Kur'an kıraat ve tilavetiyle müstesna bir yere sahip Prof .Dr. İsmail Karaçam gibi bir hocayı da yetiştirmiştir²⁹⁸. Yanı sıra Burdur'un önde gelen hukukçuları da yeni adı Kayaaltı eski adıyla Kıravgaz köyünden çıkmıştır. Son derece değerli bir Nükleer fizikçi olan Nejdet Erkan'da bu köylüdür. Burdur siyasi hayatın da Kayaaltı (Kıravgaz)

²⁹⁸ Hayati KUZUCU, Tanınmış Hafız ı Kur'an ve İlahiyatçı Prof Dr.İsmail Karaçam <http://www.burdurtarihi.com/ismail.html>

köyü öteden beri her zaman belirli bir ağırlığa sahiptir. 20. Dönem Burdur milletvekillerinden Kazım Üstüner , Kayaaltıdır. Bura da bir ek not ilave etmek gerekmektedir. Türk siyasi hayatın da 1961 -1965-1969 seçimleriyle Gaziantep milletvekili olarak meclise girmiş, devrin önemli siyasetçilerinden aynı zaman da Turizm Bakanlığı arkasından Devlet Bakanlıklarında bulunmuş Ali İhsan Göğüş (1924-2011) merhumun dedesi askerlik yılların da Suriye tarafların da askerlik yapmış ve memleketine yani Kıravgaz Köyüne dönmeyerek Antep'e yerleşip evlenir . Çoluk çocuk sahibi olur; ancak çocuklarına asıl yurdunu iyice anlatır . Göğüş aynı zaman da Milli Eğitim Bakanlarından merhum Hasan Celal Güzel'in dayısıdır. Göğüş , Turizm Bakanı olarak Burdur'a geldiğinde devrin valisinden ata yurdunu görmek ve akrabalarını tanımak ister. Köyde akrabaları bulunur ve Göğüş ata yurdunu ziyaret . Kocapınar'da akrabalarıyla buluşur. Ve sadece bir kaynak su olarak akıp giden Kocapınarı görünce çevre düzenlemesi için direktif vermiş , bu sayede bu gün bile kullanılan piknik alanı yapılmıştır.

Şekil 29 Kayaaltı İlköretim Okulu bir bayram geçidinde .

Cumhuriyet idaresinin başlaması, Anadolu Türk insanının asırlardır süren makus talihini yenmek için bir fırsat olmuştur. Kıravgaz -Kayaaltı-Köyünün Burdur köyleri içinde bu fırsatlardan öncelikli yararlanan yerlerden biri olduğunu söylemek mümkündür. İktisadi faaliyet olarak ziraat asıl meşgale olurken asıl büyük ekonomik gelirini hayvancılıktan geldiğini söylemek abartı sayılmamalıdır. Özellikle küçük baş hayvancılık, hayvancılığa büyük bir darbe indirilen 1985-1992 yılları arasında büyük bir gerileme yaşamış yavaş yavaş gerileyerek bitme noktasına gelmiştir. 1930 sonrası Kıravgaz yaylasın da binlerce koyun ve keçinin otladığı ve bu sürülerin kışın daha önceleri anlatıldığı üzere kadim gelenek olan Antalya sahil kesimin de kışlatmak suretiyle yapılan küçükbaş hayvancılık 1990 sonrası çok gerilemiştir. Bu gün oldukça azalan sürüler, artık sahillere inmemektedir. Diğer bir ekonomik faaliyet sahası ise hemen hemen tüm köylü kadın ve genç kızların ömrünü tüketen halı dokuma işidir. Burdur halıcılığı içinde görülmesi gereken bu iş 1950 -1995 arası altın çağını yaşamış ve makineye yenilen el halıcılığı da artık hiç yapılmamaktadır. Halı atelyelerin de veya evlere kurulan tezgahlar da dokunan halılar , köye gelir bırakan bir el sanatı faaliyeti idi . Köyde , bu süreçte genellikle melez ve dejenere bir tip halı olan piyasa da ki adıyla Isparta tipinin yanın da son derece kaliteli Türk düğümlü eski tip Türk halıları ve oldukça kaliteli Döşemealtı adıyla tanınan tamamen yünden mamul geleneksel Yörük halıları da dokunmuştur. Yörük halılarının dokunmasın da köylülerin sahip oldukları, büyük koyun sürülerinden elde edilen yapağların kolaylık sağladığını görmekteyiz.Dokunması hakikaten çok zor olan bir çok modeli bir sanat mesabesin de dokuyan usta kadınların bu köyde yaşanmış olsalar da hala yaşadıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz . Buğday ve arpa ekimi asıl ziraat sahası iken köyde gülcülük eski bir meşgaleydi . Bu arada Cumhuriyet sonrası Paris'te yapılan bir yarışma da Burdur gülyağının birinci olduğunu, 1931 yılın da Burdur da ki gülyağı rekoltesinin 55 olduğunu devrin bir gazetesinden öğreniyoruz²⁹⁹ . Yine aynı gazete 1933'te şu başlıkla Burdur 'u tanıtıyordu." **Mayıs gelince Burdur ve civarı bir gül buketi halini alır**³⁰⁰ . Buna rağmen getirisinin düşmesi üzerine gül bahçeleri sökülüp başka ekim işlerine geçildiği malumdur. - Akşam Gazetesi -

²⁹⁹ Akşam Gazetesi . 19 Mayıs 1931 .Sayf.3 Her ne kadar gazete de rekolte 55 bin kilo olarak kaydedilse de rakam da bir baskı hatası olmalı.

³⁰⁰ Akşam Gazetesi .26 Nisan 1933 .Sayf.6

Yine köy de Haşhaş ekimi kadimden beri yapılmaktadır. Köyün en dikkate değer yetişen ürünlerinden biri de çevre de çok beğenilen ve aranan ürün Kıravgaz cevizidir. Ne yazık ki Burdur ilinin Cumhuriyet devrinde de yeterli gelir getirici sanayi yatırımı diğer illere göre beklenenin çok çok altındadır. Tek kuruluş olan ve binlerce insanımıza ekmek kapısı olarak görünen şeker fabrikası , bu gün itibariyle Kayaaltı köyün de her evden bir iki kişinin söz konusu fabrika işçiliğinden emekli olup hayatın maddeten biraz da olsa kolaylaştırdığını söylemek yerinde olacaktır. Şeker fabrikasının 1956 'da faaliyete başlaması üzerine pancar ekimi ile yeni bir gelir kapısına kavuşan Burdur ili köyleri hemen bu üretime adapte olurken bu sayede büyük baş hayvan yetiştiriciliğine yoğunlaşmış ve neredeyse bu yolla hayatını kazanan azımsanmayacak bir kesim ortaya çıkmıştır.Kayaaltı köyü insanları buna dahildir.

Köyün kültürel yapısını tetkik ettiğimiz de genel olarak Teke kültürünün ana çizgilerini rahatlıkla görebiliriz. Adet, gelenek ve dil özellikle yaşayan kelimeler açısından hem Yörük hem de Türkmen izlerini taşımaktadır. Görülen birkaç hususu kısaca sıralarsak:

Örneğin bir Türkmen geleneği olan hatta bu gün Türkistan Kazak ve Kırgız Türklerinin kadim geleneklerinden olan yürümesi geciken çocuklar için yapılan "Duşak Kesme " adeti Kıravgaz (Kayaaltı) Köyünde de yaşatılmaktadır . Yine ilginç gördüğümüz Gurbet Havalarının koro halinde söylenmesi geleneğinin bu köyde 1950 li yıllara kadar devam ettiğini o günleri yaşayan şahitlerden dinlenilmiştir. Ki bu tarz söyleyiş :Dinar yöresindeki Türkmenlerinin Kerem Havalarını toplu söylemeleriyle çok benzeşmektedir. Aynı bağlamda köyün kendine mahsus bir Gurbet Havası okuma tarzı vardır.Bu tarzın son ustası Ahmet Çelen'dir.İşçi Ahmet lakabıyla tanınır . At besleme ve yarıştıırma köyde yakın zamanlara kadar gördüğümüz çok eskilere dayanan sportif an'aneydi .Güreş ise halen süren hakikaten çok büyük bir meraktır . Eskiden beri iyi pehlivanların yetiştiği bir köy olan Kayaaltı, sağlam bünyeli insanların yaşadığı bir yerdir. Köyde Cumhuriyet öncesi ve bir müddet sonrası güreşlere katılan Çiloğlan ve Pervul sonraları Bitten(Merhum Mehmet Taşkın) çevrede tanınan güreş erbablarıdır. Yakın zamanlar da ise güreş meydanlarında kispet giyen ve güreşçiliğinin başlangıcın da Kırkpınar minikler de birinci olarak madalya alan Mustafa Yıldırım ilk aklı gelen isimdir.

Şekil 30 Burdurlu

güreşçiler en sağda ayakta Kayaaltılı güreşçilerden Mustafa Yıldırım .

Köyün gelişimine , insanlarının dayanışmasına önder ve örnek olan muhtarlıkta yapmış iki değerini de burada anmak gerekmektedir. Artık ikisi de rahmeti rahmana kavuşmuşlardır. Yardımseverliği yanın da önder olma özellikleriyle merhum Dilsiz olarak da tanınan Halil İbrahim Taşkın diğeri ise köyün bu gün bile yaptığı işlerle faydalarını hala gördüğü yine rahmetli Gıdali lakabıyla bilinen Mehmet Uludağ'dır (1935-2008).Mehmet Uludağ ileriye gören ve düşünen bir kişilik olup halen köy yerleşim düzenin de kullanılan bir çok ara ve ana yolların açılmasın da , köprülerin yapımın da ki gayretleri takdire şayandır. 1980 'li yıllarda köye bir park yapımını gerçekleştirmesi bile onun ileri görüşlülüğü dolayısıyla hayırla anılmasını gerektirmektedir.

SONUÇ

Burdur merkez köylerinden eski adı Kıravgaz günümüz de ki adıyla Kayaaltı'nın ve bu bağlam da içinde yer aldığı havzanın ,bizzat isminin geçtiği en eski yazılı belge olan Fatih Sultan Mehmet devrine ait Tapu Tahriri 30 'nolu defterin den başlayarak, yakın tarihlere kadar olan dönemleri içine alan tarihi geçmişini ; elde edebildiğimiz yazılı , ulaşabildiğimiz sözlü kaynakların ışığın da ele almaya çalıştık. Ne yazık ki eğitim seviyesi ve yetiştirdiği aydın insanları son derece hatırı sayılır seviyelerde olan bu köyün insanlarının bile köylerinin eski adını doğru olarak yazıp çizmekte zorlandıklarını görüyoruz . Doğrusu söylendiği zaman doğruyu kabul etmeme gibi eğilimler karşımıza çıkmaktadır. Eski adının kökenine baktığımız zaman Türkçenin kollarından Kıpçak Türkçesine dayanan ve en az 2500 yıllık bir maziye sahip Saka(İskit) Türklerine kadar ulaşmaktadır. Her bakımdan incelenmeye değer bir kültür dokusuna sahip Kayaaltı (Kıravgaz) köyünün örtülü geçmişini, hiç olmasın biraz aralamaya çalıştık. Temennimiz bu konu da daha başka araştırmaların yapılmasıdır. Böylece geçmişinin daha da iyi aydınlamasıdır. Çokça söylenen ama manası pekte düşünölmeye şu tespit, yurdumuzun her köşesi için geçerlidir: "Geldiğin yeri unutursan, gideceğin yeri bulamazsın" .

Burdur . 13 Mayıs 2024

KAYNAKÇA

YABANCI SÜRELİ YAYINLAR

1-Anatole A. KLYOSOV, The principal mystery in the relationship of Indo-European and Türkic linguistic families, and an attempt to solve it with the help of DNA genealogy: reflections of a non-linguist. Journal of Russian Academy of DNA Genealogy.Volüm 3/2010

2-Anatole A. KLYOSOV, Haplotypes of R1a in Altai: "autochthonous" and "Indo Europeans. of the Academy of DNA Genealog . Volume 5, No. 127/2012

3-Athanasios VİONİS , A Middle-late Byzantine Pottery Assemblage from Sagalassos..Hesperia79/2010 Claudio OTTONİ, Rita RASTEİRO, Rinse WİLLET, Johan CLAEYS, Peter TALLOEN, Katrien Van de VİJVER, Lounèschikhi, Jeroen POBLOME and Ronny DECORTE: Comparing maternal genetic variation across two millennia reveals the demographic history of an ancient human in southwest Turkey . Royal Society Open Science · February -2016.

4-Cengiz CİNNİOĞLU - Roy KİNG · Toomas KİVİSİLD ·Ersin KALFOĞLU · Sevil ATASOY · Gianpiero LCAVALLERİ ·Anita S. LİLLİE. Excavating Y-chromosome haplotype strata in Anatolia.Hum Genetic 2004/114

5-Dr. Fatih ŞENGÜN , The Origin of the Scythians and the Identity of the Scythians and the Alans in John Tzetztes (İskitlerin Kökeni ve John Tzetztes'in Eserinde İskitlerin ve Alanların Kimliği. jots.Sayı: 8/2024

6-Norm KISAMOV , Ethnic Affiliation of the Scytho-Sarmatians.JOURNAL OF EURASIAN STUDIES.Volume VI., Issue 3/2014

7-Marleen VERMOERE , Thijs Van THUYNE , Simon SIX, Leo VANHECKE , Marc WAELEKENS,Etienne PAULİSSEN , Erik SMETS: Late Holocene local vegetation dynamics in the marsh of Gravgaz(southwest Turkey). Journal of Paleolimnology 27/2002

8-Neil Roberts- Marica Cassis- Owen Doonan Warren Eastwood-Hugh Elton Newha, Not the End of the World Post-Classical Decline and Recoveryin Rural Anatolia.Say.312Human Ecology.46/2018

9-Ottoni, C., Rasteiro, R., Willet, R., Claeys, J., Talloen, P., Van de Vijver, K., Chikhi, L., Poblome, J., ve Decorte, R. (2016). Comparing Maternal Genetic Variation Across two millennia reveals the demographic history of an ancient human population in southwest Turkey. Royal Society Open Science, 3/150250

10-J. BAKKER, E. PAULİSSEN, D. KANIĞWSKI, J. POBLOME, V. De LAET, G. VERSTRAETEN and M. WAELEKENS: Climate, people, fire and vegetation: new insights into vegetationdynamics in the Eastern Mediterranean since the 1st century AD. Clim. Past, 9/2013

10-Johan CLAEYS - Jeroen POBLOME, The 2018 Excavations of the UAE Complex at Sagalassos. ANMED 17/2019

11-Burzine WAGHMAR , Settled rather than saddled Scythians: the easternmost Sakas. Masters of the Steppe:the Impact of the Scythians and Later Nomad Societies of Eurasia(Editör Svetlana V. Pankova and St John Simpson). British Museum, 27-29 Ekim 2017(Konferans Bildirisi)

KİTAPLAR

1-Alexander OLSON , Environment and Society in Byzantium, 650-1150: Between the Oak and the Olive Switzerland -2020

2-Barbara LEVİCK ,Roman in Colonies in Southern Asie Minör . London -1967

5-G.LEİSER , Malkoc -Ogullari. Enclopedia İslam 9 . Leiden . 2004

6-Johan BAKKER , Late Holocene Vegetation Dynamics in a Mountainous Environment inthe Territory of Sagalassos, Southwest Turkey(Doktora Tezi). Leueven -2012

7-Document on Britsh Foreign Policy. Volum VI . London -1952

8-Musa bin İbn Said El MAĞRİBİ ,Kitabul Coğrafiya (Hazırlayan İsmail Arabi). Beyrut-1985

9-Notes On Georaphy of Asie Minör(Yazarsız). Basım yeri yok.-1916

Pliny,Naturel History . London-1961

10-Sir William RAMSEY, Asiatic Elements in Grek Civiliation.London-1927

TÜRKÇE SÜRELİ YAYINLAR

Gazeteler

1-Akşam Gazetesi . 19 Mayıs 1931

2-Akşam Gazetesi .26 Nisan 1933

3-V akit Gazetesi . 5 Eylül 1934

4-Ulus Gazetesi .1.12.1949

Dergiler

1-A. Namık ERKAL , Bir Zamanlar Vadide Sagallassos Sonrası Ağlasun Üzerine Bir Deneme . Bir Zamanlar Toroslarda Sagallassos ..İstanbul-2019

2-Askeri Tarih Belgeleri Dergisi ,Sayı 114/ Haziran 2002

5-Adil YILMAZ,Bizans'ın Anadolu'ya Yerleştrdiği Son Türkler . Eski Çağ Araştırmaları Dergisi. Sayı.3 Tarihsiz

6-Ali Rıza GÖNÜLLÜ , Milli Mücadele Döneminde Burdur (1919-1922).Türkiyat Araştırmaları Dergisi.Sayı 27 /2010

7-Cengiz SALTAOĞLU, Suriye'de bulunan Sura Oyma yazıtı.Sayf.77-94 Türkology Dergisi. Sayı 14/2021

8-Daniş Remzi KOROK, 18 Ay Düşman İşgali Altında Antalya Havalisinden Notlar.Yeni Sabah Gazetesi.25 Nisan 1941

9-Doc.Dr.Alpaslan DEMİR , Osmanlı Devleti'nde Haşerelere Karşı Bir Önlem: Çekirge Suyu.Erdem , Sayı 67/2014

10-Doç Dr.Vedat TURGUT , Osman Gazi'nin Hanımları ve Çocukları.Vakanivüs. Sayı.4/2019

- 11-Dr.Orçun ÜNAL, Sözde Karca Kelimelerin Kökeni ve Türkçedeki Hurri-Urartuca Leksikal Alıntılar Üzerine.Türkbilig, 2017/34
- 13-Falih Rıfki ATAY ,Bizim Akdeniz . Hakimiyet i Milliye Gazetesi .16Haziran 1934
- 14-Filiz TAPAN , Rumeli Uç Ailesi Malkoçoğulları'nın Kökeni Hakkında Tartışmalar ve Yeni Bir İddia. Akademik Bakış.Sayı32/2023
- 15-Güven DİNÇ, Mehmet Ali Paşa İsyanı'nın Antalya'ya Etkileri (1831-1833).Belleten .Sayı 289/2016
- 16-Harp Tarihi Vesikaları .Vesika no 295 Sayı: 12/1955
- 17-Harp Tarihi Belgeleri Dergisi . Sayı: 73/1975
- 18-Harp Tarihi Vesikaları .Vesika no :129 Sayı: 6/1953
- 19-Muhammet GÜÇLÜ, Milli Mücadele Döneminde Hollandalı Gazeteci George Nypels'in Anadolu İzlenimleri Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi .Sayı 19 /2014
- 20-Osman KOÇİBAY ,IV.Dönem Osmanlı Meclisi Mebusanı ve TMMB II.Dönem Burdur Mebusu Hüseyin Baki Bey(Hüseyin Baki Çelikbaş). Yeni Gün Gazetesi . 19 Ekim 2019
- 21-Münir PAMUKÇUOĞLU ,Köylerimizi Tanıyalım IV- Kıravgaz- Burdur Halk Evi Dergisi.Sayı10/1939
- 22-Peter CHARANİS , Kültürel Çeşitlenme ve Anadolu'da Bizans İktidarının Çöküşü (Çevir.Mustafa Alican).Tarih okulu.Sayı110/ Ağustos-2011
- 23-Ralf VANDAM, Eva KAPTIJN, RINSE WILLET ,Patrick T. WILLETT, Sagalassos'un Kırsalı - Nerede Bu insanlar.Sayf.280.Bir Zamanlar Toroslar da Sagalassos.İstanbul-2019
- 24-Prof Dr .Dr.Faruk SÜMER , Anadolu da Moğollar. Selçuklu Araştırmaları Dergisi 1/1969
- 25-Şevket DÖNMEZ ,Anadolu 'da Öncü İlk Türklerin İzleri .NTV Tarih ,Sayı 36/2012
- 26-Prof.Dr.Veli Sevin -Dr.Ayşe ÖZFIRAT ,Hakkari Stelleri ,Doğu Anadolu da Savaşçı Çobanlar.Belleten .Sayı 242.Ağustos-2001
- 27-Ord. Prof.Dr.Zeki Velidi TOGAN,Sakalar (VII).Belgelerle Türk Tarihi Dergisi. Sayı24/1987

BİLDİRİLER

- 1-AFETİNAN,Anadolu Kadınları Müdafaa i Vatan Cemiyeti .Sayf.1998.VIII.Türk Tarih Kongresi Cilt 3.Ankara -1988
- 2-Ahmet ÜNAL, Hitit Tarihi ve Tarih Yazımının Sorunları Üzerine Düşünceler(Bildiri). XVIII. Türk Tarih Kongresi.Cilt 6.Ankara-2022
- 3-ALPASLAN CEYLAN: Doğu Anadolu'da Erken Dönem Türk İzleri III Kars-Digor (Dolaylı) Kaya Resimleri.15 Türk Tarih Kurumu 18.Tarih Kongresi Bildirileri Cilt 1 .Ankara -2022
- 4-Marcel ERDAL, Türkçe'nin Hurrice'yle Paylaştığı Ayrıntılar.Sayf.936 .V.Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri.Cilt 1. Ankara-2004
- 5-Muhammed SARI - Muttalip ŞİMŞEK, Mİlli Mücadele Yıllarında Aydın Sancağında Gayr-i müslimlerin faaliyetleri. . Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu Cilt 2-2012 -Uşak
- 6-Semih GÜNERİ, Orta Asya'nın Arkeolojik Kaynakları .Sayf.514.XV.Türk Tarih Kongresi Bildirileri Cilt 1.Ankara -2006

KİTAPLAR

- 1-Ali Vehbi AYKOTA,Acıpayam . Ankara 1951
- 2-Asaf GÖKBEL ,Milli Mücadele de Aydın . Aydın-2018
- 3-Ahmet Akif TÜTENK ,Milli Mücadele de Denizli . İzmir-1949
- 4-Ahmet İzzet Paşa,İstiklala Harbinin Gerçekleri .Feryadım. Cilt 2.İstanbul-2017
- 5-Ahmet EFE,Efsaneden Gerçeğe Kuşçubaşı Eşref . İstanbul-2007
- 6-B.N.GRAKOV ,İskitler(Çeviren D.ahsen Batur).İstanbul-2006
- 7-Barbara FLEMMİNG ,Geç Orta Çağ Döneminde Pamfilya ,Pisidy ve Likya Tarihi Coğrafyası (Çeviren,H.Turan Bağçeci).Ankara-2018
- 8-Bilge UMAR ,Türkiye de Tarihsel Yer Adları.İstanbul-1993
- 9-Cevdet TÜRKAY,Osmanlı İmparatorluğun da Oymak Aşiret ce Cemaatler . İstanbul-1979

- 11-Cyrill MANGO .Bizans(çeviren Gül Çağlı Güven) İstanbul-2008
- 12-Çağıl ÇAYIR,Cermen Runik Yazısının Türk Kökeni.İstanbul-2023
- 13-Çetin KAPLAN, Mehmet Şefik(Aker) Bey : Çanakkale ve Galiçya cephelerindeki ve Türk İstiklal Harbindeki Faaliyetleri(1915-1922).Yayınlanmamış Doktora Tezi.Ankara-2019
- 14-Dr. Abdülhalik AYTBAJEV, İlk Orta Asya Sakinlerinin Göç Süreçleri.Sayf.1019 Türkler Cilt1.Ankara -2002
- 15-Dr.Hasan AKSOY , | Anadolu'da Erken Dönem Türk İzleri (Kaya Resimleri ve Yazılı Kaynaklara Göre). Ankara -2022
- 16-Doç.Dr.Şahin UÇAR ,Anadolu da İslam Bizans Mücadelesi . İstanbul-1990
- Çiğdem DÜRÜŞKEN, Paulus'un Kutsal Görev Gezileri ve Anadolu Halklarına Mektupları.Sayf. 229İstanbul-2003
- 17-Emekli Süvari Albay Şeref GÜRAKSU,İstiklal Savaşının İç Yüzü .İstanbul-1958
- 18-Emine PANCAR ,Aydın ve Muğla Kuvay ı Milliyesi(Yayınlanmamış Doktora Tezi).İzmir -2010
- 19-Emine Sonnur ÖZEN ,İskit Türk Aynılığı .İstanbul-2016
- 20-Engin ÇORA,Osmanlı Dönemin de Burdur da Modern Eğitim Kurumları. (Necmettin ErbakanÜn . Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Konya -2015
- 21-Fatih DEMİR, Ortaçağ Anadolu'sunda Denizli ile Konya Arasındaki Askeri Yol Güzergâhları (XII.Yüzyıl).SDÜ .Yüksek Lisans Tezi . Isparta-2018
- 22-Fatih ŞENGÜL,Sabir ,Sekel ,Avar ve Bulgar Etnik Meselelerinin Çözümü. İstanbul-2013
- 23-Dr.Fatih ŞENGÜN , Sakaların ve Sarmatların Kökeni . Konya -2023
- 24-Fahrettin ALTAY ,10 Yıl Savaş Ve Sonrası , Ankara-1970
- 25-Ferhat AKYOL, Milli Mücadele Dönemin de Burdur(1918-1922) . Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi.Isparta-2015
- 26-Fethi Okyar). Üç Devir de Bir Adam.İstanbul-1980
- 27-Gyula NEMEHT , Atila ve Oğulları (Çeviren Şerif Baştaç) .Ankara -1982
- 28-Dr. Hamit PEHLİVANLI, Kurtuluş Savaşı Sırasın da Askeri Polis Teşkilatı. Ankara -1992
- Dr.Yusuf EKİNCİ ,Meclis i Mebusan'dan Bu Güne Burdur'a Hizmet Edenler . Burdur-2016
- 29-Hasan Basri ÇANTAY ,Akifname İstanbul-1966
- 30-İlber ORTAYLI ,Yakın Tarihin Gerçekleri. İstanbul-2012
- 31-İbn.Bibi,Evamirül Alaiye (Selçukname) 1Hazırlayan Mürsel Öztürk. Ankara -1996
- 32-Hafız İbrahim Demiralayın Hatıratı .Ve Isparta da Millii Mücadele ile İlgili Belgeler (Yayına hazırlayan
- 33-Prof. Dr.Bayram KODAMAN-Hasan Babacan).Isparta -1998
- 34-İsmail Mızı ULU,Mekezi Gafgasın Etnik Tarihinin köklerine Doğru.İstanbul-1993
- 35-Kalankatlı Moses Alban Tarihi(Türkiye Türkçesine aktaran Yusuf Gedikli).İstanbul-2019
- 36-Kamil ERDEHA ,Yüzellilikler .İstanbul -1998
- 37-Köylerimizin Adları.İstanbul-1928
- 38-Köylerimiz 1. Mart 1968 gününe kadar. Ankara -1968
- 39-Mahmut GOLOĞLU ,Milli Mücadele Tarihi .Üçüncü Meşrutiyet 1920 . Cilt 3 Ankara -1970
- 40-Mazlum ADİSON (Mehmete Emin Beyin oğlu):Yayına hazırlayan Enver Dayar .Antalya'nın Kara Günleri . Antalya -2013
- 41-Mehmet Sait ÖZSAİT,Helenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi. İstanbul-1985
- 42-Mehmet ŞEFİK,İstiklal Harbin de 57.Tümen ve Aydın Milli Cıdali .Cilt 1.2.3 İstanbul-1937
- 43-Muhammet GÜÇLÜ ,Kuvay ı Milliye'den Cumhuriyet'e Burdur (Editör Zafer Gölen,Isparta- 2011
- 44-Mevlüt ÇELEBİ ,Milli Mücadele Döneminde Türk -İtalyan İlişkileri . Ankara-2002
- 45-Mustafa CEZAR .Osmanlı Devletinde Leventler. İstanbul-1965
- 46-Muhittin ÜNAL, Miralay Bekir Sami Günsav 'ın Kurtului Savaşı Anıları İstanbul-1994
- 47-Mükrimin Halil YİNANÇ,Türkiye Tarihi ,Selçuklular Devri .Sayf.167.İstanbul-1944
- 48-Mükrimin HALİL ,Anadolu'nun Fethi . İstanbul-1934
- 49-Necdet Sevinç ,İstiklal Harbinde Etnik İhanet.istanbul-2011
- 50-Osman KARATAY ,İran ile Turan . Ankara-2003
- 51-Osman KARATAY,Türklerin Kökeni .Ankara -2015
- 52-Osman KARATAY,İlk Oğuzlar . İstanbul-2017
- 53-Osman Koçibay ,Balkan Harbleri, Birinci Dünya Harbi ve Milli Mücadele'de Şehit Olan Burdurlular. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi .Konya -1997.
- 54-XV.Cumhuriyet Yılın da Burdur.Burdur -1938

- 55-Semih GÜNERİ ,Türk Altay Kuramı . Ankara -2018
 56-Prof.Dr. Ekrem MEMİŞ , Eski Çağ Türkiye Tarihi. Bursa -2013
 57-Prof.Dr.Ekrem MEMİŞ , Ortadoğu'da Türklerin Varlığı Tartışmaları. Türkler Cilt 1. Ankara-2002
 58-Prof.Dr.Faruk SÜMER ,Safevi Devletinin Kurulmasın da ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü. Ankara -1999
 59-Prof. Dr. Haluk SELVİ-Doç. Dr. Bülent CIRIK , Milli Mücadelede Anadolu'dan T.B.M.M 'ye Çekilen Telgraflar . Ankara-2020
 60-Prof. Dr. Haluk SELVİ- Doç. Dr. Bülent CIRIK Milli Mücadele de T.B. M.M Anadolu'dan Çekilen Telgraflar . Ankara -2020
 61-Prof.Dr.Işın DEMİRKENT ,Haçlı Seferleri .İstanbul-1997
 62-Prof. Dr. İlhami DURMUŞ . Sakalar ve Hunlar Döneminde Anadolu'da Türk Varlığı. Eski Ön Asya Uygarlıklarından Günümüze Anadolu'da Türk Varlığı.Ankara -2008
 63-Prof.Dr. İsmail KARAÇAM, Hatıralar . İstanbul-2009
 64-Prof.Dr..Dr . Mirfatih Z.ZEKİYEYEF,Türklerin ve Tatarların Kökeni (Ruşçadan çeviren Ahsen Batur). İstanbul- 2006
 65-Prof.Dr.Nuri KÖSTÜKLÜ , Milli Mücadele'de Denizli ,Isparta ve Burdur Sancakları . Ankara -1999
 66-Prof.Dr.Osman TURAN,Selçuklular Zamanın da Türkiye . İstanbul-1971
 67-Prof.Dr.Osman TURAN ,Kılıç Arslan III. Meb.İslam Ansklopedisi(6.Cilt).Ankara -1977
 68-Prof.Dr. Recep TOPARLI , Dr.Hanifi VURAL, Dr.Recep KARAATLI . Kıpçak Türkçesi Sözlüğü. Ankara-2007
 69-Prof .Dr.Şevket DÖNMEZ,Anadolu Selçuklu Mirası ve Güncel İmgeler(Bir grup yayını) . İstanbul-1-2017
 70-Prof.Dr.Tuncer BAYKARA , Selçuklular ve Beylikler Çağın da Denizli . İstanbul-2007
 71-Sıtkı AYDINEL,Güneybatı Anadolu'da Kuvay ı Milliye Harekatı . Ankara 2002
 72-Strabon ,Geograica(Çeviren Adnan Pekman. İstanbul-2015
 73-Speros VRİYONİS Jr,Küçük Asya da Orta Çağda Helenizmin Çöküşü (Çeviri İdem Erman). İstanbul-2022
 74-Süleyman Fikri Erten,Tekelioğulları. Hüsnütabiat -1955
 75-Türk İstiklal Harbi .Batı Cephesi 2.Cilt 1.Kısım .Ankara-1994(Genel Kurmay Başk.Yayını)
 76-Ümmügülüm CANDEĞER ,Birinci Dünya Savaş'ından Türkiye Cumhuriyeti'nin İlanına Kadar Burdur ve Çevresi Ankara-2017
 77-Veli SEVİN ,Anadolu Tarihi Coğrafyası 1.Ankara-2001
 78-Yazıcızade Ali ,Tevarih i Al i Selçuk(Hazırlayan Dr.flah Bakırcı).İstanbul-2009
 79-Yılmaz İZMİRLİLİLER , Hamidoğulları Beyliği Paraları. İstanbul-1999
 80-Zeki ARIKAN ,XV.ve XVI.Yüz yıllarda Hamid Sancağı . İzmir-1988
 81-Zeki SARIHAN ,Kurtuluş savaşı Günlüğü.Clt 1. Ankara -1982

OSMANLI VE CUMHURİYET ARŞİVİ

BOA.A.MKT.DV.16/75

Burdur 2402/10 Numaralı Şerhiye Sicili

BOA.TT.d 9947/A .

BOA.TT.30 .

BOA.HRT.0824(Hicri 1328 Miladi 1910-1911 tarihli).Erkanı Harbiyye umumi matbaası basımı Burdur merkez haritası).

BOA.T T.121

Cumhuriyet Arşivi30.11.1-0. 305/20

Cumhuriyet Arşivi 30.11.1-0,312/14

BOA.TT.30 Sayf.201-202

BOA.TS.MA.e.551/89

BOA.TT.121

TADB.TTD.51

BOA.TT626.

TKGM.TTD.Ev..566.

BOA.AE.SSLM.III. 140/8486

BOA.HAT 497/24383

BOA.Burdur Şerhiye Sicili 200/3

BOA.NFS.d 3248

BOA.NFS.d.3240
BOA.İMV.107/3
BOA.İ.MVL.169/5029
BOA.MAD.20453
BOA.TMT.VRDT.d 9918
BOA.HAT 371/20378-HAT 691/33409
BOA.Burdur Şeriye Sicili 2393
BOA.PLK .p.280
BOA.DH.İ.UM.EK 73/63
BOA.DH.İ.UM.EK 73/63
BOA.DH.UMVM 58/55
BOA.DH.EUM.KLU 15/61
BOA.C.HR 11/541
BOA.MVL 582/35
BOA.DH.I.UM.EK 101/1
BOA.A.DVNSMHM.d 60/579
BOA.İE.ML.60/5648 -İE.EV.44/4988
Burdur 1330-1335 tarihli İstintak Dairesinin Karar Defteridir.Karar Numarası 1331/48
Burdur Ceza Mahkemesi İlam Defteri .1338 (22 Aralık 1922)tarih/ Sayf.26 .Defterin bir kısmının kopyası arşivimizdedir.
06 Mil Yz C 56 -Milli Kütüphane - (Burdur Sancağı Bidayet Hukuk Mahkemesi Karar Defteri)
Burdur Ceza Mahkemesi İlam Defteri .1926 tarih
BOA. HR.SYS.2709/10
BOA.D.KMS.52-2/60 -4
ATASE.ZB.K.9 G.20. B.N.20(1-5)- D.335/18 F 21/3
BOA.DH.KMS. 52-2/9
BOA.DH.ŞFR.634/119
BOA.DH.ŞFR.636/129
Türk İnkılap Tarihi Enst.Ar.K.310. B.NO.70-2.F.1395
OA.DH.KMS.53-4/36 -1,2
ATASE .ATA.ZB.K.30 G.28 B.N . 28-1
Cumhuriyet Arşivi.F.180.9. K.104.D.513f
Cumhuriyet Arşivi. 180-9-0-133-648-5
Cumhuriyet Arşivi.1.4.5 D. .ek .73/6
ATASE .ZB. K.25 D.80 F.17-2
BOA.DH.KMS.53-2/32
BOA. DH.ŞFR.643/69
BOA.DH.İ.UM.K 115-75/1-2
ATA .ZB. K.1 D.2 F.55
ATASE.ZB.K.1D.3 F.63_4
ATASE.ZB.K.1 D.3 .F.62(1-6)
ATASE.ZB.K.1 D.3 .F.62-9
ATASE.ZB.K.1D.3 F.63-10
ATASE.ZB.K.1 D.2 F.72
ATASE.ZB.K.1.D.2 F.72-1,2
Meclisi Mebusan. Zabıt Ceridesi .D.4.Cilt 1. 6 Mart 1336 Cumartesi/ Ondokuzuncu İnikad
T.B.M.M Zabıt .Cilt 1 .116 İçtima. 18.12.1336(1920)
İstanbul Atatürk Kitaplığı .Bel.Mtf.47662
Hasan Tahsin Bey .Yayınlanmamış Hatırat.Cilt 3. İstanbul Atatürk Kitaplığı.
Rıza ERDEM ,Burdur -1946 Daktilo halinde .

Hayati Kuzucu Arşivi

Burdurlu Muallim Mahmut Şevket Efendi'in Not Defteri

SALNAMELER

Konya Vilayet Salnamesi Hicri 1290
1274 Devlet i Aliye i Osmani Salnamesi

İNTERNET

Hayati KUZUCU , M. Hamdi Yazır'ın Dediğince. Beğenilmeyen Toprakların Hikayesi. <http://burdurtarihi.com>
Hayati Kuzucu. <http://www.burdurtarihi.com/kinali.html>-<http://www.burdurtarihi.com/KATIRCIOGLU.pdf>
Hayati Kuzucu , Burdur'un Son 250 Yılın da Çelikpaşalar ve Fetaret Olayı. <http://www.burdurtarihi.com>
Hayati KUZUCU, Tanınmış Hafız ı Kur'an ve İlahiyatçı Prof Dr.İsmail Karaçam
<http://www.burdurtarihi.com/ismail.html>
Hayati KUZUCU,Edebiyatımızın İki Ünlü Yazarın da Burdur . <http://www.burdurtarihi.com/hikaye.html>
<https://www.msb.gov.tr/SehitVefat/SehitListesi>

KİŞİLER

DurmuşÇakmak (1939-). İnsuyun da ikamet etmektedir
Kayaaltı Merhum Şükrü Can
Kayaaltı Merhum Hacı Ahmet Öztürk(1322-1994)
Kayaaltı Merhum Hüseyin Şimşek (Kırdık)